STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 03909

A ZAMLUNG DERTSEYLUNGEN

Maksim Gorky

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

מ. גאָרקי.

אַ זאַמלונג דערציילונגען

ווילנע — 1921

ווילנער פאַרלאַג פון ב. א. קלעצקין.

נאָכדרוק פאַרבאָטן

PUBLIC LIBRARY
DETROIT MICH.

דרוקעריי „ווילנער פאַרלאַג“ פון ב. א. קלעצקין, ווילנע, קליין סטעפּן־גאַס 23.

מאַקסים גאָרקי.

(קורצע לעבנס-באשרייבונג).

דער אמתער נאָמען פון באַרימטן רוסישן שרייבער [illegible] פּיעשקאָוו. ער איז געבאָרן געוואָרן אין ניזשני-נאָווגאָראָד אין אַן אָרימער פאַמיליע, אין יאָר 1869. ווען ער איז נאָך געווען גאָר אַ קינד איז ער געבליבן אַ יתום — אָן אַ טאַטן און אָן אַ מאַמען. גוטע מענטשן האָבן אים אָפּגעגעבן אין דער לערע צו אַ שוסטער. דער הונגער און די קלעפּ אי פון באַלעבאָס אין פון די שיכּורים —די פּועלים האָבן אים גיך דערעסן און ער איז אַנטלאָפן צו אַן אַנדער בעל-מלאכה, וועלכער האָט אים באַהאַנדלט ניט בעסער פון דעם ערשטן. מיט דעם צווייטן בעל=טובה האָט ער אויך גיך אָפּגעשלאָגן כּפּרות, און איז אָנגעקומען צו אַ מאַלער פון איקאָנעס (הייליקע בילדער). ער איז אָבער ניט לאַנג אָפּגעווען ביי דער נייער מלאכה: מן הסתם האָט ער דאָ אויך קיין האָניק ניט געלעקט. ער איז אַוועק פון מאַלער און געוואָרן אַ באַהעלפער אין קיך אויף אַ קליינעם דאַמפשיף, וואָס האָט געמאַכט נסיעות אויף דער וואָלגע. פון שיף איז ער אַריבער אַרבעטן אין אַ גאָרטן, וואו ער איז געוואָרן אַרויסגעצויגן; ער האָט געטאָן כּלע=בודת=פּרך און געקראָגן קלעגלאַכע שכירות. ער איז דעמאָלט אַלט געווען אַ יאָר 15 און האָט קוים געקענט לייענען און שרייבן.

זיין ערשטער רבי איז געווען דער קוכער פון שיף, וואו ער האָט געאַרבעט פאַר אַ באַהעלפער. דער קוכער האָט האָלט גע-האַט צו לייענען און האָט באַקאַנט געמאַכט זיין באַהעלפער מיט די ווערק פון גאָגאָל, גליעב אוספּענסקי און אַנדערע גרויסע רו-סישע שרייבער. אַ נייע וועלט האָט זיך געעפנט פאַר די אויגן פון אָרימען פאַרוואָגלטן יתום, און עס האָט זיך אים פאַרוואָלט צו לערנען. ער איז אַוועק אין קאַזאַן. אָבער דאָרטן האָט ער זיך דער-

וואוסט באַלד נאָך זיין קומען, אַז פאַר די פּירות פון עץ־הדעת דאַרף מען באַצאָלן מיט מזומנים. ער האָט ניט געהאַט ביי דער נשמה אַפילו קיין פאַרשימלטע מטבע — און פון לערנען איז שוין קיין רייד ניט געווען. ער איז אָנגעקומען אין אַ בעקע־ריי, וואו ער האָט געקנאָטן די טייג און געבאַקט בייגל פאַר 3 רובל אַ חודש, און געאַרבעט האָט ער פון 16 ביז 18 שעה אַ טאָג. ער האָט לאַנג ניט געקאָנט אויסהאַלטן אַזאַ פינסטערן לעבן. ער האָט געטרוימט פון דער פרייער לופט און איז געוואָרן אַ „באָסיאַק“. מיר טרעפן אים אין די סטעפעס פון נאָוואָראָסיע, אין דעם האַפן פון אָדעס, וואו ער שלעפט זעק, ביי דער אַרבעט אין מילן, אויף אייזנבאַנען, אויף פעלדער, אין די שמוציקע קוואַרטאַלן פון גרויסע שטעט, וואו ער האַנדלט מיט קוואַס און עפל א. ד. ג.

אָבער די גאַנצע צייט פון זיין גלות הערט ער ניט אויף צו לייענען און צו לערנען זיך. ניט איין מאָל איז ער געווען נאָענט צו זעלבסטמאָרד, און נאָר זיין שטאַרקער ווילן האָט אים אָפגעהאַלטן פון אַ האַנדלונג, וואָס וואָלט צוגענומען פון דער וועלט איינעם פון די גרעסטע קינסטלער.

זיין ערשטע דערציילונג, וואָס האָט דערזען די וועלט, איז געווען „מאַקאַר טשודראַ“. זי איז געווען אָפגעדרוקט אין יאָר 1892, און פון יענער צייט אָן האָט ער אָנגעשריבן העכער 30 דערציילונגען, צוויי גרויסע ראָמאַנען: „פאָמאַ גאָרדייעוו“ און די „דריי חברים“ און צוויי דראמען: „די קליינבירגער“ (מיעשטשאַנע) און „אויפן דעק“.

דער פּאָגראָם*).

די מעשה האָט פּאַסירט מיט אַ יאָר 15 צוריק. איך האָב דעמאָלט געלעבט אין אַ שטאָט אויף דער וואָלגע.

עס איז געווען אַ הייסער טאָג אין יוני. פון אינדערפרי אָן האָב איך פאַרבראַכט אונטן ביים טייך. איך האָב געהאַט אויסצושמירן מיט זעגאַכץ אַ פלאַך שיפל, און עס איז שוין געווען אַרום מיטאָג=צייט, ווען ערגעץ אין דער פאָרשטאָט, הינטער מיר, האָט זיך מיטאַמאָל אויפגעהויבן אַ דערשטיקטער בייזער ליאַרים, וואָס מען האָט געקענט אָננעמען פונווייטן פאַר אַ געשריי פון הונגעריקע אָקסן. איך בין אַליין אויך געווען הונגעריק, כ'האָב געוואָלט וואָס גיכער ענדיקן מיין אַרבעט און תחילת האָב איך זיך ווייניק געקימערט מיט דעם ווייטן געפילדער, אָבער דאָך איז ער געוואַקסן מיט יעדער סעקונדע, זיך אויסברייטערנדיק ווי אַ רויך, בעת עס ברענט אויס אַ שריפה.

אין דער הייסער לופט איבער דער פאָרשטאָט איז געשטאַ-אַ וואָלקן פון שטויב. איך האָב זיך איינגעקוקט אין יענער זייט, און עס האָט זיך מיר געגומען דוכטן, אַז די לופט האָבן אָנגעפילט צוזאַמען מיטן שטויב, וואָס האָט זיך געהויבן פון דער ערד, אויך פאַרשיידענע קולות און די קולות האָבן זיך געטראָגן פון הונדערטער מיילער. דער שטויב איז געוואָרן וואָס אַ מינוט געדיכטער, די פאַרשיידענע קולות אַלץ העכער, די ערד האָט געציטערט. אין דערזעלבער צייט האָט אויך גענומען ציטערן מיין

*) גאָרקיס דערציילונג איז ערשינען אין דעם בוך, וואָס רוסישע שרייבער און געלערנטע האָבן אַרויסגעלאָזן לטובת דער הונגער=ליידנדיקער יידישער באַפעלקערונג אין דרום=רוסלאַנד. גאָרקי באַשרייבט אָן אמתן פאַקט, דעם פּאָגראָם, וואָס האָט פּאַסירט אין ניזשני=נאָווגאָראָד אין יאָר 1884. דער אמתער נאָמען פון געהרגעטן פּאָדריאַטשיק זעלמאַן פון דער דערציילונג איז געווען דייטשלמאַן.

הארץ, און איך האָב געפילט, אַז עס רוקט זיך אָן עפּעס אַ שרעק, אַן אומגליק...

איך האָב אַוועקגעוואָרפן מיין אַרבעט, אַרויפגעקלעטערט אויפן זאַמדיקן ברעג און זיך אַרומגעקוקט. פון אַלע הייזער פון די טירן און טויערן האָבן געשפּרונגען מענטשן און זיינען געלאָפן איבער דער גאַס, ערגעץ ווייטער אינמיטן פאַרשטאָט; הינט און קינדער זיינען מיטגעלאָפן; באַאומרואיקטע טויבן האָבן זיך געטראָגן איבער די קעפּ; הינער האָבן זיך געדרייט אונטער די פיס. די אַלגעמיינע אויפרעגונג האָט מיך אויך פאַרכאַפּט און איך בין מיטגעלאָפן.

„אויף דער יעליזאַוועטינסקאַיאַ איז אַ פּאָגראָם!” האָט עמיצער אַ געשריי געטאָן.

גלייך אַנטקעגן דער לויפנדיקער מאַסע איבער דער ניט-ברוקירטער גאַס איז געפלויגן אַ משא-פורמאַן שלאָגנדיק מיט רישעות מיט דער לאַנגער לייצע זיין פערד און האָט געברומט ווי אַ לייב מיט אַלע זיינע כוחות:

— אונזערע קריגן קלעפּ!... איידאַ, פּעק-טרעגער!

איך האָב זיך פאַרקערעוועט אין אַ שמאָל געסל און בין געבליבן שטיין.

דאָס געסל איז געווען שרעקלאַך געפּאַקט מיט מענטשן. פאַר אונז, עפּעס ערגעץ ווייט, האָט זיך געטראָגן אַ ווילדער געשריי פון מענטשלאַכע קולות. מען האָט געקענט הערן, ווי עס קלינגען צעקלאַפּטע שויבן, ווי עפּעס פאַלט איין מיט אַ גוואַלדיקן גערויש, ווי שווערע קלעפּ האַקן די לופט; איינצלנע קולות האָבן זיך ווי וואָלקנס צוזאַמענגעגאָסן אין איינעם.

— דאָס הרגעט מען די יידן — האָט געזאָגט מיט אַ צופרידענעם טאָן אַן אַלטער מאַן, וועלכער איז געווען אָנגעטאָן גאַנץ ריין און אָנשטענדיק; ער האָט געריבן זיינע קליינע מיט קנייטשן דורכגעגעסענע הענט: זיי האָבן דאָס כשר פאַרדינט.

איך האָב זיך דורכגעשלאָגן פאָראויס, נעענטער צום ליאַרים. וועלכער האָט מיך געצויגן צו זיך מיט אַ מאָדנער קראַפט און האָט מיר אויפגערעגט די נערוון און ניט נאָר מיך אַליין

האָט ער צו זיך געצויגן, דער שוידערלאַכער ליאַרים; ער האָט אין זיך אַריינגעצויגן אַלעמען אַזוי ווי אַ זומפּ.

די פּנימער, וואָס איך האָב פאַר זיך דערזען, האָבּן אַלע געטראָגן אויף זיך דעם אויסדרוק פון אַ טיפן זינלאָזן האַס; די אויגן האָבּן בּיי אַלעמען געבּלישטשעט אַזוי משונהדיק ווילד און זשעדנע; די שווערע געדיכטע מאַסע האָט זיך געטראָגן פּאָראויס און איז געווען קאַפּאַבּל צו פאַרניכטן אַלץ אַרום זיך; יעדער איינציקער איז געווען קאַפּאַבּל אומצוואַרפן דעם פאָדערשטן, אים צעטרעטן אונטער די פיס, דערשטיקן און דערווערגן.

איך בּין אַריינגעלאָפן אין אַ הויף, פון דאָרטן בין איך אַריבּערגעשפּרונגען איבּערן פּלאַנקען אין אַן אַנדער הויף, פונדאַנען נאָך אין צוויי הויפן,—און איך בּין ווידער געווען אין אַ געדיכטער מאַסע מענטשן. זיי האָבּן אָנגעפּאַקט דעם ענגן פאַרבּויטן הויף פון אַ גרויסן שטיינערנעם הויז, און די ערד האָט בּיי זיי פּשוט געציטערט אונטער די פיס. פאַרריסן די קעפּ, האָבּן זיי עפּעס געבּרומט אַזוי ווי דער טייוול וואָלט אין זיי אַריין. די פּנימער זיינען געווען רויט, צווישן די אָפּענע ליפּן האָבּן געבּלישטשעט די ציינער, די הענט האָבּן זיי געוואָרפן אין אַלע זייטן, האָבּן זיך געשטופּט פּאָראויס, געשטויסן, געקלעטערט אויף די דעכער פון די נידעריקע הייזער אין די געהעפטן, אַרונטערגעפאַלן און ווייטער געקלעטערט. און ניט קוקנדיק אויף דעם, וואָס יעדער איינציקער האָט זיך, דוכט זיך, געשטויסן אין אַ בּאַזונדערער זייט, האָבּן אַלע דאָך געהאַט עפּעס אַ כלל-געפיל; דער מענטש איז געוואָרן אַן אבר פון איין איינציקן אומגעהייערן קערפּער, וואָס האָט געלעבּט מיט דערזעלבּיקער געוואַלטיקער קראַפט.

אויפן דאַך פון הויז, בּיי דעם קוימען, הויך איבּער דער געדיכטער מאַסע מענטשן, וואָס דער האַס האָט צוזאַמענגעשמאָלצן אין איין חיה, איז געשטאַנען אַ הויכגעוויקסיקער דאַרער ייד. ער האָט געריסן מיט די פינגער די ציגל פון קוימען און האָט זיי איינס נאָכן אַנדערן געשליידערט אונטן; ער האָט דערבּיי געשריען אומפאַרשטענדלאַכע ווערטער מיט אַ שאַרפער שטימע, וואָס האָט געקלונגען ווי די שטימע פון דער ווילדער מאַסע אונטן. זיין לאַנ-

גע גרויע באָרד האָט זיך געשאָקלט, זיינע ווייסע הויזן זיינען געווען באַדעקט מיט רויטע פלעקן.

צו אים אויבן האָבן זיך געטראָגן שרעקלאַך בייזע געשרייען:

— שיסט אים אַרונטער פון דאָרטן!

— גיט אַהער אַ ביקס! וואַרפט אויף אים שטיינער!

— קלעטערט צו אים אַרויף!

אין שטוב דורך די פענסטער האָבן זיך געזען דונקעלע פיגורן. דאָס זיינען געווען די פאַגראָמשטשיקעס, וועלכע האָבן צעטראַסקעט די ראַמען און געוואָרפן פון אינעווייניק אין הויף אַלערליי זאַכן.

אַ בחורל מיט געגרייזלטע האָר און אַ ברייטן מויל האָט צוגעשלעפט צום פענסטער אַ שפיגל, אים אויפגעהויבן אין דער הויך און אַ געשריי געטאָן:

— איידאַ, היט זיך!

דער שפיגל האָט אַ בלישטשע געגעבן אין דעם שיין פון דער זון און איז געפאַלן אויף דר'ערד. דער בחורל האָט זיך אַריבערגעבויגן דורכן פענסטער און האָט אים באַגלייט מיט די אויגן. זיין ברייטער פנים האָט געטראָגן אַן ערנסטן, פאַרזאָרגטן אויסדרוק, אָבער אָן דעם מינדסטן שפור פון רישעות. ביי אַ צווייטן פענסטער האָט זיך באַוויזן אַ יונג מיט אַ שוואַרצן באָרד, מיט אַ קישן אין האַנט. איין ריס—און אַ געדיכטער ווייסער וואָלקן פון פעדערן האָט זיך אויפגעהויבן אין דער לופטן.

— עס שנייט, ברידער, זעט, אַז איר זאָלט ניט אָפפרירן די נעזער!—האָט אַ געשריי געטאָן דער יאָלד, ווען די פעדערן זיינען געפאַלן אויף די קעפּ.

אויפן הויף האָבן זיך דערהערט קולות.

— אַהער! איינער האָט געפונען אין אַ טון יידישע קינדער.

— הרגעט זיי אַוועק!

— מיט די שאַרבנס אָן וואַנט!

— העי, דו, אַלטער זשיד! גיי־זשע אַרונטער! מען האָט געפונען דיינע אייניקלאַך!

— קריך אַרונטער פון דאַך; אויב ניט, דערשלאָגן מיר דיי־נע ממזרים!

אין דער לופט האָט זיך דורכגעטראָגן אַ קינדערשער גע־שריי—דאָס איז געווען אַ שרעקלאַכער קול, וואָס האָט דורכגע־שניטן דעם פאַרשטיקטן ליאַרים פון דער מאַסע, אַזוי ווי אַ בליץ שניידט דורך די וואָלקנס. און דער ליאַרים איז געוואָרן אַ ביסל שוואַכער.

— רירט זיי ניט אָן!—האָט עמיצער אַ געשריי געטאָן.

— לאָזט די קינדער צורו!

— שלאָגן דאַרף מען די עלטערע!

עס האָט זיך ווידער דערהערט אַ קינדערשער קולכל, דין און שאַרף, וואָס האָט אַ שניט געטאָן אין האַרצן און האָט באַטויבט מער ווי אַלע אַנדערע קולות צוזאַמען.

— זיך צעשלאָגן דעם קאָפּ?

— ניין, צעדריקט די פיס!

— דאָס איז אַ ביסל אַן אַלטער שד!

— אַנטיפּ, קום אַרויף אויבן—אַרונטערוואַרפן דעם אַלטן זשיד!

צוויי פּעק־טרעגער, אמתע גבורים, האָבן זיך דורכגעשטופּט דורך דעם מאַסע און האָבן גענומען קלעטערן אויפן דאַך.

אין אַ פענסטער האָט זיך ווידער באַוויזן דער בחור׳ל מיט די רויטע באַקן און ערנסטן געזיכט. ער האָט זיך געמאַטערט אַרויסצושטופּן דורכן פענסטער אַן אַלמער אָדער אַ קאַסטן און האָט אַ געשריי געטאָן צו די מענטשן אונטן אין הויף:

— קינדער, כאַפּט, ס׳איז געפּעס!

דער קאַסטן האָט אָבער ניט געקענט דורכגיין דורכן פענ־סטער. דער בחור׳ל האָט אים אָפּגעשלעפּט צוריק, איז אויף איין רגע פאַרשוואונדן געוואָרן, האָט זיך ווידער באַוויזן אין פענסטער און אַ געשריי געטאָן, אויסציענדיק די ווערטער:

— הי־י־ל־ל־ט ז־י־ל־ל־יך!

אונטן איז אַרונטערגעפאַלן מיט אַ בראַזג אַ הויפן טעלער, דערנאָך איז אַרונטערגעפאַלן אַ בלאַנק־געפּוצטער סאַמאָוואַר. די

מענטשן אין הויף זיינען אָפּגעשפּרונגען אָן א זייט, פאַרשטעלט דעם קאָפּ מיט די הענט און זיך געקייקלט פון געלעכטער. א דיקער פויערל מיט רויטע האָר האָט אויפגעהויבן דעם סאַמאָוואַר, האָט אים אַ וואָרף געטאָן אין דער הויך און דערנאָך ווידער אויף דר׳ערד און האָט אים אָנגעהויבן צו טרעטן מיט די פיס. אויפן דאַך האָט זיך דערהערט אַ שרעקלאַכער געשריי... אַלע האָבן אַ קוק געטאָן אויבן. דאָס בלעך פון דאַך האָט געבראַזגעט. עמיצן האָט מען פון דאָרטן געריסן מיט אַלע כּוחות. עטלאַכע סעקונדן איז דער מענטש געהאַנגען אין דער לופטן, ציטערנדיק מיט אַלע איברים. דערנאָך האָט ער זיך אָפּגעריסן און איז מיט אַ געשריי אַראָפּגעפלויגן אונטן. עס האָט זיך דערהערט אַ העסלאַכער, ווייכער קלאַנג...

איך בין אַרויסגעלאָפן פון הויף און הינטער מיר האָט געהילכט אַ ברומעריי מיט נצחון:

— אַ—אַ—אַ!...

— אַהאַ... אַה!... דאָ האָבן מיר אים געפּאַקט!

אין גאַס האָט מען געבראָכן טישן און שטולן, געהאַקט קאַסטנס, מיט געלעכטער און לצנות געריסן בגדים. אַרום האָבן זיך געטראָגן פעדערן, פון די פענסטער פון צוויי הייזער זיינען געפלויגן קישנס, קערב, שטיקלאַך מעבל. די מאַסע איז פאַרכאַפּט געוואָרן פון ווילדן צעשטערונגס-גייסט, און זי האָט געכאַפּט די זאַכן, געריסן זיי, געבראָכן אויף דער העלפט, געטראָטן אונטער די פיס... צוויי פרויען, באַדעקט מיט טייכן שווייס, רויט ווי איינדיקעס, האָבן זיך פעסט איינגעריסן מיט די הענט אין אַ קאַסטן און אים געשלעפּט יעדערע צו זיך. פוך און פעדערן זיינען זיי געפלויגן אַרום די קעפּ. די פרויען האָבן עפּעס געשריען איינע דער צווייטער אין פּנים אַריין, אָבער וואָס—האָט מען ניט געקענט הערן; די קולות זיינען פאַרשטיקט געוואָרן דורכן קראַך פון האַלץ, דורך דעם ווילדן גערויש פון דער מאַסע און דער עיקר דורך דעם העסלאַכן געשריי, וואָס האָט זיך געטראָגן פון די פענסטער פון הויז.

אַ פויער, הויך און שטאַרק ווי אַ גבור, איז פאַרבייגעגאַנגען

לעבן מיר, אין אַ צעריסענער העמד און אָן אַ היטל, די האָר זיינען געווען ביי אים צעוואָרפן און איבערן שמוציקן געזיכט האָט גערונען בלוט, וואָס איז געווען דיק און כמעט שוואַרץ. ער האָט געמאַכט מיט די הענט, און אַ תמעוואַטער שמייכל איז געלעגן אויף זיינע ליפּן. ער האָט זיך פּלוצלונג אָנגעשטויסן אָן אַ פּאָנאַר. ער האָט אים תיכף אַרומגעכאַפּט מיט ביידע הענט, זיך אָנגעשפּאַרט אָן אים מיט זיין ברייטער ברוסט, און גענומען אים טרייסלען. דער פּאָנאַר האָט זיך אָנגעהויבן צו שאָקלען און איז איינגעפאַלן. „אָט אַזוי”, האָט אַ געשריי געטאָן אַ צווייטער פּויער, איז צוגעלאָפן, האָט געכאַפּט דעם פּאָנאַר און איז געפאַלן מיט אים צוזאַמען.

מיטאַמאָל האָט זיך באַוויזן אין דער מאַסע, ווי אַ טויב אין אַ וואָלקן פון רויך, אַ מיידל אין צעריסענע קליידער, מיט פונאַנדערגעלאָזענע האָר. זי איז געלאָפן מיט איין איינגעבויגענעם קאָפּ. דאָס געזיכט בלאַס ווי שניי, די אויגן ברייט אויפגעריסן.

— הרגעט זי אַוועק די זשידאָווקע!—האָט געברומט אַ שטימע, און דאָס מיידל איז פאַרשוואונדן געוואָרן אין דער לעבעדיקער מאַסע, ווי אַ צוקערקע אונטער פליגן. איבער איר איז באַלד געוואָרן אַ מישמאַש פון מענטשלאַכע קערפּערס; מען האָט געקענט זען אויפגעהויבענע קולאַקעס; די לופט האָט זיך אָנגעפילט מיט אַ מאָדנעם תאווהדיקן קרעכצען, מיט גראָבע ווערטער, זידלערייען, פייפעריי, מיטן קלאַנג פון שטאַרקע קלעפּ,— דאָס אַלץ האָט זיך צונויפגעמישט אין איין ווילדן, רישעותדיקן קול פון נצחון...

— פּלאַץ! זעלמאַן קומט צו פאָרן!—האָט זיך דערהערט אין דער מינוט פון אַ רעדל מענטשן, וועלכע האָבן עפּעס געשלעפּט איבער די שטיינער. דאָס „עפּעס” איז געווען אַ מענטש אָדער דער קערפּער פון אַ מענטשן, אַ האַלב-נאַקעטער, מאָגערער קערפּער, צעקוועטשט, צעריסן, פון קאָפּ ביז די פיס באַדעקט מיט בלוט און שמוץ. צו זעלמאַנס פוס איז געווען צוגעבונדן אַ שטריק, מיט וועלכן מען האָט אים געשלעפּט איבער די שטיינער פון גאַס, און

אַ ברייטער פּאַס בלוט האָט באַצייכנט דעם וועג. צווישן די פּלייצעס האָט זיך געשלעפּט אַ שטיק פלייש, צעזעצט, באַגאָסן מיט בלוט, און צוזאַמען מיט די לאַנגע, מאָגערע הענט האָט זיך דאָס געשלאָגן אָן די שטיינער...

אַ גאַסן־יונג איז צוגעלאָפן און אַרויפגעשפּרונגען אויפן קער־פּער. זיינע פיס זיינען איינגעזונקען געוואָרן אין די ווייכע שטי־קער פלייש, ער האָט פאַרלאָרן דאָס גלייכגעוויכט און איז געפאַלן. אַלע האָבן אויסגעשאָסן מיט אַ געלעכטער. זעלמאַן איז געווען אַ רייכער פּאָדריאַטשיק. איך האָב אים אָפט געזען פאַר זיין לעבן. אָבער דאָס, וואָס האָט זיך איצט געשלעפּט פאַר מיינע אויגן אין גאַס, האָט ניט געהאַט קיין שום ענלאַכקייט ניט מיט אים און ניט איבערהויפּט מיט אַ מענטשן.

גאַנץ פאַרהילכט דורך דעם, וואָס איז פאַר מיר פאָרגעקומען, שיר דערשטיקט פון שטויב, האָב איך זיך געשלעפּט נאָך דער מאַסע ווי אַ שפּענדל שלעפּט זיך אויף אַ טייך נאָכן שטראָם וואַסער, און אַלץ, וואָס איך האָב געזען, איז מיר פאָרגעקומען ווי אַ שרעקלאַכער חלום. דאָרטן, אויף אַ נידעריקן רינשטאָק וואָס גייט פון דאַך, איז געבליבן הענגען אַ ווייסער אונטערראָק; ער שוועבט הויך אין דער לופטן, און איינע אַן אַלטינקע שטעלט זיך אויף די שפּיץ פינגער און שטרעקט אויס די דאַרע ברוינע האַנט און וויל אים כאַפּן. אַ באַוואַקסענער טרעגער פּלייסט זיך אַרויפצושפּאַרן אַ סאַמעטענע היטל אויף זיין ברייטן קאָפּ. גאַסן־קינדער לויפן נאָך די עלטערע, קלייבן שטיקלאַך פון די צעבראָ־כענע שפּיגלען, און איינער פון זיי כאַפּט שפּרינגענדיק די פע־דערן, וואָס פליען אַרום אין דער לופטן.

עס קומט צו לויפן אַ פּאָליצײ־מאַן; ער כאַפּט אַרויס דעם שוועדד פון שייד, אָבער מען לאַכט אים אויס, און פון הינטן הערן זיך געשרייען:

— האַלט אים!

— לאָזט אים ניט דורכגיין!

איינער וואַרפט אים אונטער די פיס אַ צעבראָכענעם קעסטל

און דער פאָליציי־מאַן פאַלט איבער אים. אַ הויכער געלעכטער שיסט אויס אין דער מאַסע.

איך טו אַ קוק אויף דר'ערד; ביי מיינע פיס ליגט אַ שטיק פאַרבלוטיקטע הויט באַדעקט מיט האָר...

— אַהער, אַהער, איר מענטשן!

דער געשריי קומט פון הויף. די מאַסע שטופט זיך אַהין אריין דורכן טויער. עס טראָגט זיך אַ ברומעריי, אַהודזשעריי, אפיי־פעריי—אַ ריכטיקער גיהנם.

— שלאָגט זי! שלאָ־אָ־אָגט זי! — שרייט מען.

אין הויז, איגעוויניק, אויפן צווייטן גאָרן, פויקט אייגער מיט אַ ברעכשטאַנג, זיך סטאַרעוועדיק דורכצומויערן די וואַנד צווישן צוויי פענסטער. שטיקלאַך קאַלך און ציגל ברעקלען זיך און פאַלן אַרונטער, נאָך זיי ציט זיך אַ ווייסער וואָלקן שטויב. פון אַ פענסטער פליט אַ טאַץ, דרייט זיך אום אין דער לופטן און פאַלט אויפן קאָפּ אַ דיקער פרוי. די פרוי בייגט זיך איין אין צווייען, אַרויסלאָזנדיק אַ הילכעדיקן קוויטש.

„קאָזאַקן!"

„לויפט, ברידער! קאָזאַקן קומען!"

אויפן עק גאַס באַווייזן זיך קעפּ פון פערד, בלויע קאָזאַצ־קע היטלאַך, קאָזאַצקע נאַגאַיקעס, און אַ הויכע הילכעדיקע שטי־מע קאָמאַנדירט:

„דריי אין אַ ריי — ביעגאָם מאַרש!"

אַ הויפן ציגל פאַלט אויפן טראָטואַר. די וואַנט צווישן די צוויי פענסטער איז דורכגעבראָכן, און באַלד נאָכדעם רוקט זיך דורך פאַמעלאַך דורך די פאָרמלאָזע לאָך אַ גרויסער אַלמער. ער שאָקלט זיך, קריכט אַזוי ווי קעגן זיין ווילן, האַקט זיך אָפּ ביי אַ קאַרניז, דרייט זיך אום און פאַלט אַרונטער אויף די שטיינער מיט אַ גוואַלדיקן קראַך. די לופט ווערט אָנגעפילט מיט אַ ווילדן געררויש, וואָס האַלט אָן אַ לאַנגע צייט, און עס דוכט זיך, אַז אַ שטראָם טראָגט זיך אונטער דער ערד, באַדעקט מיט שוים, אין אַ ווילדן גרימצאָרן, זיך רייסנדיק פון זיין געלעגער אויבן אַרויף, דרויסן...

די מאַסע לויפט אונטער די קלעפּ פון די נאַגאַיקעס און פון די פיס פון די פערד. זי לויפט ווי אַ סטאַדע שעפּסן, נאַריש, בלינד. מען קען זיך לייכט באַהאַלטן אין די הויפן, אַריבער־שפּרינגען פּאַרקאַנעס, דאָך לויפן זיי אַלע פּאַזע גאַס, אונטערשטעלנדיק זייערע קעפּ, רוקנס און פּלייצעס אונטער די שאַרפע קלעפּ. אַ קרעפּטיקער פּאַק־טרעגער מיט אַ געגרייזלטן קאָפּ קערט זיך פּלוצלונג אום, גיט אַ פערד אַ גוואַלדיקן טראַסק אין מאָרדע, און ווערט פאַרשוואונדן אין דער געדיכטער מאַסע קאָזאַקן. און אויפן פּלאַץ, וואו ער איז פאַרשוואונדן געוואָרן, זשוזשען אָן אַן אויפהער די קאָזאַצקע נאַגאַיקעס. די קאָזאַקן רייטן ווייטער, אַ פערד ביי אַ פערד, ווי אַ פעסטע וואַנט, און די מענטשן אין גאַס לויפן ווי משוגעים, שטופּנדיק און שטויסנדיק איינער דעם צווייטן.

— וואַרפט שטיינער אויף די קאָזאַקן!

פאַר די קאַפּיטעס פון אַ פערד וואַרפט זיך אַ פרוי, האַלב נאַקעט, באַגאָסן מיט בלוט. זי איז ערשינען גאַנץ פּלוצלונג, אַזוי ווי זי וואָלט אַרויס פון דער ערד; מיט אַ שוידערלאַכן געוויין כאַפּט זי אָן דעם פוס פון פאַדערשטער קאָזאַק.

— לויפט! לו־ו־י־י־פט!

— שטייט!

— שלאָגט די קאָזאַקן!

די מאַסע שרייט עס אויס און—לויפט ווייטער, ווי אַ באַרג־שטראָם, ניט אָפּשטעלנדיק זיך אויף איין רגע. די לופט איז אָנגעפילט מיט די קלעפּ פון די קאָפּיטעס, וועלכע קלינגען איבער די שטיינער. די פערד קענען זיך קוים באַוועגן דורך די שטיקלאַך מעבל און גאַנצע בערג צעריסענע מלבושים, וועלכע ליגן זיי אונטער די פיס. די פערד שטעלן זיך אויף די הינטערשטע פיס. די מאַסע בלייבט שטיין און קערט זיך אום צו די קאָזאַקן.

— פופציק מאַן אַרונטער פון די פערד!

די מאַסע ברומט און וואַרט. אָבער הינטער איר, אויפן אַנדערן עק גאַס, באַווייזן זיך אויף פּאָליציי־לייט און קאָזאַקן צופוס. דאַן פאַנגט מען אָן צו שפּרינגען איבער די פּאַרקאַנעס, אַריינ־

צולויפן אין די הויפן; די קאָזאַקן לויפן נאָך און מאַכן אַרעסטן. נאָר־וואָס איז געוועזן די מאַסע אַ ווילדע חיה, וועלכע האָט אָן רחמנות, אָן פאַרשטאַנד געטויט און געפּייניקט גאַנץ אומ־שולדיקע מענטשן, און איצט זיינען די בעסטיען ניט מער ווי פּחדנים. קאָזאַקן און און פּאָליציי־לייט באַפאַלן די לויפנדיקע אויך אומזיניג און אָן מיטלייד, די פאַרפאָלגטע לויפן איבער די גאַסן ווי טרוסן, מיט קללות און זידלערייען.

אינאָוונט, בעת איך בין פאַרבייגעגאַנגען אויפן מאַרק אַ קאַזאַצקן פּיקעט, האָב איך געהערט, ווי איינער פון די קאָזאַקן האָט געזאָגט צום צווייטן:

— מען זאָגט, אַז עס זיינען דערהרגעט געוואָרן פערצן זשידעס!

דער צווייטער האָט גאָרניט געענטפערט און גלייכגילטיק געדרייכערט זיין פּיפּקע.

קין און אַרטעם.

קין איז געווען אַ קליינוואוקסיק, לעבעדיק יידל, מיט אַ שפּיציקן קאָפּ, מיט אַ געלן דאַרן פּנים, די ביינער פון די באַקן און די מאָרדע זיינען געווען באַוואַקסן מיט קופּקעס געלע האַרטע האָר, און דער פּנים האָט אויסגעזען אַזוי, ווי ער וואָלט אַרויסקוקן פון אַן אַלטן אַרומגעריסענעם ראַם פון פּלוש, וואָס זיין צודעק פון אויבן וואָלט געווען דער קאָזירעק פון אַ פאַרשמירטער היטל.

פון אונטערן קאָזירעק און די געלע גאָר ווי אויסגעפּליקטע ברעמען, האָבן געבלישטשעט קליינטשינקע גראָע אייגלאַך. זיי פלעגן זיך זייער זעלטן אָפּשטעלן אויף איין זאַך אַ לאַנגע צייט; זיי פלעגן אָן אַן אויפהער שנעל לויפן פון איין זייט אין דעם אַנדערן און אומעטום האָבן זיי געוואָרפן שמייכעלאַך—מיט פּחד, מיט חניפה, מיט אַ זוכעניש פון חן און חסד.

איטלאַכער, וואָס האָט געזען דידאַזיקע שמייכלאַך, האָט פאַרשטאַנען באַלד אויף אָן אָרט, אַז דאָס עיקר-געפיל פון מענטשן, וועלכער קאָן אַזוי שמייכלען,—איז דאָס, וואָס יענער האָט מורא פאַר אַלץ און פאַר אַלעמען, און אין איין רגע קען ער פאַרציטערט ווערן פון שרעק ווי אַ בלאַט פון בוים. און דעריבער, ווער עס האָט זיך נאָר ניט געפּוילט, האָט נאָך מער פאַרשטאַרקט מיט רישעותדיקע לצנות און אַ שנעל אין נאָז דעמדאָזיקן געפיל פון דעם יידן, אַ געפיל, וואָס איז געווען תמיד אָנגעשטרענגט און האָט דורכגעדרונגען ניט נאָר זיינע נערוון, אָבער משמעות אַפילו די פאַלבן פון דעם פאַרוסינענעם אָנצוג, וואָס האָט באַדעקט זיין אויסגעדאַרטן גוף פון אויבן ביז אַראָפּ און האָט אויך אייביק געציטערט.

דעם אידנס נאָמען איז געווען חיים אהרן פורוויץ; אָבער גערופן האָט מען אים קין. דאָס איז איינפאַכער ווי חיים; דער

C.1

גאָמען קין איז מער באַקאַנט צווישן מענטשן און אין אים ליגט אַ גרויסע מאָס פֿון באַליידיקונג. דער נאָמען איז אַפֿילו ניט געגאַנגען צו דעם קליינעם, דערשראָקענעם און שוואַכן מענטשל, אָבער יעדערן האָט זיך געדאַכט, אַז דערדאָזיקער נאָמען מאָלט אָפּ גאַנץ דײַטלאַך דעם גוף און די נשמה פֿון יידן און פֿאַר איין גאַנג באַליידיקט ער אים.

ער האָט געלעבט צווישן מענטשן, וועלכע זיינען געווען שלימזמלניקעס, און פֿאַר אַזעלכע איז אַלעמאָל אַ גרויסער פֿאַרגעניגן צו באַליידיקן דעם צווייטן, און זיי ווייסן אויך, ווי אַזוי דאָס צו טאָן, ווייל לעת-עתּה קענען זיי בלויז אויף אַזאַ אופֿן זיך נוקם זיין פֿאַר זייערע קריוודעס, און באַליידיקן קינען איז געווען גרינג. ווען מע האָט מיט אים געטריבן לצנות, האָט ער מערניט ווי געשמייכלט, און זיין שמייכלען איז געווען פֿון אַ מענטשן, וועלכער האָט זיך אין עפּעס פֿאַרזינדיקט; ציטנווייז האָט ער זיינע באַליידיקער נאָך אַליין אונטערגעהאָלפֿן צו מאַכן שפּאַס פֿון אים; דאָס איז געווען אַ מין האַנטגעלט, וואָס ער האָט געגעבן די מענטשן פֿאַר דאָס רעכט צו לעבן און אָטעמען צווישן זיי.

ער האָט געלעבט פֿון האַנדל, פֿאַרשטייט זיך. ער איז געגאַנגען איבער די גאַסן מיט אַ הילצערנעם קעסטל אויף דער ברוסט און האָט געשריען מיט אַ זיסן, דינעם קולכל:

— וואַק-שאַ! שוועבעלאַך! נאָדלען! שניט-סחורה! אַלערליי קלייניקייטן!

נאָך איין כאַראַקטער-צוג: אויערן האָט ער געהאַט גרויסע, אָפּגעשטאַנענע, און זיי פֿלעגן זיך הייבן און פֿאַלן אָן אַן אויפֿהער, פּונקט ווי ביי אַ שרעקעדיקן פֿערד.

געהאַנדלט האָט ער אין שיכאַן, אין אַ געגנט, וואו עס האָט זיך פֿאַרקליבן דער גאַנצער אָפּגעריסענער נאַקעט פֿון שטאָט — פֿאַרשיידענע „פֿאַרבראַקירטע" מענטשן. שיכאַן שטעלט פֿאָר אַ שמאָלע גאַס, וואָס איז פֿאַרבויט מיט אַלטע הייזער, הויכע און מרה-שחורהדיקע; אין זיי געפֿינען זיך אכסניות, שיינקען, ברויט-בעקעריין, קראָמען מיט עסנוואַרג, מיט אַלטן אייזן און מיט אַלערלייאיקע אָפּגעניצעוועטע זאַכן; אין זיי האָבן געוואוינט גנבים און

קויפער פון געגנבעטער סחורה, אָרימע הענדלער און הענדלערקעס מיט עסנוואַרג. אין גאַס איז שטענדיק געלעגן אַ שאָטן פון די הויכע הײַזער, און עס איז געווען דאָרטן אַ סך בלאָטע און שיכּורים; זומערצײַט איז די גאַס תּמיד געווען פול מיט אַ שטאַרקן עיפּוש פון עפּעס, וואָס האָט געפוילט, און פון איבערגעברענטע בראַנפן. די זון פלעגט נאָר גאַנץ באַגינען, פאָרזיכטיק און ניט אויף לאַנג, אַרײַנקוקן אַהער אין גאַס, אַזוי ווי זי וואָלט מורא געהאַט צו באַשמוצן מיט דער בלאָטע אירע שטראַלן.

די גאַס האָט זיך געצויגן איבער אַ זײַטל פון אַ באַרג, ניט ווײַט פון דעם ברעג פון גרויסן טײַך, און איז תּמיד געווען פול מיט אַרבעטער פון שיפן, מיט מאַטראָסן פון דאַמפער, מיט פעקטרעגער. דאָ האָבן זיי געשיכּורט און געלעבט אַ גוטן טאָג אַזוי ווי זיי פאַרשטייען, און אויך דאָ, אין פאַרבאָרגענע ווינקעלאַך, פלעגן די גנבים זיצן און וואַרטן, ביזוואַנען יענע וועלן ווערן גוט מלא. לעבן די טראָטואַרן פון גאַס זײַנען געשטאַנען גרויסע לײַמענע טעפ פון די הענדלערקעס מיט פעלמענעס (פלייש־קניידלאַך), טישלאַך פון די הענדלער מיט געפּילטע קוכנס און אָפּגעקאָכטע לעבער. די מאַסן אַרבעטער פון טײַך האָבן זשעדנע געשלונגען די הייסע אכילות, די שיכּורים האָבן געזונגען לידער מיט ווילדע קולות און זיך געזידלט, די סוחרים האָבן מיט הילכעדיקע שטימען פאַררופן צו זיך דעם קונה און געלויבט זייער סחורה; עס האָט זיך געטראָגן אַ בריאַזג פון די וועגנס, וואָס האָבן זיך קוים מיט צרות געקענט דורכשפּאַרן צווישן די רעדלאַך מענטשן, וועלכע זײַנען געשטאַנען אין גאַס, האָבן געקויפט אָדער פאַרקויפט, געוואַרט אויף אַרבעט אָדער אויף אַ כּשרע מציאה. אַ קאַשעבוצע פון טענער האָט זיך געטראָגן ווי אַ ווינט איבער דער גאַס, וואָס איז געווען שמאָל ווי אַ טײַך מיט שטײַענדיק וואַסער, און די טענער האָבן זיך געהאַקט און צעהאַקט אָן די שמוציקע ווענט פון די הײַזער; די הײַזער האָבן אויסגעזען ווי אַ לײַב באַדעקט מיט וואונדן, ווײַל די קאַלך האָט זיך פון אויבן אָפּגעבּרעקלט און איז געווען אויסגעשמירט מיט גרינע פאַרשימלטע פלעקן.

אין דערדאָזיקער גאַס, וואָס איז געווען פול מיט קאָכעדיקער

בלאָטע, מיט אַ הילכעדיקן גערויש און מיט ניבול-פה, האָבן זיך שטענדיק אַרומגעדרייט קינדער,—קינדער גרויסע און קליינע, אָבער אַלע ווי דאָס אַנדערע שמוציק, הונגעריק און פאַרדאַרבן. זיי זיינען דאָ אַרומגעלאָפן פון אינדערפרי ביז אינאָוונט און געלעבט האָבן זיי פון דער גוטסקייט פון די הענדלערקעס אָדער פון זייערע פלינקע קליינע הענטלאַך, און ביינאַכט האָבן זיי זיך געלייגט שלאָפן ערגעץ אָן אַ זייט,—הינטער אַ טויער, אונטער אַ טישל פון אַ קוכן-טרעגער, אין דעם טיפן פענסטער פון אַן אונטערשטן גאָרן. ווי די זון פלעגט נאָר אויפגיין, זיינען שוין ווידער געווען אויף די פיס די קליינע אויסגעצאַרטע קרבנות פון קינדערשע קראַנקייטן, און האָבן זיך באַלד גענומען צו דער אַרבעט: גנבענען געשמאַקע און טייערע ביסנס און אויסבעטלען די צוגעפוילטע, וואָס זיי האָבן דורכן טאָג פאַרקויפט צו בעלנים. וועמעס קינדער זיינען דאָס געווען? אַלעמענס... אָט אין דער גאַס איז דאָס קין אַרומגעגאַנגען טאָג-טעגלאַך, אויסרעכענענדיק אויפן קול דעם לאַנגן צעטל פון זיינע סחורה, און דאָ האָט ער זי טאָקע פאַרקויפט צו די פרויען פון גאַס. זיי פלעגן ביי אים אַנטלייען אויף אַ פּאָר שעה אַ פערציקער מיטן תנאַי, אַז זיי זאָלן אים אָפּגעבן צוריק צוויי-און-צוואַנציק קאָפּיקעס, און זיי האָבן שטענדיק באַצאָלט ערלאַך זייער חוב. איבערהויפּט האָט קין געפירט אין דער גאַס גרויסע געשעפטן: ביי די אַרבעטער, וועלכע האָבן זיך אַ וועק-געלאָזן שיכורן, האָט ער געקויפט די העמדער, הויזלאַך, שטיוול און האַרמאָניקעס, ביי די פרויען—די ספּאָדניצעס, די יאַקלאַך, די צירונג, וואָס זיינען ווערט געווען אַ גראָשן, און דערנאָך האָט ער פאַר דער סחורה געקראָגן אַנדערע אָדער ער האָט זי פאַרקויפט מיט אַ צוואַנציקער פּרנסה. און עס איז ניט פאַרביי איין שעה אין טאָג, וואָס מען זאָל פון אים ניט אָפּלאַכן אָדער ניט מכבד זיין מיט קלעפּ און אַמאָל פלעגט מען אים איינגאַנצן אַרומנעמען. ער האָט זיך אויף דעם ניט באַקלאָגט; אויף די אַלע קלעפּ און באַליידיקונגען האָט ער געענטפערט מיט זיינע וויי-טראַגישע שמייכעלאַך.

עס פלעגט זיך טרעפן, אַז אין אַ פינסטערן ווינקל פון גאַס

פלעגן דעם יידן באַפאַלן צוויי־דריי יונגעץ, וועלכע זיינען געווען קאַפּאַבל פון הונגער אָדער פון דאָרשט נאָך בראַנפן אוועקהרגע־נען אַ מענטשן; אַראָפּגעשליידערט אויף דר'ערד מיט אַ זעץ פון קולאַק אָדער גלאַט פון שרעק, פלעגט קין זיצן ביי די פיס פון זיינע רויבער, ציטערן מיט אַלע איברים, זוכן אין די קעשענעס און זיך בעטן ביי זיי:

— הערעלאַך! גוטינקע! נעמט ניט צו אַלץ... מיט וואָס וועל איך האַנדלען?

און זיין דאַרער פּנים האָט זיך אינגאַנצן געטרייסלט פון די מיליאָנען שמייכעלאַך.

— נו, פאַרשטעק דיין פּיסק! גיב נאָר אַהער דרייסיק קאָ־פּיקעס...

די גוטע הערעלאַך האָבן פאַרשטאַנען, אַז מען דאַרף ניט אַרויסרייסן ביי דער קו דעם גאַנצן אייטער, ווען מען וויל קריגן פון איר מילך.

עס פלעגט זיך טרעפן, אַז ער פלעגט זיך אויפהייבן פון דר'ערד און גיין צוזאַמען מיט זיי איבער דער גאַס, שפּאַסנדיק און שמייכלענדיק; זיי האָבן אים אויך אַ טובה געטאָן און גערעדט מיט אים און אָפּגעלאַכט פון אים און אַלע האָבן זיך געהאַלטן פּראָסט און אָפן. און נאָך אַזא באַגעגעניש פלעגט קין מער ניט ווי ווערן אַ ביסל דאַרער.

מיטן קהל האָט ער על־כל־פּנים ניט געלעבט אין אחדות. נאָר גאַנץ זעלטן האָט מען אים געקאָנט זען צוזאַמען מיט אַ יידן, און יעדעס מאָל איז געווען לייכט צו באַמערקן, אַז יענער קוקט אויף קינען מיט גאווה און פאַראַכטונג. אין גאַס האָט מען גערעדט, אַז קין איז געלעגן ביים קהל אין חרם, און אַ קורצע צייט האָבן אים די הענדלערקעס פון גאַס גערופן „פאַרפלוכטער".

עס איז אַ סברה, אַז די מעשה מיטן חרם איז געווען אַן אויסגעקלערטע, הגם קין איז בלתי ספק געווען אַ שטיקל אפּיקורס. ער האָט מחלל שבת געווען און געגעסן טריפות. מען פלעגט צו־שטיין צו אים מיט קשיות, ווי אַזוי האָט ער ביי זיך געפּועלט צו עסן אַזעלכע זאַכן, וואָס זיין אמונה האָט געאַסורט? ער פלעגט

זיך צונויפקאָרטשען, אָנהייבן צו שמייכלען און זען יוצא צו ווערן מיט אַ גלייכוועטל אָדער גאָר אַנטלויפן; פון דער יידישער אמונה און די יידישע מנהגים האָט ער קיינמאָל קיין וואָרט ניט דערציילט.

אפילו די אומגליקלאַכע קינדערלאַך פון דערדאָזיקער גאַס האָבן אים אויך געדרודפּט: צו אים אין קעסטל און אין רוקן האָבן זיי געוואָרפן שטיקער בלאָטע, די שאָלאַכץ פון קאַוואָנעס און אַלערליי פּאַסקודסטווע. ער האָט זיך געסטאַרעט זיי אָפּצושטעלן מיט זיסע רייד. אָבער על-פּי רוב פלעגט ער אַנטלויפן פון זיי אין די געדיכטע רעדלאַך מענטשן, וואו זיי זיינען אים ניט נאָכ-געלאָפן, מחמת זיי האָבן מורא געהאַט, מען זאָל זיי דאָרטן ניט צעטרעטן אונטער די פיס.

אַזוי האָט געלעבט קין טאָג איין, טאָג אויס; אַלע האָבן אים געיאָגט; — ער האָט געהאַנדלט, געציטערט פון שרעק און גע-שמייכלט. און אָט האָט צו אים איין מאָל זיין מזל אויך אַ שמייכל געטאָן...

* *
*

איטלאַכער ווינקל פון לעבן האָט זיך זיין אייגענעם טיראַן. אין שיכאַן האָט דידאָזיקע ראָלע געשפּילט דער שיינער אַרטעם, אַ יונג — אַ ריז, מיט אַ רעגלמעסיק-קיילעכדיקן קאָפּ, וואָס איז געווען באַדעקט מיט אַ געדיכטע היטל פון שוואַרצע געגרייזלטע האָר. די ווייכע האָר האָבן זיך אים געשאָטן אויפן שטערן אין מאָדנע רינ-גען און זיך אַרונטערגעלאָזן ביז די וואונדער-שיינע סאַמעטענע ברעמען און די גרויסע ברוינע אויגן, לענגלאַכע און תמיד פאַר-צויגן מיט עפּעס אַ פוטערדיקער פייכטקייט. אַ נאָז האָט ער געהאַט אַ גלייכן, אַזאַ, ווי מען זעט אויף די בילדער פון די אַלטע רוי-מער, ליפּן רויטע, פולע, זאַפטיקע, באַדעקט מיט גרויסע שוואַרצע וואָנצן; זיין גאַנצער קיילאַכדיקער ריינער און טונקעלער פּנים איז געווען וואונדערבאַר גלייכמעסיק און פשוט שיין, און די אויגן זיינע, וואָס זיינען געווען פאַרצויגן מיט אַ וואָלקן, האָבן אים זיי-ער געפּאַסט, און עפּעס אַזוי ווי געמאַכט פולער און באַדייטלאַ.

כער זיין מאָדנע שיינקייט. מיט אַ ברייטער ברוסט, הויך און שלאַנק, תמיד מיט אַן אומבאַוואוסט־צופרידענעם שמייכל אויף די ליפּן, איז ער געווען אין שיכאַן אַ בייזע אָנשיקעניש פאַר די מענער און אַ פרייד פאַר די פרויען. דעם גרעסטן טייל פון טאָג האָט ער פאַרבראַכט ליגנדיק ערגעץ אויף דער ברענענדיקער זון. גרויס, פויל, פלעגט ער ליגן און אַרייבאָטעמען די לופט און דעם שיין פון דער זון מיט לאַנגזאַמע זיפצן, פון וועלכע זיין מעכטיקע ברוסט האָט זיך געהויבן הויך און מעסיק.

ער איז אַלט געווען אַ יאָר פינף און צוואַנציק. מיט אַ יאָר דריי צוריק איז ער געקומען אין שטאָט צוזאַמען מיט אַן אַרטעל פון פראָמזינער פעק־טרעגער*), און ווען די אַרבעט־צייט איז אַוועק, איז ער דאָ פאַרבליבן אויף ווינטער; ער האָט פאַרשטאַנען, אַז ער וועט אַפילו ניט דאַרפן איינטונקען אַ פינגער אין קאַלט וואַסער און קענען לעבן און האָבן פאַרגעניגן מיט זיין גבורהשאַפט און זיין שיינקייט. און אָט פון דעמאָלט אָן איז ער פון אַ דאָרף־יונג און פעק־טרעגער געוואָרן אַ ליבלינג ביי די הענדלערקעס מיט פעלמענעס, ביי די קרעמערקעס און ביי די אַנדערע פרויען פון שיכאַן. דורך דעם מין באַשעפטיקונג האָט ער געהאַט לרוב עסן און בראַנפן און טאַבאַק אַלעמאָל, ווען ער האָט נאָר געוואָלט. פאַרלאַנגען עפּעס מער האָט ער ניט געקאָנט, און אַזוי האָט ער געלעבט.

די פרויען האָבן זיך געריסן איבער אים, זיך געשלאָגן, אויף די פאַרהייראַטע געמסרט די מענער, פון די מענער און געליבטע האָבן זיי געקראָגן געשלאָגן מכּות רצח, — אַרטעם איז געווען גלייכגילטיק צו די אַלע זאַכן; ער האָט זיך געבאַקן אויף דער זון, אויסציִענדיק די איברים ווי אַ קאָטער, און האָט געוואַרט, ווען עס וועט זיך אין אים אויפוועקן אַ באַגער, וואָס ער האָט געקאָנט אויספירן; אַזעלכע באַגערן האָט ער געהאַט ניט קיין סך.

געוויינלאַך איז ער געלעגן אויפן באַרג, אין וועלכן די גאַס

*) פראָמזינע איז אַ דאָרף אין סימבירסקער גובערניע, און פון דאָרטן גייען ארויס אויף דער וואָלגע די שטאַרקסטע פעק־טרעגער.

האָט זיך אַריינגעשפּאַרט. דאָ האָט ער געקאָנט זען גלייך פאַר זיינע אויגן דעם טייך, הינטערן טייך, ביזן עק הימל, האָבן זיך ברייט צעוואָרפן די וואָלקנס; וואו-ניט-וואו זיינען געלעגן אויף זייער גלאַטן גרינעם דיוואַן גראָע פלעקן — דאָס זיינען דערפער. דאָרטן — איז תמיד שטיל, קלאָר, גרין... און ווען ער האָט אַ קוק געטאָן דעם קאָפּ לינקס, האָט ער געזען זיין גאַס, פון איין עק ביזן אַנדערן, און איר האָט דאָס לעבן געקאָכט ווי אין אַ קעסל; ווען ער האָט זיך איינגעקוקט אין דעם טאַראַראַם, האָט ער דערקענט די פיגורן פון באַקאַנטע מענטשן, האָט געהערט דעם הונגעריקן געפילדער פון דער גאַס און האָט פילייכט פון וואָס ניט איז געטראַכט. אַרום אים, איבערן באַרג, איז געוואַקסן אַ געדיכטער גראָז, ס'זיינען געשטאַנען ווי פאַרוואָגלטע יתומים אויסגעדאַרטע בעריאָזעס, אַרומגעבראָכענע קוסטן בוזינע; די „באָסיאַקעס" זיינען אַהער געגאַנגען זיך אויסניכטערן, שפּילן אין קאָרטן, פאַרריכטן די בגדים אָדער אויסרוען די ביינער נאָך דער אַרבעט און נאָך דער געשלעג.

אַרטעם האָט קיין גוטן שם ביי זיי ניט געהאַט. ער האָט געהאַט אין זיך אַזאַ גבורה, אַז קיינער האָט אים ניט געקענט בייקומען, און אָפט פלעגט ער פאַרפירן מחלוקות, און אַגב האָט ער שוין צו לייכט פאַרדינט זיין ברויט. דאָס האָט אַרויסגערופן קנאה, און דערצו נאָך האָט ער זעלטן עמיצן געגעבן אַ חלק פון זיין רויב-פרייז. איבערהויפּט זיינען אין אים ניט געווען אַנטוויקלט די געפילן פון חברשאַפט און עס האָט אים ווייניק געצויגן צו קומען צווישן מענטשן. אויב מען איז צו אים געקומען און פאַרפירט אַ שמועס, האָט ער גערן געענטפערט, אָבער אַליין האָט ער ניט אָנגעפאַנגען צו ריידן; אויב מען האָט ביי אים געבעטן געלט אויף אַ טרונק בראַנפן — האָט ער געגעבן, אָבער ער זאָל אַליין גיין און טראַקטירן מיט אַ גלעזל בראַנפן זיינע באַקאַנטע — דאָס ניט. און צווישן זיי איז געווען איינגעפירט, אַז איטלאַכע פאַרהאָרעוועטע קאָפּיקע זאָל מען אויסברענגען בחברותא אויף עסן און טרינקען.

אַהער, אין די קוסטן, פלעגן קומען צו אַרטעמען די שלוחים

פון ליבע — אַן אָפּגעריסן און פאַרשמאַרקעט מיידל פון גאַס אָדער אַ פאַרשמאָרקעט יינגל. דאָס זיינען יונגע מענטשעלאַך, זיבן־אַכט יאָר אַלט, זעלטן צען, אָבער זיי פאַרשטייען סאַר אַ וויכטיקע שליחות מען האָט זיי פאַרטרויט; זיי ריידן מיט אַ פאַרשטיקטן קול און אויף זייערע פּנימלאַך ליגט שטענדיק די העווית פון אַ מענטשן, וואָס טראָגט זיך אַרום מיט אַ טיפן סוד...

— פעטערל אַרטעם, די מומע מאַריע האָט דיר געהייסן זאָגן: אַז איר מאַן איז אַוועקגעפאָרן; בכן זאָלסטו היינט אָנדינגען אַ לאָדקע און זאָלסט אַוועקפאָרן צו איר, אין די לאַנקעס...

— אַזוי־וי,—צעט אַרטעם פוילע ווערטער, און זיינע שיינע אויגן שמייכלען מיט אַ טונקעלן גלאַנץ.

— לאָז זיך ניט בעטן, און...

— פאַרוואָס ניט?... אַ... אָט וואָס... וועלכע איז דאָס, די מומע מאַריע?...

— די קרעמערקע, ווייסט דען ניט? זאָגט דער שליח מיט אַ מין פאָרוואורף.

— די קרעמערקע... יאָ? דאָס איז די, וואָס האַלט דערביי די קראָם פון אייזן?

— נו, יאָ, דערביי די קראָם פון אייזן. אַניסיאַ ניקאָלאַיעוונאַ... ווי אַזוי ווייסט דאָס ניט!

— נו, נו, ברודערל. מיינסט טאַקע, אַז איך ווייס ניט ווער... איך זאָג דאָס גלאַט אַזוי... איך מאַך שפּאַס... כלומרשט ווי איך וואָלט פאַרגעסן... און מאַריען קען איך גוט...

אָבער דער שליח איז אין דעם ניט זיכער; עס ווילט זיך אים גוט אויספירן זיין שליחות און ער פאַנגט אָן צו ערקלערן אַרטעמען באריכות:

— מאַריע—דאָס איז יענע, די קליינע, מיט רויטע באַקן; לעבן די פיש...

— נו־נו!... יענע, וואָס לעבן די פיש. אָט! סאַראַ מענטש דו ביסט!... איך וועל דען פאַרמישן? גוט. זאָג איר, מאַריען, אַז איך פאָר, ער פאָרט, זאָג איר, גיי!

נאָך אַרטעמס רייד פאַרקרימט דער שליח זיין פנימל, וואו עס צעגיסט זיך אַ מאָדנע זיסקייט, און ער פאַנגט אָן פאַרצויגן:

— פעטערל אַרטעם, גיב מיר אַ קאָפּיקע!

— אַ קאָפּיקע? און וואָס טוט מען, אַז ס׳איז ניטאָ? זאָגט אַרטעם, און רוקט אַריין ביידע הענט אין די הויזן־קעשענעס. און עס טרעפט זיך ניט, ער זאָל ניט געפינען אַ מטבע. מיט אַ גליק־לאַכן שמייכל פליט דער שליח ווי אַ פייל פון בויגן אָנצוזאָגן די פריילאַכע בשורה דער פאַרליבטער הענדלערקע מיט אָפּגעבאַקענע לעבער, אַז איר בקשה איז איבערגעגעבן געוואָרן, און פון איר אויך קריגט ער באַצאָלט פאַר דער טירחה. ער ווייס דעם פרייז פון געלט און געלט דאַרף ער האָבן ניט נאָר דערפאַר, וואָס ער איז הונגעריק; אָבער אויך דערפאַר, וואָס ער רויכערט פאַפּיראָסן, טרינקט בראַנפן און האָט עסקים מיט מיידלאַך. אויף מאָרגן נאָך אַזאַ סצענע איז אַרטעם נאָך גלייכגילטיקער ווי פריער צום אַרומיקן לעבן און זיין זעלטענע שיינקייט פון אַ מעכטיקע אָבער רואיקע חיה בלאַנקט נאָך מער. אַזוי האָט זיך געצויגן דידאָזיקע זאַטע, כמעט באַוואוסטלאָזע עקסיסטענץ, רואיקע, ניט קוקנדיק אויף דעם, וואָס ער האָט געהאַט אָן אַ צאָל שונאים, וועלכע האָבן אים מקנא געווען אָדער געהאַסט אויס אייפערזוכט; רואיק איז געווען אַרטעמס עקסיסטענץ, ווייל זי איז געווען באַוואַכט מיט דער שרעקלאַכער קראַפט פון זיין קולאַק.

אָבער צייטנווייז פלעגט זיך באַווייזן אין די ברוינע אויגן פון שיינעם יונג עפּעס אַ טונקעלער פלעק, דער אָנצייגער פון שטורים, זיינע סאַמעטענע ברעמען פלעגן זיך מיט כעס צונויפרוקן און אין דעם ברוינלאַכן שטערן פלעגט זיך דורכשניידן אַ טיפער קנייטש. ער פלעגט אויפשטיין און גיין פון זיין מקום־מנוחה אין גאַס אַריין, און וואָס נענטער ער פלעגט צוקומען צו איר האַוועץ און שמייען, פלעגן די שוואַרצאַפּלען פון זיינע אויגן ווערן אַלץ קיילאַכדיקער און די דינע נאָזלעכער פלעגן אַלץ אָפטער ציטערן. אויף דער לינקער פלייצע הענגט ביי אים אַ געלער יאַק פון גראָבן געוואַנט, די רעכטע פלייצע איז פאַרדעקט מיט דער העמד און מען קען זען דורך איר, סאַר אַ מעכטיקע פלייצע דאָס איז. שטיוול האָט

ער פיינט געהאַט און איז אַלעמאָל געגאַנגען אין לאַפּטשעס; די ווייסע לאַפּנס אויף די פיס, וואָס זיינען שיין איבערגעקרייצט מיט בענדלאַך, מאָלן אָפּ די פלייש פון זיינע פיס. געגאַנגען איז ער פּאַמעלאַך, ווי אַ גרויסער שטורימדיקער וואָלקן...

די גאַס איז באַקאַנט מיט זיינע דרכים און זי זעט שוין אויף זיין פּנים, וואָס זי האָט פון אים צו דערוואַרטן. עס הערט זיך אַ שושקעריי מיט אַ התראה:

— אַרטעם גייט!

און פאַרן שיינעם יונג מאַכט מען אין איילעניש דעם וועג, מען רוקט אָפּ אָן אַ זייט די טישלאַך און ברעטלאַך מיט סחורה, די קעסלען און ליימענע טעפּ מיט די הייסע געקעכטס, מען שמייכלט צו אים חניפהדיק, מען גיט אים אָפּ „שלום עליכם"... און אַלע ציטערן פאַר אים, און ער גייט צווישן די מענטשן, וועלכע האָבן מורא פאַר זיין קולאַק, גייט און שווייגט, מיט אַ פינסטערע צורה, און ווילד־שיין, ווי אַ גרויסע חיה.

אָט האָט זיין פוס פאַרטשעפּעט אַ טישל מיט מאָגן, לעבער, לונגען—און דאָס פליט אַלץ אויף די בלאָטיקע שטיינער; דער הענדלער לאָזט אַרויס אַ פאַרצווייפלטן געשריי און פאַנגט זיך אָן צו זידלען.

— ווער הייסט דיר שטיין אין וועג?—פרעגט אַרטעם רואיק, אָבער מען זעט, אַז די מעשה וועט זיין אַ מיאוסע.

— דאָס איז פאַר דיר אַ וועג, דו אָקס איינער!—שרייט דער הענדלער ווי אַן אָפּגעבריטער.

— און ווי אַז איך וויל דאָ גיין?

הינטער די ביינער פון די באַקן באַוויזן זיך ביי אַרטעמען גרויסע בלאָזן, און זיינע אויגן זעען אויס ווי רויטע גליענדיקע טשוועקעס. דער הענדלער זעט דאָס און רעדט אַרויס אונטערן באָרד:

— די גאַס איז פאַר דיר צו שמאָל...

אַרטעם גייט לאַנגזאַם ווייטער. דער הענדלער לויפט אַוועק אין טראַקטיר, נעמט דאָרטן געקאָכטע וואַסער, וואַשט איבער אין

אים זיינע סחורה און אין פינף מינוט אַרום שרייט ער שוין ווידער אויף דער גאַנצער גאַס:

„לעבער, לונגען, אַ האַרץ אַ הייסע! מאַטראָס! גיב דער ערשטער צו לייזן! פאַר פינף קאָפּיקעס שנייד איך דיר אָפּ אַ שטיק צונג! מומעלע, קויף אַ העלזל! ווער דאַרף האָבן אַ האַרץ אַ הייסע? לעבער, לונגען!”

און עס רוישן ווי כוואַליעס די הילכעדיקע קולות און פון דער גאַס טראָגט זיך אַ שווערער עיפּוש פון בראַנפן, שווייס, פיש, זעגעכץ, ציבעלע.

מענטשן גייען אַרום הין און צוריק אינמיטן גאַס, פאַרשטעלן דעם וועג די פערד, שרייען, דינגען זיך, לאַכן, הויך איבער זייערע קעפ זעט זיך אַ שטיק בלויער הימל, פאַרטונקלט פון שטויב און בלאָטע, וואָס הייבן זיך אַרויף אין דער לופט פון דערדאָזיקער גאַס, און עס זעט אויס, אַז אַפילו די שאָטנס פון די הייזער זיינען דאָ אויך פייכט און דורכגעווייקט אין בלאָטע...

— שניט־סחורה! פאָדים! נאָדלען! — שרייט קין, ניט אַרויסלאָזנדיק פון אויג צרטעמען, וועלכער איז פאַר אים נאָך מוראדיקער ווי פאַר אַנדערע.

— קוכנס מיט בערנעס, קויף און דערקוויק די נשמה! — זינגט זיך פונאַנדער אויפן קול אַ יונגע פאַרקויפערקע פון קוכנס.

— ציבעלע, גרינע ציבעלע! — העלפט איר אונטער אַ צווייטע.

— קוואַס! קוואַס! — קוואָטשקעט מיט אַ הייזעריקער שטימע אַן עלטערער, קליין געוואַקסן, מיט אַ גראָבן בויך און אַ רויטן פּנים, זיצנדיק אין שאָטן פון זיין פעסל מיט דער סחורה.

און אַ מאַן, וועלכער האָט געטראָגן אין גאַס דעם מאָדנעם צונעמעניש „דער אָפּגעשמיסענער חתן”, האַלט אין פאַרקויפן אַ שיך־אַרבעטער זיין אייגענע העמד פון לייב, אַ פאַרשמירטע, אָבער אַ שטאַרקע, און שרייט צום קונה מיט איבערצייגונג:

— דו פלאַ־אָקן איינער! וואו וועסטו קויפן פאַר אַ פערציקער אַזאַ פיינע שטיקל סחורה? אין אַזאַ העמד איז דאָך ניט מיאוס צו גיין זען אַ כּלה, אַ קופּצאָווע, מיט מיליאָנען! טיי־ייוול!

דורך דעם אַלגעמיינעם ווילדן, אָבער האַרמאָנישן געפילדער שניידט זיך דורך מיטאַמאָל אַ דינער קינדערשער קולכעלע.

— גיט, אין נאָמען פון קריסטוס, אַ קאָפּיצקע... אַ יתומל אַן עלנדן... ניטאָ קיין טאַטע און קיין מאַמע״...

טשיקאַווע און אַזוי פרעמד צו אַלץ קלינגט אין דערדאָזיקער גאַס דער נאָמען פון קריסטוס!

— אַרטיושאַ! קום נאָר אַהער! — שרייט מיט אַ ליבקייט אַ לעבעדיק ווייבל, די זעלנערשע דאַריאַ גראָמאָוואַ, וועלכע האַנדלט מיט פּעלמענעס. וואו ווערסטו דאָס פאַרפאַלן? וואָס פאַרגעסטו אונז?

— האָסט אַ פולע פאַרקויפט? — פרעגט רואיק אַרטעם און וואַרפט אום אירע סחורה מיט אַ לייכטן שטופּ מיטן פוס. די פּעלמענעס, געלע און גליטשיקע, ציען זיך איבער די שטיינער און אַ פּאָרע גייט פון זיי, און דאַריע איז קאַפּאַבל צו קריכן זיך שלאָגן און שרייט זיך פונאַנדער מיט סם אין מויל:

— קיין ביסל בושה און חרפה האָסטו ניט אין די אויגן דיינע! דו גזלן דו! ווי טראָגט דאָס דיך נאָך די ערד, דו קעמל דו אַסטראַכאַנער!

מען מאַכט פון איר שפּאַס — אַלע ווייסן, אַז זי וועט דאָס אַרטעמען מוחל זיין.

און ער גייט ווייטער מיט דיזעלביקע לאַנגזאַמע טריט, אַרויפקריכנדיק אויף מענטשן מיט זיין ברוסט, טרעטנדיק זיי אויף די פיס. און פאַראויס פויזעט שנעל ווי אַ שלאַנג די פאַרשטיקטע התראה:

— אַרטעם גייט!

אין די צוויי ווערטער, אַפילו דער, וואָס הערט זיי צום ערשטן מאָל, פילט אויך אַ סטראַשונעק און ער טרעט אָפּ אַרטעמען דעם וועג און באַגלייט די מעכטיקע פיגור פון שיינעם יונג מיט נייגעריקע און פאַרזיכטיקע אויגן.

אָט באַגעגנט אַרטעם אַ באַקאַנטן „באָסיאַק״. זיי גיבן זיך די הענט, און אַרטעם מיט זיין אייזערנער לאַפּע דריקט אַזוי שטאַרק די האַנט פון זיין באַקאַנטן, אַז יענער שרייט פון ווי-

טאָק און זידלט זיך. דעמאָלט כאַפּט אים אָן אַרטעם מיט די פינ־
גער פאַר דער פלייצע און דריקט זי אַזוי, אַז ער טוט אים אָן אַנ־
דער ווייטאָק און שטום, רואיק קוקט ער זיך איין, ווי דער מענטש
אַ־צעט און זיפּצעט אונטער זיין האַנט, ווי יענער ווערט דער־
שטיקט פון ווייטאָק און רעדט צווישן די ציינער:

— לאָז אָפּ, תליון!... פאַרפלוכט זאָלסטו ווערן!...

אָבער דער תליון, אַזוי ווי אַ ריכטער, האָט קיין רחמנות
ניט.

קין פלעגט אויך ניט זעלטן אַריינפאַלן אין אַרטעמס אומ־
דערבאַרימדיקע הענט, וועלכער פלעגט זיך שפּילן מיט אים,
ווי אַ נייגעריק קינד שפּילט זיך מיט אַ פליג.

אָט די דאָזיקע חידושדיקע און אומבאַגרייפלאַכע מעשים פון
גיבור האָבן געהייסן אין שיכאַן „אַרטיושקעס אַרויסגאַנג". מיט
זיין „אַרויסגאַנג" האָט ער זיך איינגעקויפט אַ גרוזמע שונאים, אָבער
יענע האָבן ניט געקענט צעברעכן זיין אומגעהייערע גבורה, כאָטש
זיי האָבן שוין ניט איינמאָל פּרובירט דאָס צו טאָן. אַמאָל האָבן
זיך אויפגעקליבן זיבן געזונטע יונגען און מיט דער הסכמה פון
דער גאַנצער גאַס באַשלאָסן צו לערנען בלק מיט אַרטעמען און
אים אָפּצושלאָגן די פליגלען. צוויי פון זיי זיינען קוים אַרויס
מיטן לעבן פון דער דאָזיקער פּראָבע, די איבעריקע זיינען אָפּגע־
קומען מיט אַ קלייניקייט. אַ צווייטן מאָל האָבן די קרעמער—
ביי וועמען אַרטעם האָט פאַרפירט די ווייבער—אָנגעדונגען דעם
שטאָטישן קצב, וועלכער איז געווען באַרימט מיט זיין כּוח און
האָט ניט איינמאָל גובר געווען די אַטלעטן (גיבורים פון צירק).
דער קצב האָט זיך אָנגענומען פאַר אַ היפּשע סומע געלט צו מאַכן
פון אַרטעמען אַ האַלבן מת. מען האָט זיי ביידן צונויפגעבראַכט
און אַרטעם, וועלכער פלעגט זיך קיינמאָל ניט אָפּזאָגן צו גיין
שלאָגן זיך אין אַ שפּאַס, האָט מיט איין קלאַפּ אַרויסגעהאַקט ביי
דעם קצב אַ האַנט פון פלייצע און מיט אַ צווייטן קלאַפּ „אונטער
דער נשמה" האָט ער אים אַוועקגעלייגט אויפן אָרט כּמעט אַ טויטן.
אָט די אַלע פאַקטן האָבן נאָך העכער אויפגעהויבן אַרטעמס

נאָמען פון אַ גיבור און די צאָל פון זיינע שונאים איז, פאַרשטייט זיך, געוואָרן אַ סך גרעסער.

און ער האָט מאַריך געווען נאָכן אַלטן שטייגער זיינע „אַרויסגאַנגען", צעשטערנדיק אַלץ און אַלעמען, וואָס איז אים נאָר געשטאַנען אין וועג. וואָסערע געפילן האָט ער אויסגעדריקט אויף דעם דאָזיקן דרך? מעגלאַך, אַז ער האָט אויף אַזאַ אופן זיך נוקם געווען אָן דער שטאָט און אָן די פּירונגען פון שטאָטישן לעבן, ער, וועלכער איז אויפגעוואַקסן צווישן וועלדער און פעלדער, וועלכער האָט זיך אָפּגעריסן פון זיין אייגענעם מקום; עס קען זיין, אַז ער, האָט געפילט און האָט דאָס אַליין ניט פאַרשטאַנען, ווי די שטאָט מאַכט אים אויס מענטש, פאַרסמענדיק זיין גוף און זיין נשמה, און דערפאַר האָט ער דאָס געקעמפט מיט דעם ביזן מחבל, וואָס האָט אים ביסלאַכווייז געמאַכט פאַר אַ שקלאַף. זיינע „אַרויסגאַנגען" פלעגן זיך צייטנווייז ענדיקן אין פּאָליציי-הויז, וואו די פּאָליציי פלעגט אים באַהאַנדלען בעסער ווי די איבעריקע תושבים פון שיכאַן; זי האָט באַוואונדערט זיין מערקווירדיקע גבורה, מיט זיין גבורה האָט זי זיך משמח געווען, אָבער זי האָט געוואוסט, אַז ער איז ניט קיין גנב און טויג גאָרניט פאַר דעם מין אַרבעט — ער איז פאַר איר צו נאַריש. אָבער על-פּי רוב פלעגט אַרטעם נאָך אַן „אַרויסגאַנג" זיך אַוועקשלעפּן ערגעץ אין אַ הויז מיט אַ שלעכטן שם, און דאָרטן פלעגט אים אַריינגעמען אונטער איר השגחה איינע פון די פרויען, וועלכע זיינען געווען אין אים פאַרליבט. נאָך זיינע העלדישקייטן איז ער געווען געוויינלאַך מרה-שחורהדיק און פול מיט קאַפּריזן, די אויגן פלעגן קוקן מיט אַ ווילדן גלאַנץ, און נאָכן פּנים זיינעם, וואָס איז געווען אַזוי ווי פאַרשטיינערט, האָט מען אים געקענט אָננעמען פאַר אַ פּרא אדם. אַ קרעמערקע, אַ געזונטע ווייבל פון איבער דרייסיק, פלעגט אַרומגיין אַרום דער דאָזיקער חיה, און זיך האַלטן, ווי די חיה וואָלט געווען אירע; פונדעסטוועגן האָט זי געציטערט פאַר אַרטעמס קוק.

— אפשר הייסן דערלאַנגען נאָך אַ פּאָר פלעשער ביר, אַרטיושאַ? אָדער זיסע שנאַפּס? ווילסט פיליכט וואָס ניט איז פאַר-

בייסן? וואָס איז די מעשה, וואָס דו ביסט עפּעס היינט ביי מיר גאָרניט אַזאַ כוואַט ווי אָלע מאָל?...

— טשעפּע זיך אָפּ!... פּלעגט אַרטעם זאָגן מיט אַ האַלבן מויל, און אויף עטלאַכע מינוט פּלעגט זי אויפ..הערן צו שמייכלען ארום אים, אָבער דערנאָך פּלעגט זי אָנהייבן אויף דאָס ניי איינצושיפּורן דעם שיינעם יונג, מחמת זי האָט שוין געוואוסט, אַז בעת אַרטעם איז ניכטער, איז ער קאַרג אויף לאַסקעס...

און אָט האָט זיך אַמאָל געדאַרפט טרעפן — אַ המצאה ביילעבן... אַז דערדאָזיקער מענטש און קין זאָלן זיך צונויפקומען.

* *
*

מעשה שהיה כך היה.

איינמאָל נאָך אַן „אַרויסגאַנג", וואָס האָט זיך אויסגעלאָזן מיט אַ פריילאַכער הוליאַנקע, איז אַרטעם געגאַנגען מיט זיין דאַמע פאַלנדיק פון די פיס, צו איר צו גאַסט דורך אַ שמאָל און וויסט געסל פון פאָרשטאָט. דאָ האָט מען אויף אים געוואַרט. עטלאַכע מענטשן האָבן זיך אויף אים אַ לייג געטאָן און כהרף-עין אומגעוואָרפן צו דר'ערד. אָפּגעשוואַכט פון בראַנפן, וואָס ער האָט אויסגעטרונקען, האָט ער זיך ניט געקאָנט פאַרטיידיקן, און דעמאָלט האָבן זיך דאָס דידאָזיקע מענטשן אַ נעם געטאָן פאַר אים און כמעט אַ שעה צייט אים אויסגעצאָלט די טויזנטער באַליידיקונגען, וואָס זיי האָבן פון אים ווען ניט איז אַריבערגעטראָגן. אַרטעמס באַגלייטערין איז אַנטלאָפן, די נאַכט איז געווען אַ פינסטערע, דער פּלאַץ וויסט ווי אַ מדבר, — עס איז זיי געווען סגראַבנע זיך גוט אָפּצורעכענען מיט אַרטעמען, און זיי האָבן טאַקע געאַרבעט, ניט שאַנעווענדיק די כוחות און ווען זיי זיינען מיד געוואָרן און האָבן געענדיקט, זיינען צוויי קערפּער געלעגן אויף דר'ערד און זיך ניט גערירט — איין קערפּער איז געווען דעם שיינעם אַרטעמס, און דער צווייטער איז געווען פון אַ מענטשן, וועלכער האָט געהייסן דער רויטער באָק.

די יונגע האָבן געהאַלטן אַן עצה, וואָס צו טאָן מיט די צוויי קערפּער, און ענדלאַך האָט מען אַזוי באַשלאָסן: אַרטעמען זאָל מען באַהאַלטן אונטער אַן אַלטן שיפל, וואָס איז צעבראָכן

געוואָרן, בעת דער אייז איז געגאַנגען אין אָנהייב זומער, און איז איצט געלעגן ביים ברעג טייך מיטן דעק אַרויף,—און דעם רויטן באָק, וועלכער האָט ניט אויפגעהערט צו אָכצען, מיטגענומען מיט זיך.

ווען מען האָט גענומען שלעפן אַרטעמען איבער דר'ערד צום ברעג, איז ער פון ווייטאָק געקומען אַ ביסל צו זיך, אָבער ער האָט די מינוט פאַרשטאַנען, אַז אויב ער זאָל זיך פאַרשטעלן פאַר אַ טויטן, וועט ער דווקא בעסער מאַכן, און ער האָט ניט אַרויסגעלאָזן קיין איין קרעכץ, הגם ער האָט שרעקלאַך געליטן. מען האָט אים געשלעפּט, געשאָלטן, געזידלט און איינער פאַרן אַנדערן האָט זיך די חברה באַרימט מיט די קלעפּ, וואָס זיי האָבן געגעבן דעם גבור. אַרטעם האָט געהערט, ווי מישקאַ וואַווילאָוו האָט דערציילט זיינע חברים, אַז ער האָט די גאַנצע צייט געזען צו שטורכען אַרטעמען אונטער דער לינקער לאָפּעטקע, כדי דאָס האַרץ זאָל זיך ביי אים אָפּרייסן, און סוכאָפּליוועו האָט איבערגעגעבן, אַז ער האָט געשלאָגן נאָר איבערן בויך, מחמת ווען מען זאָל ביי אַ מענטשן קאַליע מאַכן די קישקעס — וועט ער קיין שום נוץ ניט האָבן פון זיין עסן, און וויפל ער זאָל ניט אַכלען, וועט ער ניט האָבן קיין כוחות. לאָמאַקין האָט אויך דערקלערט, אַז צוויי מאָל איז ער אַרויפגעשפּרונגען מיט די פיס אַרטעמען אויפן בויך. אויף אַזאַ גלענצנדיקן שטייגער האָבן זיך אויסגעפיינט אויך אַלע איבעריקע, און מיט זייער העלדישקייט האָבן זיי זיך באַרימט און גערעדט דערפון די גאַנצע צייט, ביזוואַנען זיי זיינען ניט געקומען צום שיפל און האָבן ניט אַרונטערגערוקט אונטער אים אַרטעמען. ער האָט געהערט אַלע זייערע רייד און אויך געהערט, ווי ביים אַוועקגיין האָבן אַלע אין איין קול באַשלאָסן, אַז איצטער וועט ער, אַרטעם, שוין מער ניט אויפשטיין אויף די פיס.

אָט איז ער געבליבן איינער אַליין, אין דער פינסטער, אויף אַ קופּקע פייכטע מיסט, וואָס די כוואַליעס פון טייך האָבן אָנגעטראָגן אונטער דעם שיפל אין דער צייט, ווען דאָס וואַסער הייבט זיך אויף. די נאַכט איז געווען אַ פרישע, ווי עס טרעפט אין

חודש מאַי, און פון דערדאָזיקער פרישקייט איז אַרטעם ביסלאַכווייז געקומען צו זיך. אָבער ווי ער האָט נאָר געפּרובט אונטערצופויזען צום טייך, פלעגט ער ווידער פאַלן אין חלשות פון אַ שרעקלאַכן ווייטאָק אין גאַנצן לייב. און באַלד פלעגט ער ווידער קומען צו זיך, און האָט אויף דאָס ניי געפילט דעם ווייטאָק, און חוץ דעם אַ שרעקלאַכע דאָרשט. עפּעס אַזוי ווי דער טייך וואָלט זיך גערייצט מיט זיין שוואַכקייט, האָט ער זיך שטילערהייט געשלאָגן ביים ברעג. אָט דאָ דערביי גאָר נאָענט לעבן אים. די גאַנצע נאַכט האָט ער פאַרבראַכט אין אַזאַ לאַגע און האָט מורא געהאַט צו קרעכצען און זיך אַ ריר צו טאָן.

אָבער איינמאָל, ווען ער האָט זיך אויפגעוועקט, האָט ער דערפילט, אַז מיט אים האָט געשען עפּעס אַ גוטע זאַך, וואָס האָט לייכטער געמאַכט זיין ווייטאָק. מיט גרויס מאַטערניש האָט ער געעפנט איין אויג און האָט קוים געקענט רירן מיט די צעהאַקטע, אָנגעשוואָלענע ליפּן. עס איז געווען טאָג, ווייל דורך די שפּאַלטן פון שיפל זיינען אַהין געקראָכן שטראַלן פון דער זון. דערנאָך האָט ער מיט צרות אויפגעהויבן די האַנט צום פנים און האָט דאָרטן דערטאַפּט נאַסע לאַפּנס. לאַפּנס זיינען אויך געלעגן ביי אים אויף דער ברוסט און אויפן בויך. ער איז געווען אין גאַנצן אויסגעטאָן, און די קעלט האָט פאַרקלענערט זיין ווייטאָק.

„אַ טרונק"... האָט ער אַרויסגערעדט, פאַרשטייענדיק, אַז עמיצער דאַרף זיין לעבן אים. אַ האַנט וואָס האָט בשעת מעשה געציטערט, האָט זיך אויסגעצויגן איבער זיין קאָפּ, און צו אים אין מויל האָט עמיצער אַריינגעשטעקט די העלזל פון אַ פלאַש. די פלאַש האָט געטאַנצט אין דער האַנט פון דעם, וואָס האָט זי דערלאַנגט, און געהאַקט אַרטעמען איבער די ציינער. ווען אַרטעם האָט אויסגעטרונקען דאָס וואַסער, האָט ער געוואָלט וויסן, ווער איז דאָ לעבן אים, אָבער ווען ער האָט געוואָלט אַ דריי טאָן דעם קאָפּ, האָט ער דערפילט אַ ווייטאָק אין האַלז. דעמאָלט האָט ער גענומען ריידן, זיך ווערגנדיק מיט יעדן וואָרט:

— בראַנפן... אַ גלעזל אין די גידערים... און אויך אויסשמירן די לייב... דעמאָלט וואָלט איך... אויפגעשטאַנען... אפשר...

— אויפשטיי-יין? איר טאָרט ניט אויפשטיין. איר זייט אין גאַנצן בלוי און פאַרשוואָלן, ווי אַ דערטרונקענער... אָבער בראַנפן—דאָס קען מען יאָ. בראַנפן איז פאַראַן... איך האָב אַ גאַנ-צע פלאַש מיט בראַנפן...

מען האָט גערעדט שטיל, מיט אַ מין פחד, און זייער שנעל. אַרטעמען איז געווען באַקאַנט דידאָזיקע שטימע, ער האָט זיך אָבער ניט געקענט דערמאָנען, וועמעס דאָס איז געווען, וועלכע פון די פרויען.

— גיב אַהער,—האָט ער געזאָגט

און עמיצער, וועלכער האָט משמעות ניט געוואָלט, אַז יענער זאָל אים זען, האָט אים ווידער דערלאַנגט די פלאַש פון הינטן איבערן קאָפּ. אַרטעם האָט מיט צרות געשלונגען די בראַנפן און מיט איין אויג האָט ער געקוקט אויפן פייכטן און שוואַרצן דעק פון שיפל, וואָס איז געווען באַוואַקסן מיט שוועמלאַך.

ווען ער האָט אויסגעטרונקען מער ווי אַ פערטל פלאַש, האָט ער טיף אָפּגעזיפצט; אים איז געוואָרן לייכטער; מיט אַ כאָרכל אין ברוסט, האָט ער גענומען ריידן אויף אַ שוואַכן קול, אָן שאַטירונגען.

— פיין האָט מען מיך באַאַרבעט... אָבער וואַרט... איך וועל אויפשטיין. שטיי איך אויף.. דעמאָלט—היט זיך...

קיינער האָט אים ניט געענטפערט, אָבער ער האָט געהערט אַ שאָרך,—אַזוי ווי עמיצער וואָלט פון אים אָפּגעשפרונגען,—און דערנאָך איז ווידער געוואָרן שטיל, נאָר די כוואַליעס האָבן גע-רוישט, און ערגעץ ווייט-ווייט האָט מען געזונגען די „דובינושקע“ און געשריען „אוך“—מען האָט משמעות געשלעפּט אַ שווערע משא. נאָכהער האָט אַ שנייד געטאָן מיט אַ מאָדנעם פּיסק דער פייפל פון אַ דאַמפער; דער פייפל האָט זיך תיכף אָפּגעהאַקט, און אין אַ פּאָר סעקונדן אַרום האָט ער גענומען וואָיען מרה-שחורהדיק, עפּעס אַזוי ווי ער וואָלט זיך אויף אייביק געזעגנט מיט דער ערד...

אַרטעם האָט לאַנג געוואַרט, מען זאָל אים וואָס ענטפערן אויף זיינע ווערטער, אָבער שטיל איז געווען אונטער דעם שיפל, און זיין שווערער דעק, דורכגעווייקט מיט אַ פאַרפוילטער גרינקייט,

איז געהאַנגען און האָט זיך געוויגט ביי אים איבערן קאָפּ, האָט זיך געהויבן און אַרונטערגעלאָזן, אַזוי ווי דער ד׳עק וואָלט זיך לאַנגזאַם געצילעוועט און ענדלאַך געוואָלט מיטאַמאָל אַרויספאַלן אויף אים און אים צעקוועטשן צום טויט.

אַרטעם האָט אויף זיך אַליין רחמנות געקראָגן. אים איז עפּעס מיטאַמאָל קלאָר געוואָרן, אַז ער איז הילפלאָז ווי אַ קליין קינד, און אין דערזעלביקער צייט האָט אים שטאַרק פאַרדראָסן, וואָס ער איז אַזאַ. אים, אַזאַ שטאַרקן, אַזאַ שיינעם, און מען זאָל מאַכן פאַר אַ קאַליקע, צערייסן דעם פּנים!.. מיט די שוואַכע הענט האָט ער גענומען באַטאַפּן די ביילן און די געשווילאַכטס ביי זיך אויפן געזיכט און אויף דער ברוסט, און דערנאָך האָט ער זיך מיט ביטערקייט אויסגעזידלט און פונאַנדערגעוויינט. ער האָט געשלוכ־צעט, געצויגן מיט דער נאָז, זיך געזידלט, און קוים מאַכנדיק מיט די ברעמען, האָט ער מיט זיי אַרויסגעקוועטשט די טרערן, וואָס האָבן אָנגעפילט זיינע אויגן. די גרויסע און זודיקע טרערן האָבן זיך געגאָסן איבער די באַקן, גערונען צו אים אין די אויערן... און ער האָט געפילט, אַז פון די טרערן רייניקט זיך עפּעס אויס ביי אים אינעווייניק.

— גוט!... וואַרט נאָר!... האָט ער געשעפּטשעט מיט אַ געוויין.

און פּלוצלונג האָט ער דערהערט, אַז גאָר נאָענט פון אים, אַזוי ווי עמיצער וואָלט איִם איבערגעקרימט, הערט זיך אויך אַ פאַר־שטיקטער געוויין מיט אַ שעפּטשען.

— ווער איז דאָס?—האָט ער געפרעגט שטרענג, הגם ער גופא האָט זיך פאַר עפּעס געשראָקן.

קיין ענטפער האָט ער ניט געקראָגן.

דעמאָלט האָט אַרטעם צונויפגענומען אַלע זיינע כּוחות, זיך איבערגעקערט אויף אַ זייט, אַרויסגעלאָזן פון ווייטאָק אַ ווילדן געשריי ווי אַ פאַרוואונדעטע חיה, זיך אַ ביסל אויפגעהויבן אויף די עלנבויגנס און אין דער פינסטער האָט ער דערזען אַ קליינע פיגור, וואָס איז געזעסן ביים ברעג שיפל, צונויפגענומען אין אַ קנויט. דעראָזיקער מענטש האָט געהאַלטן זיינע קני אַרומגע־נומען מיט די לאַנגע און דינע הענט, דעם קאָפּ צוגעדריקט צו

די קני, און זיינע פּלייצעס האָבן געציטערט. אַרטעמען האָט זיך אָפּגעדוכט, אַז דאָס זיצט אַ יונגער בחורל...

— קום אַהער!—האָט ער געזאָגט.

אָבער יענער האָט ניט געפאָלגט און ניט אויפגעהערט צו טרייסלען זיך ווי אין קדחת. פון וויטאָק און פון שרעק פאַר דער אומבאַקאַנטע פיגור איז אַרטעמען פינסטער געוואָרן אין די אויגן און ער האָט אַ געשריי געטאָן מיט אַ ווילדן קול:

— קו־ום!.

און פון ווינקל האָט זיך געגעבן אַ שאָט אַ גאַנצער האָגל מיט ווערטער, וואָס דער מענטשל האָט זיך געאיילט אַרויסצורייד̣ן מיט אַ ציטערדיקער שטימע:

— וואָס פאַר אַ רעה האָב איך אייך געטאָן? פאַרוואָס שרייט איר אויף מיר? איך האָב אייך דען ניט אויסגעוואַשן מיט וואַסער, און ניט געשטילט אייער דאָרשט, און ניט געגעבן אייך בראַנפן? איך האָב דען ניט געוויינט, ווען איר האָט געוויינט, און ניט גע־פילט אַ ווייטאָק, ווען איר האָט געקרעכצעט? אָ, גאָט מיין גאָט! אַפילו ווען איך טו אַ מענטשן גוטס, האָב איך דערפון אויך נאָר צרות! וואָס פאַר אַ רעה האָב איך אייך געטאָן, אייער נשמה און אייער לייב? וואָס פאַר אַ רעה קען איך אייך טאָן — איך! איך! איך!

און דער מענטש האָט איבערגעריסן זיינע רייד, זיך פונאַנ־דערגעוויינט הויך אויפן קול, איז אָבער באַלד אַנטשוויגן געוואָרן, זיך אָנגעכאַפּט מיט די הענט פאַרן קאָפּ און גענומען זיך שאָקלען רעכטס און לינקס, זיצנדיק אויף דער ערד.

— קין! דאָס... דו ביסט דאָס!

— נו, וואָס איז? דאָס בין איך!

— דו? נו, נו! דאָס אַלץ—דו האָסט דאָס דאָרט? אַי־אַי! דו קום נאָר אַהער. נו, נאָר איינער!

אַרטעם האָט ניט דערוואַרט אַזאַ באַגעגעניש און האָט זיך פאַרלאָרן, אָבער אינדערזעלביקער צייט האָט ער דערפילט, אַז אין אים האָט זיך אָנגעצונדן אַ מאָדנע שימחה. ער האָט זיך אַפילו פונאַנדערגעלאַכט, ווען ער האָט דערזען, ווי דער ייד פּרוּוט צו

אים אויף אַלע פיר מיט ניט=זיכערע טריט, און ווי עס ווינקען ביי אים, אָפּט=אָפּט און מיט אַן אויסדרוק פון שרעק, די קליינע אייגעלאַך אויפן מיאוסן פּנים, וואָס איז אַרטעמען געווען באַקאַנט אַזאַ לאַנגע צייט.

— גיי, האָב קיין מורא ניט! איך שווער דיר מיט גאָטס נאָמען, אַז איך וועל דיר ניט אָנרירן! — האָט ער געפונען פּאַר נייטיק צו דערמונטערן דעם יידן.

קין האָט צוגעפויזעט צו זיינע פיס, זיך אָפּגעשטעלט און גענומען קוקן אויף זיי מיט אַזאַ רחמנות=שמייכל, פּונקט ווי ער וואָלט דערוואַרט, אַז אָט=אָט צעטרעטן די פיס זיין קערפּער, וואָס איז אויסגעדאַרט געוואָרן פון שרעק.

— נו!.. אָט וואָס דו קענסט! און דאָס אַלץ האָסטו געטאָן? ווער האָט דיר געשיקט—אַנפיסע?—האָט זיך נאָכגעפרעגט אַרטעם, קוים רירנדיק מיטן צונג.

— איך בין אַליין געקומען!

— אַליי=יין? זאָגסט אַ ליגן!

— איך זאָג ניט קיין ליגן?—האָט קין שנעל גענומען שעפּטשען.—איך בין אַליין געקומען—איך בעט אייך—גלויבט מיר! איך וועל דערציילן, ווי אַזוי איך בין געקומען. אָט הערט—איך האָב זיך דערפון דערוואוסט אין גראַבילאָווקע... איך טרינק טיי און הער: אַרטעמען האָט מען ביינאַכט דערהרגעט צום טויט. איך גלויב ניט—פּכע! ווי קען דאָס זיין, אַז אייך זאָל מען דערהרגענען צום טויט? איך לאַך זיך אונטער די וואָנצן. אָ, קלער איך ביי זיך, איר נאַרישע מענטשן! דערדאָזיקער מענטש איז—ווי שמשון=הגבור, און ווער פון אייך קען אים צו שטייער קומען? אָבער מען קומט אַלץ צו גיין און מען זאָגט: געממיתט, געממיתט! און מען זידלט אייך, און מען לאַכט.. אַלעמען טוט הנאה... און איך האָב גענומען גלויבן... און האָב זיך דערוואוסט, אַז איר זייט דאָרטן.. מען איז שוין געקומען אַהער קוקן אויף אייך און מען האָט געזאָגט, אַז איר ליגט טויט... איך בין אַוועק און געקומען און האָב אייך דערזען... איר האָט געקרעכצעט, ווען איך בין דאָרט געשטאַנען. איך האָב געקוקט אויף אייך און ביי זיך געקלערט —

דעם שטאַרקסטן מענטשן אויף דער וועלט — און אָט האָט מען אים אַוועקגעהרגעט!.. אַזאַ קראַפּט, אַזאַ קראַפּט!... איך האָב אויף אײַך, האָט אויף מיר קײן פּאַראיבל ניט, רחמנות געקראָגן! איך האָב אַ קלער געטאָן, אַז מען דאַרף אײַך אַרומוואַשן מיט וואַסער... און איך האָב דאָס טאַקע געטאָן, און פון דאָס האָט איר גענומען צו זיך קומען... איך בין געוואָרן מלא שמחה... אָך, ווי איך האָב מיך דאָס געפרייט!... איר גלויבט מיר ניט, וואָס? דערפאַר, וואָס איך בין — אַ זשיד? יאָ? ניין אָבער, איך בעט אײַך, איר זאָלט מיר גלויבן.. איך וועל אײַך זאָגן, פאַרוואָס איך האָב זיך דערפרייט און וואָס איך האָב ביי זיך געטראַכט... איך וועל זאָגן דעם אמת... איר וועט ניט ווערן אין כעס אויף מיר?

— אָט האָסטו מײַן צלם! אַ דונער זאָל מיך דערשלאָגן! — האָט זיך גענומען שווערן איבער די כוחות דער צעשלאָגענער גבור.

קין האָט זיך צוגערוקט צו אים נאָך נעענטער און נאָך מער אַרונטערגעלאָזן זײַן שטימע.

— איר ווייסט, ווי גוט עס איז מיר צו לעבן? איר ווייסט דאָס, יאָ? איך האָב דען, זײַט מוחל, ניט געליטן פון אײַך קײן קלעפּ? און איר האָט דען ניט אָפּגעלאַכט פון דעם פאַרכאַטן זשיד? וואָס? דאָס איז ניט אמת? אַ! האָט קײן פאַראיבל ניט, וואָס איך זאָג אײַך דעם אמת, איר האָט זיך דאָך געשוואָרן. זײַט ניט אין כעס! איך זאָג נאָר, אַז איר, ווי אַלע איבעריקע מענטשן, האָבן גערודפט דעם זשיד... פאַרוואָס? אַ? איז דען אַ זשיד ניט דער זון פון אײַער גאָט, און דען ניט איין גאָט האָט געגעבן אַ נשמה אײַך און אים?

קין האָט זיך געאײַלט, געוואָרפן איין קשיה נאָך דער אַנדערער, ניט וואַרטנדיק אויף קײנע תירוצים: — און אים האָבן מיטאַמאָל גענומען זידן די אַלע ווערטער, מיט וועלכע ער האָט פאַרצײַכנט ביי זיך אין האַרצן די אויסגעשטאַנענע קריוודעס און באַליידיקונגען; איצטער האָבן זיי אַלע אין אים אויפגעלעבט און אָט האָבן זיי זיך געגאָסן פון זײַן האַרצן ווי אַ הייסער פאָנטאַן. אַרטעם האָט זיך געפילט אַזוי ווי שולדיק פאַר אים.

— הער נאַר, קין,—האָט ער געזאָגט מיט אַ פאַרשטיקטן קול, רייד ניט דערפון! איך וועל דיך... אויב איך וועל דיך פון איצט מאָל אָן אַ ריר טאָן מיט אַ פינגער... אָדער אַן אַנדערער — וועל איך צעהאַקן אויף שטיקער! האָסט פאַרשטאַנען?

— אהאַ!—האָט קין אַ געשריי געטאָן מיט ניצחון און פון התלהבות האָט ער געגעבן אַפילו אַ שמאָקץ מיטן צונג — אָט זעט איר! איר האָט זיך פאַר מיר פאַרזינדיקט... זייט מוחל! ביי־זערט זיך ניט אויף מיר דערפאַר, וואָס איר ווייסט, אַז איר האָט זיך פאַר מיר פאַרזינדיקט! איך זאָג, אַז ניט, אָבער איך ווייס דאָך, אָ! איך ווייס, אַז איר זייט שולדיק ווינציקער פון די אַנ־דערע!... איך פאַרשטיי דאָס! זיי אַלע שפּייען נאָר אויף מיר מיט. זייערע פאַסקודנע שפּייאַכץ, אָבער איר שפּייט אויף מיר און אויף זיי אַלעמען! איר האָט אַ פולע אַנדערע באַליידיקט ערגער פון מיר... איך האָב דעמאָלט געטראַכט ביי זיך — אָט דער שטאַרקער מענטש שלאָגט מיך און באַליידיקט מיך ניט דערפאַר, וואָס איך בין אַ זשיד, נאָר דערפאַר, וואָס איך—אַזוי ווי זיי אַלע, בין ניט בעסער פון זיי און לעב צווישן זיי... און... אַלעמאָל האָב איך מורא געהאַט פאַר אייך און אייך האָלט געהאַט. איך האָב אויף אייך געקוקט און געטראַכט, אַז איר וואָלט אויך געקענט צערייסן מיט די הענט אַ לייב און אויסהרגענען די פלשתים... איר האָט זיי געשלאָגן... און איך האָב האָלט געהאַט צו קוקן, ווי אַזוי איר האָט דאָס געטאָן... און מיר האָט זיך אויך געוואָלט זיין שטאַרק, אָבער איך בין ווי אַ פליי...

אַרטעם האָט זיך הייזעריק פונאַנדערגעלאַכט.

— אָט דאָס האָסטו אַן אמת געזאָגט—טאַקע ווי אַ פליי!..

דאָס וואָס קין האָט צו אים גערעדט, האָט ער כמעט ניט פאַרשטאַנען, אָבער עס האָט אים געטאָן הנאה, וואָס די קליינ־טשינקע פיגור פון יידן געפינט זיך לעבן אים. און בעת קין האָט געשעפּטשעט אַן אויפגערעגטער, האָבן זיך ביי אים אין קאָפּ צונויפגעשטעלט פאַמעלאַך אייגענע רעיונות:

„וויפל איז איצט דער זייגער? עס מוז שוין זיין מיטאָג־

צייט און קיין איינע קומט ניט צו גיין מבקר חולה זיין דעם ליבן פריינד... און אָט דער זשיד איז געקומען... האָט אויסגעהאָלפן, זאָגט—איך האָב אייך האָלט, און איך האָב אים באַליידיקט צייטנ־ווייז... לויבט מיין גבורה... וועט זי צו מיר ווען עס איז קומען צוריק? גאָטעניו, אויב זי וואָלט נאָר קומען צוריק.״

אַרטעם האָט שווער געזיפצט און זיך פאַרגעשטעלט, ווי ער האָט צעהרגעט זיינע שונאים און זיי ליגן, אָנגעשוואָלענע, אָט אַזוי ווי ער. און זיי אויך, אַזוי ווי ער, וועלן זיך וואַלגערן אָן כוחות ערגעץ אויף דר׳ערד... אָבער צו זיי וועלן קומען צו גיין אייגענע מענטשן, חברים, און ניט אַ זשיד...

אַרטעם האָט אַ קוק געטאָן אויף קינען, און עס האָט זיך אים באַוויזן, אַז פון די רעיונות איז אים ביטער געוואָרן אין גאָרגל און אין מויל. ער האָט אויסגעשפיגן און שווער אָפגע־זיפצט.

און קין האָט אַלץ גערעדט, שרעקלאַך אויפגערעגט; פון אויפרעגונג איז ביי אים פאַרקרימט געוואָרן די צורה און דער גאַנצער לייב האָט זיך געטרייסלט.

— און ווען איר האָט גענומען וויינען... האָב איך זיך אויך פונאַנדערגעוויינט... אַזוי שטאַרק האָט דאָס מיר פאַרקלעמט דאָס האַרץ פאַר אייער גבורה...

— און איך ליג און קלער, ווער קרימט דאָס מיך איבער?— האָט אַרטעם אויסגערעדט מיט אַ פינסטערן שמייכל.

— איך האָב אַלעמאָל האָלט געהאַט אייער גבורה... און איך האָב געבעטן גאָט: דו אייביקער גאָט אונזערער, אין הימל און אויף דער ערד און אין די העכסטע און ווייטסטע הימלען! זאָל זיך אַמאָל מאַכן, אַז איך זאָל צוניץ קומען אָט דעם אָ שטאַרקן מענטשן! הלוואַי זאָל איך זיך מיט וואָס ניט איז אויספיינען פאַר אים, און זיין גבורה זאָל זיך מיר אָוועקשטעלן פאַר אַ שומר! מאַך, אַז איך זאָל דורך איר פאַרהיט ווערן פון די רדיפות, און די וואָס יאָגן מיך, זאָלן גיין פאַרלאָרן פון דערדאָזיקער גבורה! אַזוי האָב איך מתפלל געווען... און לאַנג האָב איך געבעטן מיין

גאָט, אַז ער זאָל מיין שטאַרקסטן שונא מאַכן פאַר אַ מליץ יושר פאַר מיר, אַזוי ווי ער האָט מרדכין געגעבן פאַר אַ באַשיצער דעם קיסר, וועלכער האָט מנצח געווען אַלע פעלקער... און אַזוי האָט איר געוויינט, און איך האָב געוויינט... און מיטאַמאָל האָט איר אויף מיר אַ געשריי געטאָן, און אַלע מיינע תפילות זיינען פאַרפאַלן געוואָרן...

— איך האָב דען געוואוסט, וואָס?... דו מאָדנער מענטש...— האָט זיך אַרטעם פאַרענטפערט און אַ שמייכל געטאָן.

אָבער קקן האָט על כל פנים קוים געהערט, וואָס יענער האָט געזאָגט. ער האָט זיך געשאָקלט, געמאַכט מיט די הענט און ניט אויפגעהערט צו שעפטשען מיט התלהבות, און אין זיינע רייד האָבן געקלונגען אַלערליי געפילן: אי שמחה, אי בטחון, אי אַ פאַר־געטערונג פון דער גבורה פון דעמדאָזיקן צעקאַליעטשעטן מענטשן, אי מורא, אי אַ שרעקלאַכער אומעט...

— מיין טאָג איז געקומען, און אָט בין איך איינער אַליין לעבן אייך... אַלע האָבן אייך אַוועקגעוואָרפן, און איך בין גע־קומען... איר וועט דאָך געזונט ווערן, אַרטעם? דאָס איז פאַר אייך קיין גרויסע סכנה ניט? און אייער גבורה וועט צו אייך קומען צוריק?

— איך וועל אויפשטיין... דאגה ניט... און דיך פאַר דיין גוט האַרץ וועל איך באַהיטן, ווי אַ קליין קינד...

אַרטעם האָט געפילט, אַז ביסלאַכווייז ווערט אים בעסער — דער לייב טוט ניט ווי אַזוי שטאַרק און אין קאָפּ איז ביי אים קלאָרער. מען דאַרף זיך אָננעמען פאַר קינען — וואָס טאַקע אין דער אמתן? אָט סאַר אַ גוטער ער איז, סאַר אַ אָפענע האַרץ ער האָט — רעדט אָפן, גלייך אין פנים אַריין, מיט אַ פולן מויל. ווען דער געדאַנק איז אַרויף אַרטעמען אין מוח, האָט ער פלוצלונג געגעבן אַ שמייכל — שוין אַ לאַנגע צייט ווי ער האָט עפּעס גע־וואָלט און אָט איצטער האָט ער פאַרשטאַנען, וואָס דאָס איז געווען.

— עסן וויל איך דאָס... הער נאָר, קין, אפשר איז אַ סברה, אַז דו זאָלסט מיר קריגן עפּעס צום עסן?

קין איז אויפגעשפּרונגען אויף די פיס מיט אַזאַ שנעלקייט, אַז ער האָט זיך שיר ניט צעפּלעט דעם קאָפּ אָן דעם באַלקן פון שיפל. זיין געזיכט איז עפּעס גאָר אַן אַנדערע געוואָרן — עס האָט זיך דאָרטן באַוויזן דער אויסדרוק פון קראַפט און אין דער־זעלביקער צייט אַ מאָדנע העלקייט ווי ביי אַ קינד. אַרטעם, אַט דער אָ גבור, וואָס מען געפינט נאָר אַזעלכע אין די בבא־מעשיות בעט עסן ביי אים, ביי קינען!

— איך וועל פאַר אייך מאַכן אַלץ, אַלץ! עס איז שוין אָנ־געגרייט אַט דאָרטן, אין ווינקל! איך האָב זיך אָנגעשפּייזט... איך ווייס, ווען עמיצער איז קראַנק, מוז ער עסן... נו, יאָ! או ווען איך בין אַהער געגאַנגען, האָב איך אויסגעגעבן אַ גאַנצן רובל.

— מיר וועלן זיך אָפּרעכענען! איך וועל דיר אָפּגעבן צען... איך קען דאָס אויספירן... ניט מיין געלט... כ׳וועל זאָגן—גיב! און מען וועט געבן...

און ער האָט זיך גוטהאַרציק פונאַנדערגעלאַכט, און פון דעם געלעכטער האָט קין נאָך מער גענומען שיינען און האָט אפילו אַ לאַך געטאָן.

— איך ווייס... זאָגט נאָר, וואָס איר ווילט? איך וועל טאָן אַלץ, אַלץ...

— אַ... אַט זעסטו... אויב עס איז שוין יאָ אַזוי... טאָ שמיר מיך אויס מיט בראַנפן! עסן גיב מיר ניט, נאָר אַפריער שמיר אויס... קענסט דאָס?

— און פאַרוואָס זאָל איך ניט קענען? ווי דער בעסטער דאָקטאָר וועל איך מאַכן!

— גוט! ווי דו שמירסט מיך אויס, שטיי איך באַלד אויף.

— איר וועט אויפשטיי־יין? אָך, ניין, איר קענט ניט אויפ־שטיין!...

— איך וועל דיר באַווייזן, אַז איך קען יאָ! וואָס מיינסטו, איך וועל דאָרטן בלייבן נעכטיקן? דו מאָדנער מענטש... בעסער שמיר מיך אויס און כאַפּ זיך אַריבער אין פאָרשטאָט צו דער קוכן־בעקערין מאָקיעוונע... און זאָג איר, אַז איך וועל זיך צו איר

אין הויף אַריבערקלייבן וואוינען, אין שייער, וואו זי האַלט האָלץ... זאָל זי מיר דאָרטן אויסבעטן אויף שטרוי. ביי איר וועל איך זיך אויסליגן... אָט! פאַר אַלץ וועל איך דיר באַצאָלן... האָב קיין מורא ניט!

— איך גלויב, — זאָגט קין, אָנגיסנדיק בראָנפן אַרטעמען אויפן ברוסט. — איך גלויב אייך מער ווי זיך אַליין... אַך, איך קען אייך!

— או-או! רייב, רייב... נישקשה, זאָל ווי טאָן... רייב כסדר... אַ-אַ-אַ!... אָט אַזוי, אָט אַזוי, אָט אַזוי—האָט געברומט אַרטעם..

— איך וועל פאַר אייך גיין אין וואַסער, — ערקלערט זיך קין אין ליבע.

— אַזוי, אַזוי, אַזוי... די פלייצקע, די פלייצקע רייב... אַך, טייוואָלאָנים! ווי זיי האָבן מיך דאָס צעביגלט! און אַלץ איז די ווייבל שולדיק. אויב די ווייבל וואָלט זיך ניט אונטערגעדרייט, וואָלט איך געווען ניכטער... און ווען איך בין ניכטער—פּרוביר נאָר קריכן צו מיר!

קין איז שוין אַריין אין דער ראָלע פון אַ דינער און האָט ערקלערט:

— אָ, די פרויען! דאָס זיינען אַלע עבירות פון דער וועלט... ביי אונז, יידן, איז אַפילו פאַראַן אַ באַזונדערע תפילה, וואָס מען זאָגט אינדערפרי: געלויבט ביסטו גאָט, אונזער גאָט, דער קיניג פון דער וועלט, דערפאַר וואָס דו האָסט מיך ניט באַשאַפן אַ פרוי...

— נו? טאַקע? האָט אַ געשריי געטאָן אַרטעם.—אָט אַזוי טאַקע, גאָר אָן חכמות, לויבט איר גאָט? אָט ס'אַר אַ מאָדנע מענטשן איר זייט... וואָס איז זי דען פאַר אַ ווערעד, די פרוי? זי איז מערניט ווי אַ נאַר... אָבער אָן איר קען מען אויך ניט אויסקומען... מען זאָל אָבער לויבן גאָט דערפאַר... דאָס איז ניט קיין פיינקייט פון אייך... ווי זאָל איר דאָס ניט פאַרדריסן, דער פרוי, מיין איך! זי האָט דאָך עפּעס אויך אַ געפיל...

ער איז געלעגן, גרויס ווי אַ באַרג, און האָט זיך ניט גע-רירט מיט קיין אבר; די געשווילאַכטס האָט אים געמאַכט נאָך גרעסער ווי ער איז געווען, און קין, דער קליינער און דאַרער

נפש, האָט זיך געדרייט אַרום אים און פאַרלאָרן די כּוחות אים איינרייבנדיק די זייטן, די ברוסט, דעם לייב, און האָט נאָכאַנאַנד געהוסט פון דעם שטאַרקן ריח פון די בראַנפן.

איבערן ברעג טייך זייגען איטלאַכע מינוט פאַרבייגעגאַנגען מענטשן, עס האָבן זיך געהערט טריט און קולות. דאָס שיפל איז געלעגן ביי אַ זאַמדיקן משופּעדיקן בערגל, מער פון איין אייל די הייך, און פון אויבן האָט מען דאָס געקענט זעען נאָר פון סאַמע עק באַרג. דער שמאָלער פּלאַץ צווישן דעם שיפל און דעם טייך איז געווען באַדעקט מיט זאַמד, מיט שפּענדלאַך און מיט מיסט. אונטערן שיפל איז נאָך געווען בלאָטיק. הייגט אָבער האָט זי עפּעס טשיקאַווע אינטערעסירט מענטשן. קין און אַרטעם האָבן באַמערקט, ווי נאָכאַנאַנד גייט מען פאַרביי, ווי מען זעצט זיך אויפן דעק, ווי מען קלאַפּט מיט די פיס אין די זייטלאַך... אויף קינען האָט דאָס שלעכט געווירקט. ער האָט אויפגעהערט צו ריידן און זיך דרייענדיק אַרום אַרטעמען, האָט ער געשמייכלט, און אין זיין שמייכל איז געלעגן רחמנות און שרעק.

— איר הערט?

— איך הער, — האָט אַ שמייכל געטאָן דער גבור צופרידענערהייט. — איך פאַרשטיי... זיי ווילן דערגיין, ווען איך וועל ווידער באַקומען צוריק מיין כּוח... זיי דאַרפן דאָך דאָס וויסן... די ביינער זייערע אָנצוגרייטן... כאַ-כאַ! שדים! זיי פאַרדריסט מן הסתם, וואָס איך בין ניט געפּגרט... זייער אַרבעט איז איצט אַרויסגעוואָרפן...

— איר ווייסט וואָס? — האָט אים קין געזאָגט שטיל אויפן אויער, מיט דער מינע פון אימה און התראה. — איר ווייסט? אָט וועל איך איצט אַוועק און איר וועט פאַרבלייבן איינער אַליין... און זיי וועלן דעמאָלט קומען צו אייך און... און...

אַרטעם האָט געעפנט דאָס מויל און זיך שטאַרק פונאַנדערגעלאַכט אויף אַ הייזעריקן קול.

— אַך, דו... צורה מיאוסע! דו מיינסט, הייסט דאָס, אַז זיי האָבן דאָס פאַר דיר מורא, וואָס? אַך דו איינער!

— אַ! אָבער איך קען זיין אַן עדות!

— זיי וועלן דיך מכבד זיין!... כאַ־כאַ־כאַ! אַט דעמאָלט גיי זאָגן עדות!... אויף יענער וועלט!—

קינס שרעק איז פאַריאָגט געוואָרן מיט אַרטעמס געלעכטער און דעם פלאַץ פון שרעק האָט פאַרנומען אין דער שמאָלער איינגעפאַלענער ברוסט פון דעם יידן אַ שטייפע און פריילאַכע זיכערקייט. איצטער וועט זיין לעבן. אַוועק אויף אַן אַנדער דרך, איצטער איז ביי אים פאַראַן אַ מעכטיקע האַנט, וואָס וועט שטענדיק אָפּפירן פון אים די קלעפּ און די אומגערעכטיקייטן פון די מענטשן, וועלכע האָבן אים געפּאַטערט, ווייל זיי האָבן ביזאַהער ניט מורא געהאַט פאַר קיין שום שטראָף.

עס איז פאַרביי בקרוב אַ חודש.

איינמאָל נאָכמיטאָג, אין אַ צייט, ווען דאָס לעבן אין שיכאַן ווערט מאָדנע אָנגעשטרענגט, ווערט עפּעס געדיכטער און קאָכט אויף, ווען אַרום די פאַרקויפער פון עסנוואַרג שטייען גרויסע רעדלאַך אַרבעטער פון די שיפן און פון האַפן מיט ליידיקע מאָגנס און הויך אויפן קול, איבערשרייענדיק איינער דעם צווייטן, פאָדערן זיי עסן, און די גאַנצע גאַס פילט זיך אָן מיטן וואַרימען ריח פון געקאָכטע פלייש; — אין דער צייט האָט עמיצער מיט אַ האַלבן מויל אַגעשריי געטאָן:

— אַרטעם גייט!

עטלאַכע אָפּגעריסענע באָסיאַקעס, וועלכע האָבן זיך אַרומגעשלעפּט פוסט און פּאַס איבערן גאַס, וואַרטנדיק אויף אַ געלעגנהייט צו כאַפּן אַ כשרע מציאה, זיינען ערגעץ נעלם געוואָרן. די תושבים פון שיכאַן האָבן אומרואיק און נייגעריק אַ קוק געגעבן מיט אַ קרומען אויג אין דער זייט, פונוואַנען עס האָט זיך דערהערט די התראה.

אויף אַרטעמען האָט מען שוין לאַנג געוואַרט; אין זיין קומען איז מען געווען טיף אַריינגעטאָן און מיט היץ האָט מען גערעדט מכוח דעם, ווי אַזוי ער וועט אויסזען דעם ערשטן מאָל.

פונקט ווי אַלעמאָל איז אַרטעם געגאַנגען אינמיטן גאַס רואיק און פּאַמעלאַך אַזוי ווי עס גייט אויף אַ שפּאַציר אַ זאַ-

טער מענטש; זיין אויסזען איז אויף אַ האָר ניט פאַרענדערט געוואָרן. ווי אַלעמאָל איז דער יאַק ביי אים געהאַנגען אויף איין פלייצע, דאָס היטל איז געווען פאַרריסן אָן אַ זייט... און די שוואַרצע לאָקן האָבן זיך צעשאָטן איבערן שטערן, אויך ווי אַלעמאָל; דעם גרויסן פינגער פון דער רעכטער האַנט האָט ער אַריינגעשטעקט אין גאַרטל, די לינקע האַנט איז געלעגן טיף אַריינגערוקט אין דער הויזן-קעשענע, און די גבורשע ברוסט האָט זיך אויסגעשטעלט פאָראויס. נאָר אין זיין שיינעם געזיכט איז געלעגן מער שכל ווי פריער — דאָס איז געוויינטלאַך די מעשה מיטן מענטשן, ווען ער שטייט אויף פון אַ קראַנקן=בעט. ער איז געגאַנגען און האָט געענטפערט אויף די „גוט=מאָרגנס" פויל שאָקלענדיק מיטן קאָפּ.

די גאַנצע גאַס האָט אים באַגלייט מיט די אויגן און מען האָט זיך פשוט ניט געקענט אָפּוואונדערן פון דערדאָזיקער גבורה, וואָס קען גאָר ניט צעבראָכן ווערן און האָט אַזוי לייכט אַריבערגעטראָגן קלעפּ. אין גאַס זיינען געווען אַ סך מענטשן, וועלכע האָבן מיט רישעות גערעדט פון זיין געזונט ווערן; מיט פאַראַכטונג האָבן זיי געזידלט די חברה, וואָס האָט אַרטעמען ניט אָפּגעשלאָגן די לונגען און ניט איבערגעבראָכן די ביינער. ווי קען דאָס זיין, אַז עס זאָל זיך געפינען אַ מענטש אויף דער וועלט, וועמען מען זאָל גאָרניט קענען פטרן אויף טויט!... אַנדערע ווידער האָט די געשיכטע הנאה געטאָן און זיי האָבן געזוען צו טרעפן, ווי אַזוי דער גבור וועט זיך אָפּרעכענען מיטן רויטן באָק און יענעמס חברים. וואָס מעכטיקער עמיצנס קראַפט איז, פאַרבלענדט זי אַלץ מער די אויגן, און דער גרעסטער טייל פון עולם איז געווען פאַרכּישופט פון אַרטעמס קראַפט.

און אַרטעם איז דערווייל אַריין אין „גראַבילאָווקע"—דעם קלוב פון שיכאַן.

ווען זיין הויכע און מעכטיקע געשטאַלט האָט זיך באַוויזן אויפן שוועל פון טראַקטיר, זיינען ווייניק געסט געווען אין לאַנגן צימער מיטן נידעריקן האַלב-קיילאַכדיקן באַלקן, אויסגעלייגט פון ציגל. ווען אַרטעם איז אַריין, האָבן זיך דערהערט צוויי=דריי גע-

שרייען, עס איז געוואָרן עפּעס אַ רוקעניש און אַ דרייעניש אין עמיצער האָט זיך ווי אַ קאָץ אַ וואָרף געטאָן אין ווײַטן ווינקל פון דערדאָזיקער גרוב, וואו עס האָט געזונען פון די ווענט, וואו די לופט איז געווען פול מיטן עיפּושדיקן רויך פון וואָלוועלן טאַבאַק, און וואו יעדע ברעקעלע איז געווען דורך און פאַרשימלט און פאַרבלאָטיקט.

אַרטעם האָט קיינעם ניט געוואָלט באַמערקן. ער האָט אַ פּיר געטאָן מיט די אויגן איבערן טראַקטיר און ווען דער שיינקער סאַווקע כליעבניקאָוו האָט אים פריינדלאַך געגריסט, האָט ער געענטפערט אויף יענעמס גוט-מאָרגן מיט דער פראַגע:

— קין איז ניט געווען?

— דאַרף באַלד זיין... זיין צייט איז נאָענט.. אַרטעם איז צוגעגאַנגען צו אַ טיש, וואָס איז געשטאַנען ביי איינעם פון די פענסטער מיט אייזערנע גראַטקעס, האָט באַשטעלט טיי, אַוועקגעלייגט אויפן טיש זיינע ריזיקע הענט און גענומען גלייכגילטיק קוקן אויפן עולם. אין טראַקטיר זיינען געווען אַ מאָן צען, אַלץ באָסיאַקעס; זיי זיינען געשטאַנען אין אַ רעדל לעבן צוויי טישן און פון דאָרטן האָבן זיי געלויערט אויף אַרטעמען. ווען זייערע אויגן פלעגן באַגעגענען די אויגן פון שיינעם יונג, פלעגט ביי דער חברה ווערן קאַלעמוטנע אויפן האַרצן און זיי פלעגן אָנהייבן צו שמייכלען מיט אַ רחמנות פנים; עס איז געווען קאָנטיק, אַז זיי האָבן געוואָלט אַריינטרעטן מיט אַרטעמען אין אַ שמועס, אָבער יענער האָט אויף זיי געוואָרפן אַ שווערן פינסטערן קוק. און אַלע האָבן געשוויגן און ניט געהאַט די העזה אָנצופאַנגען מיט אים צו ריידן. כליעבניקאָוו איז געווען פאַרנומען הינטערן בופעט מיט זיינע פלעשלאַך און גלעזלאַך און זינגענדיק אונטערן נאָז עפּעס אַ לידל, האָט ער געקוקט אַרום זיך מיט אויגן פון אַ פוקס.

פון גאַס האָט זיך געגאָסן אין די פענסטער אַ הילכעדיקער געפילדער; עס האָט זיך געהערט, ווי מען האָט זיך דאָרטן געזידלט און געשאָלטן מיט אָפּגעוואַשענע קללות, ווי מען האָט זיך געשוואָרן, ווי הענדלער האָבן געשריען. ערגעץ גאָר נאָענט איז מיט אַ בריאַזג אַראָפּגעפאַלן אַ פלאַש און האָט זיך צעבראָכן אויף

די שטיינער. אַרטעמען איז געוואָרן אומעטיק אין דעם פאַר־שטיקטן שענק...

— נו, איר וועלף,—האָט ער מיטאַמאָל געגומען ריידן הויך און ציענדיק די ווערטער. — וואָס זייט איר שטיל געוואָרן? רייסן די אויגן און שווייגן... —

— ריידן קענען מיר אויכעט, אייער שטרענגע עקסעלענץ!— האָט געזאָגט דער אָפּגעשמיסענער חתן, זיך אויפהויבנדיק פון זיין אָרט און איז צוגעגאַנגען צו אַרטעמען.

דאָס איז געווען אַ דאַר מענטשל אין אַ פאַרוסיגעוון יאַק און זעלנערישע הויזן, אַ פליכעוואַטער, מיט אַ שפּיציק בערדל מיט קליינע רויטע אויגן, וואָס האָבן געווינקט מיט אַ בייזן גלאַנץ.

— מען זאָגט, אַז דו ביסט געווען קראַנק? — האָט ער אַ פרעג געטאָן, זיך זעצנדיק אַנטקעגן אַרטעמען.

— נו?

— גאָרניט... מען האָט דיך אַ צייט ניט געזען... וויפל מאָל האָב איך זיך נאָכגעפרעגט נאָך דיר: וואו איז דאָס אַרטעם אַהינ־געקומען? הערסט, עס האָט זיך אים גאָר פאַרוואָלט צו קרענקען!

— אַזוי... נו?

— נאָכאַמאָל... נו? לאָמיר פאָרן ווייטער... וואָס האָט דיר ווי געטאָן?

— און דו ווייסט ניט?

— איך בין דען געווען דיין דאָקטאָר?

— און אַלץ וואָס דו זאָגסט איז ליגן, דו הונט איינער,— האָט געזאָגט אַרטעם מיט אַ קרומען שמייכל. צו וואָס לייגסטו? דו ווייסט דאָך דעם אמת?

— אוודאי ווייס איך—האָט געזאָגט דער אָפּגעשמיסענער חתן אויך מיט אַ קרומען שמייכל.

— פאַרוואָס־זשע זאָגסטו אַ ליגן?

— אַ ליגן איז קליגער, אַזוי קומט ביי מיר אויס...

— קליגער! אַזוי, דו מענטש איינער!... אַ גאָרנישט ביסטו!

— יאָ... מען זאָל דיר זאָגן דעם אמת, קענסט נאָך אין כעס ווערן; אַ קשיה אויף דיר...

— שפּייען וויל איך אויף דיר!

— אַדאַנק כאָטש דערפאַר! און מיט אַ גלעזל בראַנפן וועסט דאָס מיך גאָרניט מכבד זיין פון שימחה, וואָס דו ביסט געזונט געוואָרן?

— הייס דערלאַנגען...

דער חתן האָט באַשטעלט אַ האַלבע פלעשל בראַנפן און איז גאָר אַ לעבעדיקער געוואָרן.

— ס'אַר אַ לייכטן לעבן דו האָסט דאָס, אַרטעם!... תמיד האָסטו געלט...

— נו, וואָס איז?

— גאָרניט... די פּרויען העלפן דיר אויס!... פאַרפלוכט זאָלן זיי ווערן!

— און אויף דיר קוקן זיי ניט.

— ווי קומען מיר צו דיר. מיר וואָלטן געהאַט אַזעלכע פיס ווי דיינע, וואָלטן מיר געגאַנגען מיט דיר אין איין וואָג, אָן אַ טענה,—האָט אָפּגעזיפצט דער חתן.

— מחמת אַ פרוי האָט האָלט אַ געזונטן מענטשן. וואָס ביסטו? און איך בין—אַ ריינער מענטש, אָט וואָס...

אויף אַזאַ שטייגער פלעגט אַרטעם ריידן מיט די באָסיאַקעס. זיין גלייכגילטיקע, פוילע און געדיכטע שטימע האָט געמאַכט זיינע ווערטער קרעפטיקער און שווערער, און זיי זיינען שטענדיק געווען אי גראָב אי פול מיט באַליידיקונגען. ער האָט אפשר געפילט, אַז די דאָזיקע מענטשן זיינען אין אַ סך ענינים ערגער פון אים, אָבער אַלעמאָל קליגער.

...עס איז אַריין קין מיט זיין קעסטל סחורה אויף דער ברוסט און מיט אַ געל ציצן קליידל, וואָס איז געהאַנגען אי־בער דער לינקער האַנט. אַ צוגעדריקטער מיטן געפיל פון שרעק, וואָס האָט אים קיינמאָל ניט אָפּגעלאָזן, איז ער געבליבן שטיין ביי דער טיר, האָט אויסגעצויגן זיין האַלז און מיט אַן אומרואיקן שמייכל באַקוקט דעם שנעק, אָבער ווען ער האָט דערזען אַרטעמען, האָט זיין גאַנצע צורה גענומען שיינען פון שימחה. אַרטעם האָט אויף

אים געקוקט מיט אַ ברייטן שמייכל און די ליפּן האָבן זיך ביי אים געריררט.

— קריך אַהער, צו מיר! — האָט ער צו קינען אַ געשריי געטאָן! דערנאָך האָט ער זיך אומגעקערט צום חתן און מיט חוזק אים אָפּגעגעבן אַ באַפעל:

— און דו טראָג זיך אָפּ פונדאַנען... לאָז אַ מענטשן זיך זעצן...

דעם חתנס פּרצוף, באַדעקט מיט געלע, האַרטע האָר, איז אויף אַ רגע פאַרשטיינערט געוואָרן פון התפעלות און פאַרדראָס. ער האָט זיך לאַנגזאַם אויפגעהויבן פון שטול, אַ קוק געטאָן אויף די חברים, וועלכע זיינען ניט ווינציקער פון אים נשתומם געוואָרן, אויף קינען, וועלכער איז געגאַנגען צום טיש פאָרזיכטיק און קוים אָנרירנדיק די ברעטער פון דער פּאָדלאָגע מיט זיינע שטיוול... און פּלוצלונג האָט ער בייז אויסגעשפּיגן:

— טפו! —

נאָכדעם איז ער פאַמעלאַך און שטילערהייט אַוועק צו זיין טיש, וואו עס האָט זיך תיכף דערהערט אַ פאַרשטיקטער שמועס, אין וועלכן מען האָט געקענט קלאָר דערקענען די נאָטעס פון חוזק און רישעות. קין האָט אַלץ געשמייכלט, ווי אַ פאַרלאָרענער, מלא שמחה, און אין דערזעלביקער צייט האָט ער געוואָרפן פון דער זייט אומרואיקע אויגן אין דעם ווינקל, וואו עס איז געזעסן דער באַליידיקטער חתן מיט זיין חברה.

און אַרטעם האָט גערעדט צו אים גוטהאַרציק:

— נו, סוחר, לאָמיר טיי טרינקען, וואָס?... מען דאַרף קויפן אַ קוכן—ווילסט עסן קוכן? וואָס קוקסטו אַהין?... שפּיי אָן אויף זיי, האָב קיין מורא ניט... וואַרט נאָר, איך וועל זיי באַלד אָנמוטרן.

ער האָט זיך אויפגעהויבן, אַ רוק געטאָן מיט דער פּלייצע און זיין יאַק איז אַראָפּגעפאַלן אויף דר'ערד, און איז צוגעגאַנגען צום טיש פון די אומצופרידענע. הויך און שטאַרק, אויסשטעלנדיק די ברוסט, הייבנדיק די אַקסלען און מיט אַלע מיטלען אַרויסווייזנדיק פאַר זיי, ס'אַר אַ גבורה ער האָט אין זיך, איז ער געשטאַנען אַנטקעגן דער חברה, מיט אַ קרומען בייזן שמייכל אויף די ליפּן.

און זיי זיינען פאַרגליווערט געוואָרן אויף זייערע פּלעצער, שטום ווי די וואַנט און שוין אָנגעגרייט צו מאַכן אַ ויברך.

— נו, — האָט אָנגעפאַנגען אַרטעם, — וואָס ברומט איר?

עס האָט זיך אים געוואָלט זאָגן עפּעס אַ שרעקלאַך־שטאַרקן וואָרט, אָבער ער האָט ניט געהאַט קיין ווערטער און האָט זיך אָפּגעשטעלט...

— מעגסט דברן מיטאַמאָל! — האָט אַ מאַך געטאָן מיט דער האַנט דער אָפּגעשמיסענער חתן, פאַרקרימענדיק די ליפּן, — זאָלסט בעסער אָפּשטיין פון אונז אויף אַלע פיר זייטן, דו גאָטס גולם!...

— שווייג! — האָט אַרטעם אַ פיר געטאָן מיט די ברעמען...

— ביסט אין כעס... עס שטייט דיר ניט אָן, וואָס איך חבר זיך מיט אַ זשיד און דיך האָב איך אָוועקגעטריבן... איך זאָג אייך אַלעמען, — ער, דער זשיד, איז בעסער פון אייך! מחמת ביי אים איז דאָ אַ געפיל צו אַן אַנדער מענטשן... און איר האָט קיין גע־פיל ניט... ער איז נאָר אַ פאַרמאַטערטער... און אָט איצטער נעם איך אים אונטער מיין האַנט... און אויב וואָסער ניט איז פאַרזע־עניש פון אייער קאָפּטע וועט אים באַליידיקן — זאָל שוין יענער דעמאָלט בעסער אָפּזאָגן ווידוי באַצייטנס! איך בין מודיע אין קלאָרע דיבורים: ניט שלאָגן וועל איך, איך וועל מאַטערן...

אין די אויגן ביי אים האָט זיך באַוויזן אַ ווילדער פייער, די אָדערן אויפן האַלז האָבן זיך אָנגעבלאָזן און די נאָזלעכער — גענומען ציטערן.

— דאָס, וואָס מען האָט מיך אַ שיכורן צעשלאָגן, איז ביי מיר ווערט אַ שפיי! קיין כוחות איז ביי מיר ניט אָפּגעקומען, נאָר דאָס האַרץ האָט מען מיר געמאַכט האַרטער... אָט אַזוי זאָלט איר וויסן! און פאַר קינען, פאַר איטלאַכן שלעכטן וואָרט, וואָס מען וועט אים זאָגן, וועל איך זיך אָננעמען און ממיתן וועל איך אָט טאַקע צום טויט. איר קענט דאָס אַלעמען זאָגן פון מיינט־וועגן...

ער האָט טיף אָפּגעצויגן דעם אָטעם, אַזוי ווי ער וואָלט פון זיך אַרונטערגעוואָרפן אַ שווערע משא; ער האָט זיך אומגע־קערט צו זיי מיטן רוקן און איז אַוועק...

— פיין אָפּגעדרשנט !—האָט דער אָפּגעשמיסענער חתן אַ גע־שריי געטאָן מיט אַ האַלבן מויל און זיין צורה האָט זיך פאַר־קרימט אין גרויס אומעט, בעת ער האָט געקוקט, ווי אַרטעם זעצט זיך אַוועק אַנטקעגן קינען.

קין איז געזעסן ביים טיש, בלייך פון אויפרעגונג, און האָט ניט געקאָנט אָפּרייסן פון אַרטעמען די אויסגעגלאָצטע אויגן, און אין זיי איז געלעגן אַ געפיל, וואָס איז שווער אויסצודריקן מיט ווערטער.

— האָסט געהערט ?—האָט אים שטרענג געפרעגט דער שיי־נער יונג.—אָט... געדענק־זשע, ווי נאָר עמיצער וועט דיר אָנרירן לויף צו מיר און זאָג. איך וועל די מינוט קומען און אים צע־גווינטעווען די ביינער...

דער ייד האָט עפּעס געשעפּטשעט, האָט געבעטן גאָט אָדער געדאַנקט דעם מענטשן. און דער אָפּגעשמיסענער חתן מיט זיין חברה האָבן אינדערשטיל איבערגערעדט צווישן זיך און גענומען אַרויסגיין פון טראַקטיר איינער נאָכן אַנדערן. ווען דער חתן איז פאַרבייגעגאַנגען אַרטעמס טיש, האָט ער געזונגען אונטערן נאָז :

ווען אין צוגאָב צו מיין קאָפּ
קריג איך געלט אַ פולן טאָפּ,
ווער איך—אוי—אַ מענטש אַ פּראַכט—
כ'וואָלט געשיכורט טאָג און נאַכט...

און אַ קוק געבנדיק אַרטעמען גלייך אין געזיכט אַריין, האָט ער אומדערוואַרט געענדיקט דאָס לידל מיט זיינע אייגענע ווערטער, ער האָט זיך דערביי געקרימט און צום טאַקט געטאַפּעט מיטן פוס:

און די תּמעוואַטע יונגען
כ'וואָלט אין שוואַרצן ים דערטרונקען.
אָט אַזוי !

און האָט זיך שנעל אַרויסגעגנבעט דורכן טיר.

אַרטעם האָט זיך אויסגעזידלט און אַרומגעקוקט. אין דעם האַלב־פינסטערן, פאַררויכערטן און עיפּושדיקן גרוב זיינען געבליבן בלויז דריי מענטשן—ער, אַנטקעגן אים קין און הינטערן בופעט סאַווקע.

סאַוועקס גנבישע אייגעלאַך האָבן זיך באַגעגנט מיט אַרטעמס שווערן קוק און אויף זיין לאַנגער צורה האָט זיך די רגע אַרויס־געצויגן דער אויסדרוק פון אַ זיסער צניעות.

— פיין און שיין האָסטו געהאַנדלט, אַרטעם מיכאַיליטש! — האָט ער געזאָגט, גלעטנדיק זיין באָרד. גאָר ווי עס איז געבאָטן אין די הייליקע ספרים... ווי אין דער מליצה מיטן גוטהאַרציקן שומרוני... אין עיפּוש איז געלעגן קין, באַדעקט מיט קרעץ... און אָט דו האָסט זיך פון אים ניט אָפּגעקערט...

אַרטעם האָט ניט געהערט זיינע ווערטער, נאָר זייער ווידער־קלאַנג. דער ווידערקלאַנג האָט זיך געטראָגן פון דעם קיילאַכדיקן באַלקן און אין געדיכטע טענער איז ער געקראָכן אין די אויערן. אַרטעם האָט געשוויגן און געשאָקלט שטילערהייט מיטן קאָפּ, אַזוי ווי ער וואָלט וועלן אַוועקטרייבן פון זיך דידאָזיקע טענער. און זיי האָבן ניט אויפגעהערט צו שווימען און האָבן זיך איינגעביסן צו אים אין די אויערן און אים געדרייצט. עס איז געווען אומעטיק, די לופט איז געווען פאַרשטיקט. אַ מאָדנע שווערקייט האָט זיך אַוועקגעלייגט אַרטעמען אויפן האַרצן.

ער האָט געקוקט אויף קינען, ניט אָפּרייסנדיק פון אים די אויגן. מיט אַן איינגעבויגענעם קאָפּ, זיך ברענענדיק די ליפּן און בלאָזנדיק אויפן ספּאָדיק, האָט דער ייִד זשעדנע געטרונקען די טיי און דער ספּאָדיק האָט געטאַנצט ביי אים די הענט. ציייטנ־וויייז האָט אַרטעם געכאַפּט ביי זיך אויפן געזיכט יענעמס אַ שנעלן קוק, און פון דעם קוק פלעגט ווערן דעם גיבור נאָך אומעטיקער. אין זיין ברוסט איז געוואַקסן אַ פאַרשטיקטער און אומבאַשטימטער געפיל פון אומצופרידנהייט, זיינע אויגן געוואָרן טינקעלער און ער האָט זיך ווילד אומגעקוקט. אין קאָפּ האָבן זיך ביי אים געדרייט, אַזוי ווי מיל־שטיינער, געדאַנקען אָן ווערטער. פריער פלעגן זיי צו אים ניט קומען, און אָט אין דער צייט, וואָס ער איז געלעגן קראַנק, זיינען זיי געקומען... און גייען ניט אַוועק...

די פענסטער, ווי אין אַ תפיסה, מיט אייזערנע גראַטעס, פון גאַס גיסט זיך אין זיי אַ געפילדער פאַרהילכט צו ווערן... איבערן קאָפּ הענגט אַ פייכטער שווערער שטיינערנער באַלקן, די ווילן,

געמאַכט פון ציגל, זיינען נאַס פון בלאָטע, באַדעקט מיט מיסט... און אָט דער אָ קליינטשינקער, אָפּגעריסענער, פאַרשלאָגענער מענטשל... זיצט, ציטערט, שווייגט... און אין די דערפער וועט מען באַלד אָנפאַנגען צו שניידן די גראָז. הינטערן טייך, אַנטקעגן שטאָט, דערגרייכט שוין די גראָז אויף די לאָנקעס ביזן גאַרטל און ווען עס טוט פון דאָרטן אַ בלאָז אַ ווינט, ברענגט ער צעטראָגן אַזאַ מחיהדיקן ריח... אָט די מינוט וואָלט ער גענומען אַ שניידאייזן, און זיך אַ לאָז געטאָן איבער דער לאָנקע.

— וואָס שווייגסטו נאָכאַנאַנד, קין?—האָט אַרטעם געזאָגט אומצופרידענערהייט. — וואָס איז, דו האָסט נאָך אַלץ מורא פאַר מיר? אוי, ביסטו דאָס אַ פאַרלאָרענער מענטש!

קין האָט אויפגעהויבן דעם קאָפּ און אים גענומען מאָדנע שאָקלען, און זיין פּנים האָט בשעת מעשה אויסגעזען פאַרשעמט און קלאָגעדיק.

— און וואָס זאָל איך ריידן? און מיט וואָס פאַר אַ צונג זאָל איך ריידן מיט-אייך? אָט מיט דער? — דער ייד האָט אַרויסגעשטעקט דעם שפּיץ צונג און אים באַוויזן אַרטעמען,—מיט וועלכער איך רייד מיט אַלע איבעריקע מענטשן? איך דאַרף זיך דען ניט שעמען צו ריידן מיט אייך מיט דערדאָזיקער צונג? איר מיינט, איך פאַרשטיי ניט, אַז איר שעמט זיך אויכעט צו זיצן מיט מיר דערביי? וואָס בין איך און וואָס זייט איר? איר טראַכט דען, אַרטעם, גרויסע נשמה, איר זייט געגליכן צו יהודי המכבי... וואָס וואָלט איר געטאָן, ווען איר זאָלט וויסן, צו וואָס גאָט האָט אייך באַשאַפן? אַ! קיינער ווייס ניט די טיפע סודות פון באַשעפער און קיינער קען ניט טרעפן, צו וואָס גאָט האָט אים געשאָנקען דעם לעבן. איר ווייסט ניט, וויפל טעג און נעכט האָב איך געטראַכט, צו וואָס דאַרף איך האָבן מיין לעבן? צו וואָס דאַרף איך מיין גייסט און מיין פאַרשטאַנד? וואָס בין איך פאַר די מענטשן? אַ שפּיי-קעסטל פאַר זייערע גיפטיקע שפּייעכץ. און וואָס זיינען די מענטשן פאַר מיר? שלאַנגען, וואָס בייסן מיר איין אין אַלע ערטער פון מיין לייב און אין מיין נשמה... צו וואָס לעב איך אויף

דער וועלט? און פאַרוואָס ווייס איך נאָר פון צרות... אַפילו די זון האָט פאַר מיר אויכעט קיין שטראַל ניט!

ער האָט גערעדט היציק, האַלב-שעפּטשענדיק, און אַזוי ווי אַלעמאָל, ווען זיין אויסגעמאַטערטע נשמה פלעגט זיך אויפרעגן, האָט געציטערט זיין גאַנצער פּנים.

אַרטעם האָט ניט פאַרשטאַנען, וואָס ער האָט גערעדט, ער האָט אָבער געהערט און געזען, אַז קין באַקלאָגט זיך. דערפון איז אַרטעמען געוואָרן נאָך מער נודנע.

— נאַ דיר! האָסט שוין ווידער אָנגעפאַנגען דיין לידעלע!— האָט ער מיט פאַרדראָס אַ שאָקל געטאָן מיטן קאָפּ—איך האָב דאָך דיר שוין געזאָגט—אַז איך וועל זיך אָננעמען!

קין האָט זיך שטילערהייט ביטער צולאַכט.

— ווי אַזוי וועט איר זיך פאַר מיר אָננעמען פאַרן געזיכט פון מיין גאָט? ער יאָגט דאָס מיך...

— נו, דאָס פאַרשטייט זיך! טאָן גאָט אַנטקעגן קען איך ניט,—האָט צוגעבאַמקעט אַרטעם פראָסט-האַרציק און מיט אַ טאָן פון רחמנות האָט ער געגעבן דעם יידן אַן עצה:—לייד, ברודערקע!... מיט גאָט וועסטו גאָרניט מאַכן...

קין האָט געגעבן אַ קוק אויף זיין מליץ יושר, און אויף זיינע ליפּן האָט זיך באַוויזן אַ שמייכל... אויך מיט רחמנות. אַפשר האָט דער שטאַרקער רחמנות געקראָגן אויפן קלוגן, דערנאָך האָט דער פאַרשטאַנד מיטגעפילט מיט דער גבורה, און צווישן די ביידע מענטשן, וועלכע זיינען געזעסן און האָבן געשמועסט, האָט זיך דורכגעטראָגן עפּעס אַ מאָדנע שטימונג, און אָט די שטימונג האָט זיי אַ ביסל דערנענטערט איינעם צום צווייטן.

— דו האָסט אַ ווייב?—האָט געפרעגט אַרטעם.

— אָ, איך האָב אַ גרויסע געזינד פאַר מיינע כוחות...— האָט קין שווער אָפּגעזיפצט.

— גאָר אַזוי!—האָט געזאָגט דער גבור. ער האָט זיך קוים געקענט פאָרשטעלן, אַז עס זאָל זיך געפינען אַ פרוי, וועלכע זאָל קענען האַלט האָבן דעם יידן, און מיט אַ נייעם אויסדרוק פון ביי‏געריכייט האָט ער אַ קוק געטאָן אויף קינען, וועלכער איז גע-

ווען אַזאַ אויסגעמאַרעטער, קליינטשינקער, שמוציקער, פאַרשלאָ-גענער.

— איך האָב געהאַט פינף קינדער, איצטער—האָב איך פיר. איין מיידעלע, חיה, האָט אַלץ געהוסט, געהוסט און איז גע-שטאָרבן... גאָט מיינער.. טאַטע זיסער!... און מיין ווייב איז אויך אַ קראַנקע... נאָר זי טוט און הוסט...

— עס איז דיר שווער—האָט געזאָגט אַרטעם און זיך פאַר-טראַכט.

קין האָט זיך אויך פאַרטראַכט, אַראָפּלאָזנדיק דעם קאָפּ.

אין די טירן פון טראַקטיר האָבן געגומען אַריינגיין הענד-לער מיט אַלטוואַרג; זיי פלעגן צוגיין צום בופעט און שטילערהייט זיך אַריינלאָזן אין אַ שמועס מיט סאַוועקען. ער האָט זיי עפּעס דער-ציילט בסוד און בשעת מעשה צוגעוואונקען אין דער זייט, וואו אַרטעם איז געזעסן מיט קינען. און די חברה האָט אויף זיי גע-קוקט מיט התפּעלות און חוזק. קין האָט שוין באַמערקט דידאָזיקע בליקן און איז פאַרציטערט געוואָרן. און אַרטעם האָט ווידער גע-חלומט, אַז ער גייט אַרום איבער דער לאָנקע מיט אַ שנייד-אייזן אין די הענט... דאָס שנייד-אייזן פייפט און מיט אַ ווייכן שאָרך לייגט זיך די גראָז צו זיינע פיס...

— גייט אַוועק, אַרטעם... און אויב איר ווילט ניט, וועל איך אַוועק... אַז זיינען געקומען מענטשן, — האָט געשעפּטשעט קין,—און זיי לאַכן פון אייך איבער מיר...

— ווער לאַכט דאָס? — האָט אַ ברום געטאָן אַרטעם, זיך אויפכאַפּנדיק פון די חלומות, און האָט זיך אַרומגעקוקט מיט ווילדע אויגן.

אָבער אין טראַקטיר זיינען אַלע געווען ערנסט און פאַר-טאָן אין די אייגענע עסקים. אַרטעם האָט ניט געכאַפּט קיין אייב-ציקן בליק. און ער האָט שטרענג אָנגערוקט די ברעמען און גע-זאָגט צום יידן:

— זאָגסט אַ ליגן... באַקלאָגסט זיך אומזיסט און אומנישט... אָט אַזוי... זע—שפּיל זיך ניט מיט אַזעלכע זאַכן! דו באַקלאָג

זיך דעמאָלט, ווען עס איז דאָ פּאַרוואָס. אפשר ווילסטו מיך שטעלן אין נסיון, האָסט געזאָגט גלאַט אַזוי?

קין האָט אים שמערצלאַך געשמייכלט אין געזיכט און גאָר־ניט געענטפערט. אַ פּאָר מינוט זיינען זיי ביידע געזעסן און ניט גערעדט. דערנאָך האָט זיך קין אויפגעהויבן, אָנגעטאָן אויפן האַלז זיין קעסטל און זיך פּאַרטיק געמאַכט אַוועקצוגיין. אַרטעם האָט אים דערלאַנגט די האַנט.

— גייסט? נו, גיי, האַנדל... און איך וועל דאָ נאָך זיצן...

מיט זיינע ביידע הענטלאַך האָט קין אַ טרייסל געטאָן די ריזיקע לאַפּע פון זיין באַשיצער און איז שנעל אַוועק.

ווען ער איז אַרויס אין גאַס, איז ער אַריין הינטער אַ ווינקל, האָט זיך דאָרטן אָפּגעשטעלט און גענומען פון דאָרטן אַרויסקוקן. ער האָט געקענט זען די טיר פון טראַקטיר און אים איז ניט לאַנג אויסגעקומען צו וואַרטן. אין דער טיר, אַזוי ווי אין אַ ראַם, האָט זיך באַוויזן אַרטעמס געשטאַלט. זיינע ברעמען זיינען געווען אָנגערוקט און דער פּנים האָט ביי אים אַזוי אויסגעזען, עפּעס ווי ער וואָלט האָבן מורא צו דערזען פאַר די אויגן אַ נודנע זאַך. ער האָט זיך לאַנגזאַם איינגעקוקט אין די מענטשן, וועלכע האָבן זיך אַרומגעדרייט אין גאַס, און דערנאָך האָט זיין פּנים אָנגענומען דעם געוויינלאַכן אויסדרוק פון פוילקייט און גלייכגילטיקייט. און ער איז אַוועק דורך די רעדלאַך מענטשן אַהין, וואו די גאַס האָט זיך אַריינגערוקט אין באַרג,—משמעות אויף זיין אַלטן אָרט.

קין האָט אים באַגלייט מיט שמערצלאַכע בליקן; ער האָט פּאַרדעקט מיט די הענט זיין געזיכט און זיך אָנגעשפּאַרט מיטן שטערן אָן דער אייזערנער טיר פון דער קלייט, לעבן וועלכער ער איז געשטאַנען...

* * *

אַרטעמס סטראַשונאַק האָט געווירקט—מען האָט זיך דער־שראָקן פאַר אים און אויפגעהערט צו רודפן דעם יידן.

קין האָט דערזען, אַז די דערנער, דורך וועלכע ער איז געגאַנגען צו זיין קבר, זיינען געוואָרן ווייניקער שטעכעדיק. די

מענטשן האָבן עפּעס אויפגעהערט גאָר צו באַמערקן, אַז ער לעבט אויף דער וועלט. אַזוי ווי ביז אַהער האָט ער זיך אַרומגעדרייט צווישן זיי, אויסרעכענענדיק דעם לאַנגן צעטל פון זיינע סחורה, אָבער מען פלעגט אים שוין ניט אַרויפטרעטן בכיוון אויף די פיס; ווי דאָס איז פריער געווען. מען האָט אים ניט געשטופּט אין די דאַרע זייטן, ניט געשפּיגן צו אים אין קעסטל... הגם פריער האָט מען ניט געקוקט אויף אים אַזוי קאַלט און פיינדלאַך, ווי מען האָט גענומען יעצט קוקן.

ער האָט געהאַט אַ פיינעם חוש צו יעדע ברעקעלע, וואָס איז געווען נוגע צו אים; ער האָט דערום באַלד באַמערקט, אַז מען קוקט אויף אים מיט אַנדערע אויגן, און ער האָט זיך אַ פרעג געטאָן: וואָס זאָל דאָס באַדייטן און וואָס פאַר אַ רעה קען דערפון אַרויס פאַר אים? אַ סך האָט ער געטראַכט וועגן דעם און ניט געקענט פאַרשטיין, פאַרוואָס מען האָט גענומען אויף אים אַזוי קוקן... און ער האָט זיך דערמאָנט, אַז פריער, הגם זייער זעלטן, פלעגט מען מיט אים אַריינטרעטן אין אַ פריינדלאַכן שמועס... צייטנווייז מכוח זיינע געשעפטן... און אַמאָל אויך שפּאַסן, און טאַקע גאָר אָן שום רישעות...

קיין האָט זיך גענומען פאַרטראַכטן. דאָס איז שוין אַ כלל, אַז אין דער פאַרגאַנגענהייט איז דער מענטש בדרך הטבע געניגט צו זען אַפילו די פיצעלע גוטס, וואָס איז דאָרטן געווען און וואָס דעמאָלט האָט ער גאָרניט באַמערקט...

ער האָט זיך גענומען פאַרטראַכטן, אָנגעשפּיצט די אויערן און געקוקט מיט אַ שאַרפן אויג. איין מאָל האָט ער דערהערט אַ ניי לידל, וואָס איז פאַרפאַסט געוואָרן פון אָפּגעשמיסענעם חתן, דעם משורר פון גאַס.

דער מענטש האָט פאַרדינט זיין ברויט מיט שפּילן און זינ-גען; זיינע חפצים זיינען געווען אַכט הילצערנע עס-לעפל. ער פלעגט זיי נעמען צווישן די פינגער און זיך קלאַפּן מיט זיי איבער די אָנגעבלאָזענע באַקן, איבערן בויך, בייטנדיק די פינגער; ער האָט אויך געקלאַפּט די לעפל איינעם אָן דעם אַנדערן, און עס פלעגט אַרויס ניט קיין שלעכטער אַקאָמפּאַנימענט צו די קופּלעטן, וואָס

ער פּלעגט אויסקלערן פֿון קאָפּ. דער שפּילן גופא האָט ניט געבראַכט אַ סך פֿאַרגעניגן, אָבער דערפֿאַר האָט דער כּלי־זמר געמוזט זיין פֿלינק ווי אַ קונצנמאַכער; און אַ פֿלינקע האַנט, צו וואָס זי זאָל ניט אויסגענוצט ווערן, האָט דאָ אין גאַס געהאַט ביי דעם עולם אַ גרויסן פּנים.

און אָט אַמאָל האָט זיך קין אָנגעשטויסן אויף אַ רעדל מענטשן, און צווישן זיי איז געשטאַנען דער חתן מיט זיינע לעפּל און האָט געהאַקט מיטן צונג ווי אַ מאַרק־יידענע:

— איר, פּריצים, מיט אַ קעשענע אַ ברייטע, מאַכט ניט קיין פּליטה! אַהער־צו, זיסע, מען וואַרט שוין אויף אייך לאַנג אין תּפיסה! איך שפּיל אַ פֿרישן שיר, נאָר וואָס אויסגעבאַקן אין מיינע געשיר — אַ הייסער ביסן! קען ניט זיין בעסער... גיט אַ קאָפּיקע פֿון איטלאַכן פּרעסער, און ווער עס האָט אַ פּנים ווי אַן אָפּגעבאַקענעם עפּל — פֿון דעם נעם איך אַ קאָפּיקע מיט אַ קנעפּל! איך הייב אָן:

קריכט אַריין די זון אין פֿענסטער
איז אַ שמחה אַ גדולה;
און אָט ווען איך קריך אַריין...

— דאָס האָט מען שוין געהערט! — האָט איינער פֿון פּובליקום אַ בעל־ספֿקות אַ געשריי געטאָן.

— מיר ווייסן, אַז איר האָט געהערט! ווילסט אפשר מען זאָל דיר געבן אָן געלט די ברויט פֿאַר די קוכן... — האָט ערקלערט דער חתן, קלאַפּנדיק מיט די לעפּל, און האָט מאַריך געווען זיין לידל:

אוי, ס'איז אַ ביטערן לעבן איך האָב!
איך בין ניט קיין געראָטענער.
מיטן טאַטן מיטן ברודער האָט מען אויפגעהאַנגען
און איך האָב זיך פֿון דער תּליה אָפּגעריסן!...

— אַ שאָד! — האָט זיך דערהערט אין דער פּובליקום.

אָבער קאָפּיקעס האָבן זיך צו אים געשאָטן, מחמת מען האָט געוואוסט, אַז ער איז אַן ערלעכער מאַן, און אויב ער האָט צוגעזאָגט צו געבן אַ ניי לידל, וועט ער שוין ניט אָפּנאַרן.

„אָט קומט זי די נייע, די הילצערנע חיה! און די לעפל האָבן גענומען טאַנצן.

עס האָבן זיך באַקאַנט אַן אָקס מיט אַ שפּין,
עס האָבן זיך באַקאַנט אַ זשיד מיט אַ תּם,
דער אָקס טראָגט די שפּין אויפן עק,
דער זשיד פאַרקויפט דעם תּם צו די ווייבלאַך,
מומעלאַך, טייערינקע!...

— סטאָפּ, מאַשין! אַ גוטן מאָרגן אייך, הער קין, מיט אַ קלאָץ איבערן האַלז! איר האָט געהערט די לידל, סוחר? זייט מוחל, ניט פון אייך זינג איך... גייט זיך אין אייער וועג.

קין האָט צעשאָטן פאַרן קינסטלער זיינע שמייכעלאַך און איז אַוועק פון אים מיט אַ זיפץ: דאָס האַרץ האָט אים געזאָגט, אַז עפּעס וועט אַרויס.

דידאָזיקע טעג זיינען געווען ביי אים טייער, ער האָט זיך אָבער אויך געשראָקן פאַר זיי. איטלאַכן פרימאָרגן פלעגט ער קומען אין גאַס און זיין ביי זיך זיכער, אַז היינט וועט שוין קיינער ניט האָבן די העזה אוועקצונעמען פון אים זיינע קאָפּיקעס, און זיינע אויגן זיינען געוואָרן ביסלאַכוויז העלער און רואיקער. אַרטעמען האָט ער געזען אַלע טאָג; אויב דער גבור האָט אים אָבער ניט גערופן, פלעגט קין צו אום ניט צוגיין.

אַרטעם פלעגט אים צורופן זעלטן און ווען ער פלעגט אים שוין יאָ אַמאָל צורופן, פלעגט ער פרעגן געוויינלאַך:

— נו, וואָס—לעבסט?

— אָ, יאָ! כ׳לעב... און האָב אייך צו דאַנקען,—פלעגט זאָגן קין, און זיינע אויגן האָבן בשעת מעשה געבלישטשעט פון שמחה.

— מען טשעפּעט ניט?

— זיי קענען זיך דען שטעלן קעגן אייך! — פלעגט דער ייד אַ געשריי טאָן מיט שרעק.

— נו... זעסטו!... און ווי וואָס—קום זאָגן.

— כ׳וועל זאָגן!

— אָט, אָט!...

ער פלעגט אָפּמעסטן מיט פינסטערע אויגן דעם יידנס פי־גור און אים אָפּלאָזן.

— גיי... האַנדל!

און קין פלעגט שנעל אַוועקגיין פון זיין באַשיצער, און פלעגט באַמערקן, אַז דער עולם קוקט אויף אים מיט חווק און רישעות, און דאָס האָט אים געשראָקן.

עס האָט זיך אַזוי געצויגן אַן ערך פיר וואָכן.

איינמאָל אינאָוונט, ווען קין האָט זיך שוין געקליבן גיין אַהיים, האָט ער באַגעגנט אַרטע[illegible]. דער שייגעץ יונג האָט אים אַ שאָקל געטאָן מיטן קאָפּ און [illegible]געררופן צו זיך מיטן פינגער. קין איז שנעל צו אים צוגעלאָפן און האָט דערזען, אַז אַרטעם איז פינסטער און אָנגעבלאָזן, ווי אַן אָסיענדיקער וואָלקן.

— ביסט פאַרטיק געוואָרן מיט דיין האַנדל, וואָס? האָט יענער געפרעגט.

— [illegible]... זיך געקליבן גיין אַהיים...

— [illegible] אויף... קום נאָר, כ'וועל דיר וואָס זאָגן—האָט געזאָגט אַרטעם מיט אַ פאַרשטיקטן קול.

און ער איז אַוועק פאָראויס, הויך און שווער, און קין איז געגאַנגען פון הינטן.

זיי זיינען אַרויס פון גאַס און האָבן גענומען דעם וועג צום טייך, וואו אַרטעם האָט געפונען אַ סגראַבנעם אָרט אונטער דעם משופּעדיקן בערגל, ביי די סאַמע כוואַליעס.

— זעץ זיך—האָט ער געזאָגט צו קינען.

יענער האָט זיך אַנידערגעזעצט און מיט פּחד, פון דער זייט געקוקט אויף זיין באַשיצער. אַרטעם האָט איינגעבויגן דעם רוקן און גענומען פאַרדרייען אַ פּאַפּיראָס. און קין האָט געקוקט אין הימל, אויף דעם וואַלד מאַסטן ביים ברעג, אויף יענער זייט טייך, אויף די רואיקע כוואַליעס, וועלכע זיינען פאַרגליווערט געוואָרן אין דער שטילקייט פון אָוונט, און האָט זיך געמאַטערט צו טרעפן, פון וואָס קלייבט זיך דאָס דער גבור צו ריידן.

— נו, וואָס?—האָט געזאָגט אַרטעם—לעבסט?

— כ'לעב, אָ! איצטער האָב איך קיין מורא ניט.

— גוט, הייסט דאָס...
— כ'דאַנק...
— וואַרט אויף! האָט געזאָגט אַרטעם.
און ער האָט געשוויגן אַ לאַנגע צייט, ציענדיק דעם פּאַפּיראָס, וועדליג דער ייד האָט געוואַרט אויף זיינע רייד, און דאָס האַרץ איז אים אויסגעגאַנגען פון אַן אומבאַשטימטן געפיל פון שרעק.
— נ-יע... איז איצטער, הייסט דאָס, גאָרניט, מען באַליידיקט ניט?
— אָ, זיי האָבן פאַר אייך מורא! זיי אַלע זיינען ווי הינט, און איר—ווי אַ לייב! און איך בין איצטער...
— וואַרט אויף!
— נ-נו? און וואָס ווילט איר מיר זאָגן?—האָט געפרעגט קין מיט אַ ציטער.
— זאָגן? ס'איז ניט אַזוי פּראָסט...
— וואָס איז דאָס אַזוינס?
— אַ! זעסטו... לאָמיר ריידן קלאָרע דיבורים. מיטאַמאָל—און פּאַרטיק!
— אהאַ!
— און איך מוז דיר זאָגן, אַז איך קען ווייטער ניט...
— וואָס? וואָס קענט איר ניט?
— גאָרניט! כ'קען ניט! עס עקלט מיר... ווי קומט דאָס גאָר צו מיר? פאַר מיר איז דאָס קיין עסק ניט!... האָט געזאָגט אַרטעם מיט אַ זיפץ.
— וואָס מיינט איר? וואָס איז פאַר אייך קיין עסק ניט?
— אָט דאָס אַלץ... דו און אַלץ... איך וויל דיר מערניט קענען... מחמת—פאַר מיר איז דאָס קיין עסק ניט.
קין האָט זיך איינגעקאָרטשעט, אַזוי ווי מען וואָלט אים אַ קלאַפּ געטאָן, און האָט געשוויגן.
— און אויב מען וועט דיך באַליידיקן, גיי צו מיר ניט און באַקלאָג זיך פאַר מיר ניט... איך קען דיר ניט העלפן... און

װעל זיך ניט גײן אָננעמען פאַר דיר, פאַרשטײסט? איך קען דאָס ניט.

קין האָט געשװיגן װי אַ טױטער.

און װען אַרטעם האָט אױסגערעדט די װערטער, האָט ער פרײ אָפּגעצויגן דעם אָטעם און מאַריך געװען קלאָרער און דײַטלאַכער.

— דערפאַר, װאָס דו האָסט דעמאָלט אױף מיר רחמנות געקראָגן, קען איך דיר באַצאָלן, װיפל דאַרפסטו? זאָג — קריגסטו באַלד. אָבער רחמנות האָבן אױף דיר קען איך ניט... איך האָב דאָס ניט אין מיר... און איך האָב זיך די גאַנצע צײט נאָר געבראָכן... פאַרשטעלט, מערניט. כ׳האָב געמײנט — אַז איך האָב רחמנות, און עס לאָזט זיך אױס — אַז דאָס איז אַ מוליר, מער ניט. איך קען קײן שום רחמנות ניט האָבן.

— דערפאַר, װאָס איך בין אַ זשיד? האָט קין שטילערהײט געפרעגט.

אַרטעם האָט אױף אים אַ קוק געטאָן פון דער זײט און האָט אַרױסגערעדט גאַנץ אײנפאַך אײנע פון יענע װערטער, װאָס װערן געבאָרן אין האַרצן:

— װאָס אַרט מיר, אַז אַ זשיד? קעגן גאָט זײנען מיר אַלע זשידעס...

— פאַרװאָס־זשע? — האָט קין שטילערהײט געפרעגט.

— איך קען ניט, מען זאָגט דאָך דיר, מענטש אײנער! פאַרשטײסט, עס איז ניטאָ בײ מיר קײן שום רחמנות צו דיר... און צו קײנעם ניט... דו דאַרפסט דאָס פאַרשטײן... אַן אַנדערן װאָלט איך דאָס ניט געזאָגט, כ׳װאָלט אים אײנפאַך געגעבן אַ גוטן פלעט איבערן מוח — און פּטור! און דיר זאָג איך דאָס...

— װער װעט אױפשטײן פאַר מיר קעגן די רשעים? װער װעט זיך אײנשטעלן פאַר מיר קעגן די שלעכטסטוער? — האָט שטיל און טרױעריק געפרעגט דער ייד מיט די װערטער פון תהילים.

— כ׳קען ניט... — האָט אַרטעם אַ שאָקל געטאָן מיטן קאָפּ אױף בײן, — ניט דערפאַר טו איך דאָס, װאָס זײ לאַכן... איך האָב זײ אין דר׳ערד, פון מײנטװעגן — לאַך! איך האָב אױף דיר קײן

רחמנות ניט... און פאַר יענער זאַך — וועל איך בעסער באַצאָלן מיט געלט.

— אָ, גאָט, נוקם ונוטר! גאָט, וואָס דו לעבסט אייביק, וואָס דו באַצאָלסט יעדערן זיין שכר, פאַנג אָן צו שיינען, הייב זיך אויף אין דער הויך, דו ריכטער פון דער ערד...—האָט קין מתפלל געווען און האָט זיך צונויפגעקאָרטשעט אין אַ קליינעם קנייטל.

דער זומערדיקער אָוונט איז געווען שטיל און וואַרים, די שטראַלן פון דער אונטערגעגאַנגענער זון האָבן זיך אָפּגעשפּיגלט אין טייך מיט אַ מין טרויעריקער ליבשאַפט. פון בערגל איז גע־פאַלן אַ שאָטן אויף אַרטעמען און קינען.

— דו באַטראַכט נאַר,—האָט אַרטעם טרויעריק גערעדט מיט איבערצייגונג, וואָס איז איצטער מיין ציל? אָט דאָס פאַרשטייסטו ניט, און איך—און... איך דאַרף זיך אָננעמען פאַר זיך אַליין... ווי זיי האָבן מיך דעמאָלט צעשלאָגן—געדענקסט?

ער האָט אַ קריץ געטאָן מיט די ציינער און זיך גענומען דרייען אויפן זאַמד, און דערנאָך האָט ער זיך אַוועקגעלייגט אויפן רוקן, אויסציענדיק די פיס צום וואַסער און פאַרלייגנדיק די הענט הינטערן קאָפּ.

— איך קען זיי איצטער אַלעמען...

— אַלעמען?—האָט קין געפרעגט ווי אַ דערשלאָגענער.

— אַלעמען! איצטער וועל איך אָנפאַנגען צו קוויטירן מיט זיי מיינע חשבונות!... און דו שטייסט מיר אין וועג...

— מיט וואָס קען איך אייך שטיין אין וועג האָט?-דער ייד אַ געשריי געטאָן.

— איך מיין ניט, אַז דו שטייסט מיר אין וועג, אָבער... עס קומט שוין אויס אַזוי—איך טראָג אַ כעס קעגן אַלע מענטשן, בין איך ערגער פון זיי? אָט דאָס איז דאָס... נו, קומט ביי מיר אויס, אַז איצטער ביסטו ביי מיר אַן איבעריקער. פאַרשטייסט?

— ניין! האָט געענטפערט דער ייד ווייכמוטיק און אַ שאָקל געטאָן מיטן קאָפּ.

— פאַרשטייסט ניט? אָט ס'אַר אַ מענטש דו ביסט! אויף דיר דאַרף מען רחמנות האָבן—וואָס, ניט? נו, און איצטער קען איך

אויף קיינעם קיין שום רחמנות ניט האָבן... איך האָב ניט קיין רחמנות אין זיך...

ער האָט אַ שטויס געטאָן דעם יידן אין זייט און צוגע־לייגט:

— קיין ברעקל רחמנות ניט, האָסט פאַרשטאַנען!

אַ לאַנגע צייט האָט זיך קיין וואָרט ניט געהערט. אַרום זיי, אין דער וואַרימער און שמעקעדיקער לופט, איז געשוואומען דער גערויש פון די כוואַליעס און עפּעס פאַרשטיקטע, אָכצנדיקע טענער, וואָס האָבן זיך געטראָגן פון דער ווייטנס, פון דעם שלעפעריקן און פינסטערן טייך.

— וואָס זאָל איך איצטער טאָן? — האָט ענדלאַך געפרעגט קין, אָבער קיינער האָט אים ניט געענטפערט, מחמת אַרטעם האָט איינ־געדרעמלט אָדער זיך פאַרטראַכט. — ווי וועל איך לעבן אָן אייך? האָט דער ייד געזאָגט העכער.

אַרטעם האָט געקוקט אין הימל און געענטפערט:

— וועגן דעם דאַרפסטו שוין אַליין אַ קלער טאָן.

— גאָטעניו, גאָטעניו!

— אָט, מיטאַמאָל ווילסטו, אַז מען זאָל דיר זאָגן — ווי אַזוי צו לעבן — האָט אַרטעם פויל געצויגן די ווערטער.

נאָכדעם ווי ער האָט געזאָגט דאָס, וואָס ער האָט געוואָלט, איז ער מיטאַמאָל געוואָרן רואיק.

— איך האָב דאָס שוין לאַנג געוואוסט... נאָך דעמאָלט, ווען איך בין געגאַנגען צו אייך, אַן איסקאַליעטשעטן, האָב איך שוין גע־וואוסט... אַז ניט לאַנג וועט איר זיך אָננעמען פאַר מיר.

און דער ייד האָט געקוקט אויף אַרטעמען מיט אַ רחמנות־פּנים, אָבער ער האָט ניט באַגעגנט יענעמס אויגן.

— איר טוט דאָס אפשר דערפאַר, וואָס זיי לאַכן פון אייך איבער מיר? — האָט קין געפרעגט פאָרזיכטיק, קוים אַרויסריידנדיק די ווערטער.

— זיי, זאָגסטו? און וואָס גייען זיי מיר אָן? — האָט אַרטעם אַ קרומען שמייכל געטאָן, עפענענדיק די אויגן. — אויב איך וואָלט באַר וועלן, וואָלט איך דיך אַוועקגעזעצט אויף די פּלייצעס און גע־

טראָגן איבערן גאַס, זאָלן זיי לאַכן... אָבער וואָס איז די פּעולה...
אַלץ דאַרף מען טאָן נאָכן אמת נאָך... ווי דאָס האַרץ הייסט...
וואָס עס איז ניטאָ אין האַרצן—איז שוין ניטאָ, און מען קען זיך ניט העלפן... און מיר, ברודערקע, כ'וועל דיר זאָגן גלייך אין פּנים אַריין, עקלט, וואָס דו ביסט אָט אַזאַ... יאָ!... אָט אַזוי קומט ביי מיר אויס.

— אַך... אמת! נו, וואָס זאָל איך איצטער טאָן? אַוועקגיין?

— גיי, ביז וואַנען עס איז נאָך ליכטיק... מען וועט דיך דערווייל ניט רירן. פון אונזער שמועס וועט דאָך קיינער ניט...

— יאָ-אָ... און איר וועט קיינעם ניט אויסזאָגן, אַ?—האָט קין אַ בעט געטאָן.

— נו... פאַרשטייט זיך. פונדעסטוועגן קריך מיר ניט אָפּט אין די אויגן...

— גוט,—האָט דער ייד מסכים געווען שטיל און טרויעריק און זיך אַוועקגעשטעלט אויף די פיס.

— כ'וואָלט דיר אַן עצה געגעבן, וואו ניט איז אין אַן אַנדער אָרט צו האַנדלען, — האָט אַרטעם געזאָגט גלייכגילטיק. דו ווייסט דאָך, דאָדערט זיינען די פּאַראָנדקעס שטרענגע...

— וואו-זשע זאָל איך גיין?

— כ'ווייס ניט... ווי דו ווילסט.

— זייט געזונט, אַרטעם.

— זיי געזונט, ברודער.

און ליגנדיק האָט ער געגעבן דעם יידן די האַנט און אַ קוועטש געטאָן מיט זיינע פינגער יענעמס טרוקענע ביינער.

— זיי געזונט. האָב קיין פאַריבל ניט...

— איך האָב צו אייך ניט — האָט דער ייד געזאָגט און שווער אָפּגעזיפצט.

— אָט אַזוי... אַזוי איז בעסער, באַרעכן זיך אַליין... ביסט פאַר מיר שוין גאָר קיין חבר ניט... איך דאַרף דען לעבן פון דיינטוועגן? דאָס פּאַסט ניט...

— זייט געזונט!

— נו, גיי...

קין איז אַוועק פּאַזע דעם ברעג טײַך, דעם קאָפּ אַראָפּגע־לאָזן און שטאַרק אײַנגעהויקערט.

דער שיינער אַרטעם האָט אַ דריי געטאָן דעם קאָפּ אין דער זייט, וואו יענער איז אַוועק, און אין אַ פּאָר סעקונדן אַרום איז ער ווידער געלעגן אַזוי ווי פריער, מיט דער צורה צום הימל וואָס איז שוין געווען פינסטער, ווייל די נאַכט האָט זיך אָנגע־רוקט.

אין דער לופט זיינען געבאָרן געוואָרן און צעגאַנגען מאָדנע טענער. דער טײַך האָט זיך געשלאָגן אָן די ברעגעס, מאָנאָטאָן און טרויעריק.

און ווען קין איז אָפּגעגאַנגען אַן ערך פופציק טריט, האָט ער זיך אום געקערט צוריק, איז צוגעגאַנגען צו אַרטעמס מעכטי־קער פיגור, וואָס איז געלעגן אויסגעצויגן אויף דר׳ערד, האָט זיך לעבן איר אָפּגעשטעלט און אַ פרעג געטאָן שטיל און מיט ענוות:

— און אפשר וועט איר זיך נאָך מישב זיין?

אַרטעם האָט געשוויגן.

— אַרטעם?—האָט קין אַ רוף געטאָן, אָבער קיין ענטפער האָט ער ניט באַקומען.—אַרטעם? אפשר האָט איר דאָס געזאָגט גלאַט אַזוי? האָט דער ייד איבערגעחזרט און זיין שטימע האָט געציטערט.—דערמאָנט זיך נאָר, ווי איך האָב אייך דעמאָלט... אַ? אַרטעם? קיינער איז ניט געקומען, נאָר איך בין געקומען.

ער האָט דערהערט אַ שטאַרקן כראָפּען.

קין איז נאָך אַ צייט געשטאַנען לעבן דעם גיבור און האָט זיך אַלץ איינגעקוקט אין זיין שיינעם געזיכט, וואָס דער שלאָף האָט געמאַכט ווייך. די ריזיקע ברוסט האָט זיך געהויבן מעסיק און הויך און ווען די שוואַרצע וואָנצן האָבן זיך געריירט פון זיין אָטעם, האָבן זיך געזען די בלישטשענדיקע, שטייפע ציינער פון שיינעם יונג. עס האָט זיך געדוכט, אַז ער האָט געשמייכלט...

מיט אַ טיפן זיפץ האָט דער ייד נאָך נידעריקער אַראָפּגע־לאָזן דעם קאָפּ און איז ווידער אַוועק צום ברעג טײַך. ער האָט געציטערט מיט אַלע אברים פאַר שרעק פאַרן לעבן, און איז גע־

גאַנגען פאָרזיכטיק, — אין די אָפענע פלעצער, וואָס זיינען געווען באַשיינט פון דער לבנה, האָט ער זיינע טריט געמאַכט ווייכער, ווען ער פלעגט אַריין אין שאָטן — האָט ער זיך גערוקט פאַמע־לינקעס...

און ער האָט אויסגעזען ווי אַ מייזל, ווי אַ קליינע טרוסע־וואַטע היהלע, וועלכע גנבעט זיך אין איר לאָך צווישן די טויזנ־טער סכנות, וואָס קוקן אַרויס אויף איר פון אַלע זייטן.

און די נאַכט איז שוין אַרונטער און אויפן ברעג טייך איז געווען וויסט...

באָרעס.

מײנער אַ באַקאַנטער האָט מיר אַמאָל דערצײלט אַזאַ געשיכטע:

װען איך בין געװען אַ סטודענט אין מאָסקװע, איז מיר אױסגעקומען צו װאױנען אין שכנות מיט אײנער פֿון „דידאָזיקע"... פֿאַרשטײסט? זי איז געװען אַ פּױלישע שיקסע, געהײסן האָט זי טערעזע. אַ הױכע, אַ שטאַרקע, מיט שװאַרצע האָר, צונױפֿגעװאַקסענע ברעמען און אַ גרױסע גראָבע צורה, אַזױ װי דאָס װאָלט געװען אױסגעהאַקט פֿון אַ גאַנצע שײט האָלץ, — פֿלעגט זי אױף מיר אַרױפֿװאַרפֿן אַן אימה מיטן בעסטיאַלישן גלאַנץ פֿון אירע טונקעלע אױגן, מיט דער געדיכטער באַס־שטימע, מיט אירע דרכים פֿון אַ בעל־עגלה, מיט איר גרױסן דיקן גוף פֿון אַ מאַרק־ײדענע... איך האָב געװאױנט אױף אַ בױדים, און איר טיר איז געװען אַנטקעגן מײנער. געװײנלאַך פֿלעג איך קײנמאָל ניט עפֿענען מײן טיר, װען איך האָב געװאוסט, אַז זי איז אינדערהײם. אָבער דאָס האָט, פֿאַרשטײט זיך, פּאַסירט ניט אָפֿט. אַמאָל פֿלעג איך זיך מיט איר באַגעגענען אױף די טרעפּ, אױפֿן הױף און זי פֿלעגט צו מיר טאָן אַ שמײכל; עס האָט דעמאָלט אױסגעזען אין מײנע אױגן, אַז אין איר שמײכל ליגט אַ גראָבער שמוץ, די װילדקײט פֿון אַ רױב־חיה. ניט אײנמאָל האָב איך זי געזען אַ שיכורע, מיט פֿאַרגלאָצטע, הילצערנע אױגן, מיט צעקודלטע האָר, מיט אַ מאָדנעם עקלהאַפֿטן שמײכל אױף די ליפּן... אין אַזאַ פֿאַל פֿלעגט זי מיר זאָגן:

— איר זאָלט זײן געזונט, פֿאַנע סטודענט! — זי פֿלעגט זיך דערבײ באַריש פֿונאַנדערלאַכן, און איטלאַכס מאָל פֿלעגט מיך נעמען נאָך מער עקלען פֿון דער מיאוסער שטיקל חיה. איך װאָלט אַרױסגעפֿאָרן אױף אַן אַנדער דירה, בכדי פּטור צו װערן פֿון אַזעלכע באַגעגענישן און שלום־עליכמס, אָבער איך האָב געהאַט

אַ פּיינעם צימער, פון פענסטער האָט זיך געזען אַ ברייטע וועלט, און עס איז געווען אַזוי שטיל אין גאַס... איך האָב געליטן.

און פּלוצלונג, אין אַ פרימאָרגן, ווען איך האָב זיך געוואַלגערט אויף מיין בעטל און האָב געהאָרעוועט מיטן שכל אויסצוטראַכטן עפּעס אַ תירוץ, כדי איך זאָל ניט דאַרפן גיין אויף די לעקציעס, — עפנט זיך אויף די טיר, און די עקלהאַפטע טערעזע רופט אויס פון שוועל מיט איר באַס:

— איר זאָלט זיין געזונט, פּאַנע סטודענט!

— וואָס דאַרפט איר האָבן? — זאָג איך. איך טו אַ קוק — דער פּנים איז ביי איר פאַרשעמט, ווי זי וואָלט זיך געקליבן וואָס צו בעטן... עפּעס גאָר ווי ניט איר פּנים.

— אָט זעט איר, פּאַנע, איך וועל ביי אייך בעטן מיר טאָן אַ טובה... זעט — זאָגט מיר ניט אָפּ!

איך ליג, שווייג און טראַכט:

אַן אָנשטעל! אַן אָנגריף אויף מיין צניעות, ניט מער און ניט ווייניקער! זיי ביי זיך שטאַרק, יעגאָר!

— איך דאַרף, זעט איר, אַוועקשיקן אַ בריוו אַהיים, — זאָגט זי און אַזוי שטיל, מיט געבעט, מיט עניוות.

— ע, קלער איך ביי זיך, — דער טייוול קען דיר נעמען! גוט, כ'וועל דיר טאָן די טובה!

איך האָב זיך אויפגעהויבן, אַוועקגעזעצט ביים טיש, גענומען אַ בויגן פּאַפּיר און זאָג:

— גייט צו אָט אַהערצו-צו, זעצט זיך און זאָגט, וואָס איר ווילט שרייבן...

זי גייט צו, זעצט זיך אַוועק פאָרזיכטיק אויף אַ שטול און קוקט אויף מיר מיט אַ רחמנות-פּנים.

— זאָגט-זשע, צו וועמען איז דער בריוו?

— איבער דער וואַרשעווער באַן, אין שטאָט סווענציאַן, צו באָלעסלאַוו קאַשפּוט...

— וואָס זאָל איך שרייבן... זאָגט...

— מיין ליבער באָלעס... האַרץ מיין... מיין טרייער געליבטער... זאָל דיך באַהיטן גאָטס מוטער! מיין גאָלדענע האַרץ, פאַר-

וואָס האָסטו אַזוי לאַנג ניט געשריבן דיין טייבעלע טערעזע, וואָס איר האַרץ קרענקט נאָך דיר...

איך האָב שיר ניט אויסגעשאָסן מיט אַ געלעכטער. אַ פיינע „טייבעלע”! הויך ווי עוג מלך הבשן, מיט אַ קולאַק, וואָס וועגט אַ פוד, און מיט אַזאַ שוואַרצן פּרצוף, פּונקט ווי די טייבעלע וואָלט איר גאַנץ לעבן געווען אַ קוימען־קערער און זיך קיינמאָל ניט געוואַשן! איך האָב זיך מיט גרויסע צרות איינגעהאַלטן, און פרעג:

ווער איז ער אָט דער באָלעסט?

— באָלעס, פּאַנע סטודענט,—איז זי אויף מיר ברוגז געוואָרן דערפאַר, וואָס איך האָב פאַרדרייט דעם נאָמען (באָלעסט הייסט אַ חולאַת).—ער, באָלעס, איז מיין חתן...

— אַ חתן?!?

— וואָס איז דער פּאַן אַזוי נשתומם געוואָרן? וואָס איז, איך בין קיין מיידל ניט, וואָס איך קען שוין קיין חתן ניט האָבן?

זי, אַ מיידל!... פיין, אַ?

— אָך, פאַרוואָס ניט! אַלץ קען זיין... און שוין לאַנג, ווי איר זייט חתן־כלה?

— דאָס זעקסטע יאָר.

„אָהאָ!” טראַכט איך ביי זיך. נו, האָבן מיר אָנגעשריבן דעם בריוו. אַזאַ, זאָג איך אייך, צאַרטן ליבעס־בריוו, אַז איך גופא וואָלט זיך געביטן מיט באָלעסן, אויב די שיקערקע פון בריוועלע וואָלט געווען ניט טערעזע, נאָר אַן אַנדער באַשעפעניש, אַ ביסל קלענער פון איר.

— אָט, אַדאַנק אייך, פּאַנע, פאַר דער טובה פון גאַנצן האַרצן!—זאָגט מיר טערעזע און פאַרבויגט זיך. אפשר קען איך אייך אויך מיט וואָס ניט איז אָפּדינען?

— ניין, ניין, אַ גרויסן דאַנק!

— אפשר ציינען ביי דעם פּאַן די העמדער און די הויזן אין לעכער?

איך פיל, אַז דערדאָזיקער העלפאַנד אין ספּאָדניצע מאַכט מיך רויט ווי אַ בוריק, און איך בין איר מודיע קורץ און שאַרף, אַז אין אירע טובות נייטיק איך זיך ניט.

זי איז אַוועק.

עס זיינען פאַרביי אַ צוויי וואָכן... אָוונטצייט. איך זיץ ביים פענסטער און פייף, און קלער, ווי אַזוי פירט מען אויס, אַז איך זאָל ניט קלערן פון זיך אַליין? עס איז אומעטיק, און דאָס וועטער איז פאַסקודנע, גיין ווילט זיך ערגעץ ניט, און פון גרויס או-מעט פאַנג איך אָן צו גריבלען, צו קאַלופּן זיך אין דער נשמה. דאָס איז אַפילו אויך אַן אומעטיקער עסק, אָבער קיין שום אַנדער זאַך האָט זיך ניט געוואָלט טאָן. עס עפנט זיך די טיר — דאַנקען גאָט! עמיצער איז געקומען...

— דער פאַן סטודענט איז ניט פאַרנומען מיט אַ נייטיקן אינטערעס?

טערעזע! המ...

— ניין.. וואָס איז?

— כ'וואָלט געבעטן דעם פאַן אָנשרייבן פאַר מיר נאָך אַ בריוו...

— גוט... צו באָלעיסן?

— ניין, איצטער שוין פון אים...

— וואָ-אָ-אָס?

— אָ סאַר אַ נארישע פרוי איך בין! ניט אַזוי האָב איך, פאַנע, געזאָגט, האָט קיין פאַראיבל ניט! איצטער, זעט איר, דאַרף איך ניט פאַר מיר, נאָר פאַר אַ חברטע... כ'מיין, ניט פאַר אַ חברטע, נאָר... פאַר איינעם אַ באַקאַנטן... אַליין קען ער ניט שרייבן... און ער האָט אַ כלה, אָט אַזוי ווי איך... טערעזע... איז אָט אפשר קען דער פאַן אָנשרייבן אַ בריוו צו יענער טערעזע?

איך קוק אויף איר—די צורה פאַרשעמט, די פינגער ציטערן, משמעות זי קריכט און קען ניט אַרויסקריכן—און... איך הייב אָן צו טרעפן, וואָס דאָ טוט זיך.

— אָט וואָס, ליבע פרוי,—זאָג איך,—איר האָט ניט קיין שום באָליעסעס און קיין שום טערעזעס און איר קלערט דאָס אַלץ אויס פון אייער אייגענעם קאָפּ. און פון מיר וועט איר קיין שום ביינדל ניט צופּלעקן און ווערן מיט אייך באַקענט וויל איך ניט... איר האָט פאַרשטאַנען?

מיטאַמאָל האָט זי זיך עפּעס מאָדנע דערשראָקן, זיך פאַרלאָרן, זיך גענומען טאָפּטשען אויף איין אָרט און אַזוי לעכערלאַך מאַכן מיט די ליפּן; זי האָט אפנים געוועלט וואָס זאָגן, אָבער די ווערטער זיינען געבליבן שטעקן אין האַלז. איך וואַרט, וואָס עס וועט אַרויס פון דעם; און איך זע און פיל, אַז איך האָב, דאַכט זיך, אַ ביסל געהאַט אַ טעות, ווען איך האָב זי חושד געווען, אַז זי וויל מיך אַראָפּפירן פון דרך הישר. עס האָט אויסגעוויזן, אַז די מעשה איז דאָ גאָר אַנדערש.

— פאַן סטודענט,—האָט זי אָנגעפאַנגען, און ניט דערריידנדיק, האָט זי פּלוצלונג אַ מאַך געטאָן מיט דער האַנט, זיך אומגעדרייט צו דער טיר ווי אַ סאָלדאַט און איז אַוועק. איך בין געבליבן מיט אַ פאַסקודנעם געפיל אויפן האַרצן; איך הער—די טיר האָט זיך ביי איר צוגעקלאַפּט, מיט אַ טראַסק — די ווייבל איז משמעות שטאַרק אין כעס געוואָרן... איך האָב זיך באַרעכנט, אַז איך וועל צו איר אַריינגיין; כ'וועל זי אַרויף טאָן און אָנשרייבן פאַר איר אַלץ, וואָס זי דאַרף דאָרטן האָבן.

איך גיי אַריין צו איר אין צימער—איך זע, זי זיצט ביים טיש, האָט זיך אָן אים אָנגעשפּאַרט און דעם קאָפּ האַלט זי צונויפגעקוועטשט מיט די הענט.

— הערט נאָר אויס,—זאָג איך צו איר.

אַלעמאָל ווען איך דערציי׳ל די געשיכטע און קום אָט צו דעם אָרט, פיל איך זיך עפּעס אַזוי טשיקאַווע... אַ נאַרישקייט, מער גאָרניט! יאָ...

— הערט נאָר אויס,—זאָג איך צו איר.

זי טוט אַ שפּרונג פון אָרט, קריכט אויף מיר, בלישטשענדיק מיט די אויגן, לייגט מיר אַרויף ביידע הענט אויף די פּלייצעס און הייבט אָן צו שעפּטשען... וואָס זאָג איך שעפּטשען? צו דונערן מיט איר באַס...

— נו, וואָס איז? נו? אַזוי! ס'איז ניטאָ קיין שום באָליעס, ס'איז ניטאָ... און טערעזע איז אויך ניטאָ! און וואָס איז אייך פאַר אַ דאגה? אייך איז שווער צו פירן מיט דער פען איבערן פּאַפּיר, יאָ? אוי, איר מענטש אייבער! און נאָך אַזאַ... ווייסינקער! קיי-

נער איז ניטאָ, ניט קיין באַליעס, און ניט קיין טערעזע, נאָר איך אַליין בין דאָ! נו, וואָס איז, נו?

— זייט מוחל, — זאָג איך אַ פּאַרטומלטער פון אַזאַ קבלת פנים,—פון וואָס האַנדלט זיך דאָ? קיין באַליעס איז ניטאָ?

— יאָ, ניטאָ! נו, וואָס איז?...

— און קיין טערעזע—איז אויך ניטאָ?

— און קיין טערעזע איז ניטאָ! איך בין טערעזע!

איך הייב ניט אָן צו פאַרשטיין! איך גלאָץ אויף איר די אויגן און וויל טרעפן, ווער פון אונז ביידן האָט פאַרלאָרן דעם שכל? און זי איז ווידער אַוועק צום טיש, האָט דאָרטן גענומען עפּעס זוכן, גייט צו צו מיר און זאָגט ברוגזדיק:

— אויב אייך איז שוין געווען אַזוי שווער אָנצושרייבן באַ־לעיסן, טאָ אָט איז עס, אייער שרייבאַכטס, נאַט אייך! און איך וועל געפינען אַנדערע, וואָס וועלן מיר אָנשרייבן...

איך טו אַ קוק—אין האַנט האַלט איך דעם בריוו צו באַליעסן. טפו זאָל דאָס ווערן!

— הערט נאָר, טערעזע! וואָס טוט זיך דאָ? צו וואָס דאַרפט איר, אַז אַנדערע זאָלן אייך שרייבן, ווען איך האָב אייך אָט אָנ־געשריבן אַ בריוו, און איר האָט אים ניט אָפּגעשיקט?

— וואו?

— אָט צו דעמדאָזיקן... צו באַליעסן?

— איך זאָג דאָך אייך, אַז קיין שום באַליעס איז ניטאָ!

איך הייב ניט אָן צו פאַרשטיין קיין איין וואָרט! די איינ־ציקע זאַך, וואָס איז געבליבן צו טאָן, איז געווען אַ שפּיי טאָן און אַוועקגיין. אָבער זי האָט מיר גענומען געבן צו פאַרשטיין.

— נו, וואָס איז?—האָט זי אָנגעפאַנגען ברוגזדיק.—ער איז ניטאָ, און געפּטרט!—און זי האָט ברייט אויסגעשטעלט די הענט, אַזוי ווי זי וואָלט ניט פאַרשטאַנען, פאַרוואָס ער איז ניטאָ.

— און מיר ווילט זיך, ער זאָל יאָ זיין... איך בין דען ניט אַזאַ מענטש ווי אַלע? געוויס, בין איך... איך ווייס... אָבער וועמען קומט אַרויס אַ רעה דערפון, וואָס איך שרייב צו אים?...

— זייט מוחל—צו וועמען?

— צו באַליעסן, איך זאָג דאָך אייך!

— אָבער ער איז דאָך גאָר ניטאָ?

— אַך, טאַטע זיסער! נו, וואָס איז, אַז ניטאָ, נו? ניטאָ, און כלומרשט יאָ דאָ!... איך שרייב צו אים, נו, איז קומט אויס, ווי ער וואָלט יאָ געווען... און טערעזע—דאָס בין איך, און ער ענטפערט מיר, און איך אים ווידער...

איך האָב פאַרשטאַנען... מיר האָט גענומען אַזוי מאָדנע צופּן פאַרן האַרצן, קאַלעמוטנע איז מיר געוואָרן, און פּונקט ווי איך וואָלט זיך פאַר עפּעס פאַרשעמט. דערביי, דריי טריט פון מיר, לעבט אַ מענטש, וועלכער האָט אויף דער וועלט קיינעם ניט, וואָס זאָל אויף אים אַמאָל אַ קוק טאָן מיט ליבע, מיט אַ וואַרימען געפיל, און אָט דער מענטש קלערט זיך אויס פון קאָפּ אַ פריינד!

— אָט האָט איר מיר אָנגעשריבן אַ בריוו צו באַליעסן, און איך האָב אים געגעבן אַן אַנדערן איבערלייענען, און ווען מען לייענט מיר דעם בריוו, הער איך זיך צו און מיין, אַז באַליעס איז יאָ דאָ! און איך בעט אָנשרייבן אַ בריוו פון באַליסן צו טערעזען... צו מיר, הייסט דאָס. ווען מען שרייבט מיר אָן אַזאַ בריוו און מען לייענט אים, מיין איך שוין גאָר אינגאַנצן, אַז באַליס איז דאָ! און פון דאָס איז מיר לייכטער דאָס לעבן...

יאָ... זאָל דאָס גיין אין אַלדי העלן!... נו, אָט פון יענער צייט אָן האָב איך גענומען פּינקטלאַך צוויי מאָל אין וואָך שרייבן בריוולאַך: איינעם—צו באַליעסן און אַ צווייטן—אַן ענטפער פון באַליעסן צו טערעזען. גוט האָב איך געשריבן די ענטפערס. זי פלעגט זיי הערן און יאָמערן בשעת מעשה ווי אַ ביבער... מיט איר באַס. און דערפאַר, וואָס איך האָב ביי איר אַרויסגערופן טרערן מיט בריוולאַך צו איר פון דעם אויסגעטראַכטן באַליעסן, פלעגט זי מיר פאַרצירעווען די סקאַרפּעטקעס און פאַרנייען די לעכער אין די העמדער און אין אַלע זיבן זאַכן... דערנאָך, אין אַ חדשים דריי אַרום נאָך דער געשיכטע, האָט מען זי אַריינגעזעצט אין געפענגעניש, איך ווייס ניט פאַרוואָס. און יעצט איז זי שוין זיכער אויף דער וועלט ניטאָ.

מיין באַקאַנטער האָט אַראָפּגעטרייסלט די אַש פון זיין פאַ-

פיראָס, פאַרטראַכטערהייט אַ קוק געטאָן אויפן הימל און געענדיקט צו דערציילן:

— יאָ... וואָס מער אַ מענטש האָט געגעסן די ביטערע קרייטיכער, ווילט זיך אים אַלץ שטאַרקער צו פאַרזוכן דעם טעם פון זיסע זאַכן. און מיר פאַרשטייען דאָס ניט; מיר זיינען פול מיט אונזער אַלט-פרענקישער צניעות און קוקן איינער אויפן צווייטן מיט אַזעלכע אויגן, אַזוי ווי יעדער איינציקער פון אונז וואָלט טאַקע אין דער אמתן געווען זיכער, אַז ער איז אַ צדיק תמים...

דאָס איז נאַריש און... זייער אכזריותדיק. אַ גרויסע זאַך, געפאַלענע מענטשן... און ווער, פרעג איך ביי דיר, זיינען זיי דאָס, די געפאַלענע מענטשן? קודם כל — מענטשן, דיזעלביקע ביינער, דיזעלביקע בלוט, דיזעלביקע פלייש און דיזעלביקע נערוון, וואָס מיר האָבן. טאָג איין, טאָג אויס דערציילט מען דאָס אונז שוין אַ היבש ביסל דורות. און מיר האָרכן און... צו אַלדי שוואַרץ יאָר. וואָס קען נאָך זיין נאַרישער? אָדער מיר זיינען שוין אינ-גאַנצן טויב געוואָרן פון די הילכיקע דרשות איבער מענטשן-ליבע?... מיר אַליין, אין תוך אַריין, זיינען דאָך אויך געפאַלענע, און, ווי איך פאַרשטיי, זיינען מיר זייער טיף געפאַלן... געפאַלן אין דעם אָפּגרונט פון אַ גרויסהאַלטן זיך. מיר זיינען איבערצייגט, איך ווייס ניט פאַרוואָס, אַז אונזערע נערוון און אונזער מאַרך פון קאָפּ זיינען בעסער פון די נערוון און דעם מאַרך פון די קליינע מענטשע-לאַך, וועלכע זיינען ניט אַזוי כיטרע ווי מיר זיינען, קענען זיך ערגער פון אונז פאַרשטעלן פאַר גוטינקע... מילא, וואָס איז דאָ וועגן דעם צו ריידן. דאָס איז אַזוי אַלט... אַז עס איז גאָר אַ חרפה צו ריידן אַפילו... זייער אַלט... יאָ!

אַ בוך, וואָס לאָזט ניט שלאָפן.

איך בין ניט קיין חדר־ייִנגל; איך האָב אָפּגעלעבט, ברוך השם, פערציק יאָר אויף דער וועלט, און דעם דרך החיים קען איך אויסגעבונדן, ווי מיינע פינף פינגער. מיך דאַרף מען שוין אין חדר ניט פירן! איך האָב אַ ווייב מיט קינדער, און בכדי זיי זאָלן קענען לעבן אָן זאָרג, האָב איך געמוזט צוואַנציק יאָר כסדר בויגן מיין רוקן אין דרייען; יאָ, דאָס איז גאָרניט אַזאַ לייכטע זאַך, און אָנגענעם זיכער ניט. אָבער יענע צייט איז פאַרביי. איצט וויל איך אויסרוען מיינע ביינער פון דער מאַטערניש פון לעבן; אָט דאָס בעט איך אייך צו האַלטן אין זינען, ר׳ קרוב!

ווען איך בין פריי פון דער אַרבעט, האָב איך האָלט צו לייענען. פאַר דעם קולטור־מענטשן איז לייענען אַ נויטווענדיקייט, אַ אַ חיות. אַ בוך איז ביי מיר אויס די וועלט, און לייענען איז געוואָרן מיין ליבסטע געוויינהייט. אָבער איך בין ניט ווי יענע פאַרדרייטע קעפּ, וועלכע שלינגען אַריין איטלאַכס בוך, נאָר ווי אַ הונגעריקער אַ שטיקל טרוקענעם ברויט, וועלכע זוכן אין איטלאַכן כתב אַ נייע מתן־תורה, אַ וועג־ווייזער.

איך ווייס אַליין, ווי אַזוי מען דאַרף לעבן, איך ווייס דאָס זייער גוט!

איך קלייב זיך אויס צו לייענען נאָר גוטע ביכער, איך מיין אַזעלכע, וואָס פילן אָן מיין האַרץ מיט אַ גוטן מוט. ווען דער שרייבער מאָלט די ליכטיקע זייטן פון לעבן און פאַרשטייט אויך דערביי פאָרצושטעלן אָנגענעם די שלעכטע זייט, דעמאָלט געפעלט ער מיר; אויב דער געבראָטנס איז ניט געראָטן — ניט פריש, צוגעברענט — דערפאַר אָבער איז דער סאָס געשמאַק. מיר, וועלכע האָבן דעם גאַנצן לעבן אָפּגעהאָרעוועט ווי אָקסן אָן אַ רגע מנוחה, מיר ווילן, אַז דאָס בוך זאָל אונז איינשלעפערן, ווי

אַ זומער־ווינטל, ווי דער זאַנפטער געראָיש פון בלעטער, ווי פויגל־געזאַנג. אָט דאָס וויל איך אייך זאָגן, ר׳ קרוב!... רו, וואָס קיין טייוול זאָל מיר ניט צעשטערן, איז מיין הייליגעס רעכט, — און וואָסער חכם וועט מיר קומען זאָגן, אַז דאָס איז ניט אמת?

מיט אַ קורצער צייט צוריק האָב איך מיר געקויפט אַ בוך, איר ווייסט, פון די ביכער, וואָס טראָגן דעם נאָמען פון די היינטיקע פיל־געריימטע שרייבער.

איין אָוונט האָב איך פונאַנדערגעשניטן די בלעטלאַך און גענומען לייענען. איך מוז אייך זאָגן, אַז איך האָב ניט אַ סך צוטרוי צו די יונגע „סימפּאַטישע״ טאַלאַנטן. איך ליב טורגעניעוון; ער איז אַ זאַנפטער, רואיקער שרייבער; ווען מען לייענט זיינע ווערק, דוכט זיך אויס, ווי מען וואָלט געטרונקען פעטע מילך, און עס קלערט זיך דערביי: דאָס אַלץ האָט פּאַסירט אין מלך סאָבעצקעס יאָרן, וואָס קען דאָס מיר אָנגיין? גאָנטשאַראָוון האָב איך אויך האָלט: זיין שרייבן איז מחיהדיק סאָלידנע, פרידלאַך און איבערצייגנדיק.

איך האָב בכן גענומען לייענען. טאַטע זיסער, וואָס איז דאָס? דער לשון איז קאָרעקט, שיין, פּליסיק; דער אינהאַלט — איך זאָג אייך, ר׳ קרוב, אַז מער אומפּאַרטייאיש קען גאָרניט זיין. בקיצור — אויסגעצייכנט! איך האָב אָפּגעפּטרט איין דערציילונג, צוגעקלאַפּט דאָס ביכל און זיך אַ ביסל פאַרטראַכט. זי האָט אַפילו איבערגעלאָזן ביי מיר אַן אומעט אין האַרצן, אָבער שפּעטער איז דער איינדרוק פאַרשוואונדן געוואָרן, און איך האָב געקענט מאריך זיין מיין לייענען אָן סכנות נפשות. איך האָב דאָרטן ניט געפונען קיין גראָבע שטיק, צווייידייטיקע רייד, אַ וואונק אויף די רייכע קלאַסן, און אויך האָט דער שרייבער זיך ניט באַמיט אַרויסצושטעלן די נידעריקע און נויט־ליידנדיקע מאַסן פאַר אַ מוסטער פון אַלע גוטע מעלות. איך לייען דורך אַ צווייטע דערציילונג, — אויף מיין ערנוואָרט, בעסער קען גאָר ניט זיין! בראַוואָ!...

מען דערציילט אַ מעשה, אַז ווען אַ כינעזער וואַרפט אַן אומחן אויף זיינעם אַ גוטן ברודער און וואָלט אים וועלן פאַרסמען, טראַקטירט ער אים מיט אינגבער־קאָמפּאָט. דאָס איז זייער אַ גע־

שמאַקע אכילה, וואָס מען קען זיך דערמיט גאָר קיינמאָל זאַט ניט אָנעסן; מען עסט עס אַזוי לאַנג, ביז וואַנען מען עסט זיך איבער און מען ציט אויס די פיס...

אָט אַזאַ מין מעשה האָט משמעות פּאַסירט אויך מיט דעם ביכל. איך האָב עס דורכגעלייענט ביז דער לעצטער שורה, שוין ליגנדיק אין בעט, און ווען איך בין פאַרטיק געוואָרן, האָב איך אויסגעלאָשן דעם לאָמפּ און געוואָלט איינשלאָפן. איך האָב זיך רואיק אויסגעצויגן; אין שלאָפצימער איז געוואָרן פינסטער און שטיל.

פון העלער הויט האָב איך גענומען פילן עפּעס גאָר אַן אומגעווײנלאַכע דרייעניש אין מוח, אַזוי ווי אָסיענדיקע פליגן, איר ווייסט, דער סאָרט פליגן, וואָס איר קענט פון זיך בשום אופן ניט אָפּטרייבן, וואָלטן מיך אַרומגערינגלט און אין דער שטיל גענומען זשומען אַזוי ווי זיי וואָלטן צו מיר אַרויפגעקלעטערט אויפן נאָז, אויף די אויערן, אויפן קינבאַק און וואָלטן מיך געקיצלט מיט זייערע פיסלאַך.

איך האָב געעפנט די אויגן, אָבער איך האָב גאָרניט געזען; מיין גוטע מוט איז פונדעסטוועגן פון מיר אַוועק; ניט־ווילנדיק האָב איך געמוזט קלערן פון דעם איבערגעלייענטן ביכל; פינסטערע געשטאַלטן האָבן זיך מיר אַוועקגעשטעלט פאַר מיינע גייסטיקע אויגן — דאָס זיינען געווען העסלאַכע, שטומע, בלייכע באַשעפענישן, אָן אַ פּיצל בלוט אין פּנים; איך זע, אַז זייער לעבן איז מיזעראַבל און אָן אַ שום האָפענונג.

איך קען ניט איינשלאָפן.

אין קאָפּ קריכן אַרום טרויעריקע געדאַנקען; פונוואַנען האָבן זיי זיך גאָר געקענט נעמען? איך האָב אָפּגעלעבט 40 יאָר, 40! מיין מאָגן וויל שוין מערניט פאַרדייען דעם עסן, ווי עס געהער צו זיין. מיין פרוי זאָגט — המ — אַז איך ליב זי שוין מער ניט מיט אַזאַ פייער ווי פאַר פינף יאָרן. מיין זון איז אַ אידיאָט, יאָ, אַ פּשוטער אידיאָט. ער לערנט זיך אָפּשיילאַך, ער איז פויל, גייט אַרום פּוסט און פּאַס און לייענט אַלערליי שונד. עס איז אַ חידוש, פונוואַנען עס נעמען זיך גאָר אַזעלכע שעדלאַכע

ביכער! בײַ מײַן װײַב פֿאַנגען זיך אָן צו באַװײַזן אױפֿן פּנים קנײטשן, זי װיל אָבער נאָך אַלץ, מען זאָל זי האַלטן האָבן. מײַן דינסט איז געװען, װען מען זאָל זי געגנבֿ באַטראַכטן, די סאַמע נאַרישע, װאָס קען נאָר געבן, און מײַן גאַנץ לעבן, מישטײנס גע־זאָגט, װאָס פֿאַר אַ צװעק האָט עס אײגנטלעך?

אָבער גענוג צו פֿאַנטאַזירן! איך עפֿן אױף די אױגן — רבונו של עולם! װאָס איז דאָס אַזױנס?

דאָט בוך שטײט לעבן מײַן בעט. דאָס איז אַ דינע, פֿאַר־טריקנטע באַשעפֿעניש מיט לאַנגע פֿיס, װאָס האָבן ניט, דוכט זיך, אױף זיך קײן שטיקל פֿלײש. די באַשעפֿעניש טוט מיר סאַרקאַס־טיש אַ װאונק און שעפּטשעט מיט אירע בלעטער:

— נו, װאָס האָסטו אױפֿגעהערט צו קלערן? —

דער שאָטן האָט אַ לאַנגן פֿאַרטרויערטן פּנים, די אױגן זײַנע בלישטשען, גרױסע יסורים שפּיגלען זיך אָפּ אין זײ, דער בליק פֿאַרקריכט טיף אין דער נשמה אַרײַן.

— איבערלײג זיך נאָר, טו נאָר אַ ביסל אַ טראַכט, צו װאָס האָסטו אײגנטלעך אָפּגעלעבט 40 יאָר? װאָס האָסטו פֿאַר דער צײַט אױפֿגעטאָן, און װאָס פֿאַר אַ נוץ האָט געבראַכט דײַן לעבן? קײן אײנציקער נײַער געדאַנק איז ניט אַרױסגעגאַנגען פֿון דײַן מוח. אין די גאַנצע 40 יאָר האָסטו ניט אַרױסגערעדט קײן אײנ־ציק װאָרט, װאָס זאָל זײַן שכלדיק און זעלבשטענדיק. אין דײַן ברוסט האָט זיך נאָך קײנמאָל ניט אױפֿגעװאַכט אַ געזונט און שטאַרק געפֿיל. און װען דו האָסט חתונה געהאַט, האָסטו גענומען דײַן פֿרוי אַז אױס אמהער ליבע, נאָר װײַל נאָך דײַן חשבון איז אױסגעקומען, ניט גראָד דעמאָלט האָסטו געדאַרפֿט האָבן אין הױז אַ פֿרױענצימער פֿאַר דיר און פֿאַר דײַן גוף. אַ האַלבן לעבן האָסט זיך געלערנט און װאָס איז געװען די פּעולה? אין דער צװײטער העלפֿט לעבן האָסטו פֿאַרגעסן די תּורה, װאָס דו האָסט אױסגעלערנט אין דער ערשטער העלפֿט, און דײַן אײנציקע דאגה איז געװען — צו גע־ניסן װאָס מער פֿון די גוטע זאַכן, װאָס דאָס לעבן גיט. דער צװעק פֿון דײַן לעבן איז געװען צו האָבן פֿאַרגעניגן און זײַן זאַט. דו ביסט אַ טױגעניכטס, אָן אַ שום אינהאַלט. און קײנער דאַרף

דיך ניט האָבן, און ווען דו שטאַרבסט אַוועק, וועט קיין שפור פון דיר ניט פאַרבלייבן, ווי דו וואָלסט גאָר קיינמאָל ניט געלעבט אויף דער וועלט! —

דאָס פאַרפלוכטע בוך האָט זיך צו מיר אַלץ נעענטער גע=רוקט, אָט ליגט עס ווי אַ קאָשמאַר אויף מיין ברוסט און ווערגט מיך; זיינע בלעטלאַך שעפּטשען:

— עס זיינען פאַראַן אויף דער ערד צענדליקע טויזנטער, וועלכע לעבן אַזוי ווי דו. יאָר איין, יאָר אויס, ליגט איר, ווי פרייסן אין קיך, אין אייערע וואַרימע לעכער, און אייער לעבן איז אָן אַ טרייסט און אויסגעוועבט. —

איך הער זיך צו מיט ביידע אויערן צו די רייד, און עס דוכט זיך מיר, אַז לאַנגע, קאַלטע פינגער צופּן מיר ביים האַרצן. איך פיל זיך עלנד, אומרואיק. אַ סך פריידן האָב איך קיינמאָל ניט געזען אין לעבן. איך קוק אויף מיין לעבן בלויז ווי אויף אַ פליכט, וואָס איז געוואָרן אַ פשוטע געוויינהייט. דעם אמת זאָגנדיק, האָב איך זיך אייגנטלאַך קיינמאָל ניט פאַרטראַכט ערנסט וועגן דעם (איך דאַרף זיך אין דעם מודה זיין), איך האָב געלעבט אָן אַ שום געדאַנק. פּלוצלונג שיקט אָן דער טייוול אָט דאָס נאַ=רישע ביכל, און באַפאַרבט מיין לעבן אין טרויעריקע, פינסטערע פאַרבן.

— מענטשן ליידן, פאַרלאַנגען עפּעס, שטרעבן צו עפּעס, און דו—דו ביסט געווען אַ באַאַמטער, אַ טשינאָווניק. צו וואָס? מיט וואָס פאַר אַ צוועק? וואָס האָט דאָס געהאַט פאַר אַ זין? האָט דאָס דיר אפשר פאַרשאַפט פאַרגעניגן! אָדער האָט דאָס עמיצן געבראַכט אַ נוץ? נאָך וואָס האָסטו אייגנטלאַך געלעבט?

די אַלע קשיות האָבן מיר באַלעסטיקט און געמאַטערט. איך האָב ניט געקענט איינשלאָפן. אַ מענטש מוז דאָך אָבער שלאָפן.

די העלדן פון בוך האָבן אויף מיר אַרויסגעקוקט מיט שטאַ=רע אויגן פון די בלעטלאַך און כסדר געפרעגט:

— מיט וואָס פאַר אַ צוועק האָסטו געלעבט אויף דער וועלט?

— דאָס איז ניט אייער דאגה,—האָב איך זיי געוואָלט ענט=פערן, אָבער קיין איין וואָרט האָט ניט געקענט אַרויסגיין פון מיין

מויל. אין די אויערן האָט ביי מיר געזשומט און געזשווזשעט. עס האָט זיך מיר אויסגעדוכט, אַז די כוואַליעס פון ים האָבן אַ קאָפּ געטאָן מיין בעט, אַ שאָקל געטאָן, אויפגעהויבן אין דער לופטן און אַרויסגעטראָגן אין די ווייטע וואַסערן אָן ברעגעס. די זכרונות פון דער פאַרגאַנגענער צייט פון מיין לעבן האָבן אין מיר אַרויס-גערופן אַ מין ים-קראַנקהייט. איך קען שווערן, אַז אַזאַ שלעכטע נאַכט האָב איך נאָך קיינמאָל ניט געהאַט — ניט פריער און ניט שפּעטער.

און איצטער פרעג איך אייך, ר׳ קרוב, וואָס פאַר אַ גוץ קען, צום ביישפּיל, ברענגען אָט אַזאַ מין ביכל? עס שטערט בלויז אונזער מנוחת הנפש, לאָזט אונז ניט שלאָפן. נאָך מיין שכל נאָך, דאַרף אַ בוך שטאַרקן די ענערגיע! ווען עס שיט אונז אָבער נאָד-לען אין בעט אַריין, קען עס אונז נאָר שאַטן, און מער גאָרניט! אַזעלכע ביכער דאַרף מען פאַרבאָטן, פאַרניכטן, פאַרברענען! וואָס דאַרף אייגנטלאַך האָבן דער מענטש? פרייליכקייט — אָט וואָס; פאַרדרוס האָט ער אָן דעם אויך גענוג.

איר וועט מיך פרעגן, וואָס איז געווען דער סוף? דער סוף איז געווען אַ אייַנפאַכער. ווען איך בין אינדערפרי אויפגעשטאַ-נען, ווילד ווי אַ טייוול, רחמנא לצלן, האָב איך אַוועקגעטראָגן דאָס בוך צום אייַנבינדער, און ער האָט עס אייַנגעבונדן אין אַ פּאָר שטאַרקע טאָוולען. איצט שטייט דאָס בוך אויפן אונטערשטן ברעט פון מיין ביכער-שראַנק, און ווען איך בין אויפגעלייגט, גיב איך אים אַ שטויס מיטן פוס און טו אַ פרעג:

— נו, ברודערקע, וואָס האָסטו אויסגעפירט?—הע-הע!...

אַליגן.

פון דער דערציילונג „נאָכאמאָל וועגן טיוול“.

איך האָב געהאַט אַ חבר—הלוואַי זאָל גאָט אויסלעשן זיין היציקע נשמה! מחמת נאָך וואָס דאַרף זי ברענען דאָרטן, אין די קאַלטע און וויסטע מקומות פון ווייטן צפון, וואו ער איז אַוועקגעפאָרן ניט מיט זיין אייגענעם ווילן?

גאָט, לעש אויס זיין נשמה! מחמת איר פייער וועט דאָרטן גאָרניט באַלייכטן חוץ אַ מדבר. די בערג שניי אין די מדבריות וועלן ניט צעגיין פון דעם פייער פון זיין נשמה, און די שוואַרצע וואָלקנס פון אומעט פון דעם עלנדן וועלן ניט פאַרשוואונדן ווערן, ווי אַ רויך ווערט פאַרשוואונדן פאַרן פייער.

איך האָב געהאַט אַ חבר... יונג איז ער געווען בשעת ער איז פאַרלאָרן געגאַנגען. אַמאָל איז ער געפאָרן צו מיר צו גאַסט, אָבער ער האָט צו שטאַרק ליב געהאַט גלייכע וועגן, און איז דערפאַר ניט פאַרפאָרן צו מיר און גלייך אַוועקגעפאָרן אַהין, וואו ער געפינט זיך עד־היום און פונוואַנען ער וועט זיך שוין מער ניט אומקערן צוריק...

ער האָט געלעבט צוזאַמען מיט אַן אַלטער מאַמען; זי איז דעמאָלט אַלט געווען דריי און זעכציק יאָר און דער טויט איז געשטאַנען ביי איר הינטערן רוקן. איך האָב געוואַרט אויף מיין חבר און אין דעמזעלבן טאָג האָב איך פון איין זייט געקראָגן צו וויסן, אַז ער וועט שוין צו מיר ניט קומען, און פון דער אַנדער זייט—אַ בריוו פון זיין מאַמען, וועלכע האָט ביי מיר געפרעגט, אויב ער איז שוין געקומען, האָט מיך געבעטן צוהיטן זיין נשמה און זיין גוף, איר שרייבן—ווי אַזוי מיר פאַרברענגען די צייט צוזאַמען, ווי ער פילט זיך ביי מיר צו גאַסט...

איך האָב איבערגעלייענט דעם בריוו און זיך פאָרגעשטעלט אין דער מוטערס בילד, פונקט ווי איך האָב זי געקענט—קראַנק,

אַלט, צעבראָכן, מיט גוטע, ווייכע אויגן, וואו עס האָט געברענט מערניט, ווי ליבע אָן אַ מאָס צום זון... דער גאַנצער זין פון שוואַכן, קראַנקן לעבן איז געלעגן אין זאָרגן וועגן אים, אין קלערן פון זיין גליק...

— דערציילן איר דעם אמת? — האָב איך אַליין ביי זיך אַ פרעג געטאָן...

עס איז פאַראַן אַ מין אמת, וואָס איז נויטיק פאַרן מענטשן; דאָס ברענט אויס פון זיין האַרצן דעם שמוץ און די געמיינהייט מיטן פלאַם פון בושה—לאַנג לעבן זאָל ער, אָט דער אמת!

און עס איז פאַראַן אַ מין אמת, וואָס פאַלט אַרויף ווי אַ שטיין דעם מענטשן אויפן קאָפּ און הרגעט אַוועק אין אים די לוסט צו לעבן—פאַרלאָרן זאָל דאָס גיין, אָט דער אמת!...

אויב איך זאָל זאָגן דער מאַמען, אַז איר זון איז פאַר איר אויף אייביק נעלם געוואָרן, וועל איך זי אין בעסטן פאַל מיט איין קלאַפּ אַוועקהרגענען... אין אויב זי וועט ניט שטאַרבן פון דעמדאָזיקן געמיינעם און שרעקלאַכן אמת—וועט איר לעבן פאַרלירן דעם זין אין אירע לעצטע טעג וועלן זיין פאַרסמט מיט אַן אומדערטרעגלאַכן ווייטאָק און מיט יסורים, וואָס קיינעם ברענגען זיי קיין טובה ניט... אַכט און צוואַנציק יאָר, פול מיט מי און פלאָגעניש, האָט זי מיט אַלע כוחות באַהיט די טעג פון איר זון, און אָט דאָ, פאַרן טויט, האָט מען ביי איר צוגענומען איר איינציקע טרייסט—דעם גליק צו וויסן, אַז איר זון איז אויפגע-וואַקסן, איז שטאַרק און אָן דער מאַמען און אָן איר שטיצע איז ער בכוח אָנצופירן מיט מוט דעם לעבנס-קאַמף און—זי גלויבט אין דעם—ער וועט בלייבן דער זיגער... און איך וועל קומען און איר זאָגן—אַז ער איז באַזיגט...

ניין, איך וועל בעסער זאָגן אַ ליגן!

און דריי חדשים כסדר, ביזן טאָג פון איר טויט, האָב איך איר געשריבן בריוו מיט איר זונס האַנטשריפט און איטלאַכן בריוו אָנגעהויבן מיט די ווערטער:

— מיין ליבע, גוטע מאַמינקע!

זי האָט מיר געענטפערט אויף די בריוו מיט לאַנגע כתבים,

וואו זי האָט באַוויזן, ווי נייטיק עס איז צו טראָגן וואָלענע העמד־לאַך, און געשריבן האָט זי דאָס מיט אַ גרעסערער היץ פון אַ לוטערן, ווען יענער האָט געפּריידיקט זיינע רעפאָרמען אין דער קאַטוילישער אמונה. איך האָב איר דערציילט מיטן מויל פון איר זון, ווי גליקלאַך ער לעבט, ווי פריילאַך עס איז אים; האָב באַשריבן מיט אַלע פּיטשעווקעס, ס'אַר אַ מחושב ער איז צווישן מענטשן, ווי גוט עס גיט זיך אים איין אַלץ, וואָס ער טוט; האָב אָנגענומען אָן אַ ווידערשפּרוך אירע פאָדערונגען, בין געווען צאַרט, ווייך, גליקלאַך.

מלא שימחה האָט זי צו מיר געשריבן:

— מיין גוטינקער יינגעלע! דו ביסט נאָך קיינמאָל ניט געווען אַזאַ ליבער, אַזאַ צערטלאַכער ווי איצטער, אין דיינע בריוו צו מיר. אַ דאַנק דיר, מיין טייערער, דערפאַר, וואָס דו מאַכסט רייך מיינע לעצטע טעג מיט די אוצרות פון דיין ריינעם האַרצן.—

איך האָב געמאַכט שטאַרקער די העלע פאַרבן פון מיין פאַנטאַזיע און האָב איר געשריבן, ווי גוט עס איז צו לעבן, ווען מען האָט אַזאַ וואונדערלאַכע, הייליקע מאַמען; זי האָט מיר געענטפערט—ווי גוט עס איז צו שטאַרבן, ווען מען האָט אַזאַ פיינעם גליקלאַכן זון... און זי איז געשטאָרבן גלויבנדיק, אַז איר זון איז גליקלאַך... און ער איז אין דערזעלביקער צייט געזעסן אין תפיסה, ערגעץ אויפן וועג צום וויייטן צפון...

דער שטורים=פויגל *).

איבער די גרויע כוואַליעס פון ים קלייבט צונויף דער ווינט די וואָלקנס. צווישן די וואָלקנס און דעם ים שוועבט און דער לופט מיט שטאָלץ דער שטורים=פויגל, און ער זעט אויס ווי אַ שוואַרצער בליץ.

דאָ רירט ער זיך אָן מיטן פליגל אָן דער כוואַליע, דאָ הייבט ער זיך אויף ווי אַ פייל פון בויגן צו די וואָלקנס און שרייט—און די וואָלקנס הערן, ווי אין דעם מוטיקן געשריי פון פויגל קלינגט פרייד.

אין דעם געשריי—איז אַ דאָרשט נאָך אַ שטורים! אין דעם געשריי הערן די וואָלקנס די מאַכט פון כעס, די פלאַמען פון ליבשאַפט און די זיכערקייט אין זיג.

די מעוועס יאָמערן פאַר דעם שטורים—יאָמערן, וואַרפן זיך איבערן ים און ווילן באַהאַלטן אויפן דעק זייער שרעק פאַרן שטורים.

און די גאַגאַרן יאָמערן אויך—זיי, די גאַגאַרן, האָבן ניט די מעלה צו קוויקן זיך מיטן קאַמף פון לעבן; דער דונער פון געשלעג שרעקט זיי.

דער נאַרישער פינגווין באַהאַלט זיין פעטן גוף אין די פעלזן... און נאָר דער שטאָלצער שטורים-פויגל טראָגט זיך מוטיק און פריי איבערן ים, וואָס איז גרוי פון שוים!

די וואָלקנס ווערן אַלץ שוואַרצער און לאָזן זיך אַלץ נידעריקער אַרונטער איבערן ים, און די כוואַליעס זינגען און טאַנצן, זיך רייסנדיק אינדערהויך, צום דונער.

דער דונער קראַכט, אין דעם שוים פון כעס יאָמערן די כוואַליעס, קעמפנדיק מיטן ווינט. אָט האָט דער ווינט שטאַרק אַרומגעאָרימט די רייע כוואַליעס און ער וואַרפט זיי אין אַ ווילדער

*) אין רוסיש בורעוועסטניק; דער פויגל באַווייזט זיך פאַר אַ שטורים.

בייזקייט מיטן גאַנצן כוח אויף די פעלזן, און גאַנצע בערג פערל צעשיטן זיך אין שטויב און שוים.

דער שטורים־פויגל, ווי אַ שוואַרצער בליץ, טראָגט זיך מיט אַ געשריי; ווי אַ פייל פון בויגן לעכערט ער דורך די וואָלקנס; דעם שוים פון די כוואַליעס רייסט ער אַרונטער מיטן פליגל.

אָט טראָגט ער זיך ווי אַ טייוול,—דער שטאָלצער, שוואַרצער טייוול פון שטורים,—און לאַכט, און יאָמערט... פון די וואָלקנס לאַכט ער, פון פרייד יאָמערט ער!

אין דעם כעס פון דונער,—ער, דער טייוול, האָט אַ גוטן אויער,—הערט ער שוין לאַנג אַ מידקייט; ער איז זיכער, אַז די וואָלקנס וועלן די זון ניט פאַרבאָרגן — ניין, זיי וועלן זי ניט פאַרבאָרגן!

דער ווינט יאָמערט... דער דונער קראַכט...

די וואָלקנס פלאַקערן איבערן אָפּגרונד פון ים אין בלויע פלאַמען. דער ים כאַפּט די פיילן פון די בליצן און לעשט זיי אויס אין זיין טיפן שוים. ווי פייערדיקע שלאַנגען שפּרינגען אַרום אין ים די אָפּגעשיינטע בליצן.

— אַ שטורים! באַלד ברעכט אויס אַ שטורים!

דאָס איז דער מוטיקער שטורים־פויגל, וועלכער שוועבט שטאָלץ צווישן די בליצן איבערן ים, וואָס ברומט מיט אַזאַ כעס; דאָס שרייט דער נביא פון זיג:

— זאָל דער שטורים זיין וואָס שטאַרקער

דער קיניג וואָס האַלט הויך זיין פאָן.

... אַ דינער, באַוואָפנט מיט אַ לאַנגן שווערד און באַפּוצט מיט פיל בונטע אָרדנס, האָט מיך דורכגעפירט אין קאַבינעט פון זיין מאַיעסטעט און האָט זיך אַוועגעשטעלט ביים טיר לעבן מיר, ניט אַראָפּלאָזנדיק די אויגן פון מיינע הענט.

דער קיניג איז נאָך ניט געווען, און איך האָב אָנגעהויבן אויפמערקזאַם באַטראַכטן די לאַבאָראַטאָריע, אין וועלכע דער גרויסער מענטש האָט אויפגעטאָן אַלע זיינע מעשים, וועלכע האָבן פאַרוואונדערט די גאַנצע וועלט. דאָס קאַבינעט פון זיין מאַיעסטעט האָט פאָרגעשטעלט אַ צימער אַ פוס צוויי הונדערט אין דער לענג און ניט וויניקער ווי אַ פוס הונדערט אין דער ברייט.

דער סופיט איז געווען פון גלאָז. ביי דער לינקער וואַנט איז געווען אַ גרויסער באַסיין, אין וועלכן עס זיינען ארומגעשוואוו־מען מאָדעלן פון קריגס־שיפן. אין דער לענג פון וואַנט האָבן זיך געצויגן פאָליצעס; אויף זיי זיינען געווען סימעטריש אויסגע־שטעלט קליינע פיגורעלאַך פון סאָלדאַטן, געקליידעטע אין פאַר־שיידענע פאָרמען. די רעכטע וואַנט איז געווען דורך און דורך פאַר־נומען מיט מאָלבערטן, אויף וועלכע עס זיינען געווען אָנגעשטעלט אָנגעהויבענע בילדער. פאַר זיי זיינען אין די דילן געווען איינגע־ריכט גרויסע שטיקער שוואַרצע האָלץ און העלפאַנדביין; זיי זיינען געווען אויסגעלייגט אַזוי ווי די קלאַוויאַטור פון אַ פּיאַנע.

אַלע איבעריקע זאַכן האָבן אויך אויסגעזען גרויסאַרטיק.

— הערט נאָר, מיין פריינד, — האָב איך מיך געווענדט צום לאַקיי.

ער האָט אָבער אַ קלאַפּ געטאָן מיטן שווערד און געזאָגט

— איך בין צערעמאָניע־מייסטער...

— זייער אָנגענעם, — האָב איך געענטפערט, — ערקלערט מיר אָבער...

— ווען זיין מאַיעסטעט וועט אַרויסגיין און וועט אײַך באַגריסן,—וואָס וועט איר אים זאָגן? האָט ער מיך איבערגעריסן אינמיטן די רייד.

— גוט מאָרגן!—האָב איך געענטפערט.

— דאָס וועט זיין אַ העזה!—האָט ער מיר ערנסט געגעבן צו וויסן און האָט מיך אָנגעהויבן צו לערנען, ווי מען דאַרף ענטפערן דעם קיניג.

זיין מאַיעסטעט איז אַריין מיט געזונטע טריט פון אַ מענטשן, וואָס איז זיכער, אַז זיין פּאַלאַץ איז פעסט געבויט. דעם גרויסאַרטיקן אויסזען פון זיין מאַיעסטעט ברענגט אַ פולע מיט דאָס, וואָס ער בייגט ניט צוזאַמען די פיס. האַלטנדיק אויסגעצויגן די הענט, רירט ער ניט מיט קיין אײנציקן גליד. זיינע אויגן זיינען אויך אומבאַוועגלאַך; אַזוי ווי עס דאַרפן זיין די אויגן ביי אַ וועזן, וואָס איז געוויינט צו קוקן גלייך אין דער צוקונפט, ניט אָפּקערנדיק זיך אָן אַ זייט. —

איך האָב מיך אַ נייג געטאָן, מיין באַגלייטער האָט אים מיליטעריש באַגריסט, זיין מאַיעסטעט האָט גנעדיק אַ ריר געטאָן מיט די וואָנצעס.

— מיט וואָס קען איך אייך באַגליקן?—האָט זיין מאַיעסטעט געפרעגט מיט אַ פייערלאַכער שטימע.

— איך בין געקומען, מאַיעסטעט, אַ טרונק טאָן אייניקע טראָפּנס פון דער אומשטערבלאַכער פליסיקייט פונם ים פון אייער חכמה!—האָב איך אים געענטפערט, ווי מען האָט מיך אויסגעלערנט.

— איך האָף, אַז איך וועל נאָך דעם נאַרישער ניט ווערן? האָט שאַרפזיניק באַמערקט דער קיניג.

— דאָס איז אוממעגלאַך פאַר אײַך, מאַיעסטעט! האָב איך מיט ערפורכט אונטערגעהאַלטן זיין שאַרפן וויץ.

— אַלזאָ וועלן מיר ריידן! האָט ער געזאָגט.—מיטן קיניג דאַרף מען ריידן שטייענדיקערהייט, נאָר איר קענט זיך זעצן... אויב דאָס שטערט אײַך ניט...

איך ווער גיך געוויינט צו יעדער נייער לאַגע און דערי-

בער האָב איך מיך אַוועקגעזעצט. זיין מאַיעסטעט האָט שוויַיגע־
דיקערהייט אויפגעהויבן די שולטערן און אַראָפּגעלאָזן זיי. איך
האָב באַמערקט, אַז ווען דער קיניג רעדט, באַוועגט זיך ביי אים
נאָר דער צונג, אַלץ איבעריקס געפינט זיך אין גרויסאַרטיקער
אומבאַוועגלאַכקייט. זיין מאַיעסטעט האָט געשטעלט צוויי גלייכע
גרויסע טריט אָן אַ זייט, און האָט ווייטער געזאָגט, שטייענדיק אינ־
מיטן צימער, ווי אַ מאָנומענט.

— אַלזאָ, איר זעט פאַר זיך דעם קיניג, ד. ה. מיך. ניט
יעדערער האָט די מעגלאַכקייט צו זאָגן וועגן זיך: איך האָב גע־
זען דעם קיניג! וואָס ווילט איר וויסן?

— ווי געפעלט אייך אייער באַשעפטיקונג?—האָב איך גע־
פרעגט.

— זיין אַ קיניג, איז ניט קיין באַשעפטיקונג, נאָר אַ באַרוף!
האָט ער מיר ערנסט געזאָגט.—גאָט און דער קיניג—זיינען אַזוי־
נע צוויי וועזנס, וועלכע עס איז אוממעגלאַך צו באַגרייפן מיטן שכל.

זיין מאַיעסטעט האָט אויפגעהויבן די האַנט אין דער הויך,
אין איין ליניע מיטן קערפּער, און וויַיזנדיק מיטן פינגער אויף
דעם גלאָז פון סופיט, האָט ער פאָרגעזעצט:

— דאָס איז געמאַכט געוואָרן צוליב דעם, כדי גאָט זאָל
אַלעמאָל זען, וואָס דער קיניג טוט. נאָר גאָט אַליין פאַרשטייט
דעם קיניג, נאָר גאָט אַליין קען אים קאָנטראָלירן... דער קיניג
און גאָט זיינען באַשעפער. איינס, צוויי! און גאָט האָט באַשאַפן
די וועלט! איינס, צוויי, דריי! און מיין זיידע האָט באַשאַפן דייטש־
לאַנד. און איך פאַרפולקום זי. איך און אייגער אַן אונטערטאַן
פון מיינע אורעלטערן, אַ געוויסער געטע,—מיר ביידע, קען מען
זאָגן, האָבן מער פון אַלעמען אויפגעטאָן פאַר די דייטשן. פּילייכט
איך נאָך עטוואָס מער פון געטען. אַלנפאַלס בין איך אָן אַ ספק
פילזייטיקער פון אים. זיין פאַאוסט איז, סוף־כל־סוף, פשוט
אַ מענטש פון אַ צווייפלהאַפטער זיטלאַכקייט. איך האָב באַוויזן דער
וועלט אַ געפּאַנצערטן פאַאוסט *). דאָס האָבן אַלע גלייך פאַרשטאַ־

*) פאַאוסט הייסט אין דייטש — אַ קולאַק.

נען, אָבער וועגן צווייטן טייל פון געטעס בוך קען מען דאָס ניט זאָגן. יאָ...

— איר ווידמעט אַ פולע צייט דער קונסט, מאַיעסטעט? האָב איך געפרעגט.

— דאָס גאַנצע לעבן! האָט ער געזאָגט; — דאָס גאַנצע לעבן רעגירן איבער אַ פאָלק — דאָס איז די שווערסטע קונסט. כּדי פּול-קום צו קענען זי, דאַרף מען אַלץ וויסן. איך — ווייס אַלץ! די פּאָע-זיע — דאָס איז דעם קיניגס לעבן. מען דאַרף מיך זען בעת אַ פּאַ-ראַד, אום צו פאַרשטיין, ווי פאַרליבט איך בין אין אַלץ, וואָס עס איז שיין און האַרמאָניש. די פּאָעזיע פון דער דיסציפּלין, וועל איך אייך זאָגן, דאָס איז די אמתע פּאָעזיע. איר קען מען באַגרייפן באָר אויף אַ פּאַראַד און אין פערזן. אַ פאָלק סאָלדאַטן — אָט איז אַ פּאָעמע! אַ וואָרט אין דער שורה פון פערז און אַ סאָלדאַט אין דער ריי — איז איינס און דאָס זעלבע... אַ סאָנעט — דאָס איז אַ „ווזוואָד" פון ווערטער, מיט דעם צוועק צו אַטאַקירן אייער האַרץ. אַ קאָמאַנדע: „אויף שפּיזן!" און אייער האַרץ ווערט דורכגעשטאָכן מיט אַ ריי שיינע גלייכקלינגענדיקע טענער. „ש-שיס!" און אייער שכל איז דורכגעשאָסן מיט צענדליקער ווערטער, צוגעטראָפן אין פּינטל... פערזן און סאָלדאַטן, זאָג איך אייך, איז איינס און דאָס זעלבע. דער קיניג איז דער ערשטער סאָלדאַט אין לאַנד, ער איז איר געטלאַך וואָרט, ער איז אויך איר ערשטער פּאָעט... אָט צוליב וואָס איך מאַרשיר אַזוי שיין און מאַך אַזוי לייכט פערזן... קוקט זיך נאָך איין. מאַר-ש!

זיין לינקע פוס האָט זיך אויך אויפגעהויבן אין דער הויך, און גלייך נאָך איר האָט זיך זיין רעכטע האַנט אויסגעגלייכט מיט זיין שולטער.

סמיר-נאָ! האָט דער קיניג געגעבן אַ קאָמאַנדע. דער פוס און די האַנט האָבן אויגנבליקלאַך פאַרנומען זייערע פריערדיקע ערטער. ער האָט ווייטער געזאָגט:

— דאָס ווערט אָנגערופן פרייע דיסציפּלין פון די גלידער. זי ווירקט אומאָפּהענגיק פונם באַוואוסטזיין. אַ מאַך מיטן פוס און די האַנט הייבט זיך שוין אַליין אויף — איינס! דער מוח שפּילט

דאָ גאָר קיין ראָלע ניט. דאָס איז כמעט וואונדערבאַר. אָט צוליב וואָס איז דערדאָזיקער סאָלדאַט דער בעסטער, ביי וועמען דער מוח אַרבעט גאָרניט. דעם סאָלדאַט ברענגט אַריין אין באַוועגונג ניט דאָס באַוואוסטזיין, נאָר דער קלאַנג פון דער קאָמאַנדע... מאַר-ש! און ער גייט אין גן-עדן, אין גהינום, וואוהין איר ווילט נאָר. אויף די שפּיזן! און ער שטעכט דורך זיין אייגענעם פאָטער, אויב זיין פאָטער איז אַ סאָציאַליסט, — די מוטער, דעם ברודער... אַלץ איינס! ער האַלט אין איין טאָן, ביזוואַנען ער דערהערט ניט — האַלט! ערשטוינלאַך גרויסאַרטיק זיינען די טאַטן אָן באַוואוסטזיין!...

ער האָט אָפּגעעטעמט און האָט ווידער אָנגעהויבן צו ריידן מיט דער זעלביקער גלייכער און פעסטער שטימע:

— פּילייכט וועל איך באַשאַפן אַ אידעאַלע מלוכה... איך אָדער איינער, פון מיינע נאָכפאָלגער. דערצו איז בלויז נייטיק, אַז אַלע מענטשן אין לאַנד זאָלן אָנהייבן צו פילן די שיינהייט פון דיסציפּלין. ווען דער מענטש וועט אינגאַנצן אויפהערן צו טראַכטן, דאַן וועלן די קיסרים זיין גרויס און די פעלקער גליקלאַך. געלט! לאָזט אַרויס דער קיניג אַ באַפעל. אַלע אונטערטאַנען שטעלן זיך אויס אין איין ריי. איינס! — פערציק מיליאָן העגט לאָזן זיך אַראָפּ אין די קעשענעס. צוויי! — פערציק מיליאָן העגט דערלאַנגען דעם קיניג יעדערע צו צען מאַרק. דריי! — פערציק מיליאָן העגט גיבן אָפּ כבוד דעם קיניג, און נאָכדעם גייען די מענטשן שווייגעדיק אַוועק צו זייער אַרבעט. איז דאָס ניט פּראַכטפול? אָט זעט איר, — עס פאָדערט זיך גאָר קיין מאַרך ניט, כדי די מענטשן זאָלן זיין גליקלאַך! דער קיניג טראַכט שוין פאַר זיי, דער קיניג איז פעאיק צו באַגרייפן דאָס גאַנצע לעבן... דערצו שטרעב איך. דערווייל'ע אָבער פאַרשטיי איך נאָר אַליין די ראָל פון קיניג אַזוי טיף... ניט אַלע קיניגן פירן זיך אויף, ווי זייער ווערדע פאָדערט. קרובים לויט זייער בלוט, זיינען זיי ניט אַלעמאָל ברידער לויט זייער גייסט. זיי דאַרפן זיך אַלע פאַראייניקן אין איין מאַכט. דאָס איז זייער לייכט אויסצופירן גראַדע איצט. מען דאַרף מער אויפמערקזאַמקייט אָנווענדן אויפן סאָציאַליזם: אין אים איז פאַראַן עט-

וואָס נוציקס פאַר די קיניגן. דער רויטער שאָטן פונם סאָציאַליזם וואַרפט אַרויף אַ שרעק אויף אַלע אָרנטלאַכע לייט פון דער וועלט. ער וויל איינשלינגען די נשמה פון דער קולטורעלער געזעלשאַפט — דאָס אייגנטום. די קיניגן פאַראייניקן אַלעמען און אַלץ צום קאַמף מיט דעם שרעקלאַכער באַשעפעניש און שטעלן זיך בראש, אַזוי ווי די אוראַלטע אָנפירער. מען דאַרף זען צו פאַרגרעסערן די אימה פאַרן סאָציאַליזם. ווען די געזעלשאַפט וועט פאַרלירן די רעיונות, דאַן וועלן די קיניגן אויסוואַקסן אין זייער גאַנצער פראַכט. אַוועק די צייט, ווען די קיניגן האָבן געגעבן קאָנסטיטוציעס, — עס איז שוין צייט אָפּנעמען זיי צוריק!

ער האָט אָפּגעעטעמט און האָט פאַרגעזעצט. איך האָב זיך צוגעהערט און עס האָט מיר שיר ניט פאַרכאַפּט דער אָטעם... פון דער זיסקייט פון זיין חכמה.

— אָט דאָס איז דאָס פּראָגראַם פון יעדן קיניג אין היינטיקע צייטן! ווען מיין קריגספּלאַן וועט זיין אויף אַזויפיל שטאַרק, אַז איך וועל זיין אימשטאַנד פאָרצולייגן דאָס זעלבע פּראָגראַם אַלע קיניגן פון אייראָפּע, בין איך זיכער, אַז זיי וועלן עס אָננעמען. דערווייל באַשעפטיק איך מיר מיט פרידלאַכע, קולטורעלע אַרבעט, איך פאַרפּולקום מיין גוטן פאָלק. איך באַהערש אַלערליי קונסט און האָב עס אַוועקגעשטעלט אויף דער וואַך לעבן דער אידעע פון דעם געטלאַכן קוואַל פון דער קיניגלאַכער מאַכט. איר האָט געזען מיין „זיג־אַלייע”? דאָרט באַווייזט די מוזע פון דער סקולפּטור, וואָס פאַר אַ סך האַבסבורגן און האָהענצאָלערנס עס זיינען געווען אויף דער ערד. דער מענטש, וואָס וועט נאָר אַ פּאָר מאָל דאָרטן דורכגיין הין און צוריק — איינס־צוויי! איינס־צוויי! — יענער וועט שוין וויסן, וואָס פאַר אַ גרויסע מענטשן מיינע עלטערן זיינען געווען. דאָס וועקט אויף אין אים דעם שטאָלץ מיט די קיניגן פון זיין לאַנד און גאָר אומבאַמערקט מאַכט עס אים איבער אין אַן אמתן אָנהענגער פון דער קיניגלאַכער מאַכט. מיט דער צייט וועל איך פונאַנדערשטעלן די סטאַטועס פון מיינע עלטערן איבער אַלע גאַסן פון מיינע שטעט. דער מענטש וועט זען, וואָס פאַר אַ סך קיניגן עס זיינען געווען אין דער פאַרגאַנ=

גענהייט, און דאַן וועט ער זיך מוזן איבערצייגן, אַז אין דער צו־קונפט וועט ער זיך אויך ניט קענען באַגיין אָן דעם. די סקולפּ־טור איז גוצלאַך פאַר די מענטשן, און איך האָב דאָס דער ערש־טער באַוויזן מיט אַזאַ קראַפט!

— מאַיעסטעט!—האָב איך אַ פרעג געטאָן:—פאַרוואָס איז ביי דעם גרעסטן טייל פון אייערע עלטערן קרומע פיס!

— מען האָט זיי אַלע געמאַכט ביי איין און דעמזעלבן מצבה־מייסטער. דאָס שטערט אָבער קיינעם ניט צו זען די גרויסקייט פון זייער גייסט.

און מיין מוזיק האָט איר געהערט? ניין? איך וועל אייך באַווייזן, ווי זי קומט ביי מיר אַרויס.

ער האָט מיט גדלות צוזאַמענגעלייגט זיין גראַדן קערפּער אין דער פאָרם פון אַ שפּיז, האָט זיך אַוועקגעזעצט אויף אַ שטול, און אויסציענדיק די פיס, האָט ער זיך אָפּגערופן צום דינער, וואָס האָט מיך אַריינגעפירט:

— גראַף! העלפט מיר אַראָפּציען די שטיוול. אַזוי... און די סקאַרפּעטן... אַדאַנק... הגם דער קיניג איז ניט מחויב צו דאַנקען זיינע אונטערטאַנער פאַר באַדינונג... דאָך טוט ער דאָס פון איידלקייט!

ער האָט פאַרקאַשערט די הויזן ביז די קני, האָט אויסגעבויגן דעם האַלז ווי אַ ווינקל פון פינף און פערציק גראַדוסן און האָט אויפמערקזאַם באַטראַכט זיינע פיס.

— איך וועל זיי הייסן אויסגיסן פון בראָנז נאָך פאַר מיין לעבן!—האָט ער געזאָגט. זאָל מען אָפּגיסן עטלאַכע צענדליק עקזעמ־פּלאַרן די קינפטיקע סטאַטועז. דעם קיניגס פיס דאַרפן זיין גלייך, דאָס איז ריכטיק. ווען זיי זיינען קרום, קענען זיי נאָך אַרויפברענגען אויפן געדאַנק, אַז דער קיניג איז ניט פולקום.

ער איז צוגעגאַנגען צו דער רעכטער וואַנט, האָט גענומען אַ מאַלער־פּענזל אין האַנט און, אויסדרייענדיק זיך אין אַ האַלב־קרייז אויף לינקס, האָט ער ווייטער געזאָגט:

— מיט מוזיק און מאַלעריי באַשעפטיק איך מיר אין איין צייט. קוקט זיך איין: אין די דילן זיינען געמאַכט קלאַווישן, און

דער אינסטרומענט געפינט זיך אונטער זיי. די נאָטן ווערן פאַר־צייכנט דורך אַ מעכאַנישן אַפּאַראַט, וועלכער איז אויף פאַרבאָרגן אונטער די דילן. איך מאָל אַ בילד — איינס! — ער האָט געגעבן אַ שמיר מיטן פּענזל איבער דעם לייוונט פון איינעם פון די מאָלבערטן.

— און גיב אַ זעץ מיטן פוס איבער די קלאַווישן — צוויי!

— עס האָט זיך דערהערט אַ שטאַרקער קלאַנג.

— אָט דאָס איז אַלץ! — האָט ער געזאָגט. — דאָס איז זייער איינפאַך און פאַרשפּאָרט צייט. עס קלעקט קיינמאָל קיין צייט ניט ביים קיניג. גאָט האָט געדאַרפט געבן די פאָלקסהערשער צוויי מאָל אַזויפיל יאָרן אויף דער וועלט. מיר זיינען אַלע אַזוי אייביק איבערגעגעבן דער אַרבעט פאַר דאָס גליק פון אונזערע אונטער־טאַנער, אַז מיר איילן זיך גאָרניט אומצוברייטן די אַרבעט אויף דאָס גליק פון אייביקן לעבן... נאָר איך בין אַוועק אָן אַ זייט. דעם קיניגס געדאַנקען פליסן אומדערמידלאַך, אַזוי ווי דאָס וואַסער פון טייך. דער קיניג איז מחויב צו טראַכטן פאַר אַלע זיינע אונטער־טאַנען, און אויסער אים, דאַרף דאָס קיינער ניט טאָן... אויב די אויבערשטע מאַכט באַפעלט דאָס אים ניט... איצט וועל איך אייך באַקאַנט מאַכן מיט אַ נייער מוזיקאַלישער זאַך. איך האָב עס נעכטן אָנגעטופּעט...

ער האָט גענומען אַ בויגן נאָטן־פּאַפּיר, און טייטלענדיק אין אים מיטן פינגער, האָט ער דערציילט:

— אָט איז אַ שערענגע נאָטן פון מיטעלן רעגיסטער... איר זעט, אין וואָס פאַר אַ שטרענגער אָרדענונג זיי שטייען? טראַ־טאַ־טאַם. טראַ־טאַ־טאַם. אויף דער פאָלגנדיקער ליניע גייען זיי באַרג־אַרויף, אַזוי ווי אויף אַ שטורים! זיי גייען שנעל, פונאַנדערגעשאָטן... ראַ־טאַ־טאַ־טאַ־טאַ! דאָס איז עפעקטפול. עס דערמאָנט אָן שטע־כעניש אין מאָגן, איר וועט שפּעטער זיך דערוויסן — פאַרוואָס. ווי־טער, גלייכן זיי זיך ווידער אויס אין אַ שטרענג גראַדער ליניע נאָך דעם באַפעל פון דער נאָטע — בומם! דאָס איז אַזוי ווי אַ סיג־נאַל־שאָס... אָדער ווען עס כאַפּט פלוצלונג אָן ספּאַזמעס אין בויך... דאָ ווערן זיי פונאַנדערגעטיילט אויף באַזונדערע גרופּן צענדלי־

קער קלעפּ! עס קנאַקן די ביינער! אָט די נאָטע קלינגט די גאַנצע צייט אָן אַן אויפהער, ווי דער ווייטאָג פון אַ לונק. און צום סוף, קלייבן זיך צוזאַמען אַלע נאָטן נאָך אַ לעבעדיקן אָנפאַל אין איין אָרט—ר=ר=ראַם!—ר=ראַטאַטאַם! בום! דאָ איז אינגאַנצן אַן אומאָרדענונג אין די נאָטן, נאָר עס דאַרף אַזוי זיין. עס איז—דאָס ענדע, דאָס בילד פון דער אַלגעמיינער פרייד...

— ווי ווערט אָנגערופן דאָס שטיק?—האָב איך געפרעגט, שטאַרק פאַראינטערעסירט מיט דער באַשרייבונג.

— דאָס שטיק—האָט געזאָגט דער קיניג,—דאָס שטיק ווערט אָנגערופן: „דעם קיניגס געבורט“. דאָס איז די ערשטע פּראָבע צו אַגיטירן פאַרן אַבסאָלוטיזם מיט דער הילף פון מוזיק... ניט קיין נאַרישקייט! אַ?

ווי עס ווייזט אויס, איז ער געווען זייער צופרידן מיט זיך. זיינע וואָנצן האָבן זיך זייער ענערגיש באַוועגט.

— צווישן מיינע אונטערטאַנען זיינען געווען אייניקע ניט קיין שלעכטע מוזיקאַנטן אויך פרייער פון מיר, איצט אָבער האָב איך באַשלאָסן, זיך אַליין מיט דעם צו באַשעפטיקן, כדי אַלע זאָלן טאַנצן נאָר אונטער מיין מוזיק.

ער האָט אַ ריר געטאָן מיט די וואָנצן דערביי, ער האָט געמוזט האָבן אין זינען אַ שמייכל צו טאָן, און מאַכנדיק אַ האַלבקרייז אויף רעכטס, האָט ער ווייטער גערעדט:

— איצט קוקט זיך דאָ איין... וואָס מיינט איר איז דאָס אַזוינס?

אויף אַ גרויסן לייוונט איז מיט העל=רויטער פאַרב געווען אויסגעמאָלט אַ מאָדנע באַשעפעניש אָן אַ קאָפּ און מיט אַ סך הענט. אין יעדער האַנט איז געווען פעקלאַך פייער, ווי בליצן. אויף איין פעקל איז געווען אויפגעשריבן מיט שוואַרצע בוכשטאַבן: „אַנאַרכיע“, אויפן צווייטן: „אַטעאיזם“, דער דריטער האָט זיך אָנגערופן: „דער אונטערגאַנג פון פּריוואַט=אייגנטום“, דער פערטער: „ווילדקייט“. דאָס באַשעפעניש האָט געשפּריזט איבער דערפער און שטעט, פונאַנדערוואַרפנדיק אומעטום פייערדיקע בליצן און מאַכנדיק שריפות. קליינע שוואַרצע מענטשעלאַך זיינען אין טומלעניש

און שרעק אוועקגעלאָפן פון אים, און הינטער דעם אומגעהייערן באַשעפעניש זיינען געגאַנגען אַ לוסטיקע מחנה רויטע מענטשן. קיין אויגן איז ביי זיי ניט געווען. פון קאָפּ ביז די פיס זיינען זיי געווען באַוואַקסן מיט אַ פייערדיק געלער פעל, אַזוי ווי מאַלפּעס. דער מאַלער האָט ניט געקאַרגט קיין רויטע פאַרב. דאָס בילד איז געווען השודיק מיט איר גרויסקייט.

— שרעקלאַך? האָט געפרעגט דער קיניג.

— שרעקלאַך! האָב איך איינגעשטימט.

— אָט דאָס נעמלאַך פאָדערט זיך, האָט ער געזאָגט און זיינע אויגן האָבן געמאַכט אַ גאַנצן קרייז פון רעכטס אויף לינקס. איר האָט געוויס פאַרשטאַנען מיין געדאַנק? — דאָס איז דער סאָציאַליזם. איר זעט, — ער איז אָן אַ קאָפּ, ער זייט שלעכטס, פאַרשפּרייט אַנאַרכיע און מאַכט פון מענטשן חיות: ס'איז קלאָר, אַז דאָס איז דער סאָציאַליזם. אָט, וואָס עס הייסט ענערגיש אַרבעטן! אין דער צייט, ווען דער אונטערשטער טייל פון מיין קערפּער פאַרפעסטיקט די אידעע פון דער קיניגלאַכער מאַכט, איז דער אויבערשטער טייל פאַרנומען מיטן קאַמף מיט דעם גרעסטן שונא פון דער מאַכט. קיינמאָל האָט נאָך די קונסט אַזוי פלייסיק ניט ערפילט איר חוב, ווי אין דער צייט פון מיין קיניגן!

— שעצן אָבער אייערע אונטערטאַנער די שווערע אַרבעט פון אייער מאַיעסטעט? האָב איך געפרעגט.

— צי שעצן זיי מיך? האָט ער איבערגעפרעגט, און אין זיין שטימע האָט זיך געהערט אַ מידיקייט. — זיי האָבן געדאַרפט שעצן. איך האָב פאַר זיי באַשאַפן צענדליקער געפאַנצערטע שיפן, גאַנצע גאַסן האָב איך באַצירט מיט סקולפּטור, איך מאַך מוזיק און בילדער, איך בין מתפלל פאַר זיי... נאָר... צייטנווייז קומט מיר אַרויף אויפן זינען אַ זינדיקער געדאַנק... מיר דוכט זיך, אַז די אונטערטאַנער, וועלכע ליבן מיך, זיינען נאַראָנים, און די קלוגע זיינען אַלע סאָציאַליסטן. עס זיינען נאָך פאַראַן ליבעראַלן. נאָר אַזוי ווי אַלעמאָל, ווילן די ליבעראַלן צופיל פאַר זיך און לאָזן איבער צו ווייניק פאַרן קיניג, הגם דעם פאָלק גיבן זיי אויך קדחת. פּיבערהויפּט, שטערן זיי נאָר; נאָר די אַבסאָלוטע מאַכט פון קיניג

קען ראַטעווען דאָס פֿאָלק פון סאָציאַליזם. עס שיינט אָבער, אַז קיינער פאַרשטייט דאָס ניט...

ער האָט זיך אין צוויי ערטער צוזאַמענגעלייגט אין דער פאָרם פון רעגלמעסיקע ווינקלען און האָט זיך אַוועקגעזעצט. זיינע אויגן האָבן זיך פאַרטראַכטערהייט באַוועגט פון לינקס אויף רעכטס. זיין גאַנצע פיגור האָט אויסגעזען מעלאַנכאָליש. ווי איך האָב נאָר באַמערקט, אַז ער איז שוין מיד, האָב איך אים אַוועקגעשטעלט מיין לעצטע פראַגע:

— וואָס וועט איר נאָך זאָגן, מאַיעסטעט, מכּוח דער פראַגע וועגן דער געטלאַכער אָפּשטאַמונג פון דער קיניגלאַכער מאַכט?

— אַלץ, וואָס איר ווילט! האָט ער זיך שנעל אָפּגערופן.— פריער פון אַלץ איז זי אומדערשיטערלאַך. נאָר זי אַליין איז ריינער אמת, ווייל זי איז — וואונדערשיין! נאָכדעם, ווי מיליאָנען פעלקער האָבן אין פאַרלויף פון טויזנטער יאָרן אָנערקענט איבער זיך די אומבאַגרעניצטע מאַכט פון איין מענטשן — קענען זי בלויז אידיאָטן אָפּלייקענען... דאָס איז קלאָר. איך בין אַ קיניג, יאָ, נאָר איך בין אַ מענטש, און ווען איך זע, אַז מענטשן ערפילן מיין רצון, דאַרף איך עס האַלטן פאַר אַ נס... ניט אַזוי? איך קען דאָך ניט מיינען, אַז דווקא די מיליאָנען זיינען דורכאויס אידיאָטן! איך שאַנעווע זייער זעלבסט-ליבע, און איך רעכן, אַז דווקא זיי זיינען די קלוגע. איך וואָלט געווען אַ שלעכטער קיניג, ווען איך וואָלט אַזוי שלעכט געטראַכט וועגן מיינע אונטערטאַנער. און אַזוי ווי נאָר גאָט אַליין טוט אויף נסים, איז קלאָר, אַז ער האָט מיך אויסגעקליבן צו באַווייזן זיין מאַכט און מיינע מעלות. וואָס קען מען זאָגן קעגן דעם? טאַקע דאָ ליגט דער אמת, פעסט ווי אַ דימענט, ווייל די מערהייט איז פאַר אים...

זיינע אויגן זיינען באַצויגן געוואָרן מיט אַ פייכטן גלאַנץ פון צופרידנקייט, דער גלאַנץ איז אָבער באַלד אַראָפּ. זיין מאַיעסטעט האָט אַ זיפץ געטאָן, אַזוי ווי אַ מאַשין פון אַ קריגסשיף, וועלכע לאָזט אַרויס דעם אויסגענוצטן דאַמף.

— איך קען מיר מערניט ערלויבן אויפצוהאַלטן ווייטער אייער מאַיעסטעט! האָב איך געזאָגט, זיך אויפהייבנדיק פון שטול.

— גוט! האָט מיר גנעדיק געענטפערט דער אָנפירער פון גרויסן פאָלק.—אַדיע... איך ווינטש אייך... וואָס אָנגענעמערס פון אַלץ זאָל איך אייך ווינטשן? נ-נו, איך ווינטש אייך נאָכאַמאָל איך לעבן צו זען דעם קיניג!

ער האָט מיט גדלות אַראָפּגעלאָזן די אונטערשטע ליפּ און פריינדלאַך אויפגעהויבן די וואָנצן. איך האָב דאָס אָנגענומען פאַר זיין באַגריסונג און בין אַוועק אין זאָאָלאָגישן גאָרטן אַ קוק טאָן אויף קלוגע חיות...

צייטנווייז, גאָך אַ געשפּרעך מיט אַ מענטשן, ווילט זיך אַזוי שטאַרק אַ גלעט טאָן פריינדלאַך אַ הונט, אַ שמייכל טאָן צו אַ מאַלפּע, און מיט ערפורכט אַראָפּנעמען די הוט פאַר אַ העלפאַנד...

„חבר!"

אין דער שטאָט איז אַלץ געווען עפּעס מאָדנע, עפּעס אומ־פאַרשטענדלאַך. פיל קלויסטערס האָבן אויסגעשטרעקט צום הימל זייערע פאַרביקע, פינקלדיקע קעפּ, אָבער די ווענט און די קוימענס פון די פאַבריקן האָבן אַריבערגעשטיגן די גלאָקן־טורימס און די שפּיצן פון די קלויסטערס און פון די טעמפּלען. פאַרשטיקט דורך די שווערע האַנדלס־געביידעס, איז זיי גאָר ניט געווען אַרויסצוזען דורך די טויטע נעצן פון די שטיינערנע ווענט, און זיי האָבן אויסגעזען ווי וואונדערלאַכע בלומען, וואָס שפּראָצן אין שטויב און מיסט פון רואינען. און ווען דער קלאַנג פון די גלאָקן פלעגט רופן צו די תפילות — פלעגן די מעשענע קולות זיך אָפּשלאָגן אָן דעם אייזנבלעך פון די דעכער, פלעגן זיך אָנמעכטיק אַראָפּלאָזן צו דער ערד, און אָנמעכטיק פלעגן זיי פאַרשוואונדן ווערן צווישן די שמאָלע גאַסן.

די הייזער זיינען געווען אומגעהייער גרויסע און אָפטמאָל גאַנץ שיינע, די מענטשן — שפּלדיקע און אַלעמאָל נישטווערדיקע; פון דער פרי ביז דער נאַכט פלעגן זיי, ווי אַלטע מייז, אַרומשנאָרן איבער שמאָלע, קרומע שטאָט־גאַסן און האָבן מיט נייגעריקע אויגן געזוכט ווער — ברויט, ווער — פאַרגעניגן. און אַנדערע פלעגן גאָר שטיין אויף די עקן גאַסן און פיינדזעליק און שאַרף נאָכקוקן, אַז די שוואַכע זאָלן ניט ווידערשפּעניג געהאָרכן די שטאַרקע. די רייכע האָבן געהייסן שטאַרקע, און אַלע האָבן געגלויבט, אַז נאָר געלט גיט דעם מענטשן מאַכט און פרייהייט.

אַלע האָבן געגאַרט נאָך מאַכט, ווייל אַלע זיינען געווען פאַרשקלאַפט. דער פּוץ פון די רייכע פלעגט אַרויסרופן קנאה און שנאה ביי די אָרימע, קיינער האָט ניט געקענט קיין בעסערע מו־זיק, ווי דעם קלאַנג פון גאָלד, און דעריבער איז איינער דעם

צווייטן געווען אַ דם שונא, און איבער זיי אַלעמען האָט געהערשט די גרויסזאַמקייט.

איבערן שטאָט פלעגט זיך אַמאָל באַווייזן די זון, דאָס לעבן איז אָבער אַלע מאָל געווען פינסטער און די מענטשן האָבן אויסגעזען ווי שאָטנס. בייַנאַכט פלעגן זיי אָנצינדן אַ פולע פרייַלאַכע פייערן און דאַמאָלסט פלעגן אַרויסגיין אין די גאַסן הונגעריקע פרויען צו פאַרקויפן זייער ליבע פאַר געלט, פון אַלע זייטן פלעגט זיך שפּירן אַ פעטער גערוך פון פאַרשיידענע שפּייזן און אומעטום האָבן ווילד געגלאַנצט די נייגעריקע אויגן פון די הונגעריקע. איבערן שטאָט האָט זיך אַרומגעטראָגן אַ שטיל דערשטיקט זיפצן. דאָס אומגליק האָט ניט געהאַט קיין כּוח וועגן זיך אויפן קול צו שרייַען.

ס׳האָט זיך אַלעמען געלעבט אומעטיק און אומרואיק, אַלע זייַנען געווען שונאים איינע די אַנדערע און האָבן זיך געפילט שולדיק, נאָר זעלטן־ווער ס׳האָט זיך געפילט גערעכט, אָבער די־דאָזיקע מענטשן זייַנען אויך געווען פאַרגרעבט ווי חיות. דאָס זייַנען געווען די שלעכטסטע...

אַלעמען האָט זיך געוואָלט לעבן און קיינער האָט ניט געקענט ווירקן פריי נאָך זיין וואונטש נאָך; יעדער טריט צו דער צוקונפט פלעגט ניט ווילנדיק נייטן אומצוקערן זיך צו דער געגנווארט. און די געגנוואַרט פלעגט מיט די מעכטיקע פעסטע הענט פון אַ נייגעריקער חיה אָפּהאַלטן דעם מענטשן אויף זיין וועג און פלעגט אים אַרייַנציִען אין אירע אייזערנע אָרימס.

מאַכטלאָז, ניט וויסנדיק וואָס צו טאָן, פלעגט זיך דער מענטש אָפּשטעלן קעגן דאָס פאַרטרויערטע געזיכט פונם לעבן. מיט טויזנטער הילפלאָזע אומעטיקע אויגן האָט דאָס לעבן אים אַרייַנגעקוקט אין הארצן אַרייַן און געבעטן וועגן עפּעס — און דאַמאָלסט פלעגן אָפּשטאַרבן אין דער זעלע די ליכטיקע בילדער פון דער צוקונפט און אַ קרעכץ פון דעם מענטשנס אָנמאַכט פלעגט אייַנזינקען אינם ים פון זיפצן און יללות פון די פאַרמאַטערטע, אומגליקלאַכע און עלנדע מענטשן.

עס פלעגט שטענדיק זיין אומעטיק, שטענדיק אומרואיק,

צייטנווייז שרעקלאַך. די פינסטערע, פאַרכמאַרעטע שטאָט מיט אירע העסלאַך רעגלמעסיקע שטיינער־הויפנס, אין וועלכע די קלויס־טערס זיינען איינגאַנצן פאַרטרונקען געווען, איז אומבאַוועגלאַך ווי אַ טורמע געשטאַנען אַרום די מענטשן, אָפּוואַרפנדיק פון זיך די זונען־שטראַלן.

דאָס הילכיקע יאָמערן פאַר ווייטאָק און כעס, דאָס פאַר־שטיקטע מורמלען אויס פאַרבאָרגענעם האַס, דאָס שרעקלאַכע ברו־מען פון גרויזאַמקייט, די העסלאַכע געשרייען פון דער געוואַלד־טעטיקייט האָבן איינגאַנצן פאַרשטיקט די לעבנס־מוזיק.

* *

*

אָט אין דער טרויעריקער אַטמאָספערע פון עלנד און אומ־גליק, וואו עס האָבן זיך אין קראַמפּן געראַנגלט גיריקייט און נויט, אין דעם זומפּ פון עלנדער זעלבסטליבע, אין די נידעריקע געוועלבער, וואו עס האָבן געוואוינט די אביונים, וועלכע האָבן באַשאַפן די עשירות פון שטאָט, זיינען אַרומגעגאַנגען איינזאַמע פאַנטאַזיאָרן, ווי פרייפליענדיקע פונקען פון דעם ווייטן פלאַם פון אמת.

פול מיט טיפן גלויבן אין דעם מענטשן, אָפּגעזונדערט און פרעמד פון אַלעמען, מיט דער פריידיקונג פון צאָרן אויף זייערע ליפּן. פאַרבאָרגענערהייט האָבן זיי מיטגעבראַכט מיט זיך אין די געוועלבער אַלעמאָל פרוכטבאַרע קליינינקע זאָמען פון אַן איינפאַכער גרויסער לערע, און אַמאָל מיט אַ קאַלטן גלאַנץ אין די אויגן, אַמאָל מיט ליבע און וואַרימקייט האָבן זיי געזייט דעם קלאָרן, ברענענדיקן אמת אין די פינסטערע הערצער פון די מענטשן־שקלאַפן, וועלכע זיינען דורך דער מאַכט פון בלוטדאַרשטיקע און גרויזאַמע פאַרוואַנדלט געוואָרן אין בלינדע און שטומע געצייג פון עשירות.

און די אומוויסנדיקע, פאַרוואָגלטע מענטשן, וועלכע האָבן זיך צוגעהערט מיט אומצוטרוי צו דער נייער מוזיק פון די נייע ווערטער, צו וועלכער זייער קראַנק האַרץ האָט לאַנג און אומ־באַוואוסט פאַר זיך אַליין געשטרעבט, — האָבן אָנגעהויבן ביסלאַכ־

זוייז אויפצוהויבן די קעפּ, צו צערייסן די נעצן פון די לוסטיקע ליגנס, אין וועלכע די בלוטדאָרשטיקע און הערשנדיקע געוואַלט־טוער האָבן זיי אַריינגעפלאָנטערט.

אין זייער לעבן, פול מיט אַ טיפן, אונטערדריקטן צאָרן, אין זייערע הערצער, פאַרסמט פון פיל באַליידיקונגען, אין זייער באַוואוסטזיין, פאַרבלאָטיקט דורך די בונטע ליגנס פון דער חכמה פון די שטאַרקע—אין דעם שווערן טרויעריקן לעבן, דורכגעווייקט פון דער ביטערקייט פון ערנידעריקונג,—האָט מען אַריינגעוואָרפן אַן איינפאַך ליכטיק וואָרט:

— חבר...

דאָס וואָרט איז פאַר זיי ניט געווען קיין נייס. זיי האָבן עס געהערט און אַליין געברויכט. דאָס וואָרט האָט ביז איצט געקלונגען אַזוי פוסט און טעמפּ, ווי אַלע באַקאַנטע, פאַרשימלטע ווערטער, וועלכע מען קען פאַרגעסן, גאָרניט פאַרלירנדיק דערביי.

איצט אָבער האָט דאָס וואָרט, העל און שטאַרק, געקלונגען מיט גאָר אַן אַנדער טאָן. אין אים האָט אַן אַנדער נשמה געזונגען, עפּעס האַרטס, בלאַנקעדיקס און שאַרפקאַנטיקס, ווי אַ דימענט, איז געווען אין אים.

און וואָס טיפער זיי האָבן אַריינגעקוקט אין דער ליכטיקער נשמה פון דעם וואָרט, אַלץ ליכטיקער, באַדייטנדיקער און העלער האָט עס זיי זיך אויסגעוויזן.

— חבר! — פלעגן זיי זאָגן.

און עס האָט זיך געפילט, אַז דער וואָרט איז געקומען פאַראייניקן די גאַנצע וועלט, אויפהייבן אַלע מענטשן צו דער הויכקייט פון פרייהייט און צוזאַמענבינדן זיי מיט אַ נייעם באַנד, מיט דעם שטאַרקן באַנד פון קעגנזייטיקער פאַרערונג, פון פאַרערונג צו דער פרייהייט פון דעם מענטשן, צוליב זיין פרייהייט גופא.

ווען דאָס וואָרט איז איינגעוואַקסן אין די הערצער פון די שקלאַפן,—האָבן זיי אויפגעהערט שקלאַפן צו זיין און האָבן געמעלדט דער שטאָט און אַלע אירע כוחות דאָס גרויסע מענטשלאַכע וואָרט:

— „איך וויל ניט!"

דעמאָלט האָט זיך אָפּגעשטעלט דאָס לעבן, ווייל זיי זיינען דאָס געווען דער כּוח, וועלכער האָט דאָס לעבן באַוועגט, זיי אַליין און מער קיינער. ס'האָט זיך אָפּגעשטעלט דער וואַסער־שטראָם, ס'איז אויסגעלאָשן געוואָרן דער פייער־פלאַם, אין שטאָט איז געוואָרן חושך און די שטאַרקע זיינען געוואָרן ווי קינדער.

אַ שרעק איז אַרויפגעפאַלן אויף די גוואַלדטוער און דערשטיקט ווערנדיק אין דעם געריך פון זייערע אייגענע אומריינלאַכקייטן, האָבן זיי אַרונטערגעדריקט דעם כּעס אויף די אויפגעשטאַנענע, ניט פאַרשטייענדיק און מורא האָבנדיק פאַר זייער קראַפט.

פאַר זייערע אויגן האָט געשוועבט דער שאָטן פון הונגער און זייערע קינדער האָבן אין דער פינסטערניש ביטער געוויינט.

די הייזער און די קלויסטערס האָבן זיך אין דער פינסטערניש צוזאַמענגעגאָסן, אַלס אַ תּהו־ובוהו פון שטיין און אייזן, אָן לעבן און אָטעם. אַ שרעקלאַך שטיל־שווייגן האָט פאַרגאָסן די גאַסן, אַזוי ווי מיט אַ נאַסלאַכער טויטקייט, ס'האָט זיך אָפּגעשטעלט דאָס לעבן, ווייל די קראַפט, וואָס באַשאַפט עס, האָט זיך אַליין דערקענט און דער מענטש—דער שקלאַף האָט געפונען אַ כּישופדיק אומבאַזיגבאַר וואָרט אויסצודריקן זיין ווילן—ער האָט זיך באַפרייט פון דעם יאָך און האָט באַשיינפערלאַך דערזען זיין מאַכט—די מאַכט פון אַ שאַפער.

די טעג זיינען געווען טעג פון אומעט פאַר די שטאַרקע, וועלכע האָבן זיך געהאַלטן פאַר די הערשער. פון לעבן, די נעכט—יעדע פון זיי צו טויזנט גלייך, אַזוי געדיכט איז געווען די פינסטערניש, אַזוי אָרים, קאַרג און ציטעריק האָבן געשיינט די פייערן אין דער טויטער שטאָט. און דאַן איז די שטאָט, די אַלטע גרויסע שטאָט, וועלכע איז געוואַקסן הונדערטער יאָרן לאַנג, וועלכע האָט זיך גענערט מיט מענטשן־בלוט, אויפגעשטאַנען פאַר זיי אין דער נאַקעטער מיאוסקייט פון זייער נישטווערטיקייט, אַלס אַ בלויזער הויפן פון האָלץ און שטיינער. קאַלט און פינסטער האָבן געקוקט די בלינדע פענסטער פון די הייזער אויף די גאַסן, אויף וועלכע עס זיינען מונטער אַרומגעגאַנגען די אמתע באַלעבאַטים פון לעבן.

זיי זיינען אויך געווען הונגעריק, נאָך מער פון אַנדערע, נאָר זיי זיינען שוין דערצו געווען אַזוי שאַרף ווי די ליידן פון די באַלע־באַטים פון לעבן. זיי האָבן ניט אויסגעלאָשן דעם פלאַם פון זייער נשמה, זיי האָבן געברענט מיט דעם באַוואוסטזיין פון זייער קראַפט; דאָס געפיל פון זיג האָט געשיינט אין זייערע אויגן. וויינט געוויינט און די ליידן פון זייערע קערפּערס זיינען ניט געווען אַזוי שאַרף ווי די ליידן פון די באַלע־

זיי זיינען אַרומגעגאַנגען איבער די גאַסן פון שטאָט, זייער ענגער און פינסטערער טורמע, וואו מען פלעגט זיי אָפּגיסן מיט פאַראַכטונג, וואו מען פלעגט פול מאַכן זייערע נשמות מיט באַ־ליידיקונגען, און זיי האָבן געזען די גרויסע באַדייטונג פון זייער אַרבעט און דאָס האָט זיי געבראַכט צו דעם הויכן באַוואוסטזיין פון זייער הייליקן רעכט צו זיין די באַלעבאַטים, די באַשעפער און די געזעצגעבער פון לעבן. און דאַן איז מיט אַ נייער קראַפט, מיט אַ בלענדנדיקער קלאָרקייט אויפגעשטאַנען פאַר זיי דאָס לעבנ־שאַפנדיקע, פאַראייניקנדיקע וואָרט:

— חבר!

דאָס וואָרט האָט געקלונגען צווישן די פאַלשע ווערטער פון דער געגנוואַרט, ווי אַ פריילאַכע ידיעה וועגן דער צוקונפט, וועגן אַ נייעם לעבן, וועלכעס שטייט אָפן פאַר אַלעמען גלייך. ווייט אָדער נאָענט? זיי האָבן געפילט, אַז דאָס הענגט אָפּ אָן זייער ווילן, זיי רוקן זיך נענטער צו דער פרייהייט און זיי דערלייכטערן איר אָנקום.

* *
*

אַ פּראָסטיטוטקע, נעכטן נאָך אַ האַלב הונגעריקע חיה, וועל־כע האָט אומעטיק געוואַרט אויף דער שמוציקער גאַס, עמיצער זאָל צו איר צוגיין און גראָב קויפן איר אומפרייע ליבע פאַר קליינגעלט — האָט אויך געהערט דאָס זעלבע וואָרט, און דאָך האָט זי, שמייכלענדיק פאַרשעמטערהייט, זיך ניט געקענט אַנטשליסן עס אַליין צו איבערחזרן. צו איר פלעגט צוגיין אַ מענטש פון אַזעלכע, וועלכע זי פלעגט ביז איצט ניט באַגעגענען; ער פלעגט

אַרויפליייגן זיין האַנט אויף איר שולטער און זאָגן איר אַזוי ווי אַ קרוב אירער:

— חבר!

און זי האָט געלאַכט שטילערהייט און שעמעוודיק, כדי ניט אָנהייבן צו וויינען פון פרייד, וועלכע איר באַשפּייטע האַרץ האָט צום ערשטן מאָל דערפילט. אויף אירע אויגן, וועלכע האָבן נאָך נעכטן געקוקט אויף דער וועלט פרעך און קאַלט מיט דעם טויטן בליק פון אַ חיה, האָבן געגלאַנצט טרערן פון ערנסטער ריינער פרייהייט. די שימחה פון דערנידעריקטע, וועלכע פאַראייניקן זיך מיט דער גרויסער אַרבעטער־משפּחה פון דער גאַנצער וועלט, האָט געשיינט איבער אַלע גאַסן פון שטאָט, און די ברודנע אויגן פון אירע הייזער האָבן געקוקט אויף דער פרייד אַלץ בייזער און קאַלטער.

דעם אביון, וועלכן מען פלעגט מיט אַ טאָג פריער, כדי פּטור צו ווערן פון אים, צוואַרפן אַ קאָפּיקע, — מער איז דאָס מיטלייד פון די זאַטע ניט ווערט, — ער האָט אויך געהערט דאָסזעלבע וואָרט, און ס׳איז געווען די ערשטע נדבה, פון וועלכער זיין עלנט, דורך אָרימקייט אויסגעגעסן האַרץ, האָט מיט דאַנקבאַרקייט אָנגעהויבן צו ציטערן.

— אַ איזוואָזטשיק, אַ לעכערלאַכער נפש, וועלכן די פאָרנדיקע פלעגן געבן אין האַלז און נאַקן, כדי ער זאָל איבערגעבן דעם קלאַפּ זיין הונגעריקער און אויסגעמאַטערטער קליאַטשע — אָט דער פיל מאָל געשלאָגענער מענטש, וועלכער איז פאַרדולט געוואָרן פון דעם געוויש פון די רעדער איבערן ברוק, האָט אויך מיט אַ ברייטן שמייכל אויף די ליפּן געפרעגט אַ דורכגייענדיקן:

— אפשר אונטערפירן... חבר? ער האָט אַרויסגערעדט און דערשראָקן זיך. ער האָט אַ ציי געטאָן די לייצעס גרייט געשווינד אַוועקצופאָרן, און האָט געקוקט אויף דעם דורכגייענדיקן, ניט זייענדיק אומשטאַנד צו פאַרטרייבן דעם פריילאַכן שמייכל פון זיין ברייט רויט פּנים.

דער דורכגייענדיקער האָט אַ קוק געטאָן אויף אים מיט פריינדלאַכע אויגן און האָט אַ שאָקל געטאָן מיטן קאָפּ:

— אַדאַנק, חבר, איך וועל צוגיין צופוס, ס׳איז ניט ווייט.

— עך=כע=כע, גאָטעניו! האָט באַגייסטערס אויסגעשריען דער איזוואָזטשיק, האָט זיך אַדריי געטאָן אויף די קאָזלעס, און, בליצנדיק פריילאַך מיט די אויגן, איז ער אָפּגעפאָרן מיט אַגערודער.

מענטשן זייגען גרופּעסווייז געגאַנגען איבער די טראָטואַרן און, ווי אַ פונק, פלעגט זיך צווישן זיי אַלץ אָפטער אָנצינדן דאָס גרויסע וואָרט, וואָס דאַרף פאַראייניקן די גאַנצע וועלט:

— חבר!

אַ פּאָליציימאַן מיט גרויסע וואָנצן איז צוגעגאַנגען ערנסט און אָפּגעלאָזן, צו אַן עולם וואָס האָט פעסט אַרומגערינגלט אויפן ראָג גאַס אַן אַלטן מאַן—אַ רעדנער. צוהערנדיק זיך צו זיין רעדע, האָט ער געלאַסן אַ זאָג געטאָן:

— ס׳איז ניט ערלויבט צוזאַמענצוקלייבן זיך, גייט זיך פונאַנדער, מיינע הערן...

ער איז אויף אַ רגע אַנטשוויגן געוואָרן, האָט אַראָפּגעלאָזן די אויגן צו דער ערד און האָט אַ ביסל שטילער אַ זאָג געטאָן: „חברים”.

אויף די גאַסן פון די יעניקע, וועלכע האָבן דעמדאָזיקן וואָרט אויסגעהאָדעוועט אין זייער האַרצן, האָבן אַריינגעלייגט אין אים לייב און בלוט און אַ מעשענעם, הילכיקן קלאַנג פון אַ פאַראייניקונגס=אויפרוף—אויף זייערע געזיכטער האָט געגלאַנצט דאָס שטאָלצע געפיל פון יונגע שאַפער; און ס׳איז קלאָר געווען, אַז די קראַפט, וועלכע זיי האָבן פון פולער האַנט אַריינגעלייגט אין דעם לעבעדיקן וואָרט,—איז ניט אויסצולייגן, ניט צו באַזיגן, ניט אויסצושעפן.

קעגן זיי האָבן זיך שוין פונווייטן אָנגעהויבן צונויפצוקלייבן גרויע בלינדע מאַסן פון באַוואָפנטע מענטשן און האָבן זיך אויסגעשטעלט שווייגנדיק אין גלייכע רייען; דאָס האָט די בייזקייט פון די גוואַלטוער זיך געגרייט אָפּצולענקען די כוואַליע פון דער גערעכטיקייט.

און אין די ענגע, שמאָלע גאַסן פון דער גרויסער שטאָט, צווישן אירע קאַלטע, שווייגנדיקע ווענט, וועלכע זייגען באַשאַפן

געוואָרן דורך די הענט פון אומבאַקאַנטע מייסטערעס, איז אַלץ געוואַקסן און צייטיקער געוואָרן דער גרויסער גלויבן פון די מענטשן אין דער ברידערשאַפט פון אַלעמען מיט אַלעמען.

— חברים!

אַמאָל דאָ, אַמאָל דאָרט פלעגט זיך אַרויסכאַפּן דער פייערל, וואָס וועט אַמאָל אַרומנעמען די ערד מיט דעם ליכטיקן געפיל פון דער קרובהשאַפט פון אַלע אירע מענטשן. ער וועט אַרומכאַפּן די גאַנצע ערד, און וועט פאַרברענען און מאַכן צו אַש די שלעכטס, דעם האַס און די גרויזאַמקייט, וועלכע קאַליעטשען אונז; ער וועט אַרומכאַפּן אַלע הערצער און וועט זיי צוזאַמענגיסן אין איין איינ-ציק וועלט-הארץ—אַ האַרץ פון אַן אמת איידעלער ניט פונאַנדער-צושיידענער פאַמיליע פון פרייע אַרבעטער.

אין די גאַסן פון דער טויטער שטאָט, וואָס איז באַשאַפן געוואָרן פון שקלאַפן, אין די גאַסן פון דער שטאָט, וואו ס'האָט געהערשט שלעכטסקייט, איז געוואַקסן און שטאַרק געוואָרן דער גלויבן אין מענטשן, דער גלויבן איז זיין זיג איבער זיך און אי-בער דער שלעכטס פון דער וועלט.

און אין דעם אומדייטלאַכן תהו-ובוהו פון דעם ניט רואיקן, ניט פריילאַכן לעבן האָט ווי אַ העלער, ליכטיקער שטערן, ווי אַ וועגווייזנדיקער פייער אין דער צוקונפט, געפינקלט דאָס איינ-פאַכע, ווי דאָס האַרציקע וואָרט: חבר! חבר!

אַ שטימע פון דער ווייטן.

...לאָז דיין האַרץ ניט אַזוי נידעריק פאַלן, אום צו האַסן די, וואָס האָבן דיך גערופן:

— העלד!

בשעת זיי האָבן דיין קראַפט פאַר זיך געדאַרפט, און אי׳צט בשעת דו האָסט זיי געלאָזן הינטער זיך, אום ווייטער צו גיין צו דיין אייגענער פרייהייט, רופן זיי דיך אָן:

— ווילדער!...

לאָז איבער דיין שנאה פאַר אַ שטאַרקן שונא, דיין צאָרן פאַר אַ בכבודיקערן. זאָל דער גייסטיקער אביון בלויז דיין פאַר־אַכטונג באַקומען, אויב דו ווילסט אויך דעם נישטווערטיקן איידל באַהאַנדלען.

ווער זיינען זיי? די שוואַרצע נאַכט איז געווען די צייט פון זייער גדולה. צווישן פאַרשלאָפענע, שווייגנדיקע קנעכט האָבן זיי גערעדט, שקלאַפן האָבן זיך געבוקט צו זיי און שקלאַפן האָבן זיי פאַר זייערע פירער געקרוינט—וואָס האָסטו צו זיי פאַר אַ שייכות, ווי באַלד דו אַליין ביסט ניט קיין שקלאַף?

קוים וואָס מען האָט געהערט זייער שטימע וועגן דעם פרייהייטס-גליק און שטיל איז געווען זייער וואָרט קעגן דער אונ־טערדריקונג. ניט פון זייערע רעדעס איז אַזוי פורפור-רויט דער מאָרגנשטערן פון דיין אויפוואַכונג: מיט בלוט זיינען די גרויסע טעג געפאַרבט! די שוואַרצע פייגלען, וואָס האָבן מיט זייערע פליגלען באַשיצט די פינסטערניש פון דער ווילדער געוואַלד, האָבן זיך פאַר זייער קול ניט געשראָקן. זיינען דען דידאָזיקע מענטשן די פייערזיילן געווען אין דער פינסטערניש פון דער נאַכט? זיי האָבן בלויז געפינקלט, ווי די פייערלאַך איבער די זומפן; און ווער ס׳האָט זיך נאָך זיי גיין געלאָזט, דער האָט פאַרבלאָנדזשעט אין דעם קלעפיקן זומפ פון ווידערשפרוכן און זיי אַליין זיינען

אויך אַלע פּאַרזונקען געוואָרן אין דעם שמוץ פון זייערע נידע־
ריקע תאוות.

זיי פאַרשטייען שטענדיק צו דער רעכטער צייט זיך צוצו־
זויגן צו אַ פרישער קראַפט, כדי מיט איר יונגן זאַפט צו דערנערן
זייער אָפּגעלעבטן קערפּער: נאָר דערויף זייגען זיי בריות.

דו ביסט די קראַפט, וואָס שאַפט אַלץ אויף דער ערד! און
בשעת דו האָסט נאָך דערפון ניט געוואוסט,—דאַן ביסטו זיי גיי־
טיק געווען אום צו באַפרייען זיי פון די שקלאַפן־קייטן און פון
דעם שווערן יאָך,—דאַן האָבן זיי דיר מיט חניפה צוגערופן:

— דו ביסט די קראַפט, וואָס שאַפט אַלץ אין דער וועלט!

און, גלויבנדיק אין דיין נצחון, האָבן זיי דיך צום קאַמף
געטריבן, דו זאָלסט די אַלטע אָפּגעלעבטע גוואַלדטוער פאַרניכטן
און זיי, די נייע, פרייהייט געבן דיר צו פאַרזאָכן, און אויף דיי־
נע פּלייצעס זייער נישטווערטיק גליק צו בויען.

אָבער, בייקומענדיק די באַדריקער, האָסטו חשק באַקומען
צו קעמפן ביז דיין פולער באַפרייאונג פון דער געפאַנגענשאַפט
ביי די פּאַראַזיטן, און איצט, בשעת דו האָסט אויפגעעפנט דיינע
אויגן, דערזען אַלץ, וואָס דו אַליין האָסט געשאַפן, און פאָדערסט
דיין כשר־פאַרדינטן רעכט: באַלעבאָס צו זיין איבערן לעבן—
שרייען זיי בייז צו דיר:

— ווילדער, דו גייסט ניט שאַפן, נאָר חרוב מאַכן!

זיי ווילט זיך, דו זאָלסט שאַפן און שאַפן, אָבער נאָר צוליב
זיי—קענסט אַ שמייכל טאָן, אויב דיר געלוסט זיך, צו דיינע בלינ־
דע פּאַראַזיטן, אָבער דיין צאָרן באַהאַלט פאַר אַ בכבודיקערן פיינד.

זיי האָבן עטלאַכע פרייהייט־ברעקלאַך מיט דיין שטאַרקער
האַנט פאַר זיך גענומען. זיי האָבן עס ווי גנבים און בעטלער ביי
דיר גענומען, אָבער אויך דידאָזיקע ברעקלאַך קענען זייערע
שוואַכע פינגער ניט איינהאַלטן... די אָפּגעבליטע מנוולים האָבן
נאָך גענוג קראַפט צו קעמפן פאַר דער בכורה פון זייער ני־
דערטרעכטיקייט, פאַר דער בכורה פון געוועלטיקן איבער דיר,
מענטש!

גיי! דו—די שטענדיקע קראַפט,—דער שאַפער פון אַלץ,

דער אײבּיקער קוואַל פון קונסט, דער גאָט פון אַלע געטער, דער פּאָטער פון העלדן; וואָס קימערט עס דיך, וואָס די ווערים קריכן עזותדיק איבּער דײַנע קנעכלאַך? טרײסל זײ אַראָפּ צו דער רעכ־טער צײַט פון דײַן גוף, כּדי זײ, די פּאַלשע און די בּלוטדאָרשטי־קע, זאָלן אין דײַן האַרצן ניט אַרײַנקריכן...

טו אויף זײ קײן בּליק ניט אויך דאַן, ווען דו האָסט בּדעה אין זײער בּזוידיקן, שקלאַפּישן פּנים מיט פאַראַכטונג אַ שפּײ צו געבּן!

ווערים אויך דײַנער אַ פאַראַכטונג־שפּײ איז אַ כּבוד און אַ שפּײַז פאַר די פּאַראַזיטן דײַנע.

גײ!...

אַלע טעמפּלען אויף דער ערד זײַנען מיט דײַנע הענט אויפ־געשטעלט געוואָרן — גײ ווײַטער, דעם טעמפּל פון אמת, פרײַהײַט און גערעכטיקײַט אויפצובּויען!

גײ, חבר!

די סאָלדאַטן.

איבערן שטאָט הענגט צאָרנדיק די קאַלטע שטומע פינס־טערניש און שטילקייט. קיין שטערן זיינען ניטאָ און דעם הימל זעט מען ניט, בלויז דער אומענדלאַכער חושך לויערט, איינהאַלטנ־דיק דעם אָטעם, אַזוי ווי ער וואָלט אויפגעפּאַסט אויף עמיצן. לייכ־טע טרוקענע שנייעלאַך פאַלן און קרייזלען זיך לאַנגזאַם אין דער לופט, אַזוי ווי זיי וואָלטן ניט געוואָלט זיך אַראָפּלאָזן אויף די שוואַרצע שטיינער פון די ליידיקע גאַסן. ס'איז קאַלט...

די נאַכט איז אָנגעפילט מיט אַ געהיימעניספולער אימה; אין איר שטילקייט און פינסטערניש שוועבט שטיל אַרום אַ וואונדער־באַרער עפּעס, וואָס מען קען בשום אופן מיטן אויג ניט זען און עס נאָגט דאָס האַרץ, אַזוי ווי מיט אייז־נאָדלען...

די הייזער, וועלכע די פינסטערניש האָט צוגעפּרעסט, האָבן זיך אַזוי ווי צו דער ערד אַראָפּגעזעצט. זיי זיינען נידעריקער גע־וואָרן, אין זייערע פינסטערע שויבן זעט מען קיין ליכט נישט. עס דוכט זיך, אַז דאָרטן, הינטער די שטיינערנע ווענט, האָבן זיך די מענטשן צוגעטוליעט איינע צו די אַנדערע און רירן מיט קיין אבר ניט, איינגעשלאָגענע פון דער מוראדיקער קעלט און פון דער פינסטערער אימה. זיי קוקן מיט גרויסע, אויסגעגלאָצטע אויגן, ניט פינטלענדיק מיט זיי, און האַלטן קוים איין דאָס שרעק־געפּיל ביי זיך אין האַרצן...

— אויפמערקזאַם האָרכן זיי, שווייגנדיק וואַרטן זיי אויף ליכט, אויף אַ לעבעדיקן קול...

און פון די פינסטערע גאַסן קוקט אַריין אין די פענסטער־שויבן אַ שוואַרצע חיה מיט אַ בלינד אויג און וואַרט אויך אויף עפּעס.

אַ גאַנצן טאָג האָבן אין שטאָט די האַרמאַטן געדונערט, די ביקסן געקלאַפּט, אויף די גאַסן האָבן זיך טויטע קערפּערס

געוואַלגערט און דער מלאך-המות האָט זיך פלייסיק צוגעהערט צו די קרעכצן פון די פאַרוואונדעטע...

אינמיטן אויף אַקליינעם פלאַץ, וואו צוויי גאַסן שניידן זיך דורך, ברענט אַ האָלץ-הויפן... פיר סאָלדאַטן, ניט רירנדיק מיט קיין אבר, שטייען אַזוי ווי פיר גרויע שטיינער אַרום אים. בלויז דער אָפּשיין פון די פייער-צונגען קריכט ציטערנדיק איבער זייערע שינעלן און שפּילט זיך אויף זייערע פּנימער, און ס׳זעט אויס, אַזוי ווי די פיר געשטאַלטן וואָלטן אינגאַנצן געציטערט און געוויגט זיך, און אָן ווערטער, בלויז אויף שטום-לשון, דערציילט עפּעס איינער דעם אַנדערן...

אָפּשיינענדיק אויף די שפּיזן, גיסט זיך דער פלאַם, אַזוי ווי בלוט אויפן בלאַנקענדיקן שטאָל, און די שאַרפע קאַנטן דרייען זיך און קרייזלען זיך אין דער הויך, אַזוי ווי ווייסע און ראָזע סטענגעס.

און די שווערע פינסטערניש שטיקט און פּרעסט די סאָלדאַטן און דעם פייער פון אַלע זייטן...

איינער פון זיי, אַ נידעריקער, אַ געשטופּלטער מיט אַ ברייטן נאָז און מיט קליינע אויגן אָן ברעמען האָט מיט זיין שפּיז אַ שטויס געטאָן אַן אָפּגעברענטע שייט-האָלץ אינם הויפן אַריין, און גיט אַ קער טוענדיק דעם קאָפּ, אַ זאָג געטאָן:

— קאַלט...

אַ סטאַיע רויטע פונקען האָבן, אַזוי ווי צעשראָקענע פייגלאַך, אַ פלי געטאָן אין דער פינסטערניש און באַלד פאַרשוואונדן געוואָרן. דער געסטופּלטער סאָלדאַט האָט אַ קוק געטאָן אויף זיין שפּיז, און גענומען אים אָפּווישן מיט דער פאָלע פון זיין שינעל. אַ בלויער, שטיקנדיקער רויך האָט זיך אַ לאָז געטאָן אין די פּנימער פון די סאָלדאַטן. דער הויכער, דינער סאָלדאַט אָן וואָנצעס אויף זיין קיילאַכדיקן פּנים האָט אַריינגערוקט זיין ביקס אונטערן אָרים און, אַריינרוקנדיק די הענט אין די אַרבל פון זיין שינעל, אָפּגערוקט זיך לאַנגזאַם פון דעם ברענענדיקן הויפן. דער סאָלדאַט מיט די גרויסע רויטע וואָנצעס, אַ געגאָלטער מיט רויטע באַקן, האָט אָפּגעשטויסן דעם רויך פון זיין געזיכט מיט די הענט און מיט אַ הייזעריקן קול אונטערגעמורמלט:

— אָט, אַז מען וואָלט עס אַזוי דעם שפּיז גוט אָנגעבערענט, און ווען מען עס איז—גלייך אין די געדערים...

— אַ קאַלטער איז אויך ניט שלעכט... האָט זיך שטיל אָפּ־גערופן דער געשטופּלטער.

שלינגענדיק דאָס האָלץ איין שייט נאָך דער אַנדערער, פּייפט זיך דאָס פייער לעבעדיק; זיינע געלע און רויטע צינגער טאַנצן פריילאַך און, הייבנדיק זיך אין דער הויך, נעמען זיי זיך אַרום איינע מיט די אַנדערע און נייגן זיך גראַציעז צייטנווייז צו דער ערד צו. די שנייעלאַך פאַלן אין דעם ברענענדיקן האָלץ־הויפן איינע נאָך די אַנדערע... דער רויטער סאָלדאַט אָטעמט שווער און הילכיק דורך זיינע נאָזלעכער, און בלאָזט אַראָפּ פון צייט צו צייט דעם שניי פון זיינע וואָנצעס. דער פערטער סאָלדאַט, אַ דינער מיט ברייטע באַקן־ביינער, שטייט ווי צוגעשמידט צו זיין אָרט און קוקט אויפן פייער מיט קיילאַכדיקע טונקעלע אויגן.

— נו, האָט מען עס אָבער היינט מענטשן אוועקגעלייגט, גאָר אַ רעכטע ביסל! —האָט זיך פלוצלונג אָפּגערופן דער געשטופּל־טער, פונאַנדערפּעפּענעדיק זיינע ליפּן, ווי צו אַ שמייכל, און באַלד נאָכדעם שטיל מוסיף געווען:

— אַי־אַי־אַי!

ביז פּייפט אַ רויע שייט האָלץ. דאָרט ווייט ערגעץ, וואו דערהערט זיך אַ קרעכצענדיק קול. דער רויטער און דער גע־שטופּלטער שטעלן אָן די אויערן, קוקנדיק אין דער פינסטערניש און דאָס פייער שפּילט אויף זייערע פּנימער, און זייערע אויערן ציטערן קוים וואָס מען מערקט, וואַרטנדיק אויף וועלכן ס׳איז קלאַנג...

דער סאָלדאַט מיט די ברייטע באַקן־ביינער האָט זיך פון אָרט ניט גערירט, קוקנדיק גלייך אויף דאָס פייער.

— י־יאָ...—האָט דער רויטער אַרויסגעזאָגט שווער און אויפן קול.

דער געשטופּלטער האָט אַ ציטער געטאָן, און שנעל זיך אַרומגעקוקט. און דער סאָלדאַט מיט די ברייטע באַקן־ביינער האָט פלוצלונג זיין קאָפּ אַ הייב געטאָן און מאָדנע זיך איינגעקוקט דעם

רויטן אין פּנים אַריין. דערנאָך האָט ער בּיי אים מיט אַ האַלבּן מויל אַ פרעג געטאָן:

— דו—וואָס איז?

דער רויטער האָט אים נאָך אַ קליינע פּאַוזע געענטפערט:

— אַזוי גלאַט...

דאַן האָט דער סאָלדאַט מיט די בּרייטע בּאַקן־בּיינער אַ פינטל געטאָן מיט בּיידע אויגן און אונטערן נאָז שנעל גענומען ריידן:

— נעכטן האָט דער פּענזער סאָלדאַטל פון אונזער ראָטע געזען זייבעם אַ בּן־עיר...

מאַכט צו אים דער בּן־עיר זיינער: בּיי אונז, זאָגט מען, בּונטעווע מען אויך. די פּויערים, זאָגט ער, ציגדן אונטער די פּריצים... זיי זאָגן, זאָגט מען, אַן עק! גענוג ט׳אייך זיין, איר׳ט זיך אָנגעטרונקען מיט אונזער בּלוט, איצטער—זייט מוחל, גייט געזונטערהייט... יאָ! די ערד איז ניט אייערע, זי איז גאָטס, די ערד, הייסט עס. זי איז, על־פּי דעם נאָך, דעמס, וועד עס אַרבּעט אויף איר, די פּויערימס הייסט עס. קלייבּט זיך אַרויס, זאָגן זיי, אַז ניט וועלן מיר אייך אַלעמען אונטערצינדן. אָט, פּאַ־שטייסטו...

— דאָס טאָר מען ניט! — האָט הייזעריק בּאַמערקט דער רויטער—דאָס וועט די נאַטשאַלסטווע ניט ערלויבּן...

— פאַר־שטייט־זיך! — האָט אויסגעצויגן דער געשטופּלטער, געגעצנדיק און דערבּיי אויפגעעפנט אַ טיפן שוואַרצן מויל מיט קליינע פעסטע ציינער.

— וואָס טוט זיך דאָס? — האָט אַ פרעג געטאָן דער סאָלדאַט מיט די בּרייטע בּאַקן־בּיינער, און, קוקנדיק אויף דאָס פייער, זיך אַליין געענטפערט:

— דאָס לעבּן בּרעכט זיך...

אין דער דיקער פינסטערניש בּלאָנקעט אַרום די פיגור פון דעם פערטן סאָלדאַט. ער גייט אַרום דעם בּרענענדיקן האָלץ־הויפן, מאַכנדיק גרויסע קרייזן אַזוי, ווי אַ גרויסער, גרויער שפּאַר־בּער.

די קאָלבּע פון זיין בּיקס איז בּיי אים צוגעדריקט צו זיין אָרים און דער שפּיז הענגט אַראָפּ צו דער ערד צו. ער וויגט

זיך און גלאַנצט, אַזוי ווי ער וואָלט עפּעס געזוכט און געשמעקט דאָרטן אונטן, צווישן די שטיינער פון גאַס. דער סאָלדאַט האָט זיין קאָפּ צום ברוסט צוגעדריקט און אויך געקוקט אַראָפּ, אַזוי ווי ער וואָלט געהאַט בדעה צו זען, וואָס וועט זיין שפּיז דאָרטן געפינען.

דער רויטער האָט אַ וואָרף געטאָן אַ בליק אַרום זיך, אַ הוסט געטאָן און, פאַרקנייטשנדיק זיין שטערן, מיט אַ הייזעריקער שטימע שטיל ריידן גענומען:

— דער פויער, ער מעג טאַקע בונטעווען... וואָס איז ער, אַ הונט, צי וואָס? ער פּגרט פאַר הונגער... און עס קאָכט אים דעריבער דאָס האַרץ...

— פאַרשטייט זיך! האָט דער געשטופּלטער אַ זאָג געטאָן.

דער רויטער האָט בייז אַ קוק געטאָן אויף אים און געלאָזן פאַרגעזעצט:

— כל זמן ס'איז געווען צו ליידן, — האָט ער זיך רואיק געלעבט, אָבער אַז ס איז שוין אויס כוחות! איז דער מענטש אַ חיה געוואָרן. דעם פויער פאַרשטיי איך...

— נו, נאַטירלאַך! — האָט דער געשטופּלטער שטיל, אָבער מיט היץ אונטערגעכאַפּט און אַ פריילאַך שמייכל האָט זיך אויף זיין פּנים פונאַנדערגעגאָסן.

— אַלע זאָגן איין זאַך: אויף דער ערד איז דאָ נאָר איין באַלעבאָס, דער אַרבעטס־מאַן — דאָס איז דער פויער... אַפילו די וואָס בונטעווען — זיי זאָגן אויך דאָס זעלביקע.

דער געשטופּלטער האָט אַ מאַך געטאָן מיטן האַנט און, צו־בויגנדיק זיך צום רויטן, אים בסוד געזאָגט:

— ניטאָ פאַרן פויער קיין שום אויסוועג ניט...

— נאָר אין סאָלדאַטן טרייבט מען אים, האָט געמורמלט דער מיט די ברייטע באַקן-ביינער...

דער רויטער האָט אַ קלאַפּ געטאָן מיט זיין קאָלבע אָן דער ערד און שטרענג אַ פרעג געטאָן:

— צוליב וואָס אָבער בונטעווען זיי, די שטאָטיקע?

— גלאַט אַזוי, צולאָזענע יונגען, פאַרשטייט זיך — האָט דער

געשטופלטער געזאָגט—וויפל צרות האָט אונזער איינער איבער זיי? הונגער, קעלט...

— און וויפל עבירות נעמט מען איבער דורך זיי אויף דער אייגענער נשמה... האָט אים דער סאָלדאַט מיט די ברייטע באַקן־ביינער אונטערגעהאַלטן.

און דער רויטער האָט, קלאַפנדיק מיטן קאָלבע אָן דער ערד אין טאַקט צו זיינע אייגענע ווערטער, פעסט און אַכזריותדיק ווייטער גערעדט:

— זיי דאַרף מען אַלעמען אויסוואָרצלען... האָט דער באַטאַליאָנער ריכטיק געזאָגט! דעם הרגענען, דעם אין סיביר פאַרשיקן... נאַ, הונט איינער, נאַ דיר שניי, לעב דאָרטן, און ווייטער גאָרנישט.

ער האָט אַרויפגעוואָרפן דעם ביקס אויף די פלייצעס און מיט פעסטע טריט גענומען זיך קרייזן ווידער אַרום דעם ברענענדיקן האָלץ־הויפן.

דער סאָלדאַט מיט די ברייטע באַקן־ביינער האָט אויפגעהויבן דעם קאָפּ און שמייכלענדיק פאַרטראַכטערהייט אַרויסגערעדט:

— קאַלט!... פון אויסווייניק ברענט און אינווייניק איז קאַלט... דאָס האַרץ טרייסלט אין מיר זאָגאַר פון קעלט...

— גיי אַרום! האָט דער רויטער צוגעברומט, קלאַפנדיק מיט די פיס.—אָט, יאַקאָווליעוו... ער גייט אַרום.

און דערביי אַ נייג געטאָן דעם קאָפּ אין דער זייט, וואו די שוואַרצע פיגור פון דעם סאָלדאַט האָט זיך אין דער פינסטער אַרומגעטראָגן.

— נאָר אַרומגיין! —האָט זיך מיטאַמאָל דער געשטופלטער אַרויסגעכאַפּט.

דער סאָלדאַט מיט די ברייטע באַקן־ביינער האָט אַ קוק געטאָן אויף יאַקאָווליעוון און אַ קרעכץ טוענדיק, שטיל באַמערקט:

— אים איז ביטער אויפן האַרצן...

— איבער דעם קרעמער? האָט דער געשטופלטער געפרעגט.

— נו, יאָ!—האָט שטיל געענטפערט דער סאָלדאַט מיט די ברייטע באַקן־ביינער. — זיי זיינען ביידע פון איין אָרט, פון איין וואָ-

לאָסט. די בריוו פון דער היים פלעגט יאַקאָוויליעוו אַלעמאָל אויף דעם קרעמערס נאָמען באַקומען... הײַנט האָט ער אַ פלימעניצע... יאַקאָוויליעוו האָט אַלץ געזאָגט: איך וועל זיך אויסדינען, וועל איך זיך שדכנען... מיטאַמאָל נאַ דיר...

— עס איז נישט צו מאַכן! — האָט בייז געענטפערט דער רויטער.

און דער געשטופּלטער האָט אַ ברייטן גענעץ געטאָן, און נאָכדעם הויך אויפן קול אַ זאָג געטאָן:

— אַ סאָלדאַט איז מחויב צו הרגענען די פײַנד... ער האָט דערויף אַ שבועה געגעבן.

יאַקאָוויליעווס טריט האָבן הילכיק געקלונגען אין דער דיקער פינסטערניש; ער האָט זיך כסדר אַרומגעדרייט אַרום דעם האָלץ־הויפן, דאָס צוגייענדיק נענטער צום פֿייער, דאָס אָפּגייענדיק ווײַטער פון אים. יאַקאָוולעוו האָט זיך מיטאַמאָל אָפּגעשטעלט צוהערן, וואָס זײַנע דינסט־ברידער ריידן.

— האָסט אַ שוואַכע האַרץ, סעמיאָן! — האָט דער געשטופּלטער באַמערקט.

— זעסטו, אַז דער קרעמער וואָלט געבונטעוועט... האָט סעמיאָן זיך אָפּגערופן און, האַבנדיק בדעה, ווי עס ווײַזט אויס, נאָך וואָס צו זאָגן, האָט ער אַ מאַך געטאָן מיטן האַנט, אָבער דער רויטער איז בעת מעשה צוגעטראָטן האַרט צו אים און מיט אַ הייזעריקער שטימע אַרויסגערעדט:

— און, ווי קען מען עס פונאַנדערקלייבן, ווער עס בונטעוועט? אַלע בונטעווען!... אָט האָב איך אַ פעטער אַ דוואָרניק, אַ מענטש, וואָס האָט אַ רובל פינף הונדערט אייגנס, געווען זיך אַ שטילער, רואיקער באַלעבאָס...

פלוצלונג האָט זיך דערהערט דאָ גאָר ניט ווײַט אַ קורצער און טרוקענער קלאַפּ, אַזוי ווי אַ שאָס פון אַ ביקס. די סאָלדאַטן האָבן בליץ־שנעל אָנגעשטעלט די ביקסן, פעסט צודריקנדיק די קאַלטע שטאָלענע רערן ווײַזע. אויסציִענדיק די העלזער, האָבן זיי זיך שטאַרק אײַנגעקוקט אין דער טיפער פינסטערניש, און געלויערט אַזוי ווי די יאַגד־הינט. די וואָנצעס פון דעם רויטן האָבן

זיך מאָדנע געטרייסלט און דער געשטופּלטער האָט שטאַרק אויפגעהויבן זיינע פּלצייעס.

יאַקאָוולִיעווס טריט האָבן זיך ווידער הערן געלאָזט. ער איז זיך רואיק און געלאַסן צוגעגאַנגען צום פייער און אַ מורמל געטאָן צו זיי צו אַלעמען:

— דאָס האָט אַ טיר אַ סקריפּ געטאָן... אָדער אַ שילד פון אַ געשעפט.

ער האָט אַריינגעשטופּט מיטן נעזל פון שטיוול אַ שלעכט ברענענדיק שייט־האָלץ אינם הויפן אַריין און אַוועקגעזעצט זיך אויף די טשיפּקעס לעבן רעכטן פייער.

— מאַלאָוו! — האָט דער רויטער געזאָגט מיט אַ טאָן פון אַ קאָמאַנדיר — גיי נאָך האָלץ... אָן דאָרטן — דערביי האָט ער אַ טייטל געטאָן מיטן פינגער אין דער פינסטערניש — לעבן קרעמל שטייען קעסטלאַך ליידיקע... דער געשטופּלטער האָט אַרויפגעוואָרפן דעם ביקס אויפן פלייצע און געלאָזט זיך גיין.

— לאָז דאָ דעם ביקס... ער וועט דיר שטערן — האָט דער רויטער באַמערקט.

— אָן אַ ביקס איז מען עפּעס ביי זיך ניט זיכער! — האָט זיך מאַלאָוו אָפּגערופן און פאַרשוואונדן געוואָרן אין דער פינסטערניש.

איבער די געלע און רויטע פייער־צונגען פון דעם האָלץ־הויפן פליען און דרייען זיך נאָך אַלץ די שניייעלאַך. פיל פון זיי זיינען שוין אויף דער ערד אַראָפּגעפאַלן. די טונקעלע גאַסן־שטיינער זיינען גרוי געוואָרן.

אָנגערוקט, ביז קוקן די בלינדע פענסטער פון די טונקעלע הייזער דעם חושך אין די אויגן אַריין, זייערע ווענט זינקען אין דער דיקער פינסטערניש. דער פייער־הויפן האַלט ביים אויסברענען, און דריי סאָלדאַטן שטייען און קוקן, און קוקן, שטומערהייט אויף די לאַכעדיקע קוילן.

— איצטער מוז זיין אַ זייגער דריי... — האָט צאָרנדיק געמורמלט דער רויטער. — מ׳וועט נאָך אַ צייט דאָ מוזן פוילן. און ווידער איז אַרום טויט־שטיל געוואָרן.

— אָ, גאָטינקע! — האָט זיך סעמיאָן אָפּגעזיפצט און אַ קער טוענדיק דעם קאָפּ, אַ פרעג געטאָן:

— נו, וואָס, יאַקאָווליעוו, ניט גוט אויפן הארצן? יאַקאָווליעוו שווייגט און רירט מיט קיין אבר ניט. סעמיאָן האָט רחמנות־דיק אַרייננעקוקט דעם רויטן גלייך אין די אויגן אַריין, און שטיל, וואָרט ביי וואָרט, אָנגעהויבן ריידן, פונקט אַזוי ווי ער וואָלט אַ מעשה דערציילט:

— איך טו אַ קוק — זי ליגט אַזוי לעבן לאַמטערנע, מיט איין האַנט האָט זי זיך פאַר דעם לאַמטערנע־סלופּ פאַרכאַפּט, אים אַרומ־געכומען... די באַקן זיינען ווייס ווי לייוונט... און די אויגן אָפן...

— ער׳ט שוין אָנגעהויבן זיינע הספּדים!... — האָט בייז גע־מורמלט דער רויטער.

סעמיאָן קוקט אויף די קוילן און דערציילט ווייטער:

— אויגן אַזוינע פריינדלאַכע... און אַלט מוז זי זיין... אַ יאָר צוואַנציק אַן ערך...

— האָסט שוין דאָך דערציילט אַמאָל די מעשה! — האָט בייז דער רויטער אויסגעשריען. — היינט צוליב וואָס ווידער אויפ־רייצן די אַלטע וואונדן? סעמיאָן קוקט אים אויג אין אויג און שמייכלט תמעוואַטע.

— אַ היזק אַזאַ מיידל, פאַרשטייסט... אַזאַ יונגינקע... אַ פריילאַכע געווען, ווי עס ווייזט אויס... מען זעט עס נאָך די אויגן נאָך... אַך דו, ליובינקע — קלער איך מיר, וואָלסט נאָך גע־לעבט, וואָלטן מיר זיך מיט דיר דערקענט, איך וואָלט געגאַנגען צו דיר צו געסט אַ זונטאָג, אַ יום־טוב... איך וואָלט געקושט דיינע...

— זאָל דיר זיין גענוג! האָט אים יאַקאָווליעוו איבערגע־שלאָגן, אַ וואָרף טוענדיק אויף אים אַ שאַרפן, בייזן בליק.

— אין קאַזאַרמע וועסטו הספּדים מאַכן! — האָט דער רויטער מוסיף געווען.

סעמיאָן האָט זיין קאָפּ איינגעטופּעט, עפּעס אַזוי ווי האַלב פאַרשעמט, און נאָך אַ קליינע פּאַוזע ווידער אָנגעהויבן:

— אַ צער געווען צו קוקן, ברידער... זי ליגט זיך אַזוי. אָט

ווי אַ שלאָפעדיקע... קיין טראָפּן בלוט, גאָרנישט... עס קען דאָך זיין, אַז זי איז זיך גלאַט אַזוי געגאַנגען...

— גיי נישט! האָט אויסגעשריען דער רויטער און דערביי בייז אין דער מאַמען געמאַכט.

— און אפשר האָבן זי אירע באַלעבאַטים געשיקט ערגעץ... האָט זיך סעמיאָן, אַזוי ווי געבעטן ביי ווֶעמען.

— אונז שיקן אויך אונזערע באַלעבאַטים—האָט מיט כּעס געענטפערט דער רויטער—וואָס דען, מיר אַליין גייען? גיי, שיס, זאָגן זיי... ווייבאַלד דו האָסט געגעבן אַ שבועה...

זיי זיינען אַלע גלייך,—ער האָט ווידער געמאַכט אין דער מאַמען.

— אַלע שיקן זיי דאָס פאָלק איינער אויף דעם אַנדערן...

אַ צייט לאַנג האָבן נאָך די גראָבע זידלערייען פון די צע־רייצטע סאָלדאַטן געקלונגען אין דער קאַלטער לופט פון דער פינסטערער נאַכט.

יאַקאָווליעוו האָט אינמיטן דערינען אויפגעהויבן דעם קאָפּ, אַ שמייכל געטאָן, און, אַריינקוקנדיק דעם רויטן אין די אויגן אַריין, קלאָר און שאַרף, וואָרט ביי וואָרט אַרויסגערעדט:

— וואָס איז—אַזוינס—אַ סאָלדאַט!

אין דער פינסטערניש האָט זיך דערהערט אַ שטאַרקער קלאַפּ. סעמיאָן האָט אַ ציטער געטאָן.

— דאָס גיט זיך מאַלאָוו אַזוי אַרויס, דער חברה-מאַן—האָט דער רויטער געזאָגט, מאַכנדיק מיט די וואָנצעס—זאָל אים הייבט הייסן דער ראָטנער אַ לעבעדיק קינד אויפפרעסן—וועט ער אויפ־פרעסן...

— און דו?—האָט יאַקאָווליעוו אַ פרעג געטאָן.

— מען האָט אים געשיקט אַ קעסטל נעמען — האָט דער רויטער פאָרגעזעצט — און ער האָט זיך דאָרט גענומען עפּעס חרוב מאַכן... ער ברעכט, ניכר, אַ מעלקאַסטן... די חיה רעה...

— און דו,—וואָלסט אויפגעפרעסן? האָט יאַקאָווליעוו איבער־געחזרט זיין פראַגע.

דער רויטער האָט אויף אים אַ קוק געטאָן און קאַלטבלוטיק געענטפערט:

— איך, ברודער... איך דין זיך שוין אויס אין אַווגוסט...

— דאָס איז אַלץ איינס! — האָט יאַקאָווליעוו געזאָגט — זאָל דער ראָטנער דיר מאָרגן הייסן — וועסטו אויפפרעסן, אַפילו דיינס אַן אייגן קינד... וואָס איז אַ סאָלדאַט, אַ?

ער האָט זיך טרוקן פונאַנדערגעלאַכט. דער רויטער האָט אויף אים אָנגעשטעלט אַ פּאָר אויגן, אַ קלאַפּ געטאָן מיט דער קאָלבע אָן די שטיינער און אַ קער טאָענדיק דעם קאָפּ, אַ געשריי געטאָן אין דער פינסטערניש:

— מאַלאָוו! גיכער!

— אַ ביטערער יונג איז דער מאַלאָוו! — האָט סעמיאָן באַמערקט — אַנומלט, בשעת מיר'ן געשאָסן אין די בונטאָווּשטשיקעס, האָט ער כסדר געצילט אין בויך דווקא... זאָג איך אים: מאַלאָוו, וואָס טוסטו דאָס? דו — ציל אין די פיס; מאַכט ער צו מיר: וואָסי, וואָס? איך שנעל דאָך דאָס אין סטודענטן...

סעמיאָן האָט אַ זיפץ געטאָן, און ווידער גאַנץ קאַלטבלוטיק פאַרגעזעצט:

— און דעם אמת זאָגנדיק, קומט ביי מיר אויס, אַז סטודענטן זיינען גאַנץ ווואילע מענטשן. ביי אונז אין דאָרף זיינען צוויי סטודענטן אויפן גרינס געווען... זיינען זיי געווען מיט די פויערים אויסגעבונדן! אי אַ כוסא מיט זיי געמאַכט, אי אַ פּראָשעניע אָנגעשריבן יעדן, ווער ס'האָט נאָר געבעטן, אי גלאַט אַזוי געגעבן צו פאַרשטיין, דאָס, יענץ... ביכלאַך געגעבן צום לעזן... פריילאַכע, ערלאַכע מענטשן, ווי מיר האָבן אַ גאָט אויף דער וועלט! דערנאָך איז צו זיי געקומען עפּעס איינער שוין ניט אַ סטודענט, און יענע נאַכט גופא זיינען פון שטאָט אָנגעפאָרן זשאַנדאַרן... און פאַרנומען זיי אַלעמען דריי... די פויערים האָבן זיי שטאַרק באַדויערט, כלעבן...

יאַקאָווליעוו האָט זיך פלוצלונג אויפגעהויבן אויף די שפּיץ פינגער, מאָדנע אַ קוק געטאָן דעם רויטן אין די אויגן און שווער אַרויסגערעדט:

— אַ סאָלדאַט איז אַ הונט, אַ ווילדע חיה, אַן אַכזר אָן אַ הארץ...

דער רויטער האָט אַראָפּגעלאָזן די וואָנצעס און די ברעמען און געקוקט אויף יאַקאָווליעוון מיט קליינע שמאָלע אויגן. סע־מיאָן איז געשטאַנען מיט אַן אָפן מויל און געפינטלט מיט די ברעמען.

— אַ סאָלדאַט איז אַ משחית, אַ מחבל...—האָט יאַקאָווליעוו דורכגעזייט דורך די ציינער און פון הארצן אין דער מאַמען געמאַכט.

— ווי קומט עס עפּעס צו דיר?—האָט שטרענג דער רוי־טער געפרעגט.

— מיר, מיכאַאיל יעווסעאיטש, האָבן קיין גראָבן וואָרט ניט געהערט!—האָט סעמיאָן געזאָגט.—דאָס האָט זיך ביי דיר, יאַקאָוו־ליעוו, פון צרות אַרויסגעריסן, ניט ווילנדיק... אַזוי עפּעס...

יאַקאָווליעוו האָט זיך אויסגעגלייכט, אַוועקגעשטעלט זיך פעסט אויף די פיס און פעסט צונויפגעדריקט זיינע ליפּן. די נאָז־לעכער האָבן ביי אים געציטערט פאַר צאָרן.

— אויב מאַלאָוו וועט זיך דערוויסן, וואָס דו האָסט דאָ גע־זאָגט—האָט דער רויטער געזאָגט ערנסט—און, ווייס איך, וואָס נאָך... וועט ער געוויס דעם ראָטנעם דערלייגן... און דו, יאַקאָווליעוו, וועסט האָבן אַ מיאוסן פּסק... יאָ!

— און דו וועסט ניט דערלייגן?—האָט יאַקאָווליעוו שאַרף געפרעגט.

דער רויטער האָט אויף אים אַ וואָרף געטאָן אַ בליק און זיך ווייטער גערעדט:

— וועסט האָבן אַ מיאוסן פּסק... פאַר אַזוינע ווערטער... וועט מען דיך ניט אַ גלעט טאָן... ניין, ברודער!...

— דו—וועסט דערלייגן! האָט יאַקאָווליעוו פעסט און מיט רוגזא אויסגערעדט.

— איך ווייס, וואו איך בין אין דער וועלט!—האָט צאָרנ־דיק דער רויטער געענטפערט, ס'איז ניט מיין זאַך, גאָרנישט ניט...

איך, פאַרשטייסטו, האָב זיך מיר מיינס אָפּגעדינט, און זומער — אַהיים...

— מיר'ן אַלע האָבן אַ מיאוסן פּסק! — האָט יאַקאָווליעוו מיט האַרץ געזאָגט — דיר האָט וואָס דיין פעטער געזאָגט, האַ?

— אַי לאָז צורו, יאַקאָווליעוו! — האָט זיך סעמיאָן גע־בעטן — ווייס איך וואָס ער האָט דאָרטן געזאָגט... כאָטש ער איז אַ פעטער...

— דו ביסט אַ רוצח, האָט ער געזאָגט...

— און דו? — האָט דער רויטער געפרעגט, און זיך גראָב אויסגעזידלט.

— איך אויך!

— ביסטו אויך אַ פאַרך...

— אַ הורג נפש ביסטו...

— און דו?

— גוואַלד, ברידער, זאָל זיין אַ סוף! — האָט זיך סעמיאָן געבעטן.

— און איך! — איז וואָס?

— אַהאַ! היינט ווי אַזוי קענסטו נאָך...

— גענוג, ברידער!

מוסיף זייענדיק צו יעדער זידלעריי נאָך אַ „מאַמען", האָבן זיך די סאָלדאַטן געוואָרפן איינע אויף די אַנדערע, ווי די הענער. איינער איז געווען בלאַס, ווי אַ טוך, דער אַנדערער האָט אינגאַנצן געציטערט, אָנגעשטעלט די וואָנצעס, ווי אַ קאָם און בייז גע־סאָפּעט.

— מאַלאָוו גייט! — האָט סעמיאָן מיט שרעק אויסגעשריען — טוט אַ טובה, הערט אויף! און אין דערזועלביקער צייט האָט זיך אויך פון דער פינסטערניש דערהערט מאַלאָווס קולות:

— מיכאַאיל יעווסעאיטש! זיי עפענען די פענסטער!...

— שטיי! — האָט דער רויטער געזאָגט — סמירנאָ! און גע־נומען שרייען אויפן גאַנצן האַלז:

— די פענסטער פאַרמאַכט! אַז ניט וועל איך שיסן! מיט

דעם אָנגעשטעלטן ביקס אויף די הענט איז מאַלאָוו צוגעלאָפן אַ פּאַרסאָפּעטער און שנעל גענומען ריידן:

— איך שטיי מיר... אַזוי... דאָרטן... ערשט זיי... עפענען די פענסטער... איך הער זיך צו:—זעסט אים? גיב אַ שנעל!... דאָס איז, הייסט עס, מען זאָל מיך שיסן...

— זיי האָבן רעכט! האָט יאַקאָווליעוו האַרט אָפּגעהאַקט.

— אַך, איר, אַזוינע און אַזוינע, אין אייער מאַ...

מאַלאָוו האָט בליץ־שנעל צוגעדריקט זיין ביקס צום ברוסט. עס האָט זיך דערהערט אַ טרוקענער קלאַפּ, איינס, צוויי... דער רויטער האָט זיך אויך אָנגעצילט און גענומען לויערן.

— ע, דו אויסוואָרף! האָט שטיל יאַקאָווליעוו געזאָגט, אַ שטויס טוענדיק דאָס ראָר פון זיין ביקס אַרויף־צו.

ס׳האָט זיך דערהערט נאָך אַ שאָס. דער רויטער האָט באַלד זיין ביקס אַראָפּגעלאָזן און אַ צופּ געטאָן מאַלאָוון פאַרן פּלייצע:

— הער דו אויף!

מאַלאָוו האָט זיך אַ שאָקל געטאָן און, דערזעענדיק, אַז אַלע זיינע חברים שטייען רואיק האָט ער תמוואַטע צוגעטענהט:

— נו איז דאָס אַ חברה! אַ פּראַוואָסלאַוונעם מענטשן, אַ סאָלדאַט פונם קיסר און פאָטערלאַנד צו שיסן פון אַ פענסטער... האַ!

— עס האָט זיך דיר אויסגעדוכט—האָט צערייצט דער רויטער געזאָגט.

— וואָסער אויסגעדוכט!... קיינער, ברודער, וויל דעם טויט ניט—האָט ער געמורמלט, גריבלענדיק זיך מיטן פינגער אין דעם מעכאַניזם פון זיין ביקס.

— איר שרעקט זיך פאַר זיך אַליין—האָט יאַקאָווליעוו צוגעברומט.

אַלע זייבעך אַנטשוויגן געוואָרן. און אַלע פיר זייבען שטיין געבליבן אויף איין אָרט, ניט רירנדיקערהייט און געקוקט אויף דעם הויפן קוילן אונטן. פון אַלע זייטן האָבן זיי די שטיינערנע ווענט פון די הייזער געדריקט און די מוראדיקע שטילקייט האָט זיי עפּעס,אַזוי ווי שרעקלאַכס געסודעט...

— נו ?—האָט דער רויטער געזאָגט—איך וועל דאָך נאָך האָלץ ניט גיין! גיי אָקאָרשט, יאַקאָוויליעוו, דו...

יאַקאָוויליעוו האָט שווייגנדיק איבערגעגעבן זיין ביקס סעמ־יאָנען און זיך לאַנגזאַם אַוועקגעגאַנגען. מאַלאָוו האָט אויך נאָכ־געקוקט, אַ גלעט געטאָן דאָס ראָר פון זיין ביקס, אָנגערוקט דאָס היטל און זיך אַזאָג געטאָן קאַלטבלוטיק:

— ער אַליין וועט ניט קענען ברענגען אַלץ, וואָס איך האָב דאָרטן אָנגעבראָכן... און ער האָט זיך שוין געוועסט געלאָזן מיטן ביקס אויפן פלייצע גלייך נאָך אים... נאָר תיכף האָט ער זיך אומ־געקערט און מיט אַ פריילאַכן טאָן מודיע געווען:

— איך האָב דאָרט אַ גאַנצע קרעמל חרוב געמאַכט. ביי גאָט!

ביי דעם הויפן זיינען שטיין געבליבן די איבעריקע סאָל־דאַטן, קוקנדיק, ווי די קוילן טוען אָן הייבלאַך פון גרוען אַש. מאַלאָווס שטימע האָט זיך געהערט, ציטערנדיק אין דער שטילקייט...

סעמיאָן האָט שטיל אַ הוסט געטאָן און געזאָגט:

— מיכאַאיל יעווסעאיטש! זעט גאָט אַלץ, וואָס דאָ טוט זיך?... אָדער—ער האָט זיך פון אונז אָפּגעקערט?

דער רויטער האָט אַ היפּשע צייט געטרייסלט מיט די וואָנ־צעס איידער ער האָט פעסט און האַרט אָפּגעענטפערט.

— גאָט... ער מוז אַלץ זען... דאָס איז זיין חוב...

— אָבער... דאָס זעט איר שוין ניט... פאַרשאַפן מיר עגמת־נפש איז ניטאָ פאַרוואָס...

וואָס בין איך עפּעס ערגער פאַר לייטן, וואָס?

זיי זיינען ווידער ביידע אַנטשוויגן געוואָרן.

דאָרטן, אין דער פינסטער, האָבן געסקריפּעט און געקלאַפּט די ברעטער, שלעפּנדיק זיך איבער דער ערד. סעמיאָן האָט אויפ־געהויבן דעם קאָפּ, אַ קוק געטאָן אויפן הימל. ער איז געווען שוואַרץ, קאַלט, אינגאַנצן אין די אייזערנע הענט פון דער פינס־טערניש...

סעמיאָן האָט זיך אָפּגעזיפצעט, און שטיל אַרויסגעזאָגט:

— און אפשר איז גאָר קיין גאָט ניטאָ... ווער ווייס?

דער רויטער האָט אויף אים אויסגעשטעלט אַפּאָר גרויסע אויגן און בייז אויסגעשריען:

— פּלוידער ניט!

און גענומען זיך מיטן שטיוול צונויפשאַרן די אויסגעלאָשענע קוילן אין איין הויפן. אָבער באַלד האָט ער זיך אָפּגעשטעלט, אַרומגעקוקט זיך אויף אַלע זייטן און טרייסלענדיק מיט די וואָנצעס, דורכגעזייט דורך די ציינער:

— מען דאַרף דאָך פאַרשטיין, דאַרף מען דאָך — וואָס בין איך אַ מענטש, אָדער ניט?... דאָס דאַרף מען דאָך פאַרשטיין... און דערנאָך שוין...

ער איז אַנטשוויגן געוואָרן, פאַרביסן די וואָנצעס און בייז גענומען רייבן די הענט.

סעמיאָן האָט אויף אים אַ בליק געטאָן, אַראָפּגעלאָזן די אויגן און שטיל געשעפּטשעט:

— ווייס איך... אַנדערע זאָגן... אַז עס איז ניטאָ קיין גאָט...

דער רויטער האָט ניט געענטפערט.

אין דרויסן איז רק קעלטער געוואָרן. דער שניי האָט אויפגעהערט צו שיטן...

ווייט, ווייט ערגעץ האָט געציטערט עפּעס אַ מאָדנער קול, אַזוי ווי אַ וואונדערלאַכער שטן אַקוראַט...

דער פילאָסאָף.

(געווידמעט גראַף ל. נ. טאָלסטאָי).

אַמאָל האָט געלעבט אַ פילאָסאָף, ער איז געווען אַ גרויסער חקרן און האָט כל ימיו געטראַכט וועגן די סודות פון לעבן. און אַז ער איז לסוף דערגאַנגען דעם טרויעריקן סוד, האָט אַ טיפער שרעק אָנגעפילט זיין האַרץ און אַ פינסטערע כמאַרע זיין געזיכט באַדעקט, יעדע פרייע מינע, יעדער ליבלאַכער שמייכל איז אים פרעמד געוואָרן, און אַלע פריידן פון דער וועלט זיינען פאַר אים אָפּגעשטאָרבן.

מיט די קאַלטע אויגן פון זיין פאַרשטאַנד האָט ער אַריינגעקוקט אין די לאַנג-פאַרזונקענע טיפע צייטן און האָט דאָרטן געזען הוילע פינסטערניש; אויך די צוקונפט האָט ער געזען גאַנץ גענוי, — דאָרטן איז אויך געווען אַ חושך.

ער איז געגאַנגען אין אַלע עקן פון זיין פאָטערלאַנד, דורך די גאַסן פון שטעט און דערפער, ער איז געגאַנגען, שאָקלענדיק מיט זיין איינזאַמען פילאָזאָפישן קאָפּ; אין דעם קאָכנדיקן טומל פון לעבן האָט זיך געלאָזט הערן זיין מוסר ווי דער טרויעריקער ניגון פון אַ הספד: „מענטשן! איר לעבט אין פינסטערניש און פינסטערניש! פון דעם אָפּגרונט פון אומוויסנהייט זייט איר געקומען, אין נעפּל פון אומוויסנהייט פאַרברענגט איר אייער לעבן, די אייז-קאַלטע פינסטערניש פון אומוויסנהייט לויערט אויף אייך אין דער צוקונפט.

מענטשן האָבן צוגעהערט זיין טרויעריקע רעדע, פאַרשטאַנען איר ביטערן אמת, געזיפצט און געקוקט שווייגנדיק אין געשטאַלט פון דעם פילאָסאָף. אָבער גאָכדעם ווי זיי פלעגן אים באַגלייטן אויף דעם איינזאַמען וועג זיינעם, פלעגן זיי זיך אומקערן צוריק צו זייערע געשעפטן און צו זייערע מאָלצייטן. זיי עסן זייער ברויט און טרינקען זייער וויין, וועלכער מאַכט לוס-

טיק זייער האַרץ, זיי קלייבן נחת פון די קליינע קינדער און פאַרגעסן זייער עלנד און נויט, פון וועלכן זיי האָבן אָקאָרשט ערפאַרן. זיי פלעגן ווייטער קעמפן איינע מיט די אַנדערע צוליב עשירות און תענוגים, הערנדיק מיט כוונה דעם מוסר וועגן ליבע; מיט הענט, באַפלעקט מיט דעם שכנס בלוט, פלעגן זיי אַרומנעמען די געליבטע און אויסדערוויילטע פרויענצימער און מיט פאַררעטערישע ליפּן קושן זייער פריינד.

זיי פלעגן גנבענען איינער ביי דעם אַנדערן דאָס האָב און גוטס, און ווי נאָר זיי פלעגן רייך ווערן דורך גניבה, פלעגן זיי ווערן הייסע חסידים פון פּריוואַט־אייגנטום. אָפּנאַרנדיק און זאָגנדיק ליגנס אויף יעדן טריט און שריט, פלעגן זיי אַלע טענהן, אַז דער אמת געוועלטיקט איבערן לעבן. און עס זיינען אַפילו געווען אייניקע פון זיי, וועלכע האָבן בתמימות געגלויבט אין דער וואוילטעטיקער מאַכט פון אמת און האָבן אַפילו געליטן יסורים פאַר דערדאָזיקער אמונה זייערער. און די מענטשן האָבן ליב געהאַט די מוזיק, פלעגן פון שמחה טרערן פאַרגיסן, הערנדיק אירע שיינע מעלאָדיען. די שיינהייטן פון דער נאַטור פלעגט דערוועקן ביי זיי אין האַרץ אמתע באַגייסטערונג,—אָבער אַרום זיך פלעגן זיי פאַרטראָגן מיאוסע מעשים און עקלהאַפטע זאַכן. פאַרשקלאַפנדיק און אונטעריאָכנדיק איינער דעם צווייטן, פלעגן זיי זאָגן, אַז זיי דאָרשטן נאָך פרייהייט, זיי פלעגן קוקן מיט פאַראַכטונג אויף די נידעריק שטייענדיקע, און ציטעריקע, ווי פאַרשלאָגענע חיות, האַסן געהיים זייערע הערשער. און זיי האָבן שטענדיק פאַנטאַזירט, אַז אַלדאָס גוטס וועט פאַלן פון הימל, און האָבן ניט געוואוסט, ווי צו באַשאַפן דאָס מיט די אייגענע הענט, ווייל זיי זיינען געווען שטענדיק אַריינגעטאָן אין די קליינלאַכע דאגות און די תענוגים פון לעבן. אַלע כוחות און זייער גאַנצן שכל האָבן זיי אַוועקגעלייגט אויף שנאה און ליגנס, אויף אויסצוטראַכטן אַלץ נייע רמאות, כדי צו זעטיקן זייער מיראַדיקן אַפּעטיט צו די תענוגים פון דער וועלט. אָט אַזוי האָבן געלעבט די לעכערלאַכע טשיקאַווע לייט ווי שמוציקע חזירים און האָבן זיך געהאַלטן פאַר געפאַלענע מלאכים.

און זייער לעבן איז געווען געגליכן צו אַ שמוציקן וואולקאַן, אַ מוראדיק גרויסן וואולקאַן, וועלכער הערט ניט אויף צו שפּריצן אויף דעם ליכטיקן הימל סם־המותדיקן גאַז פון קרעכצן און יללות, קלעפּעדיקע אַש פון יסורים און קומער, דער שטיקנדיקער אַוויר פון די טיר׳ישע תּאוות.

איינזאַם האָט אַרומגעבלאָנקעט דער פילאָסאָף צווישן די הבלים פון דער ערד און האָט אַלעמען געמוסרט, אַלעמען געלערנט, אַז זיי פאַרשטייען ניט די וועלט: „וואָס איז דאָס לעבן? איר ווייסט עס ניט. וואָס איז אמת? איר קענט עס ניט זאָגן. און אויף וואָס זייט איר דאָ אויף דער וועלט? אייך איז דאָס אויך אומבאַקאַנט. זעט! אָט דאָס איז אייער אומגליק!״

און אַזוי ווי ער האָט געזען, ווי אַ געליבטער אומאַרימט זיין געליבטע, פּלעגט ער צו אים זאָגן טרויעריק: „דער טויט וואַרט אויף אייך און אויף אייער קומענדיקן דור!...״

און אַזוי ווי ער האָט געזען, ווי מענטשן בויען פאַר זיך פּרעכטיקע פּאַלאַצן, פּלעגט ער זיי מוסרן: הבל־הבלים, דאָס אַלץ וועט גיך פאַרשווינדן אין אָפּגרונט פון פאַרגעסנהייט״.

און אַזוי ווי ער האָט געזען יונגע קינדער מאַכן זיך לוסטיק אויפן גרינעם גראָז, צווישן בליענדיקע בלומען, קינדער, וועלכע האָבן אַליין אויך געבליט ווי בלומען, פּלעגט ער זיפצן און ריידן ביי זיך אין האַרצן: „איך זע, ווי דער מלאך־המות שאַרפט פאַר זיי דעם שווערד!״

און אַזוי ווי ער האָט געהערט, ווי איינער פון די גרויסע קענער, צו וועלכן ער, וואָס האָט דערקענט דעם סוד פון טויט, איז געווען פרעמד און פיינדלאַך, האָט אין טעמפּל פון דער וויסנשאַפט געלערנט דער יוגנט ווי צו דערגיין די וואונדערבאַרע סודות, האָט ער געזאָגט מיט אַ געלעכטער: „דיין חכמה, קענער, איז באַשרענקט, ווייל די ערד וועט אונטערגיין אינאיינעם מיט אַלע אירע טעמפּלען און וויסנשאַפטן, מיט איר אמת און שקר, און דו קענסט אַפילו ניט וויסן, ווען וועט שלאָגן די שעה פון דיין אייגענעם אונטערגאַנג!״ — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — —

איינמאָל האָט דער פילאָסאָף דערזען אין עק פון אַ גרויסער קאָכעדיקער שטאָט, אין אַ טונקעלער שמאָלער גאַס, פול מיט שמוץ און דלות, אין אַ פאַרפעסטיקטער לופט פון רויך און קויט, אַ גרויסן המון צונויפגעשטיקטע אַרבעטער. איינער האָט געהאַלטן אַ רעדע. און דער פילאָסאָף איז נשתומם געוואָרן, ווי מ'האָט צוגעהערט דידאָזיקע רעדע. אים האָט מען קיינמאָל ניט געהערט מיט אַזאַ אויפמערקזאַמקייט און חשק. און זיין האַרץ האָט אָנגעהויבן צו ברענען פון קנאה.

„חברים! האָט זיך געהערט דער קול פון דעם רעדנער צו די אַרבעטער. מיר ליגן אין זומפ פון אונזער שקלאַפעריי, אַקוראַט ווי שטיינער אויפן גרונט פון אַ טייך, און איבער אונז פליסט דאָס לעבן פון אונזערע אונטערדריקער. מיר דינען זיי פאַר אַ לייטער, און אויף אונזערע קערפערס הייבן זיי זיך אינדערהויך, צו דער ליכטיקייט, און פון דאָרטן ריכטן זיי די קרעפטן פון זייער פאַרשטאַנד קעגן אונז, כדי צו פאַרשקלאַפן נאָך מער אונזער גייסט. זיי ווייסן אַלץ — מיר גאָרנישט; זיי לעבן — מיר האָבן נאָך ניט געלעבט; זיי איז באַקאַנט אַלע חכמות פון דער וועלט — מיר ווייסן בלויז בבא-מעשות; ביי זיי זיינען תענוגים — ביי אונז גאָרניט, אַפילו ברויט צו זאַט האָבן מיר ניט. זיי האָבן אונז אונטעריאָכט, און ביי זיי קריכט אַלדאָס גוטס פון האַלז; אָבער איר זאָלט וויסן, אַז באַלד וועט אונזער הונגער באַזיגן די צו-זאַטע, ווייל זייער גייסט איז אָנמעכטיק. מיר אָבער זיינען שטאַרק און פול לעבן, ווייל מיר לעבן אין דעם לעבן פון גייסט. מיר ווילן אַלץ וויסן, מיר ווילן זיין מענטשן, מיר ווילן לעבן. מיר וועלן אונזער דאָרשטיקע נשמה אָנטרינקען מיט אַלע וויסנשאַפטן פון לעבן, מיר ווילן באַזיצן אַלץ, וואָס ס'איז שוין דאָ, און מיר ווילן באַשאַפן, וואָס ס'איז נאָך ניטאָ"!

„מענטש"! האָט זיך אָפגערופן דער פילאָסאָף מיט אַ ביטערן שמייכל. דו לעבסט אין טעות און פאַרפירסט אַנדערע. באַגרעניצט איז די קענטעניש פון מענטשן, און קיין מאָל וועלן זיי ניט מער וויסן און משיג זיין, וואָס ס'איז איבער זייער שכל.

און בעת דו וועסט אונטערגיין — ניט שוין=זשע וועט דיר ניט זיין גלייך, צי דו ביסט הונגעריק, צי דו ביסט זאַט איבערן האַלז, אַקוראַט ווי יענע, וועלכע דו האָסט געוואָלט טרעפן מיט די טעמפּע שפּיצן פון דיין חכמה? און צי דען איז דיר ניט גלייך, אויב דו וועסט גיין אין קבר אַלס אומוויסנדיקער, אָדער איינגע= וויקלט אין די קאַלטע תכריכים פון יענע ניט=ווערטיקע וויסנ- שאַפטן פון דיינע אונטערדריקער? נעם עס אַריין אין זינען! אַלץ, וואָס ס׳געפינט זיך אויף דר׳ערד און די ערד גופא, וועט פאַר= זונקען ווערן אין דעם תהום פון פאַרגעסנהייט און אין דעם טיפן קעסל=גרוב פון טויט.

די אַרבעטער האָבן שווייגנדיק געקוקט אין געזיכט פון דעם פילאָסאָף און זייערע פּנימער זיינען געבליבן קאַלט ווי אייז, און גרויזאַם=קאַלט זיינען זיי געבליבן צו זיינע מוסר-רייד.

„מאַטוועי, האָט איינער פּלוצים אַ זאָג=געטאָן צו זיינעם אַ חבר, מיר טוט עפּעס ווי אַ האַנט, דערלאַנג דאַרטן דעם אַלטן תּרחן האַלז=און=אַקן”.

די מעשה איז געענדיקט.

נאַטירלאַך בין איך מודה, ער איז אַ ביסל צו גראָב, אָט דאָס אַרבעטער-פאָלק. אָבער איז ער שולדיק דערינען? ווער האָט אים געלערנט דרך=ארץ?

מעשהלאך

I.

אין נעאַפּאָל האָבן פאַרשטרייקט די אָנגעשטעלטע פון טראַמוואַי: אין דער גאַנצער לענג פון דער ריוויערע, ביים ברעג פון ים=אויסגוס, האָט זיך אויסגעצויגן אַ קייט פון ליידיקע וואַגאָנעס, און אויפן „פּלאַץ פון נצחון” האָט זיך צונויפגעקליבן אַן עולם פון וואַגאָן=פירער און קאָנדוקטאָרן—אַלץ פריילאַכע און רוישיקע נעאַפּאָליטאַנער, באַוועגלאַכע ווי קוועקזילבער.

איבער זייערע קעפּ, איבער די גראַטן פון סאָד, בלישטשעט אין דער לופט, ווי אַ שווערד, אַ דינער שטראָם פון פאָנטאַן, זיי רינגלט פיינדלאַך אַרום אַ גרויסער עולם מענטשן, וועלכע דאַרפן געשעפטלאַך פאָרן אין אַלע עקן פון דער גרויסער שטאָט; און אָט די אַלע אָנגעשטעלטע, מייסטערס, הענדלער, שניידער, זידלען שטאַרק די שטרייקער. ס'הערן זיך בייזע ווערטער, שטעכיקע שפּאָטווערטלאַך און ס'שימערירן אָן אַן אויפהער הענט, מיט וועלכע די נעאַפּאָליטאַנער ריידן פונקט אַזוי אויסדרוקספול, ווי מיטן אומרואיקן צונג.

פון ים ציט אַ לייכט ווינטל, די גרויסע פּאַלמעס פון שטאָטגאָרטן שאָקלען שטיל מיט זייערע פאָכערס פון טונקל-גרינע צווייגן, און זייערע שטאַמען זיינען משונה ענלאַך צו אומגעלומפּערטע פיס פון ווילדע העלפאַנדן און זיינען אַזוי ווי אויסגעהאַקט פון שטיין. יינגלאַך, האַלב=נאַקעטע קינדער פון די נעאַפּאָליטאַנער גאַסן, שפּרינגען, ווי פייגעלאַך, אָנפילנדיק די לופט מיט הילכיקע קולות און מיט געלעכטער.

די שטאָט, וואָס איז ענלאַך צו אַן אַלטער גראַווירור, איז רייך באַגאָסן מיט הייסער זון און זינגט אינגאַנצן, ווי אַן אָרגאַן; די בלויע כוואַליעס פון ים שלאָגן אָן שטיין פון דאַמבע און באַגלייטן דעם מורמלען און די געשרייען מיט הילכיקע קלעפּ, ווי אַ פּויק הילכט.

די שטרייקער טוליען זיך פינסטער איינער צום צווייטן, כמעט ניט ענטפערנדיק אויף די צערייצטע אויסגעשרייען פון עולם; זיי קריכן אַרויף אויף די גראַטעס פון גאָרטן, קוקן אומרואיק איבער די קעפּ פון די מענטשן אויף די גאַסן, און דערמאָנען אַ סטאַדע וועלף, אַרומגערינגלט פון הינט. אַלעמען איז קלאָר, אַז אָט די מענטשן, אַלע גלייך אָנגעטאָנענע, זיינען שטאַרק צונויפגעבונדן איינער מיטן צווייטן מיט אַ פעסטן באַשלוס ניט גיין אויף קיינע הנחות, און דאָס רעגט נאָך מער אויף דעם עולם; נאָר צווישן עולם זיינען דאָ אויך פילאָסאָפן. געלאַסן רויכערנדיק, ריידן זיי איין די צו היציקע קעגנער פון שטרייק:

— העי, סיניאָר! און ווי טוט מען פאַרט, אַז עס קלעקט ניט די קינדער אויף מאַקאַראָנעס?

גרופּעסווייז, צו צוויי און צו דריי, שטייען פּראַנטיש געקליידט אַגענטן פון דער מוניציפּאַלער פּאָליציי, און גיבן אַכטונג, אַז דער עולם זאָל ניט שטערן דער באַוועגונג פון די פורן. זיי זיינען שטרענג נייטראַל; מיט איינער און דערזעלבער רואיקייט קוקן זיי אויף די, וועלכע מ׳זידלט, און אויף די, וואָס זידלען, און לאַכן גוטמוטיק אויס אי די אי יענע, ווען די באַוועגונגען און קולות נעמען אָן אַ צו הייסן כאַראַקטער. טאָמער וועלן זיין ערנסטע צוזאַמענשטויסן, שטייט גרייט אויף דער שמאָלער גאַס, ביי די ווענט פון די הייזער, אַ גרופּע קאַראַבינערן, מיט קורצינקע, גרינגע ביקסן אין די הענט. דידאָזיקע גרופּען מענטשן זעט אויס ווי אַ בייזע בשורה אין זייערע דריי-עקיקע היט, קורצע מאַנטלען מיט רויטע, ווי צוויי שטראָמען בלוט, לאַמפּאַסן אויף די הויזן.

דאָס זידלעריי, געלעכטער, פאָרוואורפן און איינריידן, אַלץ ווערט פּלוצלונג שטיל, איבערן עולם טוט אַ ווויי עפּעס, ווי אַ מין ניי ווינטל, וואָס מאַכט אַזוי ווי שלום צווישן די מענטשן — די שטרייקער קוקן פינסטערער און אין דערזעלבער צייט גיסן זיי זיך צונויף ענגער, און אין המון הערן זיך געשרייען:

— סאָלדאַטן!

מ׳הערט אַ שפּאָטיש-פרייליכע פייפעריי אויפן אַדרעס פון די שטרייקער; ס׳הערן זיך באַגריסונגען, און איינער אַ דיקער אין

אַ לייכטן גרויען אָנצוג און אין אַ פּאַנאַמע הייבט אָן אונטערטאַנצן, טופּענדיק מיט די פיס איבער די שטיינער פון ברוק. די קאָנדוקטאָרן און וואַגאָנפירער שפּאַרן זיך דורך לאַנגזאַם דורכן המון, גייען צו די וואַגאָנעס, אייניקע קריכן אַרויף אויף די פּלאַטפאָרמעס. זיי זיינען נאָך פינסטערער געוואָרן, און אויף די געשרייען פון המון ענטפערן זיי בייז און בייסנדיק, און ראַמען מיט כוח אָפּ אַ וועג פאַר זיך. עס ווערט שטיל. דורכגעשניטן די מאַסע, האָבן זיי צעריסן, צעטיילט דעם פיינדלאַכן עולם אויף שטיקער אויף באַזונדערע גרופן און האָבן אים ווי אָנגעשטעקט מיט אַ נייער שטימונג, ווייניקער טומלדיק, מער מענטשלאַך.

מיט אַ לייכטן ריטמישן טראָט, ווי טאַנצנדיק, גייען פון דאַמבע סאַנטאַ לוטשיאַ קליינע גרויע סאָלדאַטן, זיי קלאַפּן מיט די פיס און מאַכן מעכאַניש מיט די לינקע הענט. זיי זעען אויס ווי פון בלעך געמאַכט, ברוכיקע, ווי אָנגעדרייטע צאַצקעס. זיי פירט אַ שיינער וואוקסיקער אָפיצער מיט אָנגעברוגזטע ברעמען און מיט אַ פאַראַכטלאַך פאַרקרימטן מויל, לעבן אים לויפט אונטערשפּרינגעדיק אַ דיקער מענטש אין אַ צילינדער און רעדט עפּעס אָן אויפהער, דורכשניידנדיק מיט זיינע באַוועגונגען די לופט.

דער המון האָט אָפּגעגאָסן פון די וואַגאָנעס, און די סאָלדאַטן האָבן זיך, ווי גרויע פאַצירקעס, אַ שאָט געטאָן איבער זיי, אָפּשטעלנדיק זיך ביי די פּלאַטפאָרמעס; און אויף די פּלאַטפאָרמעס שטייען די שטרייקער.

דער מענטש אין צילינדער און נאָך עפּעס סאָלידע מענטשן, וואָס האָבן אים אַרומגערינגלט, מאַכן פאַרצווייפלט מיט די הענט און שרייען:

— דעם לעצטן מאָל... איר הערט?

דער אָפיצער דרייט לאַנגווייליק די וואָנצן, איינבויגנדיק דעם קאָפּ. אונטערוואַרפנדיק הויך דעם צילינדער, לויפט צו אים צו דער דיקער און שרייט עפּעס הייזעריק, דער אָפיצער האָט קרום אַ קוק געטאָן אויף אים, האָט זיך אויסגעצויגן, אויסגעגלייכט די ברוסט און ס'האָבן זיך דערהערט הילכיקע ווערטער פון קאָמאַנדע.

האָבן די סאָלדאַטן אָנגעהויבן שפּרינגען אויף די פּלאַטפאָרמעס פון די וואַגאָנעס, אויף יעדער פּלאַטפאָרמע צו צוויי, און אין דערזעלבער צייט האָבן זיך פון דאָרט אָנגעהויבן שיטן די וואַגאָנפירער און קאָנדוקטאָרן.

דעם עולם איז דאָס אויסגעקומען לעכערלאַך—ס׳האָט אויסגעבראָכן אַ געלעכטער, אַ ברומען און אַ פייפעריי, נאָר תיכף איז עס אויסגעלאָשן געוואָרן, און שטיל שווייגנדיק מיט בלייכע אויסגעצויגענע פּנימער און פאַרחידושט אויסגעגלאָצטע אויגן האָבן די מענטשן אַרום אָנגעהויבן שווער אָפּטרעטן פון די וואַגאָנעס. די גאַנצע מאַסע האָט זיך, ווי איין גוס, גערוקט צום ערשטן וואַגאָן.

און מ׳האָט דערזען, אַז אין צוויי טריט פון די רעדער, אין דער ברייט צווישן די רעלסן, ליגט, אַראָפּגענומען די היטל פון דעם גרויען קאָפּ, אַ וואַגאָנפירער מיט אַ געזיכט פון אַ סאָלדאַט; ער ליגט אויפן רוקן און די וואָנצן זיינע קוקן מיט צאָרן אין הימל. לעבן אים האָט זיך אַ וואָרף געטאָן אויף דער ערד נאָך איינער אַ קליינער בחורל, אַ פלינקער ווי אַ מאַלפּע, און נאָך אים לאָזן זיך אַראָפּ ניט איילנדיק אויף דער ערד נאָך און נאָך...

דער עולם ברומט און שרייט, ס׳הערן זיך קולות, וועלכע רופן מיט שרעק צו דער מאַדאָנע, אייניקע זידלען זיך פינסטער, ס׳קוויטשען און קרעכצן פרויען און ווי גומענע פּילקעס שפּרינגען אומעטום יינגלאַך, אַנטציקטע פון דעם שוישפּיל.

דער מענטש אין צילינדער שרייט עפּעס מיט אַ ווייַנענדיקן קול, דער אָפיצער קוקט אויף אים און קנייטשט מיט די פּלייצעס, ער איז מחויב צו פאַרבייטן די וואַגאָנפירער מיט זיינע סאָלדאַטן, אָבער ער האָט ניט באַקומען קיין באַפעל צו קעמפן מיט די שטרייקער.

אַרומגערינגלט פון איבערגעבענע מענטשן, גיט זיך דער צילינדער אַ וואָרף צו די קאַראַבינערן. אָט האָבן זיי זיך פון אָרט גערירט, גייען צו, בויגן זיך איין צו די, וואָס ליגן אויף די רעלסן, ווילן זיי אויפהויבן.

ס׳האָט זיך אָנגעהויבן אַ קאַמף, אַ ליאַרים, נאָר פּלוצלונג האָט דער גאַנצער גרויער פאַרשטויבטער עולם, וואָס אַרום, אַ ציטער געטאָן, אָנגעהויבן שרייען, רעווען, זיך אַ וואָרף געטאָן אויף די

רעלסן—דער מענטש אין פּאַנאַמע האָט אַראָפּגעריסן זײַן הוט פון קאָפּ, אונטערגעוואָרפן אים אין דער לופטן און האָט זיך דער ערשטער אַוועקגעלייגט אויף דער ערד לעבן אַ שטרייקער, אַ קלאַפּ געטאָן אים איבערן פּלייצע און געשריען אים אין פּנים מיט אַ מונטערדיקן קול.

און נאָך אים האָבן אָנגעהויבן אויף די רעלסן פּאַלן פּונקט אַזוי, ווי מען זאָל זיי די פיס אונטערשניידן, פריילאַכע, טומלדיקע מענטשן, מענטשן, וואָס זײַנען דאָ מיט צוויי מינוט צוריק ניט געווען. זיי האָבן זיך געוואָרפן אויף דער ערד, לאַכנדיק האָבן זיי איינער דעם צווייטן געמאַכט גרימאַסן און האָבן עפּעס געשריען צום אָפיצער, וועלכער האָט געטרייסלט מיט די הענטשקעס ביים ג[illegible] פון דיקן צילינדער, און האָט אים עפּעס געזאָגט, געלאַכט און געשאָקלט מיט זײַן שיינעם קאָפּ.

און אויף די רעלסן האָבן זיך אַלץ געשאָטן מענטשן; פרויען האָבן געוואָרפן זייערע קאָשיקעס און פּעק, מיט געלעכטער האָבן זיך קינדער געלייגט צונויפדרייענדיק זיך אין קנײלעכלאַך, ה[illegible] פאַרקאַלייעטע הינט; איינשמירנדיק זיך אין שטויב האָבן זיך געקייקלט פון איין זייט אויפן צווייטן עפּעס פיין אָנגעטאָנענע לייט.

פינף סאָלדאַטן האָבן פון פּלאַטפאָרם פון ערשטן וואַגאָן געקוקט אַראָפּ אויף די הויפנס קערפּערס אונטער די רעדער — און האָבן געלאַכט, זיך געהוידעט אויף די פיס, האַלטנדיק זיך פאַר די פּאַרענטשן, פאַררייסנדיק אינדערהויך די קעפּ און אויסבויגנדיק זיך. איצט זײַנען זיי ניט ענלאַך אויף די בלעכענע אָנגעדרייטע צאַצקעס.

אין אַ האַלבער שעה אַרום האָבן זיך איבער גאַנץ נעאַפּאָל, סקריפּענדיק און קוויטשענדיק, געטראָגן וואַגאָנעס פון טראַמוואַיי אויף די פּלאַטפאָרמעס זײַנען געשטאַנען פריילאַך שמייכלענדיק די זיגער; און איבער די וואַגאָנעס זײַנען זיי געגאַנגען העפלאַך פרעגנדיק:

— בילעטן !?

מענטשן ווינקען זיי מיט די אויגן, דערלאַנגען רויטע און געלע פּאַפּירלאַך, שמייכלען און ברומען גוטמוטיק.

.II

אויף אַ קליינעם פּלאַץ אַרום וואָקזאַל אין גענוא האָט זיך צונויפגעקליבן אַ געדיכטער עולם מענטשן; דאָס רוב זיינען דאָ אַרבעטער, נאָר צווישן זיי זיינען פאַראַן אויך אַ סך סאָליד־אָנגעטאָנענע, גוט אָפּגעפּיטערטע. בראש פון דעם עולם זיינען די מיטגלידער פון מוניציפּאַליטעט, איבער זייערע קעפּ פלאַטערט די שווערע, מיט זייד שיין אויסגענייטע פאָן פון שטאָט, און לעבן איר ווייען די פאַרשיידן־קאָלירטע פאָנען פון אַרבעטער־אָרגאַניזאַציעס. עס גלאַנצט דאָס גאָלד פון די קוטאַסן, פרענז און שנורן, די שפּיצן פון די פאָן־שטעקנס; עס שורשעט דאָס זיידנס, און ווי אַ כאָר, וואָס זינגט מיט אַ האַלבער שטימע, רוישט דער יום־טובדיק געשטימטער עולם.

איבערן המון שטייט אויף אַ הויכן פּיעדעסטאַל די שיינע פיגור פון קאָלומבוסן, דעם טרוימער, וועלכער האָט פיל געליטן דערפאַר, וואָס ער האָט געגלויבט, און געזיגט, ווייל ער האָט געגלויבט. ער קוקט אויך איצט פון אויבן אַראָפּ אויף די מענטשן, ווי ער וואָלט מיט די מירמלשטיינערנע ליפּן גערעדט:

זיגן קענען נאָר די, וואָס גלויבן.

ביי זיינע פיס, אַרום פּיעדעסטאַל, האָבן די מוזיקאַנטן צוליינגט זייערע מעשענע טרומייטן, און דאָס מעש בלישטשעט אויף דער זון, ווי גאָלד.

האַלב־קיילאַכדיק פאַרבויגן שטייט די מירמלשטיינערנע געביידע פון וואָקזאַל, צעשפּרייט אירע פליגלען, פּונקט ווי זי וואָלט די מענטשן אַרומנעמען געוואָלט.

פון האַפן קלינגט אַרויף דאָס שווערע אָטעמען פון די דאַמפערס, דאָס פאַרשטיקטע אַרבעטן פונם שרויף אין וואַסער, אַ קלינגעריי פון קייטן, פייפערייען און געשרייען — אויפן פּלאַץ איז שטיל, די לופט שטיקט, אַלץ איז מיט הייסן זונען־שיין באַגאָסן. אויף

די באַלקאָנעס און ביי די פענסטער פון די הייזער שטייען ליב־טיקע פרויען, מיט בלומען און די הענט, יום־טובדיק אָנגעטאָנענע פיגורן פון קינדער, ווי בלומען.

ס׳פייפט, צולויפנדיק צו דער סטאַנציע, אַ לאָקאָמאָטיוו — דער עולם האָט ווי אַ ציטער געטאָן, פונקט ווי שוואַרצע פייגלען האָבן אַ פלי געטאָן איבער די קעפ. די מוזיקאַנטן נעמען די טרו־מייטן, עטלאַכע ערנסטער עלטערע מענטשן טרעטן, פוצנדיק זיך, פאָראויס, ווענדן זיך מיטן פנים צום עולם און ריידן עפעס, מאַכנ־דיק מיט די הענט אויף רעכטס און לינקס.

שווער און ניט געאיילט האָט דער עולם אָפּגעטראָטן, אָפּ־געריינקט אַ ברייטן דורכגאַנג אין גאַס.

— וועמען באַגעגנט מען?

— די קינדער פון פאַרמע!

דאָרט איז אַ שטרייק, אין פאַרמע, די באַלעבאַטים גייען ניט אויף קיינע הנחות, די אַרבעטער איז שווער געוואָרן, און אָט האָבן זיי צונויפגעקליבן זייערע קינדער, וואָס האָבן שוין אָנגע־הויבן קראַנק ווערן פון הונגער, און אָפּגעשיקט זיי צו די חברים קיין גענואַ.

פון הינטער די קאָלאָנעס פון וואָקזאַל גייט אַ לאַנגע פּראָ־צעסיע פון קליינע מענטשעלאַך, זיי זיינען האַלב־אָנגעטאָן און ווייזן אויס ווי האָריקע אין זייערע שמאַטעס, משונהדיקע חיהלאַך. זיי גייען, האַלטנדיק זיך פאַר די הענט, צו פינף אין אַ ריי גאָר קליינינ־קע, פאַרשטויבטע, זעט אויס, איינגעמידטע. זייערע פנימער זיינען ערנסט, נאָר די אויגן בלישטשען לעבעדיק און ליכטיק, און אַז די מוזיק שפילט זיי אַ קבלת־פנים דאָס ליד פון גאַריבאַלדי, לויפט איבער די דאַרינקע שפיציקע און הונגעריקע פנימלאַך דורך ווי אַ פריילאַכער קנייטש, אַ פאַרגעניגן־שמייכל.

דער המון באַגריסט די מענטשן פון דער צוקונפט מיט אַ פאַרטויבנדיקן געשריי, פאַר זיי לאָזן זיך אַראָפּ די פאָנעס, עס ברומט דאָס מעש פון די טרומייטן, פאַרטויבנדיק און פאַרבלענדנ־דיק די קינדער — זיי זיינען אַ ביסל איבערראַשט פון אַזאַ אויפנאַם, טרעטן אָפּ אַ ווײַלע אויף צוריק און פלוצלונג — האָבן זיי זיך אַלע

ווי אויסגעצויגן, אויסגעוואַקסן, צונויפגעדריקט זיך אין איין קער־פּער און מיט הונדערטער שטימען, נאָר מיט אַ קול פון איין ברוסט אויסגעשריען:

— וויוואַ איטאַליאַ *)!

— לעבן זאָל די יונגע פּאַרמע! — שרייט דער המון, אַרויס־וואַרפנדיק זיך אויף זיי.

— עוויוואַ גאַריבאַלדי! שרייען די קינדער, רייסן זיך אַריין אין המון און ווערן פאַרשוואונדן אין אים.

אין די פענסטער פון די האָטעלן, אויף די דעכער פון די הייזער פלאַטערן טיכער, ווי ווייסע פייגלען, פון דאָרטן שיט זיך אויף די מענטשנס קעפּ אַ רעגן פון בלומען און פריילאַכע, הילכיקע געשרייען.

אַלץ זעט אויס יום־טובדיק, אַלץ האָט אויפגעלעבט, אַפילו דער גרויער מירמלשטיין האָט זיך צעבליט מיט פאַרביקע פלעקן.

עס וויגן זיך די פאָנען. ס׳פליען היט און בלומען, איבער די קעפּ פון די דערוואַקסענע זיינען אויסגעוואַקסן קליינע קינדער־שע קעפּלאַך, ס׳שעמערירן קלייניקע טונקעלע הענטלאַך, כאַפּן בלומען און באַגריסן, און אין דער לופט הילכט אַלץ אָן אויפהער אַ מעכטיקער געשריי:

— וויוואַ איל סאָציאַליזמאָ!

— עוויוואַ איטאַליאַ!

כמעט אַלע קינדער האָט מען צעכאַפּט אויף די הענט, זיי זיצן ביי די דערוואַקסענע אויף די אַקסלען, צוגעדריקט צו די ברייטע ברוסטן פון שטרענגע באַוואַקסענע מענטשן; די מוזיק הערט מען קוים אין טומל, געלעכטער און געשרייען.

דאָ און דאָרט שווימען אַרויס פרויען פון המון, כאַפּנדיק די אויסן געבליבענע געסט און שרייען איינע דער צווייטער:

— איר נעמט צוויי, אַניוטע?

— יאָ, איר אויך?

— און פאַר דער אָנפוסיקער מאַרגאַריטע איינעם...

אומעטום איז אַ פריילאַכע אויפרעגונג, יום־טובדיקע פּנימער־

---

*) וויוואַ עוויוואַ — לעבן זאָל.

פייכטע, גוטע אויגן, און ערגעץ־וואו קייען שוין די קינדער פון די שטרייקער ברויט.

— אין אונזער צייט האָט מען וועגן דעם ניט געטראַכט! — זאָגט אַן אַלטינקער מיט אַ נאָז פון אַ פויגל און אַ שוואַרצן סיגאַר אין מויל.

— און דאָס איז אַזוי פשוט...

— יאָ, דאָס איז פשוט און קלוג.

דער אַלטינקער האָט אַרויסגענומען דעם סיגאַר פון מויל, אַ קוק געטאָן אויפן שפּיץ, און זיפצנדיק אָפּגעטרייסלט דעם אַש. און דערנאָך, דערזען לעבן זיך צוויי קינדער פון פּאַרמע, ווייזט אויס ברידער, האָט ער געמאַכט אַ שטרענג געזיכט, זיך אָנגעברוגזט (זיי האָבן געקוקט אויף אים ערנסט), אָנגערוקט דאָס היטל אויף די אויגן און אָנגעהויבן מאַכן מיט די הענט. די קינדער האָבן זיך צוגעטוליעט איינער צום אַנדערן, אָנגעדרודלט; אָפּטרעטנדיק, האָט דער אַלטינקער פּלוצלונג זיך צוגעזעצט אויף די קני און הויך, גאָר ענלאָך זיך צעקרייט ווי אַ האָן. די קינדער האָבן זיך צעלאַכט, טופּענדיק מיט די באָרוועסע פּיאַטקעס איבער די שטיינער; און ער איז אויפגעשטאַנען, צורעכט געמאַכט די הוט און, מיינענדיק, אַז ער האָט שוין אָפּגעטאָן אַלץ, וואָס מען האָט געדאַרפט, איז ער אָפּגעטראָטן, וואַקלענדיק זיך אויף די ניט־זיכערע פיס.

אַ הויקערדיקע, גרויע פרוי, מיט אַ פּנים פון אַ מכשפה און שטעכיקע גרויע האָר אויף דער שפּיציקער מאָרדע, שטייט ביים פוס פון קאָלומבוסעס סטאַטוע און וויינט, ווישנדיק די רויטע אויגן מיטן עק פון דער אָפּגעקראָכענער שאַל. אַ שוואַרצע, אַ מיאוסע, איז זי אַזוי מאָדנע עלנד צווישן דעם אויפגערעגטן עולם.

אונטערשפּרינגענדיק, גייט אַ שוואַרצהאָריקע געגועזערין, פירנדיק פאַרן האַנט אַ מענטשן פון אַ יאָר זיבן, אין הילצערנע שיך, אין אַ גרויען הוט ביזן אַקסל. ער שאָקלט מיטן קאָפּ, כדי אַראָפּצוואַרפן דעם הוט אויפן קאַרק און ער פאַלט אים אַלץ אויפן פּנים; די פרוי רייסט דעם הוט פון דעם קליינעם קאָפּ אַראָפּ, זינגט עפּעס און לאַכט. הויך אונטערוואַרפנדיק דעם הוט פאַרריסן דעם קאָפּ, קוקט אויף איר דער יונג — איינגאַנצן אַ שמייכל,

דערנאָך שפּרינגט ער אונטער, ווייל דערלאַנגען דעם הוט, און ביי־דע ווערן זיי נעלם.

אַ וואוקסיקער מענטש אין אַ לעדערנעם פּאַרטוך, מיט גאַ־קעטע גרויסע הענט, האַלט אויפן אַקסל אַ מיידעלע פון אַ יאָר זעקס, אַ שאַרינקע, ווי אַ מייזעלע, און רעדט צו דער פרוי, וואָס גייט לעבן אים און פירט פאַרן האַנט אַ יינגעלע מיט פייער־רוי־טע האָר.

— פאַרשטייסט—אויב דאָס וועט זיך צונעמען...—וועט שווער זיין אונז בייצוקומען, אַ?

און פול, הילכיק־זיגעריש לאַכט ער און שרייט אויס, אונ־טערוואַרפנדיק זיין קליינע משא אין דער בלויער לופט.

— עוויוואַ פּאַרמאַ!

די מענטשן צעגייען זיך, פירן און טראָגן אַוועק מיט זיך די קינדער; אויפן פלאַץ בלייבן צעטראָטענע בלומען, פאַפירלאַך פון צוקערקעס, אַ פריילאַכע גרופּע פאַקינאַס, און איבער זיי די איידעלע פיגור פון דעם מענטשן, וועלכער האָט אַנטדעקט די נייע וועלט.

און פון די גאַסן גיסן זיך שוין, אַזוי ווי פון גרויסע טרו־מייטן אַרויס, פריילאַכע געשרייען פון מענטשן, וואָס גייען אַנט־קעגן אַ נייעם לעבן.

III.

וועגן מוטערס קען מען דערציילן לאַנג, אָן אַ סוף. שוין עכּלאַכע וואָכן, ווי דער שונא, פאַרקאָוועט אין אייזן, האָט מיט אַ ענגן רינג באַלאַגערט די שטאָט; ביינאַכט פלעגן זיך אָנצינדן פייערן און דער פלאַם פלעגט פון דער שוואַרצער פינסטערניש קוקן אויף די ווענט פון שטאָט מיט טויזנטער רויטע אויגן. זיי האָבן געפלאַקערט ווי מיט אַ בייזער הנאה, און אָט דער לויערדי־קער פלאַקער פלעגט אַרויסרופן אין דער באַלאַגערטער שטאָט פינסטערע מחשבות.

פון די ווענט האָט מען געזען, ווי דער רינג פון די שונאים פרעסט זיך אַלץ ענגער צונויף, ווי עס שימערן אַרום פייער זייע־רע שוואַרצע שאָטנס; מ׳האָט געהערט דאָס הירזשען פון די זאַטע פערד, ס׳האָט זיך דערטראָגן דער קלאַנג פון געווער, אַ הויכער געלעכטער, פריילאַכע לידער פון מענטשן, זיכערע אין זייער זיג—און וואָס איז פיינלאַכער צו הערן, ווי דאָס לאַכן און זינגען פון שונא? אַלע שטראָמען, וואָס האָבן גענערט די שטאָט מיט וואַסער, האָט דער שונא פאַרוואָרפן מיט טויטע, האָט פאַר־ברענט די וויינגערטנער אַרום די ווענט, צעטראָטן די פעלדער, אויסגעהאַקט די סעדער—די שטאָט איז געווען אָפן פון אַלע זייטן און כמעט אַלע טאָג פלעגן די האַרמאַטן און ביקסן פון שונא זי באַשיסן מיט טשוהון און בליי. איבער די שמאָלע גאַסן פון שטאָט האָבן פינסטער געשפּאַנט מחנות סאָלדאַטן, האַלב הונגעריקע, אויס־געמאַטערטע פון שלאַכטן; דורך די פענסטער פון די הייזער פלעגן זיך אַרויסגיסן קרעכצן פון פאַרוואונדעטע, קולות פון פי־בער־היץ, תפילות פון פרויען און געוויין פון קינדער. מ׳האָט גע־רעדט פאַרשטיקט, שטילערהייט, און אָפּשטעלנדיק אייבער דעם אַנדערן אויפן האַלבן וואָרט, אָנגעשטרענגט זיך צוגעהערט—צי גייט ניט דער שונא אויף אַן אָנגריף? באַזונדער אומדערטרעג־

לאַך פלעגט דאָס לעבן ווערן פון אָוונט, ווען דאָס קרעכצן און געוויין האָבן זיך אין דער שטילקייט געהערט אָפטער און דייטלאַכער, ווען פון די שפּאַלטן פון די ווייטע בערג פלעגן אַרויסקריכן בלוי-שוואַרצע שאָטנס, און פאַרשטעלנדיק דעם לאַגער פון שונא, פלעגן זיי זיך רוקן צו די האַלב-צעשטערטע ווענט. און איבער די שוואַרצע שפּיצן פון די בערג פלעגט אַרויסשווימען די לבנה, ווי אַ פאַרלאָרענער פאַנצער, צעשלאָגן פון שווערע שווערדן. ניט וואַרטנדיק אויף הילף, אויסגעמאַטערט פון האָרעווען און הונגער, וואָס אַ טאָג מער פאַרלירנדיק די האָפענונג, האָבן מענטשן מיט שרעק געקוקט אויף דער לבנה, אויף די שאַרפע שפּיצן פון די בערג, אויף די שוואַרצע מיילער פון די באַרג-שפּאַלטן און אויף דעם רוישנדיקן לאַגער פון שונא — אַלץ האָט זיי דערמאָנט דעם טויט און קיין איין שטערן האָט ניט געלויכטן פאַר זיי מיט טרייסט.

אין די הייזער האָט מען מורא געהאַט אָנצינדן פייער, אַ געדיכטע פינסטערניש האָט באַגאָסן די גאַסן, און אין דערדאָזיקער פינסטערניש האָט, ווי אַ פיש אין טיפעניש פון טייך, שטיל געשימערט אַ פרוי, איינגעוויקלט ביזן קאָפּ אין אַ שוואַרצן מאַנטל. דערזעענדיק זי, האָבן מענטשן געפרעגט איינער ביים צווייטן: דאָס איז זי?

און מ'פלעגט זיך באַהאַלטן אין די טויערן, אָדער אַראָפּלאָזן די קעפּ, און שווייגנדיק דורכלויפן פאַרביי איר. און די עלטסטע פון פאַטרול פלעגן זיי שטרענג מתרה זיין: איר זייט ווידער אויפן גאַס, מאָנאַ מאַריאַנאַ? זעט זשע, מ'קאָן אייך הרגענען, און קיינער וועט זיך ניט שטעלן זוכן דעם שולדיקן אין אייער טויט...

זי פלעגט אויסגלייכן איר פיגור, אָפּוואַרטן; נאָר דער פאַטרול פלעגט פאַרבייגיין, ניט האָבנדיק קיין מוט אויפהייבן אויף איר די האַנט. באַוואָפנטע מענטשן פלעגן זי אַרומגיין ווי אַ טויטן, און זי פלעגט בלייבן אין דער פינסטער און ווייטער שטיל, איינזאַם ערגעץ וואו געשפּאַנט, אַריבערגייענדיק פון איין גאַס אויף דער צווייטער, שטום און שוואַרץ, פּונקט ווי אין איר האָבן זיך פאַרקערפּערט די אומגליקן פון שטאָט. און אַרום, פאַרפאָלגנדיק זי, זייגען יאָמערדיק געקראָכן טרויערדיקע קלאַנגען: קרעכצן-

תפלות און פינסטערע רייד פון סאָלדאַטן, וואָס האָבן אָנגעוואָרן די האָפענונג אויף זיג.

אַ מאַמע און אַ בירגערין, האָט זי געטראַכט וועגן איר זון און וועגן פאָטערלאַנד: בראש פון די מענטשן, וואָס מאַכן חרוב די שטאָט, איז געשטאַנען איר זון, אַ פריילאַכער, אַ גרויזאַמער שיינער יונג. נאָך ניט לאַנג האָט זי געקוקט אויף אים מיט שטאָלץ, ווי אויף אַ טייערער מתנה, וועלכע זי האָט געשענקט איר פאָטערלאַנד, ווי אויף אַ קראַפט, וואָס זי האָט געבאָרן צו הילף די מענטשן פון דער שטאָט—דעם נעסט, וואו זי איז אַליין געבאָרן געוואָרן, וואו זי האָט אים געבאָרן און אים אויסגעזויגן. הונדערטער אייזן־פעסטע פעדים האָבן צוזאַמענגעבונדן איר האַרץ מיט די אַלטע שטיינער, פון וועלכע אירע אבות האָבן אויפגעבויט די הייזער און צונויפגעלייגט די ווענט פון שטאָט, מיט דער ערד, אין וועלכער ס'זיינען געלעגן די ביינער פון אירע לייבלאַכע, מיט די לעגענדן, לידער און האָפענונגען פון אירע נאָענטע און ליבע. דאָס האַרץ האָט אָנגעוואָרן דעם נאָענטסטן מענטשן און עס האָט געוויינט: געווען איז עס ווי אַ וואָג; נאָר אָפּוועגנדיק אין זיך די ליבע צום זון און צו דער שטאָט, האָט זי ניט געקאָנט פאַרשטיין, וואָס איז גרינגער, וואָס איז שווערער?

אַזוי איז זי געגאַנגען גאַנצע נעכט איבער די גאַסן און פיל פלעגן זי ניט דערקענען, זיך שרעקן, אָננעמען די שוואַרצע פיגור אירע פאַר פאַרקערפערונג פון טויט, וועלכער איז אַלעמען געווען נאָענט. און אַז זיי האָבן זי דערקענט, פלעגן זיי אָפּטרעטן אָן אַ זייט פון דעם פאַררעטערס מוטער.

נאָר איינמאָל, אין אַ שטילן פאַרוואָרפענעם ווינקל, ביים וואַנט פון שטאָט, האָט זי דערזען אַ צווייטע פרוי: אויף די קני לעבן אַ טויטן קערפער, אומבאַוועגלאַך, ווי אַ שטיק ערד, האָט יענע מתפלל געווען, אויפהייבנדיק איר טיף פאַרטרויערטן פנים צו די שטערן, און אויף דער וואַנט, איבער איר קאָפּ, האָבן שטיל צווישן זיך גערעדט די וואַך־לייט און ס'האָט געקריצט דאָס געווערבאַרירנדיק די שפּיצן פון די שטיינער.

דעם פאַררעטערס מוטער האָט געפרעגט:

— אַ מאַן ?
— ניין !
— אַ ברודער ?
— אַ זון. דער מאַן איז געהרגעט געוואָרן צען טעג צוריק, און דער—היינט.

און אויפהייבנדיק זיך פון די קני, האָט דעם געהרגעטנס מאַמע מיט הכנעה געזאָגט:

— די מאַדאָנע זעט אַלץ, זי ווייס אַלץ און איך דאַנק איר!

— פאַרוואָס? האָט געפרעגט די ערשטע, און יענע האָט איר געענטפערט:

— איצט, אַז ער איז ערלאַך אומגעקומען, קעמפנדיק פאַרן פאָטערלאַנד, קען איך זאָגן, אַז ער האָט דערוועקט ביי מיר שרעק; אַ לייכטזיניקער, האָט ער צופיל ליב געהאַט אַ פריילאַכן לעבן, און איך האָב מורא געהאַט, אַז צוליב דעם וועט ער פאַרראַטן די שטאָט, ווי ס׳האָט געטאָן מאַריאַנעס זון, דער שונא פון גאָט און פון מענטשן, דער אָנפירער פון אונזערע שונאים, פאַרשאָלטן זאָל ווערן דער בויך, וואָס האָט אים געטראָגן?

באַהאַלטנדיק דעם פּנים, האָט מאַריאַנע אָפּגעטראָטן, און אויף מאָרגן אינדערפרי איז זי געקומען צו די באַשיצער פון שטאָט און האָט געזאָגט:

— ענטוועדער טויט מיך דערפאַר, וואָס מיין זון איז געוואָרן אייער שונא, אָדער עפנט מיר די טויערן, און כ׳וועל אַוועק צו אים...

זיי האָבן געענטפערט:

— דו ביסט אַ מענטש, און דאָס פאָטערלאַנד דאַרף דיר זיין טייער; דיין זון איז דיר אַזאַ שונא, ווי יעדן איינעם פון אונז.

— איך בין אַ מאַמע, כ׳האָב אים ליב און באַשולדיק זיך אין דעם, וואָס ער איז געוואָרן אַזעלכער.

האָבן זיי אָנגעהויבן זיך מישב זיין, וואָס צו טאָן מיט איר, און זיי האָבן באַשלאָסן.

— על־פּי יושר—קאָנען מיר דיך ניט טויטן פאַר די זינד פון דיין זון, מיר ווייסן, אַז דו האָסט אים ניט געקאָנט ברענגען

צו אַזאַ שרעקלאַכער זינד, און מיר שטעלן זיך פאָר, ווי דו דאַרפסט לײַדן. נאָר די שטאָט בײַטיקט זיך ניט אין דיר, אַפילו ווי אין אַ לעבעדיקן משכּון: דײַן זון זאָרגט ניט פאַר דיר, מיר מײנען, אַז ער האָט דיר פאַרגעסן, דער טײוול, און—דאָס איז זײַן שטראָף, אויב דו געפינסט, אַז דו האָסט אים פאַרדינט! דאָס זעט אונז אויס שרעקלאַכער, ווי דער טויט!

— יאָ, האָט זי געזאָגט, דאָס איז שרעקלאַכער. ווי האָבן אויפגעעפנט די טויערן פאַר איר, האָבן זי אַרויסגעלאָזן פון שטאָט און לאַנג געקוקט פון וואַנט, ווי זי איז געגאַנגען איבער איר היים־ערד, געדיכט אָנגעזעטיקט מיט בלוט, וואָס איר זון האָט פאַרגאָסן: זי איז געגאַנגען פּאַמעלאַך, מיט גרויס מי, אָפּרײַסנדיק די פיס פון דער ערד, בוקנדיק זיך פאַר די טויטע קערפּערס פון די באַשיצער פון שטאָט, מיט עקל אָפּוואַרפנדיק מיטן פוס דאָס צעבראָכענע געווער — אַ מוטער האַסט דאָס געווער פון אָנפאַל, זי אָנערקענט נאָר יענץ, מיט וועלכן מ'שיצט דאָס לעבן.

זי איז געגאַנגען אַזוי, ווי זי וואָלט געטראָגן אין די הענט אונטערן מאַנטל אַ אָנגעפילטן כּוס און האָט מורא געהאַט צעגיסן: דערווײַטערנדיק זיך, האָט זי אויסגעזען אַלץ קלענער, און די, וואָס האָבן געקוקט אויף איר פון וואַנט, האָט זיך געדאַכט, אַז מיט איר גייט אַוועק פון זיי דער יאוש און די האָפענונגסלאָזיקייט.

מ'האָט געזען, ווי זי האָט זיך אָפּגעשטעלט אויפן האַלבן וועג, און אַראָפּוואַרפנדיק פון קאָפּ דעם קאַפּיושאָן פון מאַנטל, האָט זי לאַנג געקוקט אויף דער שטאָט; און דאָרט, אין שונאס לאַגער, האָט מען זי באַמערקט אײנע אַלײן אין פעלד, און ניט אײלנדיק, פאָרזיכטיק האָבן זיך צו איר גענענט פיגורן, שוואַרצע, ווי זי. מ'איז צוגעגאַנגען און געפרעגט, ווער זי איז, וואוהין זי גייט?

— אײער אָנפירער—איז מײַן זון, האָט זי געזאָגט, און קײן אײנציקער פון די סאָלדאַטן האָט אין דעם ניט געצווײפלט; זיי זײַנען געגאַנגען מיט איר, געלויבט איר זון, זײַן שכל, זײַן גבורה; זי האָט געהערט זײערע רייד, שטאָלץ אויפגעהויבן דעם קאָפּ און האָט זיך ניט געוואונדערט—איר זון דאַרף זײַן אַזעלכער

און אָט שטייט זי פאַר דעם מענטשן, וועלכן זי האָט געקענט מיט ניין חדשים פאַר זיין געבוירן, וועלכן זי האָט קיינמאָל ניט געשפּירט אויסער איר האַרץ — אין סאַמעט און זיידנס שטייט ער פאַר איר, און זיין געווער איז געפּלאַסטערט אין בריליאַנטן. אַלץ אַזוי, ווי עס דאַרף זיין, אָט פּונקט אַזעלכן האָט זי אים אַ סך מאָל געזען אין חלום — אַ רייכן, באַרימטן און געליבטן.

— מוטער! — האָט ער געזאָגט, קושנדיק איר די הענט. — דו ביסט געקומען צו מיר, דו ביסט געקומען, האָסט מיך, הייסט עס, פאַרשטאַנען, און מאָרגן וועל איך נעמען די פאַרשאָלטענע שטאָט!

— אין וועלכער דו ביסט געבוירן געוואָרן — האָט זי דערמאָנט.

אַ פאַרשיכורטער פון זיינע העלדישע מעשים, פון דאָרשט נאָך גרעסערן רום, האָט ער צו איר גערעדט מיט עזותדיקער יוגנט־היץ:

— איך בין געבוירן געוואָרן אין דער וועלט און פאַר דער וועלט, כדי זי צו פאַרחידושן, איבערראַשן. איך האָב געשאַנעוועט די שטאָט צוליב דיר, זי איז ווי אַ שטעכלקע אין מיין פוס, שטערט מיר גיין צום רום אַזוי גיך, ווי איך וויל. נאָר איצט — מאָרגן — וועל איך צעשטערן דעם נעסט פון די איינגעשפּאַרטע!

— וואו יעדער שטיין ווייס און געדענקט דיך אַלס קינד — האָט זי געזאָגט.

— שטיינער זיינען שטום; אויב מענטשן צווינגען זיי ניט ריידן זאָלן די בערג אָנהייבן וועגן מיר ריידן, אָט וואָס איך וויל!

— אָבער די מענטשן? האָט זי געפרעגט.

— יאָ, יאָ, איך געדענק זיי, מוטער, זיי זיינען מיר אויך נייטיק, ווייל נאָר אין זכרון פון מענטשן זיינען העלדן אומשטערבלאַך.

זי האָט געזאָגט:

— אַ העלד איז דער, וואָס שאַפט לעבן אויף צו להכעיס דעם טויט, דער וואָס באַזיגט דעם טויט...

— ניין! האָט ער דערווידערט. דער, וואָס מאַכט חרוב שטעט, איז אויך אַזוי באַרימט, ווי דער, וואָס באַשאַפט זיי. גיב אַ קוק—מיר ווייסן ניט צי ענעי אָדער ראָמול האָט אויפגעבויט רוים, אָבער ס׳איז געווי באַוואוסט דער נאָמען פון אַלאַריק און פון אַנדערע העלדן, וואָס האָבן דידאָזיקע שטאָט חרוב געמאַכט.

— די שטאָט, וואָס האָט איבערגעלעבט אַלע נעמען, — האָט די מוטער דערמאָנט.

אַזוי האָט ער גערעדט מיט איר, ביז ס׳איז פאַרגאַנגען די זון, זי האָט אַלץ זעלטענער איבערגעריסן זיינע משוגענע רייד און אַלץ נידעריקער האָט זיך אַראָפּגעלאָזן איר שטאָלצער קאָפּ.

אַ מוטער—שאַפט, זי היט און באַשירמט, און ריידן פאַר איר וועגן צעשטערונג — הייסט ריידן קעגן איר, און ער האָט דאָס ניט געוואוסט, און ער האָט געמאַכט צו נישט דעם זין פון איר לעבן.

אַ מוטער—איז שטענדיק קעגן טויט, און די האַנט, וועלכע ברענגט דעם טויט אין מענטשנס הויז, איז פאַרהאַסט ביי אַלע מוטערס—איר זון האָט דאָס ניט געזען, פאַרבלענדט דורכן קאַלטן גלאַנץ פון רום, וואָס הרגעט אַוועק דאָס האַרץ.

און ער האָט ניט געוואוסט, אַז אַ מוטער איז אַ חיה, אַזוי קלוג און אומדערבאַרימדיק, ווי ניט שרעקנדיק, ווען ס׳גייט אום לעבן, וואָס זי, די מוטער, שאַפט און באַשירמט.

זי איז געזעסן איינגעבויגן און דורכן אָפענעם לייוונט פונם רייכן געצעלט פון אָנפירער האָט זי געזען די שטאָט, וואו זי האָט דעם ערשטן מאָל איבערגעלעבט דעם ציטער פון פאַרגיין אין טראָגן און די פיינלאַכע קראַמפּן פון געבאָרן אַ קינד, וועלכער וויל איצט צעשטערן.

די רויטע שטראַלן פון דער זון האָבן באַגאָסן מיט בלוט די ווענט און טורימס פון שטאָט, ווי אַ בייזע בשורה האָבן געשיינט די שויבן פון די פענסטער, די גאַנצע שטאָט האָט אויסגעזען, ווי צעוואונדעט, און פון הונדערטער וואונדן האָט זיך געגאָסן דער רויטער זאַפט פון לעבן; די צייט איז געגאַנגען, און אָט האָט די

שטאָט אָנגעהויבן שוואַרץ ווערן, ווי אַ טויטער, און פּונקט ווי־ליכט איבער אַ מת האָבן זיך אָנגעצונדן איבער איר די שטערן.

זי האָט געזעסן דאָרט אין די פינסטערע הייזער, וואו מ׳האָט מורא געהאַט אָנצינדן פייער, כדי ניט צוציען דעם שונא, אויף די גאַסן פול מיט פינסטערניש, פול מיט אַ ריח פון טויטע, מיט אַ פאַרשטיקטן סודען זיך פון מענטשן, וואָס וואַרטן אויפן טויט—זי האָט געזען אַלץ און אַלעמען; אַלץ, באַקאַנט, ליבלאַך. היימיש איז געשטאַנען פאַר איר אַלץ, וואַרטנדיק שטיל אויף איר באַשלוס; און זי האָט געפילט פאַר אַ מוטער אַלע מענטשן פון איר שטאָט.

פון די שוואַרצע שפּיצן פון די בערג האָבן זיך אין טאָל אַראָפּגעלאָזן וואָלקנס, און, ווי פערד אָנגעטאָן אין פליגלען, זיינען זיי געפלויגן אויפן שטאָט, וואָס איז געווען פאַרמשפּט צום טויט.

— ס׳קאָן זיין, אַז מיר וועלן זיך וואַרפן אויפן שטאָט נאָך היינט באַנאַכט,—האָט געזאָגט איר זון—אויב די נאַכט וועט זיין גענוג פינסטער! ס׳איז ניט באַקוועם צו מאָרדן, ווען די זון קוקט אין די אויגן און דער גלאַנץ פון געווער פאַרבלענדט זיי, די האַנט איז דעמאָלט ביי דיר ניט זיכער און אַ סך קלעפּ טרעפן ניט—האָט ער געזאָגט, באַטראַכטנדיק זיין שווערד.

די מוטער האָט אים געזאָגט:

— קום אַהער, לייג אַוועק דעם קאָפּ מיר אויפן ברוסט, וועסטו זיך דערמאָנען, וואָס פאַר אַ פריילאַך און גוט קינד דו ביסט געווען און ווי אַלע האָבן דיך ליב געהאַט — וועסט אָפּרוען.

ער האָט געפאָלגט, ט׳זיך צוגעלייגט אויף אירע קני, פאַרמאַכט די אויגן, געזאָגט.

— איך האָב ליב נאָר רום און דיך, דערפאַר, וואָס דו האָסט מיך געבוירן אַזאַ, ווי איך בין.

— און פרויען?—האָט זי געפרעגט, זיך איינבויגנדיק צו איר.

— זיי זיינען אַ סך, זיי דערעסן גיך, ווי אַלץ וואָס צו זיס.

זי האָט אים געפרעגט צום לעצטן מאָל:

— און דו ווילסט ניט האָבן קיין קינדער?

— צו וואָס? מ׳זאָל זיי הרגענען? — עמיצער, אַזאַ ווי איך, וועט זיי הרגענען און מיר וועט דאָס ווי טאָן און דעמאָלט וועל איך שוין געוויס זיין צו אַלט און שוואַך, איך זאָל זיך קענען פאַר זיי נוקם זיין.

— דו ביסט שיין, אָבער אומפרוכטבאַר, ווי אַ בליץ, האָט זי געזאָגט מיט אַ זיפץ.

— יאָ, ווי אַ בליץ — האָט ער שמייכלענדיק געענטפערט און ט׳איינגעדרעמלט אויף דער מוטערס ברוסט, ווי אַ קינד.

און דעמאָלט האָט זי אים אָנגעדעקט מיט איר שוואַרצן מאַנטל, אַריינגעשטאָכן אין הארצן אַ מעסער; ער האָט אַ ציטער געטאָן און געשטאָרבן — זי, די מוטער, האָט דאָך גוט געוואוסט, וואו ס׳קלאַפּט דאָס האַרץ ביי איר זון.

און אָפּגעוואָרפן זיין טויטן קערפּער פון אירע קני צו די פיס פון די פאַרוואונדערטע וואַכלייט, האָט זי געזאָגט, געווענדט צו דער שטאָט:

— מענטש, איך האָב געטאָן פאַר מיין היימאַט אַלץ, וואָס כ׳האָב געקענט. איך בין אַ מאַמע און בלייב מיט מיין זון! — פאַר מיר איז שוין שפּעט צו געבוירן אַ צווייטן, מיין לעבן איז קיינעם ניט נייטיק.

און דעמזעלבן מעסער, נאָך וואַרים פון בלוט — פון איר בלוט — האָט זי מיט אַ שטאַרקער האַנט אַריינגעשטאָכן זיך אין ברוסט און אויך גלייך געטראָפן אין האַרצן — דאָס האַרץ, אַז עס טוט וויי, איז אין אים גרינג צו טרעפן.

.IV

אַ בלויע, שטילע אָזיערע אין אַ טיפן ראַם פון בערג, באַדעקט מיט אייביקן שניי; טונקעלע שפּיצן-געוועבּ פון סעדער לאָזט זיך אַראָפּ אין פּראַכטיקע פאַלדן צום וואַסער; פון ברעג קוקן זיך אין וואַסער ווייסע הייזער, עס דוכט זיך, זיי זיינען פון צוקער געבויט און אַלץ אַרום איז ענלאַך אויף אַ שטילן חלום פון אַ קינד.

באַגינען. פון די בערג פליסט צערטלאַך דער אַראָמאַט פון בלומען; נאָר-וואָס איז די זון אויפגעגאַנגען און אויף די בלעטער פון דיביימער, אויף די שטענגלאַך פונם גראָז בלישטשעט נאָך דער טוי. די גרויע סטענגע פונם וועג איז אַריינגעוואָרפן אין שטילן שפּאַלט פון די בערג, דער וועג איז געברוקירט מיט שטיינער, נאָר ער זעט אויס ווייך ווי סאַמעט, און עפּעס גלוסט זיך אים אַ גלעט געבן מיטן האַנט.

לעבן אַ הויפן געהאַקטע שטיינדלאַך זיצט אַן אַרבעטער, שוואַ"ץ ווי אַ זשוק; אויפן ברוסט טראָגט ער אַ מעדאַל, דער פּנים איז ערנסט, דרייסט און צערטלאַך.

אַוועקגעלייגט די בראָנזענע הענט אויף די קני, עטוואָס אויפגעהויבן דעם קאָפּ, קוקט ער אַריין אין פּנים פונם דורכגייער, וואָס שטייט אונטערן קאַשטאַן-בוים און ער זאָגט אים:

דאָס איז פאַר סימפּלאָן *), סיניאָר, דאָס איז אַ מעדאַל פאַר דער אַרבעט אין סימפּלאָנער טונעל.

*) סימפּלאָן—איינער פון די אַלפּן-בערג, צווישן שווייצערלאַנד און איטאַליע. דער סימפּלאָנער טונעל שניידט דורך דעם בארג און פאַראייניקט שווייצערלאַנד מיט איטאַליע. כדי די אַרבעט זאָל גיין גיכער, האָט מען אים אָנגעהויבן גראָבן פון ביידע זייטן אין איין צייט.

די רעדאַקציע.

און אַראָפּגעלאָזן די אויגן אויפֿן ברוסט שמייכלט ער ווייך צום שיינעם שטיקל מעטאַל.

— יעדער אַרבעט איז שווער ביז אַ צייט, ביז מען באַקומט זי ליב,— און דערנאָך מונטערט זי אויף און ווערט גרינגער. דאָך, יאָ, ס׳געווען שווער!

ער האָט שטיל אַ שאָקל געטאָן מיטן קאָפּ שמייכלענדיק צו דער זון; פּלוצלונג איז ער אויפגעמונטערט געוואָרן, האָט אַ מאַך געטאָן מיטן האַנט, זיינע שוואַרצע אויגן האָבן אָנגעהויבן בלישטשען.

— צייטנווייז איז אַפילו געווען אַן אימה.

די ערד דאַרף דאָך אויך עפּעס פילן—ניט אַזוי? בעת מיר זיינען אַריין אין איר טיף, דורכשניידנדיק אין באַרג אָט די וואונד— האָט די ערד אונז דאָרט אינעווייניק באַגעגנט שטרענג. זי האָט געאָטעמט אויף אונז מיט אַ הייסן אָטעם, דערפון פלעגט דאָס האַרץ ווערן פאַרשמאַכט. דאָס האַרץ, דער קאָפּ, שווער און ס׳האָבן ווי געטאָן די ביינער...

אַ סך האָבן עס געפילט! דערנאָך פלעגט זי אַראָפּוואַרפן אויף די מענטשן שטיינער, אָפּגיסן אונז מיט זודיקע וואַסער; דאָס איז געווען זייער שרעקלאַך! וואָרים אָפטמאָל פאַרן פייער פלעגט דאָס וואַסער ווערן רויט, און דער פאָטער מיינער פלעגט מיר זאָגן: מיר האָבן פאַרוואונדעט די ערד, און זי וועט אונז דער־טרינקען, פאַרברענען אַלעמען מיט איר בלוט, דו וועסט זען! אַוודאַי איז עס אַ פאַנטאַזיע, נאָר אַז דו הערסט אַזעלכע ווער־טער טיף אין דער ערד, אין דער פייכטער שטיקעדיקער פינס־טערניש, וואו דאָס וואַסער פאַלט מיט אַ כליפּען און אייזן קריצט אָן שטיין, פאַרגעסטו אַ ביסל אָן פאַנטאַזיעס. און דאָרטן איז אַלץ געווען פאַנטאַסטיש, טייערער סיניאָר, מיר מענטשן אַזעלכע קליי־ניקע—און ער, אָט דער באַרג ביזן הימל, דער באַרג, וועלכן מיר האָבן דעם בויך געבויערט.

דאָס דאַרף מען זען, כדי צו פאַרשטיין, מען דאַרף זען דעם שוואַרצן מויל, וואָס מיר האָבן דורכגעשניטן, די קליינע מענטשעלאַך, וואָס גייען אין אים אַריין באַגינען, בעת די זון

גייט אויף, און די זון קוקט טרויעריק נאָך די, וואָס גייען פון איר אַוועק אין די אינגעווייד פון דער ערד... מען דאַרף זען אונזערע מאַשינען און דעם פינסטערן פּנים פונם באַרג... און הערן דעם פינסטערן געהילך טיף אין באַרג און די אויפרייסן, פּונקט ווי אַ געלעכטער פון אַ משוגענעם.

ער האָט באַקוקט זיינע הענט, פאַרריכט דעם זשעטאָן אויף דער בלויער קורטקע און האָט שטיל אַ זיפץ געטאָן.

— דער מענטש קען אַרבעטן! האָט ער ווייטער גערעדט מיט אַן אָפענעם שטאָלץ.

— אָ, סיניאָר, דער קליינער מענטשעלע, ווען ער וויל אַרבעטן, איז ער אַ כּוח, ניט צו באַזיגן. און גלויבט: סוף-כּל-סוף וועט דער קליינער מענטשעלע אויפטאָן אַלץ, וואָס ער וויל. מיין פאָטער האָט פון אָנהייב אָן אין דעם ניט געגלויבט:

„דורכשניידן דעם באַרג אויף דורך און דורך פון איין לאַנד אין צווייטן—האָט ער געזאָגט—דאָס איז קעגן גאָט, וועלכער האָט די ערד צעטיילט מיט ווענט פון בערג—איר וועט זען, די מאַדאָנע וועט זיין ניט מיט אונז! ער האָט אַ טעות געהאַט, דער אַלטער, די מאַדאָנע, איז געווען מיט אַלעמען, וואָס האָבן זי ליב. שפּעטער האָט דער פאָטער אויך אָנגעהויבן טראַכטן כּמעט אָט אַזוי, ווי איך זאָג אייך, ווייל ער האָט זיך דערפילט העכער, שטאַרקער פאַרן באַרג; נאָר ס'איז געווען אַ צייט, ווען אין יום-טוב, זיצנדיק ביים טיש פאַר אַ פלאַש ווייַן, פלעגט ער טענהן צו מיר און צו אַנדערע:

— גאָטס קינדער—דאָס איז געווען זיין באַליבט ווערטל, ווייל ער איז געווען אַ גוטער און גאָטספאָרכטיקער מענטש. — גאָטס קינדער אַזוי טאָר מען זיך מיט דער ערד ניט באַגיין; זי וועט זיך נוקם זיין פאַר אירע וואונדן און זי וועט בלייבן אומבאַזיגט! אָט וועט איר זען: מיר וועלן דורכבויערן דעם באַרג ביזן האַרצן, און אַז מיר וועלן זיך אָן האַרץ אָנרירן, וועט עס אונז פאַרברענען, וועט עס אויף אונז וואַרפן מיט פייער, ווייל דאָס האַרץ פון דער ערד—איז אַ פייערדיקס, דאָס ווייסן אַלע! באַאַרבעטן די ערד—דאָס יאָ; העלפן איר געבוירן — דאָס איז

אונז געבאָטן; מיר אָבער צעשעדיקן איר פּנים, איר געשטאַלט. זעט, וואָס ווייטער מיר רייסן זיך אַריין אין באַרג, אַלץ היציקער איז די לופט און ס׳איז שווערער צו אָטעמען.

דער מענטש האָט זיך שטילינקערהייט צעלאַכט, קרייזלענדיק די וואָנצן מיט די פינגער פון ביידע הענט.

— ניט ער איינער האָט אַזוי געטראַכט; און ס׳איז געווען אמת—וואָס ווייטער, איז אין טונעל געוואָרן אַלץ הייסער, אַלץ מער מענטשן האָבן געקרענקט און זייגען געפאַלן אויף דער ערד. און אַלץ שטאַרקער האָבן געפלאָסן הייסע קוואַלן, ס׳האָט זיך געשאָטן די האַרטע שטיין-ערד און צוויי אונזעריקע, פון לוגאַנאָ, זייגען אַראָפּ פון זינען. און ביינאַכט, אין קאַזאַרמע ביי אונז, פלעגן אַ סך ריידן פון היץ, קרעכצען, און אויפשפּרינגען פון די בעטן אין אימה...

— בין איך ניט גערעכט? פלעגט זאָגן דער פאָטער, מיט שרעק אין די אויגן, הוסטנדיק אַלץ אָפטער און פאַרשטיקטער.. יאָ... בין איך ניט גערעכט? פלעגט ער זאָגן. דאָס קען מען ניט גובר זיין! ס׳איז די ערד!

און ענדלאַך—האָט ער זיך אַוועקגעלייגט, שוין קיינמאָל ניט אויפצושטיין. ער איז געוועזן אַ שטאַרקער, מיין אַלטער, מער ווי דריי וואָכן האָט ער געשטריטן מיטן מלאך-המות און אַזוי איינגעשפּאַרט, זיך ניט געקלאָגט, ווי אַ מענטש, וועלכער ווייס זיין ווערט.

— מיין אַרבעט — איז געענדיקט, פּאַאָלאָ — האָט ער מיר איינמאָל ביינאַכט געזאָגט. שאַנעווע זיך און קער זיך אום אַהיים, זאָל די מאַדאָנע זיין מיט דיינע טריט.

דערנאָך האָט ער לאַנג געשוויגן, פאַרמאַכט די אויגן, זיך געשטיקט מיטן אָטעם.

דער מענטש האָט זיך אַוועקגעשטעלט אויף די פיס, האָט באַקוקט די בערג און געטאָן זיך אַ ציִ אויס מיט אַזאַ כּוח, אַז ס׳האָט געגעבן אַ קנאַק.

ער האָט מיך פאַרן האַנט גענומען, צוגעצויגן צו זיך און געזאָגט,—ס׳איז אַ הייליקער אמת, סיניאָר!

דער מענטש האָט ליכטיק אַ שמייכל געטאָן.

— דו ווייסט, פּאַאָלאָ מיין זון, האָט ער געזאָגט—איך מיין פונדעסטוועגן, אַז דאָס וועט אויסגעפירט ווערן: מיר און די, וואָס גייען פון דער צווייטער זייט, וועלן געפינען איינע די אַנדערע אין באַרג, מיר וועלן זיך באַגעגענען—דו גלויבסט אין דעם?

איך האָב געגלויבט.

— גוט, זון מיינער! אַזוי דאַרף זיין! אַלץ דאַרף מען טאָן מיט גלויבן אין אַ גליקלאַכן סוף און אין גאָט, וועלכער העלפט, מיט דער מאַדאָנעס תּפילות, אַלע גוטע מעשים. איך בעט דיך, זון, אויב דאָס וועט געשען, אויב די מענטשן וועלן זיך צונויפגיין—קום צו מיר אויפן קבר און זאָג: טאַטע, ס'איז אָפּגעטאָן! איך זאָל וויסן!

דאָס איז געווען שיין, טייערער סיניאָר, און איך האָב אים צוגעזאָגט. ער איז געשטאָרבן אין פינף טעג נאָך די ווערטער, און צוויי טעג פאַר זיין טויט האָט ער געבעטן מיך און אַנדערע, מ'זאָל אים באַהאַלטן דאָרטן, אויף דעם אָרט, וואו ער האָט געאַרבעט אין טונעל. ער האָט זייער געבעטן, נאָר דאָס האָט ער שוין גערעדט פון היץ, מיין איך...

מיר און די, וואָס זיינען געגאַנגען פון יענער זייט, האָבן זיך באַגעגנט אין באַרג אין דרייצן וואָכן אַרום נאָכן פאָטערס טויט—דאָס איז געווען אַ משוגענער טאָג, סיניאָר! אָ, אַז מיר האָבן דערהערט דאָרטן, אונטער דער ערד, אין פינסטערניש אַ טומל פון דער צווייטער אַרבעט, אַ געריוש פון מענטשן, וועלכע גייען אונז אַנטקעגן אונטער דער ערד. באַגרייפט נאָר, סיניאָר: אונטער אַ גוואַלדיקער משא פון דער ערד! וועלכע וואָלט געקאָנט, ווען זי וואָלט נאָר קענען, צעקוועטשן אונז, קליינינקע, אַלע מיטאַמאָל!

פיל טעג האָבן מיר געהערט אָט די קלאַנגען, אַזעלכע הילכיקע, מיט יעדן טאָג זיינען זיי געוואָרן פאַרשטענדלאַכער, דייטלאַכער, און אונז פלעגט אַרומכאַפּן אַזאַ ווילדע פרייד פון זיגער. מיר האָבן געאַרבעט, ווי בייזע גייסטער, פּונקט ווי רוחות, ניט פילנדיק קיין מידקייט, ניט פאָדערנדיק קיין אָנווייזונג—דאָס איז געווען אַזוי גוט, ווי אַ טאַנץ אין אַ זוניקן טאָג, ערן וואָרט! און

אַלע זיינען מיר געוואָרן מילד און גוט, ווי נאָר קינדער קענען זיין. אַך, ווען איר וואָלט וויסן, ווי שטאַרק, ווי מוראדיק ליידנשאַפטלאַך איז דער באַגער צו באַגעגענען אַ מענטשן אין דער פינסטערניש, אונטער דער ערד, וואו דו האָסט ווי אַ מוילוואָרף זיך אַריינגעגראָבן לאַנגע חדשים!

ער האָט זיך אינגאַנצן אָנגעצונדן, צוגעגאַנגען האַרט צום צוהערער, און אַרייקוקנדיק אים אין די אויגן אַריין מיט מענטשלאַכע אויגן, האָט ער שטיל און פריידיק פאָרגעזעצט:

— און ווען ס'איז ענדלאַך אייגעפאַלן דער לעצטער שיכט פון דער באַרג-מאַסע, און אין לאָך האָט אַ שיין געטאָן אַ רויטער פייער און עמיצנס אַ שוואַרצער פּנים, באַגאָסן מיט שווייס און טרערן פון פרייד, און נאָך פייערן און נאָך פּנימער, און ס'האָבן אַ דונער געטאָן געשרייען פון זיג, געשרייען פון פרייד — אָ, דאָס איז דער בעסטער טאָג אין מיין לעבן, און אַז איך דערמאָן זיך אָן אים, פיל איך — ניין, ניט אומזיסט האָב איך געלעבט!

ס'איז געווען אַן אַרבעט, מיינע אַן אַרבעט, אַ הייליקע אַרבעט, זאָג איך אייך, סיניאָר, יאָ! און אַז מיר זיינען אַרויסגעגאַנגען פון אונטער דער ערד אויף דער זון, האָבן אַ סך זיך געלייגט אויף דער ערד מיטן ברוסט, זי געקושט און געוויינט — און דאָס איז געווען אַזוי שיין, ווי אַ מעשה איז שיין!

יאָ, מ'האָט געקושט דעם באַזיגטן באַרג, געקושט די ערד — אין יענעם טאָג איז זי מיר באַזונדער נאָענט און פאַרשטענדלאַך געוואָרן, סיניאָר, און ליב געקראָגן האָב איך זי, ווי אַ פרוי!

אוודאי, בין איך צום פאָטער געגאַנגען אָ, יאָ! אוודאי.. כאָטש איך ווייס, אַז טויטע קענען גאָרניט הערן, נאָר איך בין געגאַנגען: מען דאַרף טייער האַלטן דעם ווילן פון די, וואָס האָבן פאַר אונז געהאָרעוועט און האָבן ניט ווייניקער ווי מיר געליטן — ניט אַזוי?

— איך בין אַוועק צו אים אויפן קבר, אַ קלאַפּ געטאָן מיטן פוס אָן דער ערד און געזאָגט, ווי ער האָט עס פאַרלאַנגט:

— טאַטע, אָפּגעטאָן! — האָב איך געזאָגט, די מענטשן האָבן געזיגט. אָפּגעטאָן, פאָטער!

V.

ס׳איז פרילינג, העל שיינט די זון און דריבער זיינען אַלע מענטשן פריילאַך, און אַפילו די שויבן אין די פענסטער פון די אַלטע מויערן שמייכלען וואַרים.

איבערן גאַס פון קליין שטעטל פליסט, ווי אַ פילפאַרביקער שטראָם, אַ יום-טובדיק געקליידטער עולם — דאָ איז די גאַנצע שטאָט, אַרבעטער, סאָלדאַטן, בורזשויען, גלחים, אַדמיניסטראַטאָרן, פישער—אַלעמען האָט פאַרשיכורט דער פרילינג; מען רעדט הויך, מען לאַכט אַ סך, מען זינגט, און אַלע זיינען, ווי איין געזונטער קערפער, אָנגעזאַפּט מיט פרייד פון לעבן.

פאַרשיידן-קאָלירטע שירעמס, פרויען-היט, רויטע און בלויע באַלאָנען ביי קינדער אין די הענט, פונקט ווי וואונדערלאַכע, פאַנטאַסטישע בלומען! און, ווי דימענטן אויפן פראַכטפולן מאַנטל פון אַ מעשהלע-קיניג, בלישטשען אומעטום לאַכנדיק און פרייענ-דיק זיך, קינדער, די פריילאַכע הערשער פון דער ערד.

די בלאַס-גרינע בלעטער פון די ביימער האָבן זיך נאָך ניט פונאַנדערגעלאָזן. צונויפגעוויקלט אין פראַכטיקע קייקעלאַך, טריב-קען זיי דאָרשטיק די וואַרימע זונענשטראַלן. ערגעץ ווייט שפילט מוזיק און לאָקט, ציט צו זיך.

דער איינדרוק איז אַזאַ, פונקט ווי מענטשן וואָלטן איבער-געלעבט זייערע צרות, ווי נעכטיקער טאָג וואָלט געווען דער לעצ-טער טאָג פון אַ שווערן שענדלאַכן לעבן, וואָס האָט אַלעמען דערעסן, און היינט האָבן זיך אַלע אויפגעכאַפּט לויטערע, ווי קינדער, מיט אַ שטאַרקן פריילאַכן גלויבן אין זיך—אין זייער ווילן, וועלכן קיין זאַך קען ניט באַזיגן, פאַר וועלכן אַלץ דאַרף זיך בויגן, און אָט איצט גייען זיי אייניק און זיכער קעגן דער צוקונפט.

און ס׳איז געווען משונה, פאַרדראָסיק און טרויעריק צו באַמערקן צווישן דעם לעבעדיקן עולם אַן אומעטיק פנים: געאָרימט

מיט אַ יונגער פרוי איז דורכגעגאַנגען אַ הויכער, פעסטער מענטש געוויס ניט עלטער פון דרייסיק יאָר, נאָר מיט גרויע האָר. ער האָט געהאַלטן דעם הוט אין האַנט, זיין קיילאַכדיקער קאָפּ איז געווען איינגעגאַנצן אַ זילבערנער, דער דאַרער, נאָר געזונטער פּנים רואיק און אויף אייביק טרויעריק. די גרויסע, טונקעלע, מיט ווייס צו־געדעקטע אויגן האָבן געקוקט אַזוי, ווי ס׳קוקן נאָר אויגן פון אַ מענטשן, וואָס קען ניט פאַרגעסן דעם שווערן ווייטאָג, וואָס ער האָט איבערגעטראָגן.

— קוק זיך איין אויף דאָסדאָזיקע פּאָרל, — האָט מיר געזאָגט מיין חבר — איבערהויפּט אויף אים! ער האָט איבערגעלעבט איינע פון יענע דראַמען, וועלכע שפּילן זיך אַלץ אָפטער אָפּ צווישן די אַרבעטער פון צפון־איטאַליע.

און מיין חבר האָט מיר דערציילט:

דערדאָזיקער מענטש — איז אַ סאָציאַליסט, רעדאַקטאָר פון דער היגער אַרבעטער־בלאַט, ער איז אַליין אַן אַרבעטער, אַ מאַ־לער. איינע פון יענע נאַטורן, ביי וועלכע די וויסנשאַפט ווערט אַ גלויבן, און דער גלויבן פלאַקערט נאָך מער פונאַנדער דעם דאָרשט צו וויסנשאַפט. אַ פאַרברענטער און קלוגער אַנטי־קלערי־קאַל — דו זעסט, מיט וואָס פאַר אַ שרעקלאַכע אויגן די שוואַרצע גלחים קוקן אים נאָך.

מיט אַ יאָר פינף צוריק האָט ער, אַלס פּראָפּאַגאַנדיסט, גע־טראָפן אין איינעם פון זיינע קרייזלאַך אַ מיידל, וועלכע האָט גלייך צוגעצויגן זיין אויפמערקזאַמקייט. די פרויען האָבן זיך דאָ צופיל אויסגעלערנט גלויבן, שווייגנדיק און אייזן־פעסט, די גלחים האָבן [יאָרהונדערטער־לאַנג אַנטוויקלט אין זיי דידאָזיקע פעאיקייט און האָבן דערגרייכט, וואָס זיי האָבן געוואָלט. — עמיצער האָט ריכטיק געזאָגט, אַז די קאַטוילישע קירך איז אויפגעבויט אויפן ברוסט פון דער פרוי. דער קולט פון דער מאַדאָנע איז ניט נאָר געצנדינעריש שיין, דאָס איז פריער פאַר אַלץ אַ קלוגער קולט; די מאַדאָנע, גאָטס מוטער, איז איינפאַכער פאַר קריסטוסן: זי איז נעענטער צום האַרצן, אין איר זיינען ניטאָ קיין סתירות, זי שרעקט ניט מיטן גיהנום. זי קען נאָר ליבן, רחמנות האָבן,

מוחל זיין—איר איז לייכט צו פאַנגען דאָס האַרץ פון דער פרוי־ אויפן גאַנצן לעבן.

נאָר אָט זעט ער אַ מיידל, וועלכע קען ריידן, קאָן פרעגן, און אין אירע פראַגן פילט ער שטענדיק, צוזאַמען מיטן נאַאיוון באַוואונדערן זיינע אידעען, אויך אַן אָפּענעם אומצוטרוי צו אים און אָפּט—אַ פּחד, אַפילו אַן עקל. אַ פּראָפּאַגאַנדיסט, אַ איטאַליע־נער, קומט אויס אַ סך ריידן וועגן רעליגיע, שאַרף אַרויסטרעטן קעגן פויפּסט און די גלחים—יעדעס מאָל, ווען ער פלעגט פון דעם ריידן, האָט ער געזען אין דער מיידלס אויגן אַ פאַראַכטונג, אַ שנאה צו אים, און ווען זי פלעגט עפּעס פרעגן—האָבן אירע ווערטער געקלונגען פיינדלאַך און איר ווייכע שטים איז געווען אָנגעזאָפּט מיט גיפט. ס׳איז קאָנטיק געווען, אַז זי איז באַקענט מיט דער ליטעראַטור פון די קאַטוילן, וועלכע איז געווענדט קעגן סאָציאַליזם, און אַז אין דעמדאָזיקן קרייזל ציט איר וואָרט צו ניט ווייניקער אויפמערקזאַמקייט פאַר זיינעם.

דאָ באַציט מען זיך צו אַ פרוי אַ סך פשוטער און גרעבער, ווי אין רוסלאַנד, און ביז דער לעצטער צייט, האָבן די איטאַליע־נישע פרויען געגעבן געגנוג גרונט דערצו; ניט אינטערעסירנדיק זיך מיט קיינזאַך אַ חוץ דער קירך, זיינען זיי אין בעסטן פאַל געווען פרעמד דער קולטורעלער אַרבעט פון די מענער און האָבן ניט פאַרשטאַנען איר באַדייטונג.

זיין מאַנספּילשע אייגנליבע איז געווען אָנגערירט, זיין נאָ־מען פון אַ אויסגעצייכנטן פּראָפּאַגאַנדיסט האָט געליטן אין די צוזאַמענשטויסן מיט דערדאָזיקן מיידל, ער פלעגט זיך ערגערן, צערייצט ווערן; עטלאַכע מאָל האָט ער זי געלונגען אויסגעלאַכט, נאָר זי האָט אים געצאָלט מיט דערזעלביקער מטבע און דער־מיט האָט זי ניט ווילנדיק דערוועקט זיין אַכטונג און האָט אים געצוואונגען באַזונדער פלייסיק גרייטן זיך צו די לעקציעס אין דעם קרייזל, וואו זי איז געווען.

נאָר צוזאַמען מיט דעם אַלעמען האָט ער באַמערקט, אַז יעדן מאָל, ווען אים קומט אויס צו ריידן וועגן דער שענדלאַכער געגנ־וואַרט, וועגן דעם, ווי זי דריקט דעם מענטשן, פאַרדאַרבט זיין גוף

און זיין נשמה — און ווען ער פלעגט מאָלן בילדער פון לעבן אין דער צוקונפט, וואו דער מענטש וועט ווערן אינערלאַך און אויסערלאַך פריי — האָט ער זי געזען פאַר זיך גאָר אַן אַנדערע: זי האָט געהערט זיינע רעדעס מיט אַ כעס פון אַ שטאַרקער און קלוגער פרוי, וואָס ווייסט די שווערקייט פון די לעבנס-קייטן, מיט אַ צוטרויליכער גיריקייט פון אַ קינד, וואָס הערט אַ צויבערמעשהלע, און דאָס מעשהלע האַרמאָנירט מיט זיין נשמה, וועלכע איז אויך צויבערלאַך פאַרוויקלט.

דאָס פלעגט אויפוועקן אין אים אַ פאָרגעפיל פון נצחון איבער אַ שטאַרקן שונא — איבער אַ שונא, וואָס קען זיין אַ אויסגעצייכנטער חבר, אַ שטאַנדהאַפטיקער קעמפער פאַר דער צוקונפט.

כמעט אַ יאָר האָט געדויערט דער קאַמף, ניט אַרויסרופנדיק אין זיי קיין חשק זיך צונויפצוגיין נעענטער און שטרייטן איינער קעגן דעם איינעם. נאָר ענדלאַך איז ער דער ערשטער צוגעגאַנגען צו איר.

— די סיניאָרין איז מיין שטענדיקע אָפּאָנענטין, האָט ער געזאָגט, — געפינט זי ניט, אַז צוליב די אינטערעסן פון דער זאַך וועט זיין בעסער, מיר זאָלן זיך מיט איר נענטער באַקענען?!

זי האָט גערן איינגעשטימט און כמעט פון די ערשטע ווערטער האָט זיך ביי זיי אָנגעהויבן אַ קאַמף: דאָס מיידל האָט מיט היץ פאַרטיידיקט די קירך, ווי דאָס איינציקע אָרט, וואו דער אויסגעפייניקטער מענטש קען געפינען אָפּרו פאַר זיין נשמה, וואו פאַר דעם הייליקן פנים פון דער גוטער מאַדאָנע זיינען אַלע גלייך — אַלע גלייך באַדויערנסווערט, ניט קוקנדיק אויף די פאַרשיידנקייטן פון די קליידער. ער האָט דערווידערט, אַז די מענטשן איז נייטיק ניט קיין אָפּרו, נאָר קאַמף, אַז די בירגערלאַכע גלייכהייט איז אוממעגלאַך אָן דער גלייכהייט פון מאַטעריעלע גוטס, אַז הינטער דער מאַדאָנעס רוקן באַהאַלט זיך אַ מענטש, וועלכער איז פאַראינטערעסירט אין דעם, אַז מענטשן זאָלן זיין אומגליקלאַך און נאַריש.

פון דעמאָלט אָן האָבן דידאָזיקע שטרייטן אָנגעפילט זייער גאַנצן לעבן, יעדע באַגעגעניש איז געווען אַ פאָרזעצונג פון איינעם

און דעמזועלביקן אומענדלאכן ליידנשאפטלאכן שמועס; און וואָס אַ טאָג ווייטער, האָט זיך אַלץ קלערער אַרויסגעוויזן דער טראַגי־שער אָפּגרונט צווישן זייערע אני־מאמינס.

פאַר אים איז דער לעבן — אַ קאַמף פאַר פאַרברייטערן די וויסנ־שאַפט, כדי צו באַזיגן די כוחות פון דער נאַטור, אַ קאַמף פאַר אונטערוואַרפן זייער סודותפולע ענערגיע דעם מענטשלאַכן ווילן; אַלע מענטשן דאַרפן זיין גלייך שטאַרק באַוואָפנט פאַר דעמדאָזיקן קאַמף, וואָס זיין סוף וועט אונז ברענגען פרייהייט און דעם נצחון פון שכל — וועלכער איז די מעכטיקסטע קראַפט אין דער וועלט, די איינציקע קראַפט אין דער וועלט, וואָס אַרבעט באַוואוסטזיניק. און פאַר איר האָט דאָס לעבן באַטייט — לאַנגזאַם פיינלאַך מקריב זיין דעם מענטשן פאַר אַ קרבן צום אומבאַוואוסטן, אונטערוואַרפן דעם מענטשן אונטער יענעמס ווילן, וואָס זיינע געזעצן און צילן ווייס נאָר דער גלח.

אַן ערשטוינטער פלעגט ער פרעגן:

— אָבער צו וואָס גייט איר אויף מיינע לעקציעס? וואָס וואַרט איר פון סאָציאַליזם?

— יאָ, איך ווייס, אַז איך זינדיק און בין סותר זיך אַליין! פלעגט זי טרויעריק זיך מודה זיין. — אָבער ס׳איז מעגלאַך, אַלע מענטשן זאָלן גליקלאַך זיין!

זי איז געוועזן ניט זייער שיין, אַ דינע, מיט אַ קלוג פנימל, גרויסע אויגן, וואָס זייער בליק האָט געקאָנט זיין מילד און צאָרנ־דיק, צערטלאַך און שטרענג; זי האָט געאַרבעט אויף אַ זייד־פאַב־ריק, געוואוינט מיט אַן אַלטינקער מוטער, מיט אַ פאָטער אָן פיס און מיט אַ ייִנגערער שוועסטער, וועלכע האָט זיך געלערנט אין אַ שול פאַר מלאכה.

צייטנווייז פלעגט זי זיין פריילאַך, ניט רעשיג, נאָר רייצנדיק. זי האָט ליב געהאַט מוזייען און אַלטע קירכן, פלעגט אַנטציקט ווערן פון בילדער, פון שיינע זאַכן און קוקנדיק אויף זיי, פלעגט זי זאָגן:

— ווי משונה עס איז צו טראַכטן, אַז די אַלע פראַכטפולע זאַכן זיינען אַמאָל געווען פאַרשלאָסן אין הייזער פון פריוואַטע

מענטשן און נאָר איינער האָט רעכט געהאַט זיך מיט זיי באַנוצן! וואָס שיין, דאַרפן זען אַלע, נאָר דעמאָלט לעבט עס!

אָפט פלעגט זיריידן אַזוי משונהדיק און שטענדיק פלעגט זיך אים דוכטן, אַז דידאָזיקע ווערטער גייען אַרויס פון עפּעס אַ ריס אין איר נשמה, וועלכער איז אים ניט פאַרשטענדלאַך, זיי פלעגן אים דערמאָנען דאָס קרעכצן פון אַ פאַרוואונדעטן; ער האָט געפילט, אַז דאָסדאָזיקע מיידל האָט ליב דאָס לעבן און די מענטשן מיט אַ טיפער מוטער-ליבע, פול אומרו און מיטלייד; ער האָט געדולדיק געוואַרט, ווען זיין גלויבן וועט איר אָנצינדן דאָס האַרץ, און די שטילע ליבע וועט פאַרוואַנדלט ווערן אין אַ ליידנשאַפט; אים האָט זיך געדוכט, אַז דאָס מיידל הערט אויס זיינע רעדעס אַלץ אויפמערקזאַמער, אַז אין האַרצן איז זי שוין איינשטימיק מיט אים. און ער האָט אַלץ מיט מער פייער גערעדט, ווי עס איז נייטיק אומדערמידלאַך אַקטיוו צו קעמפן פאַר באַפרייען דעם מענטשן, דאָס פאָלק, די מענטשהייט, פון די אַלטע קייטן, וואָס זייער ראָסט האָט זיך איינגעגעסן אין די נשמות און פאַרטונקלט, פאַרסמט זיי.

איינמאָל, באַגלייטנדיק זי אַהיים, האָט ער געזאָגט, אַז ער האָט זי ליב, וויל, זי זאָל ווערן זיין פרוי—און ער האָט זיך דערשראָקן פאַר דעם איינדרוק, וואָס זיינע ווערטער האָבן אויף איר געמאַכט: זי האָט זיך אַ וואַקל געטאָן, פונקט ווי ער וואָלט איר אַ קלאַפּ געגעבן; ברייט פונאַנדערגעעפנט די אויגן, אַ בלייכע, האָט זי זיך אָנגעשפאַרט מיטן רוקן אָן וואַנט, באַהאַלטן די הענט, און קוקנדיק אים אין פנים, האָט זי כמעט מיט גרויל געזאָגט:

— איך האָב געטראָפן, אַז דאָס איז אַזוי, כ'האָב דאָס כמעט געפילט, ווייל כ'האָב אייך אַליין לאַנג ליב. נאָר, גאָט מיינער, וואָס וועט איצט זיין?

— ס'וועלן אָנקומען טעג פון גליק פאַר מיר און פאַר דיר, טעג פון אונזער געמיינזאַמער אַרבעט,—האָט ער אויסגעשריען.

— ניין, האָט דאָס מיידל געזאָגט, אַראָפּלאָזנדיק דעם קאָפּ,— ניין, מיר האָבן ניט געדאַרפט ריידן וועגן ליבע.

— פאַרוואָס?

— דו ווּעסט חופּה שטעלן אין קירך? האָט זי שטיל געפרעגט:

— ניין!

— טאָ—זיי געזונט!

און זי איז האַסטיק פון אים אַוועק.

ער האָט זי דעריאָגט, אָנגעהויבן איינריידן; זי האָט אים אויסגעהערט שווייגנדיק, ניט דערוווּדערט און דערנאָך געזאָגט:

— איך, מיין מוטער און פאָטער זיינען אַלע גלויביקע און ווילן שטאַרבן אַזוי. אַ פאַמיליע, געשלאָסן אין מאַגיסטראַט, איז פאַר מיר קיין געזעצלאַכע פאַמיליע ניט. אויב פון אַזאַ פאַמיליע-בונד וועלן געבאָרן קינדער — ווייס איך, אַז זיי וועלן זיין אומגליקלאַך. נאָר אַ חופּה אין קירך הייליקט די ליבע, נאָר זי גיט גליק און רו.

אים איז קלאָר געוואָרן, אַז זי וועט ניט גיך נאָכגעבן; ער האָט געוויס ניט געקענט נאָכגעבן. זיי זיינען זיך פונאַנדערגעגאַנגען.ביים געזעגענען האָט דאָס מיידל געזאָגט:

— לאָמיר איינער דעם אַנדערן ניט פּייניקן. זוך ניט צו באַגעגענען זיך מיט מיר... אַך, ווען דו פאָרסט אַוועק פונדאַנען! איך קען ניט, איך בין אַזוי אָרים...

— איך וועל גאָרניט צוזאָגן, האָט ער געענטפערט.

און ס'האָט זיך אָנגעהויבן אַ קאַמף פון צוויי שטאַרקע מענטשן: פאַרשטייט זיך, זיי פלעגן זיך באַגעגענען, און אַפילו נאָך אָפטער, ווי פריער; זיי פלעגן זיך באַגעגענען, ווייל זיי האָבן זיך ליב געהאַט, האָבן געזוכט באַגעגענישן, האָפנדיק, אַז איינער פון זיי וועט ניט אויסהאַלטן די ליידן פון אומבאַפרידיקטן געפיל, וואָס צעברענט זיך וואָס ווייטער אַלץ מער. זייערע באַגעגענישן זיינען געווען פול מיט יאוש און בענקעניש. נאָך יעדער צוזאַמענטרעפעניש האָט ער זיך געפילט צעבראָכן און קראַפטלאָז; זי איז מיט טרערן געגאַנגען צום גלח זיך מתודה זיין, און ער האָט דאָס געוואוסט, און אים האָט זיך געדוכט, אַז די שוואַרצע וואַנט מענטשן אין לאַנגע קירך-קליידער ווערט וואָס אַ טאָג שטאַרקער, העכער, אייזן-פעסטער, זי וואַקסט און צעשיידט זיי אויף טויט.

איינמאָל אין אַ יום־טוב, שפּאַצירנדיק מיט איר אין פעלד אונטערן שטאָט, האָט ער איר געזאָגט, ניט איבערצושרעקן, נאָר אַזוי פּשוט, טראַכטנדיק אינדערהויך:

— דו ווייסט, אַן אַנדערש מאָל דוכט מיר, אַז איך בין אומ־שטאַנד דיך צו טויטן...

זי האָט פאַרשוויגן.

— האָסט געהערט, וואָס איך האָב געזאָגט?

צערטלאַך אַריינקוקנדיק אים אין פּנים, האָט זי געענטפערט:

— יאָ.

און ער האָט פאַרשטאַנען, אַז זי וועט שטאַרבן, און וועט ניט נאָכגעבן. ביז דעמדאָזיקן „יאָ" פלעגט ער זי אַמאָל אַרומנע־מען און קושן, זי פלעגט זיך ווערן, נאָר איר ווידערשטאַנד איז געווען אַלץ שוואַכער, און ער האָט שוין געטרוימט, אַז זי וועט אַמאָל נאָכגעבן און איר פרויען־אינסטינקט וועט אים העלפן זי צו באַזיגן; אָבער איצט האָט ער פאַרשטאַנען, אַז דאָס וואָלט הייסן ניט אָפּהאַלטן אַ נצחון איבער איר, נאָר פאַרקנעכטן זי; פון דע־מאָלט אָן האָט ער אויפגעהערט צו וועקן אין איר די פרוי.

אַזוי איז ער אַרומגעגאַנגען מיט איר אינם פינסטערן קרייז פון אירע פאָרשטעלונגען וועגן לעבן, פלעגט אָנצינדן פאַר איר אַלע פייערן, וועלכע ער איז בכוח געווען אָנצינדן; נאָר ווי אַ בלינ־דע האָט זי אים געהערט מיט אַ פאַרטרוימטן שמייכל אין די אויגן, קיין זאַך ניט געזען, אים ניט געגלויבט. אַמאָל האָט זי געזאָגט:

אַן אַנדערש מאָל פאַרשטיי איך, אַז אַלץ, וואָס דו זאָגסט, איז מעגלאַך, נאָר איך טראַכט אַזוי דערפאַר, ווייל כ'האָב דיך ליב! איך פאַרשטיי, נאָר איך גלויב ניט, כ'קאָן ניט גלויבן. און אַז דו גייסט אַוועק, גייט אַלץ אַוועק מיט דיר.

דידאָזיקע דראַמע האָט געדויערט כמעט צוויי יאָר; און אָט האָט זיך דאָס מיידל צעבראָכן, קראַנק געוואָרן. ער האָט געוואָרפן די אַרבעט, אויפגעהערט פאַרנעמען זיך מיט די ענינים פון זיין אָרגאַניזאַציע, אָנגעמאַכט חובות און, אויסמיידנדיק באַגעגענישן מיט חברים, פלעגט ער אַרומגיין אַרום איר דירה, אָדער זיצן ביי איר בעט און צוקוקן, ווי זי ווערט פאַרברענט, ווערט וואָס אַ טאָג

אַלץ דורכזיכטיקער און ווי אין אירע אויגן פלאַקערט אַלץ העלער דער פייער פון קראַנקהייט.

— רייד וועגן לעבן, וועגן דער צוקונפט, — האָט אים געבעטן.

ער האָט גערעדט וועגן דער געגנוואַרט, מיט נקמה איבעררעכענענדיק אַלץ, וואָס פאַרדאַרבט אונז, קעגן וואָס ער וועט שטענדיק קעמפן, וואָס מ׳דאַרף אַרויסוואַרפן פון מענטשנס לעבן, ווי פינסטערע, שמוציקע, אָפגעטראָגענע שמאַטעס.

זי האָט געהערט, און ווען ס׳פלעגט איר אומדערטרעגלאַך וויי טאָן, פלעגט זי אָפשטעלן זיינע רייד, באַרירנדיק זיין האַנט און מיט געבעט אַריינקוקנדיק אים אין די אויגן.

— איך שטאַרב? האָט זי אים איינמאָל געפרעגט, אַ צייט נאָכדעם, ווי דער דאָקטאָר האָט אים געזאָגט, אַז ביי איר איז שנעלע שווינדזוכט און איר לאַגע איז האָפענונגסלאָז.

ער האָט ניט געענטפערט און אַראָפּגעלאָזן די אויגן.

— איך ווייס, אַז כ׳וועל אינגיכן שטאַרבן, האָט זי געזאָגט, גיב מיר די האַנט.

און אַז ער האָט איר אויסגעשטרעקט די האַנט, האָט זי מיט די הייסע ליפּן אַ קוש געטאָן און געזאָגט:

— זיי מיר מוחל, איך בין קעגן דיר שולדיק, כ׳האָב אַ טעות געהאַט און האָב דיך אויסגעפּייניקט. איצט, אַז איך בין דערהרגעט, זע איך, אַז מיין גלויבן איז מערניט ווי אַ מורא פאַר דעם, וואָס כ׳האָב ניט געקענט פאַרשטיין, ניט קוקנדיק אויף מיין פאַרלאַנג און דיין אָנשטרענגונג. דאָס איז געווען אַ מורא, נאָר זי איז אין מיין בלוט, איך בין מיט איר געבאָרן. דער שכל איז ביי מיר מיין אייגענער אָדער דיינער—נאָר דאָס האַרץ איז אַ פרעמדס, דו ביסט גערעכט, איך האָב דאָס פאַרשטאַנען, נאָר דאָס האַרץ האָט ניט געקענט מסכים זיין מיט דיר.

— — — — — — — — — — — — — — — —

אין עטלאַכע טעג אַרום איז זי געשטאָרבן. און ער איז פאַר דער צייט פון איר גסיסה גרוי געוואָרן, גרוי צו זיבן און צוואַנציק יאָר.

זאָ ניט לאַנג האָט ער חתונה געהאַט מיט דער איינציקער חברטע פון יענער מיידל, זיין שילערין; דאָס גייען זיי אויפן בית־עולם צו יענער, — יעדן זונטאָג גייען זיי אַהין אַוועקלייגן בלומען אויף איר קבר.

ער גלויבט ניט אין זיין נצחון, ער איז איבערצייגט, אַז בעת זי האָט אים געזאָגט: דו ביסט גערעכט! האָט זי געזאָגט ליגן, כדי אים צו טרייסטן. זיין פרוי מיינט אויך אַזוי. ביידע ערן זיי מיט ליבע איר אָנדענקען. און אָט די שווערע געשיכטע פונם אונטערגאַנג פון אַ טייערן מענטשן דערוועקט זייערע כוחות מיטן פאַרלאַנג פון נקמה. זי גיט צו זייער געמיינזאַמער אַרבעט אַ אומדערמידלאַכקייט און אַ באַזונדערן ברייטן שיינעם כאַראַקטער.

עס פליסט אונטער דער זון אַ לעבעדיקער, יום־טובדיק־פיל־פאַרביקער טייך מענטשן; אַ פריילאַכער טומל באַגלייט זיין פלוס; קינדער שרייען און לאַכן; ניט אַלעמען, פאַרשטייט זיך, איז לייכט און פריידיק, געוויס זייגען אַ פולע הערצער שטייף צונויפגעדריקט מיט פינסטערן טרויער, אַ סך מוחות זייגען צוריסן פון סתירות; נאָר אַלע גייען מיר צו פרייהייט, צו פרייהייט! און וואָס מער אייביק — אַלץ גיכער וועט זיין אונזער גאַנג.

VI.

אין סאַמעטענע קליידער גייט די נאַכט פון פעלד אין שטאָט; די שטאָט באַגעגנט זי מיט גאָלדענע פייערן. צוויי פרויען און אַ יונג בחורל גייען אויך אין פעלד, ווי זיי וואָלטן באַגעגענען די נאַכט, און נאָך זיי שפרייט זיך ווייך דער גערויש פון לעבן, וואָס איז פאַרמאַטערט פון טאָג־האָרעוואַניע.

שטיל שאַרן זיך דריי פּאָר פיס איבער די טונקעלע שטיינער פון דעם אַלטן וועג, געברוקירט דורך די קנעכט פון אַלטן רוים־וועלכע האָבן געהערט צו פאַרשיידענע פעלקער; אין דער וואַרי־מער שטילקייט הילכט צערטלאַך און איבערצייגנדיק די שטים פון דער פרוי.

— זיי ניט שטרענג מיט מענטשן!

— האָסטו דען דאָס ביי מיר באַמערקט, מאַמע? פרעגט אַריינגעטראַכט דער בחור.

— דו שטרייטסט צו היציק.

— כ׳האָב הייס ליב מיין אמת.

ביי דער לינקער זייט פון בחור גייט אַ מיידל, קנאַקנדיק אי־בער די שטיינער מיט אירע הילצערנע שיך, פּאַרריסן, ווי אַ בלינדע, דעם קאָפּ צום הימל. דאָרטן ברענט אַ גרויסער אָוונט־שטערן און נידע־ריקער—דער רויטלאַכער פּאַס פון זונפאַרגאַנג, און צוויי טאָפּאָלן האָבן זיך אַריינגעשניטן אין דער רויטקייט, ווי ניט אָנגעצונדענע פאַקלען.

— סאָציאַליסטן זעצט מען אָפּט אין טורמע, זאָגט מיט אַ זיפץ די מוטער.

דער זון ענטפערט רואיק:

— מען וועט אויפהערן! דאָס איז דאָך נוצלאָז...

— יאָ, אָבער דערווייל...

— ס׳זיינען ניטאָ און ס׳וועלן ניט זיין קיין כוחות, וואָס זאָלן קענען טויטן דאָס יונגע האַרץ פון דער וועלט!

— דאָס זיינען ווערטער פאַר אַ ליד, זונעלע...

— מיליאָנען שטימען זינגען דאָסדאָזיקע ליד און וואָס ווייטער, אַלץ מיט מער אויפמערקזאַמקייט הערט זי דאָס גאַנצע לעבן! דערמאָן זיך נאָר: האָסטו דען פריער אַזוי מילד און געדולדיק אויסגעהערט מיך אָדער פּאַאָלאָן, ווי דו הערסט איצט?

— יאָ, יאָ,—נאָר אָט האָט דער שטרייק דיך געצוואונגען צו פאַרלאָזן דיין געבורטשטאָט...

— די שטאָט איז קליין פאַר צווייען, זאָל פּאַאָלאָ בלייבן, אָבער דעם שטרייק האָבן מיר געוואונען...

— געוואונען! האָט זיך מיט אַ קלינגעדיקער שטים אָפּגערופן דאָס מיידל,—דו און פּאַאָלאָ...

ניט געענדיקט, לאַכט זי שטילינקערהייט. דערנאָך גייען זיי אַלע אַ מינוט שווייגנדיק. אויפהויבנדיק זיך פון דער ערד, רוקט זיך אַרויס זיי אַנטקעגן אַ טונקל בערגל חורבות פון עפּעס אַ בנין. אַ שמעקעדיקער אייקאַליפּטוס האָט פאַרטראַכט אַראָפּגעלאָזן איבער אים זיינע צווייגעלאַך. און אַז זיי זיינען אַלע דריי דורכגעגאַנגען פאַרביי דעם בוים, האָבן זיינע צווייגן אַזוי ווי שטיל אַ ציטער געטאָן.

— אָט איז פּאַאָלאָ!—זאָגט דאָס מיידל.

אַ שוואַרצע הויכע פיגור האָט זיך אָפּגעטיילט פון די חורבות און זי שטייט אינמיטן וועג.

— מיטן האַרצן האָסטו דערזען? האָט דער בחור געפרעגט מיט אַ געלעכטער.

פאָראויס קלינגט, ווי אַ ווידערקול: דו גייסט?

— יאָ, איך גיב דיר איבער די מיינעקע. באַגלייט מיך ניט ווייטער, מ׳דאַרף ניט. כ׳האָב איינגאַנצן פינף שעה ביז רוים, און כ׳בין דאָך בכיוון געגאַנגען צו פוס, כדי כ׳זאָל אין וועג צונויפנעמען די געדאַנקען...

מ׳האָט זיך אָפּגעשטעלט. דער הויכער האָט אַראָפּגענומען דעם הוט און זאָגט מיט אַן אָנגעריסענער שטים:

— דו קענסט זיין רואיק פאַר דער מוטער און שוועסטער, אַלץ וועט זיין גוט.

— איך ווייס. אויף ווידערזען, מאַמע! זי כליפּעט, קרעכצט שטילערהייט, דערנאָך קלינגען דריי שטאַרקע קושן און אַ מוטי־קער קול:

— גיי אַהיים און רו זיך אויס, האָסט זיך גענוג אויפּ־געגעגט פאַר די דאָזיקע שטורעמדיקע טעג! אַלץ וועט זיין גוט; פּאַאָלאָ איז דיר אַזאַ זון, ווי איך! נו, שוועסטערקע..

ווידעראַמאָל קושן און אַ טרוקענער שאָרך פון פיס איבער די שטיינער—די וואַכזאַמע נאַכט־שטילקייט גיט אָפּ אַלע קלאַנ־גען, ווי אין אַ שפּיגל.

פיר פיגורן, פאַרוויקלטע אין פינסטערניש, האָבן זיך ענג צונויפגעגאָסן אין איין גרויסן קערפּער און קאָנען זיך לאַנג ניט פונאַנדערשיידן. דערנאָך האָבן זיי זיך שווייגנדיק צעריסן: דריי זיינען שטיל אַוועקגעשוואומען צו די פייערן פון שטאָט, איינער איז האַסטיק אַוועק פאָראויס, צו מערב, וואו די אָוונט־רויטקייט איז שוין פאַרלאָשן געוואָרן און אין בלויען הימל האָבן זיך פון נאַנדערגעבערענט אַ סך ליכטיקע שטערן.

— זיי געזונט!—הערט זיך שטיל און טרויעריק אין דער נאַכט.

פון ווייטן רופט זיך אָפּ אַ מונטערע שטים:

— זיי געזונט! זיי ניט פאַראומערט, מיר וועלן זיך אינגיכן זען...

טרוקן קלאַפּן דעם מיידלס הילצערנע שיך, אַ הייזעריקלאַ־כע שטים רעדט טרייסט־ווערטער:

— ער וועט ניט פאַרפאַלן ווערן, דאָנאַ פילאָמענאַ, איר קענט אין דעם גלויבן, ווי אין דער גענאָד פון אייער מאַדאָנע! ער פאַרמאָגט אַ גוטן שכל און אַ שטאַרק האַרץ, ער קען אַליין ליבן און צווינגט לייכט אַנדערע אים ליב צו האָבן. און ליבע צו מענטשן—דאָס זיינען דאָך יענע פליגלען, אויף וועלכע דער מענטש הייבט זיך אויף העכער פון אַלץ...

די שטאָט צעזייט אַלץ רייכער אין דער פינסטערניש אירע באַשיידענע, בלייכע פייערן; די ווערטער פון דעם הויכן מענטשן בליצן אויף, ווי פונקען.

— ווען אַ מענטש טראָגט בײַ זיך אין האַרצן אַ וואָרט, וואָס פאַראייניקט די וועלט, וועט ער אומעטום געפינען מענטשן, וואָס קענען אים אָפּשאַצן, אומעטום!

האַרט בײַ דער שטאָט, צוגעטוליעט צו איר וואַנט, האָט זיך צוגעזעצט אויף דער ערד אַ נידעריקער ווייסער שענקל און מיטן פּירקאַנטיקן פענסטער פון זײַן באַלויכטענער טיר קוקט ער אויף די מענטשן און רופט זיי מיט זײַן בליק. לעבן טיר בײַ דרײַ טישלאַך רוישן שוואַרצע פיגורן, קרעכצן די סטרונעס פון אַ גיטאַרע, און עס ציטערט נערוועז דער מעטאַלענער קול פון אַ מאַנדאָלינע.

בעת די דרײַ האָבן זיך אויסגעגלײַכט מיטן טיר, איז די מוזיק אַנטשוויגן געוואָרן, די קולות זײַנען שטיל געוואָרן, עטלאַכע פיגורן האָבן זיך אויפגעהויבן.

— אַ גוטן אָוונט, חברים! האָט געזאָגט דער הויכער.

און אַ צענדליק שטימען האָבן געענטפערט מיט פרייד, פרײַנדשאַפטלאַך:

— אַ גוטן אָוונט, פּאַאָלאָ, חבר! צו אונז? אַ גלאָז ווײַן?

— ניין — איך דאַנק.

די מוטער האָט מיט אַ זיפץ געזאָגט:

— דיך האָבן אויך אַלע אונזעריקע ליב...

— א ו נ ז ע ר י ק ע, דאָנאַ פילאָמענאַ?

— יאָ, לאַך ניט. די וואָס רעדט מיט דיר, איז ניט קיין פרעמדע איר פאָלק. אַלע האָבן אײַך ליב! דיך און אים... דער הויכער האָט גענומען דאָס מיידל אונטערן האַנט און געזאָגט:

אַלע און—נאָך איינע! אַזוי?

— יאָ, האָט שטיל געזאָגט דאָס מיידל, אַוודאַי... — — —

האָט זיך די מוטער ניט הויך צעלאַכט:

— אַך, קינדער! ווען מ'הערט אײַך, קוקט מען און מ'גלויבט: יאָ, איר וועט לעבן בעסער, ווי מיר האָבן געלעבט...

און אַלע דרײַ האָבן זיך ווי איין שורה באַהאַלטן אין דער שמאָלער גאַס, וואָס איז געווען צעפּאַטלט, ווי אַן אַרבל פון אַן אַלט אָפּגעטראָגן קלייד. — — —

.VII

איינגעשפּאַרט זיינע שוואַרצע אויגן אין דער ווייט, האָט דער יונגער מוזיקער שטילינקערהייט געזאָגט:

— די מוזיק, וואָס איך וואָלט וועלן אָנשרייבן, איז אַזאַ:

אויפן וועג פון אַ גרויסער שטאָט גייט ניט איילנדיק אַ יינגל.

די שטאָט האָט זיך אַנידערגעלייגט אויף דער ערד מיט שווערע הויפנס פון געביידעס, האָט זיך צו איר צוגעטוליעט און זי קרעכצט און ברומט, פאַרטויבט. פון דער ווייטנס זעט אויס, ווי זי וואָלט נאָר=וואָס חרוב געוואָרן פון אַ שריפה, ווייל איבער איר האָט זיך נאָך ניט אויסגעלאָשן דער בלוטיקער פלאַם פון דעם זונאונטערגאַנג, און די צלמס פון אירע קירכן, די שפּיצן פון די טורימס, די פלוגערן—זיינען רויט צעגליט.

די זוימען פון די שוואַרצע וואָלקנס זיינען אויך אין פייער; אויף די רויטע פלעקן צייכנען זיך, ווי אַ בייזע בשורה, עקיקע שטיקער פון גרויסע געביידעס; דאָ און דאָרט בלישטשען שויבן, ווי טיפע וואונדן; די חרובע אויסגעפייניקטע שטאָט—דער אָרט פון אומדערמידלאַכער שלאַכט פאַר גליק — גייט אָפּ מיט בלוט, און דאָס בלוט רויכערט זיך, הייס, מיט אַ געלבלאַכן שטיקעדיקן רויך.

אין פינסטערניש פון פעלד גייט אַ יינגל איבער דער ברייטער גרויער וועג=סטענגע. אַ גלייכע ווי אַ שווערד, שטעכט זי זיך אַריין דער שטאָט אין זייט, פּונקט ווי געצילט מיט אַ מעכטיקער אומגעזעענער האַנט. די ביימער ביי אירע זייטן זעען אויס, ווי ניט=אָנגעצונדענע פאַקלען, זייערע שוואַרצע גרויסע צווייגן=הענגלאַך רוען איבער דער שווייגנדיקער, אויף עפּעס וואַרטנדיקער ערד.

דער הימל איז באַדעקט מיט וואָלקנס, קיין שטערן זעט מען ניט, ניטאָ קיין שאָטנס; דער שפּעטיקער אָוונט איז טרויעריק און שטיל, נאָר דעם יינגלס לאַנגזאַמע און לייכטע טריט הערן זיך

קוים אין דעמערנדיקן מידן שווייגן פון די איינשלאָפנדיקע פעל־דער.

און נאָך די טריט פונם יינגל גייט גערוישלאָז די נאַכט, און מיט אַ שוואַרצן מאַנטל פון פאַרגעסלאַכקייט פאַרדעקט זי די ווייטקייט, פון וועלכער ער איז אַרויס.

די טונקלהייט ווערט געדיכטער און באַהאַלט אין אירע וואַרימע אָרימס די ווייסע און רויטע הייזער, וועלכע זיינען מיט הכנעה צוגעפאַלן צו דער ערד, פאַריתומט-צעוואָרפענע איבער די בערגלאַך. סעדער, ביימער, קוימענס—אַלץ אַרום ווערט שוואַרץ, פאַרשווינדט, צעקוועטשט דורך דער פינסטערניש פון דער נאַכט, פונקט ווי זיי וואָלטן זיך געשראָקן פאַר דער קליינינקער פיגור מיטן שטעקן אין האַנט, ווי זיי וואָלטן זיך באַהאַלטן פון איר, אָדער מיט איר געשפילט.

ער ווידער גייט זיך שווייגנדיק און קוקט רואיק אויף דער שטאָט, מאַכט ניט איילינקער זיינע טריט, אַ איינזאַמער, אַ קליינינקער, און פונקט ווי ער וואָלט טראָגן עפעס אַ נייטיקע זאַך, אויף וואָס אַלע וואַרטן שוין לאַנג דאָרטן, אין שטאָט, וואו אים אַנטקעגן צינדן זיך שוין אומרואיק בלויע, געלע און רויטע פייערן. דער זונאונטערגאַנג איז אויסגעלאָשן. ס'האָבן זיך צעשמאָלצן, ס'זיינען פאַרשוואונדן די צלמס, די פלוגערס און די אייזערנע שפיצן פון די טורימס; די שטאָט איז געוואָרן נידעריקער, קלענער און האָט זיך ווי נאָך האַרטער צוגעטוליעט צו דער שטומער ערד.

איבער איר האָט אויפגעפלאַמט און וואַקסט אַ דורכזיכטיקער וואָלקן, ווי אָפּאַל־שטיין באַפאַרבט; אַ פאָספּאָרישער, געלבלאַכער נעפל האָט זיך ניט גלייכמעסיק אויסגעלייגט איבער דער גרויער נעץ פון ענג צונויפגעדריקטע געביידעס. איצט זעט די שטאָט שוין ניט אויס ווי חרוב פון פייער און מיט בלוט פאַרגאָסן,—די ניט־גלייכע ליניען פון די דעכער און ווענט דערמאָנען עפעס אַזוינס, וואָס איז פאַרכישופט, פונקט ווי אַ מעשהלע, נאָר ניט דערבויט, ניט פאַרענדיקט; פונקט ווי דער, וואָס האָט פאַרטראַכט צו בויען די גרויסע שטאָט פאַר מענטשן, איז מיד געוואָרן און שלאָפט,

האָט זיך אַנטטוישט, און געוואָרפן אַלץ, איז אַוועק, אָדער ער האָט דעם גלויבן פאַרלאָרן און — געשטאָרבן.

און די שטאָט לעבט און איז אַרומגענומען פון אַ שמאַכטיקן באַגער צו זען זיך שיין און שטאָלץ אויפגעהויבן צו דער זון. די שטאָט קרעכצט אין פיבער-היץ פון אירע פילערליי באַגערן צו גליק; זי איז אויפגעברויזט פון אַ ליידנשאַפטלאַכן ווילן צום לעבן און אין דעם פינסטערן שווייגן פון די פלעצער, וואָס רינגלען זי אַרום, פליסן שטילע שטראָמען פון פאַרדעמפטע קלאַנגען, און דער שוואַרצער בעכער פון הימל גיסט זיך אַלץ פולער און פולער אָן מיט אַ פאַרנעפלטן בענקענדיקן שיין.

דער ייִנגל האָט זיך אָפּגעשטעלט, אַ טרייסל געטאָן מיטן קאָפּ, הויך אויפגעהויבן די ברעמען, קוקט רואיק מיט דרייסטע אויגן פאָראויס, האָט זיך אַ שאָקל געטאָן און איז אַוועק גיכער.

און די נאַכט, אים נאָכגייענדיק, האָט שטיל מיט אַ צערטלאַכער מאַמע-שטים געזאָגט:

— שוין צייט, ייִנגעלע, גיי! זיי — וואַרטן...

געוויס איז עס אוממעגלאַך אָנצושרייבן! האָט געזאָגט דער יונגער מוזיקער, פאַרטראַכט געשמייכלט.

דערנאָך געשוויגן אַ ווײַלע, צונויפגעלייגט די הענט, ווי צו אַ תּפֿילה, און אויסגעשריען, ניט הויך, אומרואיק און מיט ליבע:

אַלערריינסטע יונגפרוי מאַריאַ! וואָס וועט אים טרעפן?

דער זייגער.

I.

טיק-טאַק, טיק-טאַק!

ביינאַכט אין פינסטערניש און איינזאַמקייט כאַפּט אָן אַ גרויל צו הערן דעם קאַלטן שמועס פון זייגער-אומרו: מאָנאָטאָנישע, מאַטעמאַטיש-ריכטיקע, כסדר די אייגענע אָפּגעקלאַפּטע טענער — די ניט מיד-ווערנדיקע לעבנס-באַוועגונג. חושך און שלאָף נעמט אַרום די ערד, אַלץ איז שטום, נאָר דער זייגער שלאָגט אָפּ קאַלט און הילכיק דאָס נעלם ווערן פון יעדער רגע... דער אומרו קלאַפּט, און מיט איטלאַכן טאַקט ווערט דאָס לעבן פאַרקירצט אויף אַ סעקונדע, אויף אַ פּיצעלע חלק צייט, וואָס איז אונז געשענקט געוואָרן, אויף אַ סעקונדע, און וואָס וועט זיך שוין מער קיינמאָל צו אונז ניט אומקערן. פונוואַנען קומען זיי, אָט דידאָזיקע סעקונדן, און וואו אַהין ווערן זיי נעלם? קיינער וועט דערויף קיין תשובה ניט געבן... און עס זיינען פאַראַן נאָך אַ סך האַרבע קשיות, אויף וועלכע מען האָט קיין ענטפער נאָך ניט געגעבן, עס זיינען נאָך פאַראַן אַ סך וויכטיקערע פראַגן, וואָס פונם ענטפער אויף זיי הענגט אָפּ אונזער גליק. ווי זאָל מען לעבן, אַז מען זאָל זיך אָנערקענען, ווי עפּעס אַ איינס, וואָס איז נייטיק פאַרן לעבן, ווי זאָל מען לעבן, ניט פאַרלירנדיק דערביי ניט דעם גלויבן, ניט די האָפענונג, ווי זאָל מען לעבן, אַז קיין איינציקע רגע זאָל ניט פאַרביי, ניט אויפהייבנדיק אַ פאַליע אין אונזער מוח און אין אונזער נשמה? צי וועט אפשר גאָר אַמאָל ענטפערן דערויף דער זייגער, וואָס באַוועגט זיך אָן אַן אויפהער, — וואָס וועט זאָגן דערצו דער זייגער?

II.

טיק-טאַק, טיק-טאַק!

ס'איז ניטאָ אויף דער וועלט נאָך אַזאַ גלייכגילטיקע זאַך, ווי דער זייגער: ער שלאָגט פונקט אַזוי רעגלמעסיק אין דעם מאָ-

מענט פון אייער געבורט, ווי אין דער צייט, ווען איר רייסט יצר-הרעדיק די בלומען פון אייערע יוגנט-חלומות. פון דעם ערשטן טאָג אָן פון זיין געבורט, איז מיט יעדן טאָג דערנעענט זיך דער מענטש צום טויט. און ווען איר וועט כאָרכלען ביי דער גסיסה, — וועט דער זייגער טרוקן און רואיק ציילן זיינע סעקונדן. אין זיין קאַלטן חשבון, — האָרכט זיך איין, הערט זיך עפּעס אַן אָנגעפּראָקטיקירטקייט און אַ מאַטיקייט פון דער צו גרויסער אומגעפּראַקטיקירטקייט. קיין זאַך רירט אים ניט אָן ביי דער נשמה און קיין זאַך איז אים ניט שווער. ער איז גלייכגילטיק, און מיר מוזן, אויב מיר ווילן לעבן, זיך באַשאַפן אַן אַנדער זייגער, וואָס איז פול מיט דערשפּירעניש און געדאַנקען, אָנגעפּאַקט מיט טאַטן, בכדי צו פאַרבייטן אָט דעמדאָזיקן נודנעם, גלייכמעסיק קלאַפּנדיקן זייגער, וואָס קוילעט אָפּ אונזער נשמה מיט זיין קאַלטן פאַראיבל-קלאַנג.

.III

טיק-טאַק, טיק-טאַק!

אין דער ניט מיד-ווערנדיקער באַוועגונג פונם זייגער איז ניטאָ קיין פעסטער רו-פונקט, — טאָ וואָס-זשע רופן מיר מיטן נאָמען געגנוואַרט? באַלד נאָך דער ערשטער געבוירענער סעקונדע ווערט אַ צווייטע געבאָרן און שטויסט אַראָפּ די ערשטע אין תהום פונם אומבאַקאַנטן.

טיק-טאַק! און איר זייט גליקלאַך. טיק-טאַק! און אָט גיסט זיך שוין אַריין אין אייער האַרצן אַ זודיקער סם פון פּיין, און דער פּיין קאָן פאַרבלייבן ביי אייך דאָס גאַנצע לעבן, אין אַלע שטונדן פון די געגעבענע יאָרן, ווען איר וועט זיך ניט מיען אָנצוזאָפּן יעדע רגע פון אייער לעבן מיט עפּעס נייס און לעבעדיקס. צרות האָבן אויך אין זיך אַ יצר-הרע; זיי קרענקען פון אַ געפּערלאַכן יחוס: זייענדיק מיט זיי באַלאָדן, זוכן מיר שוין גאָר ניט קיין אַנדער העכערן רעכט אויף צו טראָגן דעם נאָמען מענטש. און צרות זיינען דאָ אַזויפיל, אַז זיי זיינען שוין געוואָרן וואָלוול און קיינער קוקט שוין כמעט ניט אויף זיי. און דערום לוינט שוין קוים אַזוי זיך אָפּצוגעבן מיט די צרות; מען דאַרף פול מאַכן דאָס

האַרץ מיט עפּעס מער אָריגינעלן, מער ווערטיקן, — ניט אמת? צרות — איז אַן אָפּגעניצטע מטבע. און פאַר אַבי־וועמען זאָל מען זיך ניט באַקלאָגן אויפן לעבן: טרייסט־ווערטער האָבן אין זיך זעלטן־ווען דאָס, וואָס דער מענטש זוכט אין זיי. טויזנט מאָל פולער און אינטערעסאַנטער איז דאָס לעבן דעמאָלט, ווען דער מענטש קעמפט מיט דעם, וואָס לאָזט אונז ניט לעבן. אינם קאַמף פליען פאַרביי די מרה־שחורהדיקע לאַנגווייליקע שעהן אַזוי גיך, אַז מען באַמערקט זיי קוים.

.IV

טיק־טאַק!

ס'איז אַ חוזק... דאָס מענטשלאַכע לעבן איז קורץ. ווי זאָל מען לעבן? אייניקע מיידן אויס דאָס לעבן מיט אַ האַרטער עקשנות, אַנדערע ווידער גיבן זיך אים אָפּ מיט לייב און זעלע. די ערשטע וועלן אויף דער עלטער זיין אָרים אין גייסט, ווי אין ערינערונגען; די צווייטע וועלן זיין רייך אי אין דעם, אי אין יענעם. די ווי יענע וועלן שטאַרבן און פון קיינעם וועט גאָרנישט איבערבלייבן, ווען קיינער פון זיי וועט ניט אָפּגעבן דעם לעבן זיין מוח און זיין האַרץ אָן אייגננוץ, לשמה... און ווען איר וועט שטאַרבן, וועט דער זייגער קאַלטבלוטיק ציילן די סעקונדן פון אייער גסיסה, טיק־טאַק! און אין דער אייגענער סעקונדע וועלן געבוירן ווערן פרישע מענטשן, צו עטלאַכע אין אַ סעקונדע, און פון אייך וועט שוין קיין זכר ניט זיין! און גאָר גאָרנישט וועט איבערבלייבן פון אייך חוץ אייער גוף, וואָס וועט האָבן ניט קיין אָנגענעמען ריח. שוין־זשע עמפּערט זיך ניט אייער גאווה קעגן אַזאַ מעכאַניש־אווטאָמאַטישן שפּעער־ווילן, וואָס האָט אייך אַריינגעוואָרפן אין לעבן און דערנאָך ווידער אַרויסגעריסן — און פאַרטיק? טאָ שטאַרקט־זשע אין לעבן דאָס אָנדענק נאָך זיך, אויב איר האָט אַ ביסל שטאָלץ און אויב איר זייט באַליידיקט דערפון, וואָס איר זייט פאַרשקלאַפט צו די געהיימענישפולע אויפגאַבן פון דער צייט. באַקלערט, וואָס פאַר אַ ראָלע איר שפּילט אינם לעבן: — מ'האָט אַ ציגל אויסגעברענט, דערנאָך איז ער באַרוט ווי אַ קלעצל געלעגן אין עפּעס אַ בנין, דערנאָך איז דאָס ציגל צעשאָטן געוואָרן און איז פאַר־

שוואונדן... זיין אַ ציגל איז לאַנגווייליק און באַנאַל—ניט אמת? טאָ האָט ניט קיין פּנים פון אַ ציגל, ווען איר פאַרמאָגט אַ מות און אַ נשמה, און אויב איר ווילט דורכלעבן אין אייער קורצער שפּאַן־צייט גוטע שטורימדיקע שטונדן, פול מיט געפילן און געדאַנקען.

.V

טיק־טאַק, טיק־טאַק!

ווען איר ווערט אַ קלערער טאָן, ווי ווייניק איר באַדייט אין דער אומענדלאַכער באַוועגונג פון דער צייט, ווערט דאָס באַוואוסטזיין פון אייער נישטיקייט אייך דריקן ווי אַ באַרג. בעסער זאָל אייך דאָסדאָזיקע באַוואוסטזיין באַליידיקן. זאָל עס דערוועקן אין אייך אַ שטאָלץ, גלייכער איז, אַז איר זאָלט דערפילן אַ שנאה צום לעבן, וואָס דערנידעריקט אייך אַזוי, און רופט אייך אַרויס אויף אַ מלחמה. אַ מלחמה, צוליב וואָס? בשעת די נאַטור האָט אָפּגענומען ביים מענטשן די פעאיקייט צו גיין אויף אַלע פיר, האָט זי אים אָנשטאָט אַ שטעקן געגעבן אַ אידעאַל! און פון דעמאָלט אָן שטרעבט ער, אומבאַוואוסט, אינסטינקטיוו, אַלץ צו בעסערן, אַלץ העכער! טאָ מאַכט־זשע דאָס שטרעבן פאַר אַ באַוואוסטזיניקן, לערנט אויס די מענטשן פאַרשטיין, אַז נאָר אינם באַוואוסטזיניקן שטרעבן צו בעסער ליגט דאָס אמתע גליק. קלאָגט זיך ניט אויף דעם מענטשנס שוואַכקייט, באַקלאָגט זיך ניט אויף קיין זאַך. דאָס איינציקע, וואָס אייער באַקלאָגן זיך קאָן אייך ברענגען, איז אַ טראָפּן רחמנות, די צדקה־פּרוטה פון גייסטיקע אָרימעלייט. אַלע מענטשן זיינען גלייך אומגליקלאַך, נאָר מער פון אַלעמען איז אומגליקלאַך דער, וואָס פוצט זיך מיט זיין אייגענעם אומגליק. אָט דידאָזיקע לייט דאַרשטן מער פאַר אַלע, אַז מען זאָל קוקן אויף זיי, און ווייניקער פון אַלע פאַרדינען זיי דאָס. דאָס שטרעבן פאָרווערטס—נאָר דאָס איז אַ ציל אין לעבן. זאָל דאָס גאַנצע לעבן באַשטיין בלויז פונם שטרעבן אַליין, דעמאָלט וועלן אין לעבן זיין שיינע געהויבענע שטונדן.

.VI

טיק־טאַק, טיק־טאַק!

„צו וואָס האָסטו געגעבן שיין דעם מענטשן, וואָס זיין וועג

איז פאַרהוילן און וואָס דו האָסט אים אַרומגערינגלט מיט פּינ-סטערניש״,—אַזוי האָט דער אַלטער איוב געפרעגט בּיי גאָט. היינט זיינען שוין ניטאָ אַזוינע דרייסטע מענטשן, וואָס, געדענקענדיק, אַז זיי זיינען גאָטס קינדער און באַשאַפן געוואָרן לויט זיין פורם און אָנבּליק, זאָלן ריידן מיט גאָט אַזוי ווי איוב. און בּכלל שאַצן זיך איצט די מענטשן זייער נידעריק. דאָס לעבן האָבן זיי ניט ליב און פאַרשטייען ניט, ווי זיך האַלט צו האָבן. און צו גלייכער צייט האָבן זיי מורא פאַרן טויט, כאָטש קיינער וועט איר ניט אויסמיידן, ווי דאָס איז איטלאַכן באַוואוסט. און דאָס, וואָס איז ניט אויסצומיידן—איז געזעצמעסיק, ווייל זינט דער מענטש האָט זיך באַוויזן אויף דער וועלט, שטאַרבּט אַלצדינג אָפּ און ס'איז שוין צייט זיך צוצוגעוויינען דערצו. דאָס באַוואוסטזיין,״ אַז איך האָב ערפילט מיין אויפגאַבּע, איז בּכּוח אויסצוראָטן די מורא פאַרן טויט, און אַן ערלאַך דורכגעגאַנגענער לעבּנס-וועג וועט דערפון צו אַ רואיקן סוף. טיק-טאַק... און פון מענטשן בּלייבּן אי-בּער נאָר די מעשׂים זיינע. און עס לאָזן זיך אויס פאַר אים די שטונדן איינאיינעם מיט די וואונטשן זיינע, און עס וועלן קומען אַנדערע שטונדן—שטונדן, וואָס וועלן אָפּשאַצן זיין לעבּן, שטרענ-גע שטונדן.

VII.

טיק-טאַק, טיק-טאַק!

אין תּוך אַריין איז אַלץ זייער פּשוט אין דער וועלט, וואָס האָט זיך פאַרפּלאָנטערט אין סתירות, וואָס לעבּט אין שקר און אין בּייזקייט, און עס וואָלט נאָך פּשוטער געווען, ווען מענטשן וואָלטן זיך געגנוי איינגעקוקט איינער אין צווייטן און היינטער איטלאַכן וואָלט געשטאַנען אַ גוטער פריינד. אַן איינציקער, מעג ער זיין אַ גרויסער, איז פאָרט אַ קליינער. מען דאַרף איינער דעם אַנדערן פאַרשטיין: ווייל מיר אַלע ריידן פאַרנעפּלטער און ער-גער, ווי מיר דענקען. דעם מענטשן פעלן אַ סך ווערטער, כּדי ער זאָל עפענען זיין האַרץ פאַר אַנדערע, דעריבּער ווערן אַ סך חשובע געדאַנקען, וויכטיקע פאַרן לעבּן, פאַרפאַלן, ווי אין אַ תּהום, און נאָר דערפאַר, וואָס צו דער ריכטיקער צייט האָבן געפעלט די

ריכטיקע אויסדרוקס־פאָרמען. עס ווערט געבוירן אַ געדאַנק, עס איז אויך פאַראַן אַ האַרציקער וואונטש צו פאַרקערפערן אים אין ווערטער, אין פעסטע, קלאָרע ווערטער... — און קיין ווערטער זיינען ניטאָ. זייט אויפמערקזאַמער צו אייערע געדאַנקען, העלפט זיי ביים געבוירן ווערן, זיי וועלן שטענדיק באַלוינען אייער אַרבעט. אין אַלצדינג און אומעטום ליגט באַהאַלטן אַ געדאַנק, — אַפילו אין די שפּאַלטן פון אַ שטיין קאָנט איר אים אַרויסלייענען, ווען איר וועט וועלן. ווען מענטשן זאָלן באמת וועלן, וועלן זיי אַלץ דערגרייכן, ווען זיי זאָלן וועלן, וועלן זיי ווערן די הערשער פונם לעבן, און ניט די קנעכט, ווי איצט. זאָל זיך נאָר ווייזן אַ וואונטש צו לעבן, אַ שטאָלץ באַוואוסטזיין פון דעם מענטשנס קראַפט, און דאָס גאַנצע לעבן וועט זיין אַ קייט פון שיינע שטונדן, אָנגעפּילטע מיט די ערשיינונגען פון דער גייסטיקער קראַפט, גיבגאָלד־שעמערירנדיקע פון איידעלע העלדנטאַטן — גרויסע שטונדן.

VIII.

טיק־טאַק, טיק־טאַק!

אַ למנצח צו די שטאַרקע אין גייסט, צו די מענער פעסטע לייט, צו די, וואָס טוען דינען צו אמת, יושר און שיינקייט! מיר קאָנען זיי ניט, ווייל זיי זיינען שטאָלץ און פאַרלאַנגען ניט קיין מתנות; מיר זעען ניט, מיט וואָס פאַר אַ שימחה זיי פאַרברענען זייערע הערצער. באַלויכטנדיק דאָס לעבן מיט אַ פלאַקערדיקן ליכט, מאַכן זיי אַפילו די בלינדע זעעדיק. אָ, ס׳איז נייטיק, אַז די בלינדע, וואָס זיינען פאַראַן אַזויפיל, זאָלן זעענדיק ווערן, אָ, ס׳איז נייטיק, אַז אַלע מענטשן זאָלן מיט עקל דערזען, ווי גראָב, ניט גערעכט און מיאוס ס׳איז זייער לעבן. אַ למנצח דעם מענטשן, דעם האַר פון זיינע וואונטשן! די גאַנצע וועלט איז אין זיין האַרצן, דער גאַנצער ווייטאָק פון דער וועלט, אַלע פּיין פון די מענטשן זיינען אין זיין נשמה. דאָס שלעכטס און דאָס אומצוכט פונם לעבן, דאָס שקר און די אַכזריות — זיינען זיינע פייַנט, אַלע שטונדן זיינע פאַרשענקט ער פזרנותדיק דעם קאַמף, און זיין לעבן איז פול מיט ווילדע פריידן, פון אַ גרויסאַרטיקן צאָרן, פון אַ שטאָלצער עקשנות... נאָר ניט שאַנעווען זיך — דאָס איז די שטאָלצסטע,

שענסטע חכמה אויף דער וועלט. אַ למנצח דעם מענטשן, וואָס ווייס ניט פון שאַנעווען זיך! צוויי לעבנס־פאָרמען זיינען פאַראַן: צעפוילט ווערן אָדער צעברענט ווערן. פּחדנים און יצר־הרעדיקע ווילן פאַר זיך אויס דאָס ערשטע, מענער פעסטע און פזרנים — די צווייטע. איטלאַכן, וואָס האָט ליב שיינקייט, איז קלאָר, וואו דאָס דערהויבענע געפינט זיך.

די שעהן פון אונזער קיום זיינען געווען פוסט און לאַנג־ווייליק; טאָ לאָמיר זיי פול מאַכן מיט שיינע העלדנטאַטן, ניט שאַנעווענדיק זיך. און דעמאָלט וועלן מיר דורכלעבן גרויסאַרטיקע שטונדן, וואָס וועלן פול זיין מיט פריילאַכן ציטער, מיט זודיקער גאווה. אַ למנצח דעם מענטשן, וואָס ווייס ניט, ווי מען שאַנע־וועט זיך!

אינהאַלט:

		זייט
.1	מאַקסים גאָרקי (קורצע לעבנס־באַשרייבונג)	3—4
.2	דער פּאָגראָם	5—15
.3	קין און אַרטעם	16—68
.4	באָלעס	69—76
.5	אַ בוך וואָס לאָזט ניט שלאָפן	77—82
.6	אַ ליגן	83—85
.7	דער שטורים־פויגל	86—87
.8	דער קיניג וואָס האַלט הויך זיין פאָן	88—99
.9	חבר	100—108
.10	אַ שטימע פון דער ווייטן	109—111
.11	די סאָלדאַטן	112—127
.12	דער פילאָסאָף	128—132
.13	מעשהלאַך	133—176
.14	דער זייגער	177—183